Magister-Auctor Saga

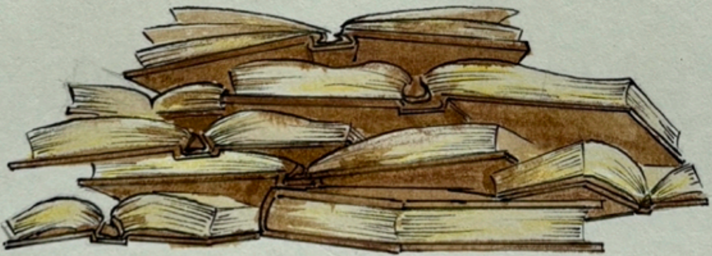

Prolog: Imprimatur

Alberto Auctor

Maria Liber (rev.)

Versie 2.21

Titel: *De Magister-Auctor saga 01. Proloog: imprimatur*
Auteur: Alberto Auctor (met lieve suggesties van Maria Liber)
E-boek in Pages met lettertype *Charter 14*
Volledig door Maria liber herwerkte versie van 122.25

Voor de eenentwintigste eeuw is De Magister-Auctor Saga © 2020-2026 Pascal Paulus met boekomslag van Frank Nuyts uitgegeven onder de licentie CC BY-NC-ND 4.0

Alle data zijn in Universele Aardse Notatie, gebaseerd op de Holocene Kalender
Zoals algemeen bekend, werd in Paradijs der Boeken de *Holocene Kalender* of de *kalender van het menselijk tijdperk* (human era, of HE), gebaseerd op het voorstel van Cesare Emiliani, de algemeen aanvaarde kalender. We herinneren ook even dat sindsdien voor de periodes van 100 jaar — van 00 tot 99 — het woord *hectojaar* wordt gebruikt. Voor wie nog niet helemaal gefamiliariseerd is met de sinds kort ingevoerde Universele Aardse Notatie (UAN), nog even zeggen dat het punt, dat tegenwoordig in de datums wordt gezet, dient om de identificatie van het hectojaar te scheiden van het gangbare jaar van dat bepaalde hectojaar. Het huidige jaar 12222 HE schrijven we dus als 122.22: het jaar 22 van het 122ste hectojaar.

Magister-Auctor Saga

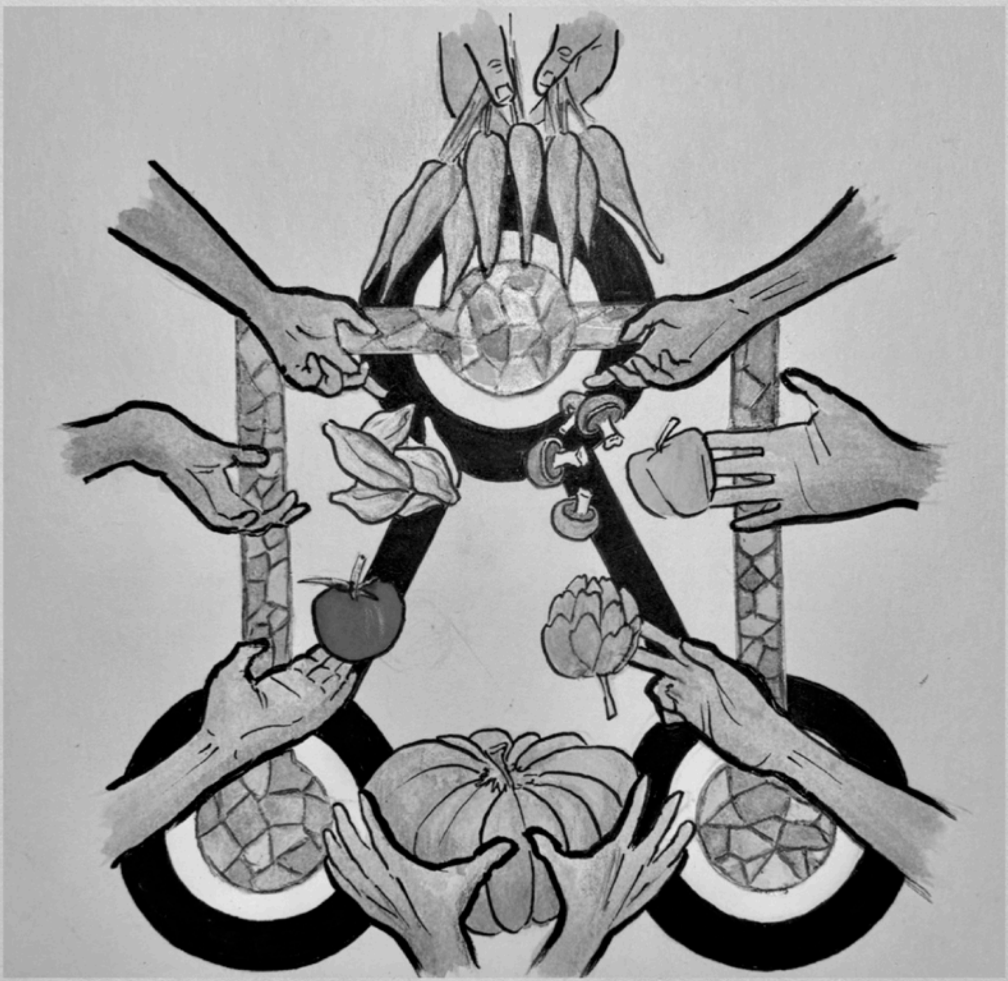

Prolog: Imprimatur

Alberto Auctor

Maria Liber (rev.)

Aan Manuel,
Sebastião en Olívia

Imprimatur

Omnis obstat…

Heb je soms ook dat gevoel, beste lezer en lezeres? Toen ik deze ochtend opstond, leek alles me een obstakel te zijn: ik wilde de nestwarmte van mijn bed niet verlaten om de wereld buiten mijn bed te aanschouwen. *Omnis obstat*.

Er tekent zich een weg af elke keer we willen omzeilen wat ons tegenhoudt. Maar, *omnis obstat*… Heel de geschiedenis van de mensheid, of, om het juister te zeggen, alles wat we ervan terug kunnen samenstellen, lijkt er één van hinderpalen leggen, hinderpalen omzeilen, opnieuw hinderen en zich laten hinderen.
Iemand stond voor een bergketen en wou graag wie aan de andere kant verbleef ontmoeten. Was ie sympathiek dan zocht ie een gids om de rest van de reis voor te bereiden. Was ie dat niet dan maakte ie diegene die ging leiden tot slaaf. Zodra de weg geplaveid is plaatst iemand nieuwe hinderpalen, met slagbomen, tolhuizen en grensovergangen.
We zijn rationeel… gedurende vele hectojaren leidden enkelen de redenering van velen. De bedoeling leek wel collectief te verbeteren hoe we elkaars leven moeilijker konden maken, onder de mom (tenminste voor onszelf) een gemakkelijker leven te beogen.

We zijn in het jaar 122.15 *(2215 AD)* nog lang niet aan een Aardtaal toe. Ik vermoed dat we de algemene unificatie van de taal nooit zullen voltooien. Doorheen de geschiedenis van de

mensheid hebben sommige arrogante leiders wel gesproken van universele talen. Universeel was geen verwijzing naar het universum, zelfs niet naar de planeet die we bewonen en die gedurende de grootste periode van het Era van de Mens, door die mens als centrum van dat universum beschouwd werd. Nee, in feite was 'universeel' de door die leiders gekende wereld. En wie er het luidste schreeuwde was meteen een goede kandidaat voor de titel van houder van de wereldtaal. Gelijk meegenomen was natuurlijk de algemene opinie dat allen die niet tot de gekende wereld behoorden, barbaren waren. En zelfs indien die ook schreeuwden bij het aanvallen van mensen, gronden, muren en kastelen, dan kon die schreeuw nooit in een universele taal zijn. Je kon het wellicht geen taal noemen, of hoogstens een minderwaardige, een barbaren taal. Met een vanzelfsprekende impasse uiteraard. Aan beide zijden van de muur, de rivier, de bergketen, de oceaan, was voor alle arrogante leiders de andere de barbaar.

Mandarijn werd de universele taal voor wie Mandarijn sprak. Grieks en Latijn was universeel voor wie Grieks en Latijn sprak, Engels voor wie zich in het Engels uitdrukte.
Aan de marge stonden de wat pluralistische en pacifistische dromers voor wie Esperanto de universele taal zou worden. Maar dat werd het alleen voor wie Esperanto sprak.
Interessant is dat alle vandaag gesproken talen hoofdzakelijk regionale adaptaties en transformaties zijn. Overal duikt het creoolse mengsel van oudere en eventueel uitgestorven talen op. Is er dan toch een soort algemene moedertaal, ergens in een ver verleden?

De linguïsten zeggen ons erin te slagen de oorsprong van 'taalfamilies' te reconstrueren. Tegenwoordig neemt de Polipolische Raad voorstellen van 'originele' woorden aan voor universeel gebruik. Alle gemeenschappen krijgen ze doorgestuurd, zoals het geval was met de namen van cijfers en maanden. Het lijkt me een interessant initiatief voor pluralistische interactie. Het blijft natuurlijk een voorstel tot gebruiksakkoord, zoals bij elke taalontwikkeling. Ik merk dit op omdat ik dikwijls hoor zeggen dat het om een kunstmatige keuze van woorden gaat. Maar is een taal uitbouwen met de bedoeling communicatie mogelijk te maken niet altijd een kunstgreep? Gaat het niet altijd om kleinere of grotere groepen mensen die uitgesproken of onuitgesproken akkoord gaan om een voorwerp, een concept of een gedachte, met dit of dat woord aan te duiden?
Kijk naar de talen van volkeren met meer arrogante of oorlogsgezinde leiders. Ik denk — om slechts enkele van de meest voorkomende Pré-Heropbouwtalen te vernoemen — aan het Saksisch, Mandarijn of klassieke Inca-Quechua, het Frans, Spaans of Portugees, het Engels in haar Britse of Amerikaanse variante. Zijn die minder artificieel dan de taal die een internationale gemeenschap verder uitbouwt vanuit een niet door wapens opgelegd voorstel, zoals het weinig doorgebroken (Europese) Esperanto of onze huidige pogingen?
Persoonlijk denk ik dat het erg moeilijk zal zijn om tot een soort Aardtaal te evolueren. En zelfs indien we er ooit in slagen, zullen er altijd regionalismen zijn, zoveel is duidelijk. Ik denk dat het relatief succes van onze huidige planetaire gemeenschap

te maken heeft met een cultuur van houdbare ontwikkeling en communicatie. We schaften symbolen en artefacten die gemakkelijk arrogantie en overheersing voeden af. Dat was efficiënter dan pogingen om een soort algemene planetaire taal te bereiken. Bijna iedereen neemt '*mehns*' aan in de namen van de 12 delen van het jaar, maar in onze dagelijkse spreektaal blijven we blijven het regionale woord 'maand' gebruiken en niet 'mehns'. We zeggen in Ketwromehns '*volgende maand*' als we het over Penktomehns hebben, en slechts zelden '*volgende mehns*'. Zoals in alles blijf ik open staan voor dialoog. Ik kan het best mis hebben.

Omnis Obstat. Niet alleen waren er voortdurend hindernissen of wie hindernissen maakt, in de geschiedenis van de menselijke ontwikkeling. Dikwijls dienden de gecreëerde obstakels precies om de ontwikkeling tegen te gaan. En toch is het geschreven verhaal aangepast aan de collectieve wens van de groep waar de schrijver toe behoort er een waarbij *vroeger* altijd slechter was en dat bij of door die bepaalde groep *nú* beter is.
Volgens mij is er een andere paradox in de ontwikkeling van het menselijk denken. Gedurende bijna de hele pré-Heropbouw geschiedenis werd er meer energie gebruikt om individuen op homogene wijze te doen denken in consonantie met wie beschouwde over de macht te beschikken om het toegelaten denken te definiëren, dan om verschillende denkwijzen met elkaar in dialoog te brengen en hieruit nieuwe collectieve en gediversifieerde visies te ontwikkelen over voorwerpen van natuurlijke of van sociale aard.

Gedurende lange periodes mobiliseerden men krachten om het denken van mensen gevangen te houden in mystificaties. Veel van deze mystificaties waren op zich het gevolg van arrogantie, meer dan van ignorantie. Het begrijpen van het zijn van de dingen is in alle tijden de drijfveer van geleerden en filosofen. Wat ze zeggen en schrijven staat in functie van de tijd en de ruimte waarin die geleerden en filosofen leefden.
De geleerden weten dat.
Wie de gedachte koesterde op anderen macht uit te oefenen wist dat doorgaans ook, maar wilde niet dat de anderen dat ook zouden weten. Sommigen onder hen wisten het niet, maar klampten zich vast aan de macht waarmee ze zichzelf bevestigden en vergoddelijkten om op die wijze hun mystieke zienswijze aan de anderen op te leggen.
Doorheen de geschiedenis is de relatie tussen geleerden en machtshebbers bijna altijd conflictueus. Bijna altijd behaalden machtshebbers Pyrrusoverwinningen bij leven. Geleerden kregen vaak pas postuum erkenning voor een gedachte die bijdroeg tot de ontwikkeling van het menselijk denken. Doorheen vele generaties zien we hoe de generatie waartoe een geleerde behoorde soms weinig waardering toonde voor diens denken.

Omnis obstat. Obstrueren.
Als wetenschappers onder elkaar zoeken we tegenvoorbeelden om de juistheid van een idee te testen, juist omdat we een idee, een visie, koesteren. Obstrueren is iets heel anders. Het is geen handeling van wie een idee wil koesteren, maar van wie ideeën of visies die niet met hun eigen visie overeenkomen wil

vernietigen.

Obstrueren is Popper's falsificatie-principe *niet* hanteren. Obstrueren is teruggrijpen naar handelwijzen die zelfs het falsificatie-principe kunnen mystificeren of vervalsen.

Obstrueren is de voortgang van wie toont een interessanter gangpad gevonden te hebben bemoeilijken of onmogelijk maken. Meer nog. Wie van obstrueren zijn hoofdactiviteit maakt, sluit de baan af voor wie de aan gang zijnde obstructie wil bekendmaken. Wie obstrueert verhindert anderen een obstakel weg te nemen. Volgens mij is dat de attitude van de arrogante leider, de bekrompen attitude van wie gelijk wil hebben. Ik kan me geen Wijze voorstellen met dergelijke attitude. Het zou een contradictie in termen betekenen.

In heel de ons vertelde geschiedenis vinden we figuren die anderen tot homogeen denken verplichtten, in overeenstemming met hun eigen denkwijze. Die figuren worden soms geprezen. Dikwijls begrijpen we achteraf dat ze een verkeerde voorstelling hadden van de boodschap die ze zelf verkondigen. Dit is wat we konden zien op verschillende momenten van het institutionaliseren van het geloof. Persoonlijk geloofsbelijdenis moesten het dan afleggen tegenover een verplicht te volgen canon. Voor wie dat niet deed, legde wie zichzelf opwierp als de geïnstitutionaliseerde bewaarder van de geloofsbelijdenis de bestraffingen vast.

Niet alleen in geloofsaangelegenheden maar ook in de sociale wetenschappen zagen we vormen van opgelegd denken. Er is wie de redenering van één bepaald domein misbruikt bij het klakkeloos overnemen ervan naar een ander domein. De wijze

waarop *The origine of species* en de redenering van de wetenschapper Charles Darwin (118° hectojaar) werd herbruikt in overleving-theorieën, inclusief economische overleving in een door geld beheerste wereld, is hiervan een goed voorbeeld.
Op dramatische wijze werden mensen er zich van bewust hoe opgelegde zienswijzen, hoe juist ze ook konden lijken voor wie ze oplegde, een totalitair karakter kregen. Vandaag weten we dat ze uiteindelijk niet aan de tand der tijds weerstaan.
Maar het is een dramatische bewustwording. Zolang de opgelegde zienswijzen van kracht zijn kunnen ze de dood betekenen van ontelbaar veel onbekenden. De uitroeiing van volledige bevolkingsgroepen als gevolg van redeneringen over de superioriteit van een bepaald ras is wel het droevigste voorbeeld. Vooral omdat die redeneringen onjuist bleken zowel waar het om het principe van ras, als om het principe van superioriteit gaat. De menselijke geschiedenis toont een lange lijn van destructie van levende wezens in naam van het eenheidsdenken. En dat is zowat altijd het rechtstreekse gevolg van het opleggen van zelf verworven macht aan volledige bevolkingsgroepen.

Nihil obstat…

Het begrip dat achter *Imprimatur* schuilt herinnert me steeds opnieuw aan de donkerste zijde van de geschiedenis van de menselijke cultuur. Het is droevig te bedenken dat de verspreiding van wetenschap vaak rechtstreeks afhing van de wijze waarop wie de macht naar zich toe trok diezelfde

wetenschap beschouwde en dat gedurende bijna de hele menselijke geschiedenis,.

Ik las de laatste jaren wat fictie uit hectojaar 119 gebaseerd op de werking van de georganiseerde misdaad. Er zijn een aantal romans die clandestiene of semi-clandestiene organisaties van opportunisten beschrijven. Die organisaties verplichten wie produceert tot het betalen van protectiegeld. Daarvoor creëren ze gewelddadige scenario's waarin ze soms zelf de hoofdrol spelen om zich daarop als beschermers aan te bieden tegen betaling.

Het opportunisme waarmee bepaalde mensen de rol van beschermer opnemen is niet recent. Ik herken hetzelfde opportunisme bij de opkomende klasse van ridders en krijgers ten tijde van de eerste permanente nederzettingen. Die strijders wierpen zich op als beschermers van de oogst, de plaats, de grond, tegen betaling in natura. Wie arroganter was en handiger met dodelijke wapens om kon gaan legde zonder medelijden zijn wil op aan alle anderen. Daarbij kon een goddelijke eed dienen om te verantwoorden dat het geweld en de afpersing enkel bedoeld was om die andere te beschermen. De handigsten onder de handigen slaagden er zelfs in mettertijd stambomen te creëren waarbij ze aan de dodelijke wapens van de voorouders hun afstammende naam verbonden. Het was dan enkel een kwestie van tijd vooraleer deze handige jongens beroep deden op de diensten en de wapens van anderen om zich aan de top van de hiërarchische macht te handhaven.

De arrogantie ging samen met een andere geestelijke constructie uit die tijd van eerste nederzettingen. Het begrip bezit neemt

nieuwe vormen aan. Aan het bezit grond, van mineralen, van bewerkte grondstoffen hangt voortaan een symbolische waarde.
Het bezitsbegrip beperkte zich niet tot goederen. Wie zich eerst als beschermer opwierp, daarna als leider, daarna als vergoddelijkte leider, nam ook bezit van het gesproken woord door het te (laten) noteren.
Daarmee startte een nieuwe algemene illusie. Door bezit te nemen van het woord verkreeg men ook het bezit over de waarheid der zaken. Om die gecreëerde illusie in stand te kunnen houden was het nodig elke gedachte die haar in vraag zou stellen uit te bannen. Wie zich opwierp als bezitter van woord en waarheid gebaseerd op premisses die, met de ontwikkeling van de wetenschap soms onwaar, soms onbeslist bleken te zijn, tolereerde het verspreiden van tegen-argumenten niet.
De geschiedenis toont ons dat er een groot verschil bestaat tussen het voorzichtige en constante in vraag stellen en een attitude om, tot het lachwekkende toe, een visie te forceren over de natuur der zaken. Die visie kon voorlopig zinvol lijken op een bepaald historisch ogenblik als gevolg van de beschikbare observatiemiddelen, maar volledig zinloos in functie van nieuwe ook weer voorlopige observaties en explicaties.
Imprimatur, publiceren, *non imprimatur*, niet publiceren. Zou die beslissing niet enkel van wie de tekst schreef moeten afhangen? Er zal zijn wie leest en apprecieert, wie leest en een nieuwe interpretatie maakt, wie leest en verafschuwt.
Het *nihil obstat Imprimatur* lijkt me eerder een uitdrukking van een spookachtige figuur, een *Omni Sapiens* die met absolute goedheid en zekerheid zegt wat we mogen lezen en wat niet.

Ik ben er me wel van bewust dat het om een heel complex onderwerp gaat. Ik herinner mij enkele extreem gewelddadige fictionele documenten te hebben gezien toen we probeerden cinematografische werken te recupereren uit verschillende Megasteden. We begrepen dat, zonder de censuur van het *nihil obstat*, enkele van die documenten potentieel gevaarlijk waren voor de gezondheid van individuen of de relatie tussen individuen. Om het tekort aan voorzichtigheid van de auteurs te compenseren was er wie de documenten analyseerde en ze markeerde met een dikke rode cirkelomtrek in één van de hoeken van het werk. De verbiedende *Omni Sapiens* werd vervangen door het verwittigende *Rode Oog*.

Nihil obstat imprimatur omnibus libris licet et prohibitus

Ik ben geboren en opgegroeid in Bibliopolis. Dat toeval verbond mij op specifieke wijze met boeken en documenten, met families die allemaal nog verhalen hebben van en over *Paradijs der Boeken.*

Ik was 39 toen grootmoeder Emmy stierf. Ik herinner me vele jaren gesprekken, zoals de vele uren gesprekken met mijn vader Lev vandaag. Tijdens de generatie van mijn grootmoeder grepen er grote maatschappelijke veranderingen plaats. De evolutie van semi-clandestiniteit tot de reorganisatie van de gemeenschap-samenleving op onze planeet in slechts twee generaties lijkt me nogmaals een voorbeeld te zijn dat de culturele klok veel sneller loopt dan de biologische klok dat kan.

Zolang er menselijke wezens bestaan denk ik dat we geen soort einde van de Geschiedenis zullen beleven. In het Europa van de hectojaren 118 en 119 beweerden sommigen, waaronder ook gereputeerde wetenschappers, dat dit einde al bereikt was. De natuur heeft ons nog steeds veel te bieden dat het onderzoeken waard is, om van de menselijke natuur maar te zwijgen. We zijn sinds altijd al erg creatief om onszelf te verrassen.

Ik ben curator, ik ben geen schrijver.
Ik heb eventueel het geluk gehad om bewaarder te worden van een specifiek deel van de Centrale Bibliotheek dat de geschiedenis van mijn eigen voorouders bewaart. Ik steek het niet weg dat ik met erg veel plezier naar die plaats wandel zo vaak ik wil of zo vaak het mij gevraagd wordt. Bij elk bezoek is er een of andere tekst, een of andere lade die mij aangrijpt.
Het verwonderde me wat hoe zowel kennissen als voor mij onbekenden, vandaag allemaal gespreksgroep-vrienden, die plaats opzochten. De ignarometrische analyse blijkt een vruchtbaar instrument te zullen blijven in de volgende decennia. Ik nam en neem nog steeds regelmatig verhalen mee naar huis. Die beginnen met één of ander gesprek met een bezoeker van die ruimte in de Centrale Bibliotheek, of met van een document dat door mijn handen ging. Te laat begreep ik dat ik er beter had aan gedaan om mijn mond te houden. Maar wat wil je? *Waar het hart van vol is, loopt de mond van over,* zei men in de taal van sommige van mijn voorgangers, ergens in wat gekend stond als Vlaanderen, in het *Belgium Austriacum,* later herdoopt tot *Koninkrijk der Belgen*.

Maria is de woordvoerster van deze formidabele groep schrijvers die het nuttig en interessant vonden een soort episch historisch verhaal te schrijven, de saga van mijn voorouders. In naam van de groep vroeg ze mijn bijdrage. Dat was niet gebeurd mocht ik niet toevallig een afstammeling zijn van Catherine Demeester. Begrijp me niet verkeerd. Het verhaal van Joana en Catherine is de moeite waard om geschreven te worden, zoals Idrissa Zoungrana ons overtuigend toonde.

Maar, zei ik, Maria was de woordvoerster die me uitdaagde enkele van mijn vertelsels neerschrijven. Die zouden dan een soort inleiding zijn voor het werk onze groep co-auteurs. Ik registreer hier twee versies van het antwoord op dat verzoek.

Mijn versie is dat ik protesteerde, opspeelde en tegenpruttelde. Ik hield aan dat ik niet kan schrijven, dat een dergelijke proloog het werk doodt, dat hieruit nooit iets goeds kon voort komen.

Maria’s versie is dat ik me onmiddellijk beschikbaar stelde en dat ik met gevoel voor humor de voortdurende bevraging situeer van de Magister-Auctor dynastie over de relatie tussen arrogantie en ignorantie.

Het einde van de discussie was de herziening en bewerking van mijn dagboek van 122.08. Ik heb het dagboek van dat specifiek jaar gekozen omdat het er zich het best toe leende voor wat mij gevraagd werd. Ik hield me dat jaar vooral bezig met de opening van de *Joana en Catherine Demeester Ruimte* (JCDR), maar het is ook één van de dagboeken met nota’s over mijn voorouders. We hadden toen net de eerste ruwe schets van onze saga klaar, die nu, zeven jaren later de eerste druk van het volledige werk ziet.

Ik probeerde mijn nota's te hergroeperen en de dagelijkse bedenkingen om te zetten in één, twee of drie verhalen, waarbij ik de maanden als leidraad bleef gebruiken.

Deze proloog is zo hoop ik een soort '*petite histoire*'. Het '*grande histoire*' in handen blijft van wie wel kan schrijven en de rest van het werk op zich nam.
Met de verhalen die ik uitkoos probeer ik aan de hand van fragmenten uit het leven van de mensen die de lezer in de verdere delen beter zal leren kennen te beschrijven hoe de intolerantie in de loop der tijden het menselijk denken aanvalt en hoe ignorantie en vooroordeel cyclisch cultuur vernietigen.

Ik ben curator. Ik lees wat anderen schreven soms heel lang geleden. Ik probeer leidraden te vinden in wat ik lees, ik probeer de verhalen die erachter schuil gaan te ontrafelen. Daarmee teken ik de omtrek voor een nieuw verhaal. Een klein verhaal, een verhaal in een haar context. De context van een ruimte die mijn gedachten bezig houdt. Die ruimte waar we de korte geschiedenis van de antropogogie e de ignarometrie vertellen.

Ik ben curator, ik ben geen schrijver. Maria en de andere collega's drongen aan. Wie Maria kent, weet dat het geen enkele zin zou gehad hebben weerstand te bieden.
Wat moest ik dan doen? Ik koos voor *nihil obstat*.
Ik zal geen verdere obstakels creëren om de verhalen die ik voor mezelf schreef en waarbij ik me baseerde op nota's van mijn dagboek van 122.08 te delen met wie geïnteresseerd kan zijn om ze te lezen.
De lezer staat voor eigen rekening en risico.

Vooruit dan maar …

..nihil obstat imprimatur quoque diarium Albertus Auctor.

Phromehns 122.08

Laat je me toe je huis binnen te treden?

Vengo llegando de mi casa de Isla Negra
y te pido permiso para entrar en tu casa,
para leerte mis versos, para que conversemos..
(Pablo Neruda)

Dag. Geef je me de toelating om dit verhaal te vertellen? Want ik vertel verhalen, ik kan geen poëzie schrijven. En, om helemaal eerlijk te zijn, ik weet niet of ik verhalen kan vertellen. Mijn vrienden zeggen van wel. Maar ikzelf zie ze meer als verslagen dan als verhalen.

Soit, zou zeggen wie Frans spreekt. *Adelante*. Het is nu net twee jaar geleden dat Pablo Márquez me kwam opzoeken in de Centrale Bibliotheek. Hij had een klein valiesje bij, met een etiket: “*Procedencia: Tierra Desierta. Destino: Paradijs*”. Mijn vader had me al verteld over die tweeling van *Paradijs der Boeken*, in een deel van de wereld dat vroeger met Zuid-Amerika werd aangeduid. Die droeg de naam *Ultima Rosa de Tierra Desierta*. En eigenlijk gaat het om een drieling: er was ook nog *Schitterende Parel*. Maar het was alweer een tijdje geleden dat ik de naam nog hoorde. In Bibliopolis hoor je ook niet vaak de naam *Paradijs der Boeken*…
Behalve het valiesje in zijn rechterhand had Pablo een stukje papier in zijn linker. Hij keek naar dat papiertje en dan naar mij:
"*Es tu el nieto de la grande Emmy e su compañero Malcolm?*"
"Ik ben Alberto. Ja, ik ben haar kleinzoon. En jij?", vroeg ik.
"*Pablo Márquez, mucho gosto.*" Hij maakte die kleine typische

buiging van bepaalde volkeren, ondertussen een populaire begroeting in de hele wereld van na de Heropbouw.

De naam riep een herinnering bij mij op. Mijn vader die vertelt als kind door de straten van *Paradijs* te lopen. Hij en zijn vrienden hielden ervan de poëziewijk te bezoeken. In één van de straten met schatten uit de Latijnse talenfamilie, woonde een Poëzie-hoeder met het werk van Pablo… maar dat was niet Márquez, maar Neruda. Ja, ik herinnerde mij ook dat oma me ooit vertelde dat er een gedicht was van Neruda die aan de oorsprong lag van de naam van die plaats waar mijn bezoeker scheen vandaan te komen. Ik vroeg hem naar de juistheid ervan.

Pablo keek me recht in de ogen en zei:

"*Soy el desesperado, la palabra sin ecos,*
el que lo perdió todo, y el que todo lo tuvo.
Última amarra, cruje en ti mi ansiedade última.
En mi terra desierta eres la última rosa."

"Het zijn twee verzen van *Abeja Blanca* in *Veinte poemas de amor.* Wie ginds geboren is vertelde ons steevast is dat de eersten die in *Ultima Rosa* aankwamen Poëzie-hoeders waren. Van alle mogelijke boeken beschouwden de Boekverbranders de poëzie-anthologieën als de meest nutteloze. Hun vernielzucht richtte zich er zich in de eerste plaats op. Het is dus niet erg moeilijk de reden van de naam te begrijpen", vervolgde mijn bezoeker.

"Als ik het juist heb was Neruda voor het honderd negentiende hectojaar een belangrijke ?" antwoordde ik.

"Ja. Zijn leven bevat enkele controverse episodes, maar zijn poëzie wordt geapprecieerd in vele middens", bevestigde Pablo.

Ik aarzelde een ogenblik: "Gek, maar … jou naam, de tweede

bedoel ik…”
Pablo begon te lachen en antwoordde: “Márquez, já. Een andere schrijver. Gabriel Garcia. Ik denk niet dat ik van hem afstam. Ik twijfel er sterk aan. Maar in *Ultima Rosa* waren er verschillende Hoeders van zijn werken."

Plots wist ik waarom de naam Pablo Neruda me bekend in de oren klonk. Het was niet oma Emmy, neen. Toen Moana aantekeningen begon te verzamelen voor haar bijdrage aan de saga, vertelde ze me over iemand die het leven van John Demeester binnenwandelde in 119.73. Dat was Marcos Portnoy. De diepe vriendschap die zich tussen beide ontwikkelde had de vorm van jarenlange bezoeken tweemaal per week. Marcos had vroeger Neruda meer dan één keer geïnterviewd en door hem leerde John zijn werk kennen. Het was zonder twijfel de *Canto General* die het meeste indruk op hem maakte.

Nu we hier zijn aanbeland neem ik aan dat de toestemming om je huis binnen te treden me werd verleend en dat dit boek open is gebleven. Laat me dan ook toe de draad terug op te nemen en verder te gaan. Pablo keek dus naar zijn papiertje en daarna naar mij en zei:
“*Entonces, es tu. El nieto de la grande Emmy e su compañero Malcolm.*”
“Waarom ‘grote’ Emmy,” vroeg ik.
“*Mi abuelo dijo para hablar contigo. Estoy estudiando el periodo de los ignorantes del hectano 120 e 121”*, was het antwoord.

Mijn oma had regelmatig gesproken over de commissies waar ze tijdens de Heropbouw deel van uitmaakte maar ik had nooit

uit haar woorden begrepen dat haar bijdragen een drijvende kracht waren geweest voor de verzoenende aanpak tussen Vluchtelingen en Ignoranten in hectojaar 121, voor, tijdens en na de Vulkanische Winter.
“Antropogogen, zei Pablo, dat is wat meer naar hier voert.”
“Antropogogie… een eenvoudig begrip, antwoordde ik. Het gaat om een wijze van denken over de *educatieve relatie.* Gedurende een korte periode van het menselijke avontuur overschaduwde de *instructieve scholing* die relatie volledig.”
“Ik weet dat je oma ervan uit ging dat het op planetair vlak in zwang zijnde scholingssysteem de educatieve relatie bedierf.”
“Dat is een sterk samengevatte wijze om het probleem te situeren. Het heeft niet enkel te maken met de obsessie voor een conditionerende instructie van de nationale leiders op het einde van het honderd achttiende en heel het honderd negentiende hectojaar. Het heeft ook te maken met de krankzinnige evolutie van een gek gedraaide samenleving waarin de verhouding tussen mensen en geld belangrijker werd dan de verhouding tussen mensen onderling.”

Ik herinner me die gesprekken vandaag omdat ik de voorbereidingen aan het treffen ben voor de opening van de ***Joana en Catherine Demeester Ruimte*** die ik verder aanduid als JCDR of JCD-ruimte. Dat zal gebeuren in Swekstomehns. We zijn misschien een beetje unfair ten aanzien van wie het honderd achttiende hectojaar domineerde. Het fenomeen conditionerende instructie is niet toen begonnen. We vinden het terug in alle momenten van de geschiedenis van de mensheid. Het verschil met de vorige tijdperken was dat toen de scholing

verplicht werd. Daarbij nam de conditionerende instructie altijd een vooraanstaande plaats in. Voor elke machtsuitvoerder legitiem of niet was er altijd gevoelige materie. Lokale geschiedenis bijvoorbeeld. De conditionerende instructie gaf op dat gebied altijd duidelijke aanwijzingen. Doorgaans stelde men de lokale bevolking meer geëvolueerd voor, de niet lokale bevolking primitiever, minder geëvolueerd, of met grote gebreken. Er bestond een algemene tendens om de geschiedenis te vertellen vanuit het standpunt van de regerende koningen of andere leiders die lokaal de macht uitoefenden. Die zouden zich goedmoedig en goedbedoeld gedragen ten aanzien van hun eigen ondergeschikten en meedogenloos tegenover wie hen bedreigde.

In andere onderwezen vakken waren de conditionerende elementen soms minder opvallend. Natuurlijk waren er centrale beslissingen voor het talenonderwijs en over wat als grote literatuur moest worden gezien en wat het beslist niet was. Men verplichtte bepaalde werken te analyseren, andere niet. In de wetenschappelijke vakken kregen verwezenlijkingen van lokale wetenschappers niet zelden een voorkeursbehandeling. Tegen het einde van het honderd negentiende hectojaar en vooral tijdens de eerste helft van het honderd twintigste hectojaar verdwenen gaandeweg in bijna de hele geschoolde wereld die vakken die het kritisch denken ontwikkelen of verstevigen, terwijl men steeds meer de nadruk legde op een soort pragmatische instructie, in functie van de arbeidsmarkt. Die ‘markt’ was op zijn beurt enkel onderworpen aan de geloofsbelijdenis in het produceren van meerwaarde. Die werd

uitgedrukt in cijfers die een equivalent zouden zijn van goudwaarde, nationale muntwaarde, digitale muntwaarde, handelsbeurswaarde. Er werd zelfs een hiërarchie gecreëerd tussen individuen, in functie van een persoonlijk waarde-nummer. Ik kom hierop terug.

Steeds meer werd het perverse effect van de verplichte scholing duidelijk. Men bouwde routines in tot grootschalige uitsluiting. Dat gebeurd met vorming gebaseerd op proeven, examens, selecties en premies. De studiegroepen waar Pablo deel van uitmaakt proberen die perverse effecten vandaag in kaart te brengen en te begrijpen. Ze werken vanuit een steeds duidelijker wordende hypothese dat de toenemende Ignorantie rechtstreeks proportioneel was met deze vorm van arrogante conditionerende instructie.

De verhalen van opvoeders uit verschillende tijdperken versterkt mijn eigen bedenking. Eender welk door mensen als specifiek hulpmiddel uitgedacht systeem is een potentiële bedreiging is voor diezelfde mensen. Het is voldoende om even uit het oog te verliezen wat aan de basis lag opdat kwetsbare individuen het gecreëerde systeem beginnen te dienen in plaats van erdoor gediend te worden.

Ik spreek over verhalen van de opvoeders omdat ik een deel van mijn leven heb doorgebracht met het lezen van verslagen over de ontwikkeling van de menselijke cultuur doorheen de tijd. Met onthullende regelmaat zie ik telkens weer wat we grosso modo kunnen beschouwen als twee types relaties tussen mensen als het om educatie gaat.

Er zijn de uni-directionele relaties. Een groep geeft, regelt,

instrueert, decreteert, legt op, de andere groep ontvangt. Testen en proeven zijn mechanismes van een regelende organisatie en een juiste classificatie van mensen binnen een systeem dat het leren zou ondersteunen. Ik noem de regelende groep die van instructeurs. Ze geven voorrang aan het systeem en passen er de mensen in. Sommigen zien het systeem niet eens meer als leer-ondersteunend, maar creëren de illusie dat het systeem oorzaak is en leren gevolg.
Er zijn de bi-directionele relaties. Een groep stelt vragen, gidst, begeleidt, helpt bij het herformuleren, verduidelijken en nodigt uit tot het stellen van nieuwe vragen. De lerende groep begrijpt en beheerst gaandeweg haar studieobject en ontdekt nieuwe. De term antropogogie hiervoor '*va de soit*', vandaag, onder ons. Doorheen de geschiedenis, tenminste tot aan de Heropbouw, is het begrip begeleider van lerenden dikwijls verengt tot begeleider van lerende kinderen en jongeren en vernoemd met de veel bekender term 'pedagoog'. De term antropogoog is misschien dan wel een neologisme, de activiteit bestaat sinds altijd. In alle tijdperken zijn er altijd individuen geweest die kozen of gekozen werden om het leerproces van anderen te begeleiden, en, door de wederkerigheid van de relatie, meteen ook hun eigen leerproces begeleid zien. Vandaag weten we dat de klassenmaatschappij die ergens tussen het 5de en 7de hectojaar ontstond de aangeboren leercapaciteit van vele mensen begon tegen te werken. Terwijl een minderheid haar kennis van de natuur deelde, werden steeds meer individuen onderworpen, tot slaaf gemaakt, verplicht om niets anders te doen dan anderen te dienen. Gedurende meer dan 100

hectojaren of 10 kilojaren domineerden tot dogma gemaakte interpretaties de protowetenschap.

Doorheen de geschiedenis zijn er nu en dan stemmen opgegaan om de bevolking in het algemeen meer en betere toegang te verschaffende culturele werktuigen voor het denken, het schrijven en lezen. Bevolking in het algemeen betekende niet per se alle mensen op de planeet. Lezen was niet noodzakelijk de bevrijding van opgelegde dogma's. Het kon net het omgekeerde betekenen. Enkel de toegelaten geschreven woorden kunnen mensen ook meer en beter dogma's opleggen.

De voorstellen voor een universeel cultureel leerproces doken zo'n zes of zeven hectojaren geleden op. Ik meen te begrijpen dat wie hiervoor ijverde aan alle mensen dacht en niet enkel aan de kinderen. Daarom zie ik ze als antropogogen zelfs vooraleer de term om ze aan te duiden bestond. Voor de Heropbouw worden ze vaak als opvoeder of pedagoog aangeduid.

Vandaag spreek ik over institutionele antropogogie wanneer ik het heb over het ondersteunen van leerprocessen. Ik kan dat doen omdat er reeds in hectojaar 116 mensen waren die meer heil zagen in algemene begeleiding dan in algemene instructie ook onder mijn eigen voorouders. Dat weten we omdat we teksten en brieven van hen terug vonden. Ze spreken met de woorden en begrippen van hun tijd. Nu en dan vonden ze een nieuw woord uit, net zoals we dat vandaag doen. Ik kan vandaag over ignarometrische analyse spreken, omdat we over het instrument beschikken waaraan Joana en Catherine Demeester vorm gaven. Daarbij baseerden ze zich op pogingen van vroegere generaties. Maar nogmaals, de praktijk ging de

benoeming van het begrip vooraf.

Maria is nu eindelijk akkoord *De antropogogen saga* niet als algemene titel te gebruiken. Het was niet gemakkelijk om haar te overtuigen. Onze groep auteurs denkt dat het correcter is over de *Magister-Auctor dynastie* te spreken. Onder hen ontmoeten we antropogogen '*avant la lettre*'. Maar ze waren zeker niet ***DE*** antropogogen. In mijn familie vind je antropogogen tussen andere. Die anderen hebben ook familie en voorouders met eigen verhalen.
Ik vraag me soms af of ik die ooit zal horen.
Ze hebben alvast toelating mijn huis binnen te treden.

Take us to wisdom, Oh Lord…

"But me, at any rate, you will not draw
into making a defence of the theory you impute to the Stoics,
before I get satisfaction out of you
for turning the affairs of the universe upside down."
"Only," replied Lucius laughing,
"do not bring an action for impiety against us,
just as Cleanthes thought it right
that the Greeks collectively should
impeach Aristagoras the Stoic, of impiety,
for overthrowing the altar of earth,…"

(Plutarch. On the apparent face in the orb of the moon)

Gedurende deze maand heb ik niet enkel notities gemaakt over wat Pablo beschrijft als het lont voor de Nieuwe Ignorantie.

Van een ander onderwerp heb ik ook notities. Welk verhaal kan iemand in hemelsnaam vertellen bij de opening van zoiets

als de JCDR? Ik krijg er koppijn van. Wat mij betreft, openen we de ruimte, punt. Het is zelfs niet nodig te zeggen *'De Ruimte is geopend'* tenzij er blinden aanwezig zijn. Die willen misschien de zekerheid hebben dat de deur wel degelijk openstaat.
Wij vermaken ons allemaal met nog bestaande beelden in de mediatheek van Belangrijke Personen In Smoking uit de tijd voor de Heropbouw. Ze knippen linten door en geven gepolijste toespraken enkel om zichzelf een plaats in de geschiedenis te waarborgen. Maar nu blijkt de zaak plots toch ernstig te zijn. Als er ooit in de toekomst iemand het in zijn hoofd krijgt om een commentaar te schrijven over de Ruimte op het ogenblik van de opening zal je maar zien hoe Alberto beschreven wordt…
Ik kreeg een duidelijke wenk. 'De ruimte is belangrijk, daarom is er een speciale curator voor aangesteld. Wanneer zo'n plaats opengesteld wordt voor het publiek, dan houdt de curator een toespraak. Jij bent de curator, dus jij spreekt'. Boodschap ontvangen.
We moedigen het co-auteurschap aan, we verdedigen het leren in gemeenschap en de horizontale werkrelatie tussen partners. Maar toch hebben we altijd de neiging om in eender welke groep te zoeken wie ons leidt. Het is moeilijk ons te onthouden van Heer Gids. En velen onthouden zich vandaag wel maar toch is er altijd iemand in wie de gedachte opkomt dat ie toch Heer Gids zou kunnen vertegenwoordigen. Een soort tweedehands gids verkrijgbaar bij *Universe-On-Line.com*. De prijs kan hoog oplopen, maar wanneer de factuur wordt voorgelegd wordt er niet meer over geredetwist.
OK, ik biecht op (een gevaarlijk werkwoord in deze context van

Heer Gids & Compagnie zou Claudius Cardinalis zeggen). Ik vind het best leuk om mensen te gidsen wanneer ze me komen opzoeken naar aanleiding van het leerproject dat ze voor zichzelf zien. Ik vind het ook leuk om gegidst te worden door wie me die vragen stelt die we altijd proberen *niet* te horen, wanneer we een eigen gedachte nalopen die we uiteraard interessant vonden. Dit beschouw ik het werk van gidsen tussen gidsen. Geen *hiërarchids* dus maar *gelijkgids*, als ik het zo mag uitdrukken.
Ik wil graag denken dat mijn voorouders dit ook voorstonden, tijdens onze geschiedenis die we hier deden teruglopen tot 116.30. Dat is het jaar waarin Wolfgang Magister geboren werd. Ironisch is toch wel dat onze familienaam, zelfs bij breekpunten, altijd het begrip Meester bevat. We evolueerden van Magister naar Lesmeister en Lemaître. We sprongen over naar Teacher, Demeester, en daarna Mestre. Enkel in *Paradijs der Boeken* kozen we voor Auctor. We laten niet na te bevestigen dat we auteurschap en autoriteit claimen met betrekking tot de educatieve relatie. We zien ook auteurschap bij andere relaties tussen individuen in een gemeenschap of een samenleving. Ik stel mezelf trouwens nog altijd de vraag — en ik ben wellicht niet de enige — of er, in een relatie tussen twee of meer personen, niet altijd een educatief aspect aanwezig is.

Ruimte en *Heer Gids*. De wereld waarin onze voorouders leefden waardeerde *Dame Gids* niet zo. Vertegenwoordigers daarentegen waren legio, van beide geslachten. Kijk maar naar de populaire Almanak. Dat was een gemakkelijk verkrijgbaar product nadat de drukpers met losse letters ook

in het westelijk deel van zone 2 toen Europa opkwam. Dat gebeurde enkele hectojaren nadat in het meest oostelijke deel van zone 2 toen met de naam Chinees Imperium al geëxperimenteerd werd met losse tekens. Onder de westerse drukkers had je Gutenberg. Deze ambachtsman begreep snel het voordeel van losse letters voor talen die het Latijnse alfabet gebruiken. Hij had veel minder tekens nodig in zijn letterbak dan zijn oosterse collega's om een blad te zetten.
Ik zit in de bibliotheek en herlees de transcriptie van enkele voordrachten gemaakt door groepen die zich met oude talen bezighouden. Die voordrachten gaan over de eerste gedrukte almanakken. Ze zijn een breekpunt wanneer we de geschiedenis van het leren lezen bekijken. Tussen 114.60 en 116.60 worden ze razend populair. Het zijn de almanakken die de drukkerijen draaiende houden. Er waren betrouwbare kalenders zoals die van Regiomontanus die het goed deden in wat later Italië zou worden, in het Heilig Roomse Rijk, in de Nederlanden en later in *Belgium Fœderatum*. Verder waren er almanakken die met vrij grote accuratesse maanfases en eclipsen voorzagen. Er waren ook weersvoorspellingen (op jaarbasis…!). Verder kreeg men nuttige informatie zoals '*gedurende deze maand zullen enkele door U gekende mensen komen te overlijden*'. Astronomie, astrologie en horoscopen bleven samengaan. Van in de Oudheid tot aan de Heropbouw. Naast de individuele horoscopen voor Koningen, edellieden en andere leiders en gefortuneerden die flink betaalden voor de privé-diensten van de astronoom-astroloog vonden de '*prêt-à-porter*' horoscopen ingang. En dat alles gebaseerd op een oude geocentrische interpretatie van de

Ruimte met slechts één stilstaand punt: de Aarde.

De discussie over de plaats die de Aarde in de ruimte inneemt lijkt me een goed voorbeeld van de confrontatie tussen wie een gedachtengang probeert uit te werken en wie zijn gedachte op arrogante wijze oplegt. Aryabhata herhaalt met een eigen wiskundige redenering in hectojaar 104, wat Philolaus voorstelde in hectojaar 96. De Aarde draait om zijn eigen as. In hectojaar 98 werkt Aristarchus van Samos aan een mathematisch heliocentrisch model. Hij geeft wiskundige omkadering aan een idee van Anaxagoras. Niet alleen draait de Aarde rond haar eigen as, maar ze draait ook rond de zon. Een hectojaar later volgt Seleucus dezelfde redenering.
Ondertussen ontwikkelt zich de Academie van Plato, Socrates en Aristoteles in dat deel van de wereld waar jodendom, christendom en islam een belangrijke rol zullen spelen vanaf hun respectievelijke oorsprong tot aan de Heropbouw. Aristoteles denkt aan een model van concentrische sferen rond een stilstaande aarde. Dit model van Aristoteles ondersteunt op bevredigende wijze het zichtbare. Dat maakt ook deel uit van enkele van de mythische verhalen. Die zijn opgenomen in de heilige geschriften en kaarten fenomenen aan die niet compatibel zijn met een zich bewegende Aarde.

De kracht van de wetenschap collideert met de kracht van wie zich als leider opwerpt. Het geocentrisme gaat hand in hand met het egocentrisme van de arrogante machthebber. Ptolemaeus brengt een wiskundige verbetering aan in de voorstellen van Aristoteles. Volgens sommige bronnen zou hij

daarover zelf gezegd hebben dat hij niet de werkelijkheid toont maar slechts wil bijdragen om het schijnbare beter te beschrijven. Ptolemaeus staat dus wellicht geen andere hypothese dan het geocentrisme voor, hij maakt enkel de berekeningen ervoor gemakkelijker. Andere bronnen stellen dat de opmerking niet van Ptolemaeus afkomstig is, maar van Nur ad-Din al-Bitruji die ook een wiskundige beschrijving voorstelt voor de beweging van de planeten maar het geocentrisme intact laat.
Vele hectojaren later, dringen Nicolas de Casa en Copernicus niet enkel aan om de gebruikte kalender te herzien omwille van berekeningsfouten als gevolg van het samenvoegen van maanmaanden en zonnejaren. Volgens hen is het ook nodig de natuur van aarde, zon en maan en hun respectieve bewegingen opnieuw te bekijken. In 115.43 publiceert Copernicus zijn heliocentrisch model.
Andere goedgeplaatste astronomen echter zoals Tycho Brahe, geven nieuwe wiskundige oplossingen voor het geocentrisme. Op de keper beschouwd staat hun broodwinning op het spel. Astronomie en astrologie gaan nog altijd hand in hand. De astronoom-astroloog moet enkel correct de positie kunnen berekenen van planeten en sterren. Dat is essentieel voor hun dienstverlening aan egocentrische leiders, die voorspellingen willen hebben in verband met overwinningen op hun vijanden. En daarom moet de Aarde blijven stilstaan.
Om die desinformatie overeind te houden in zone 2 gekend als Europa en Azië doen Aristoteles en de geocentrische bijbelse interpretatie van de ruimte de rest.

De desinformatie gaat ver. De dikwijls aangehaalde opmerking dat de stoïcijn Cleanthes het model van Aristarchus zou verworpen hebben is wellicht niet meer dan een uitvindsel. Er zijn bronnen die Gille Ménage zelf als onrechtstreekse van dit verhaal geven. Hij zou een aanpassing gemaakt hebben aan zijn eigen vertaling van een tekst van Plutarchus nadat het conflict uitbreekt tussen de Romaanse Kerk, eerst met Bruno en dan met Galilei. Een ironische opmerking van Aristarchus, dat Cleanthes als zonaanbidder maar tegenhanger van het heliocentrisme als godslasteraar zou moeten worden aangeklaagd krijgt het karakter van een beschuldiging. Het is nu Cleanthes die Aristarchus als godslasteraar aanwijst. Om dit te bereiken zou Gille een grammaticale spitsvondigheid hebben gebruikt door een accusatief in nominatief te veranderen.

De almanak komt dus om te blijven, en de lust tot lezen ook. Een mooi leerproject, dat opnieuw twee reacties uitlokt. Enerzijds is er wie voorstelt om dit project te ondersteunen door alle mensen de kunst van het schrijven en lezen aan aan te bieden. Anderzijds is er wie een nodige leesinstructie voorstelt zodat de mensen het bij een soort gecontroleerde lectuur zouden houden. Het is onmogelijk een lezer volledig te controleren in de keuze van zijn lectuur. De voor de hand liggende oplossing is het verbod om bepaalde werken te drukken of te verspreiden. *Omnis Obstat*. Subtieler nog, men kan de mensen ook dreigen uit het eeuwige leven te verbannen indien ze het toch wagen lectuur onwaardige teksten in te kijken.

En toch moeten er mensen geweest zijn die er anders over dachten. De studiegroep 'oude talen' waar Maria deel van uit maakt ontdekte de eerste registratie in de Nederlandse taal van het werkwoord *onderwijzen* als synoniem van *bewijzen* in een tekst van 112.83 (1283 AD). Beide woorden hebben de stam *wijs*, zoals in wijsheid. De voorvoegsels *onder* en *be* drukken het begrip helpen uit, respectievelijk met de betekenis van steun geven en de weg aangeven. Is dat niet juist wat de pedagoog of de antropogoog beoogt? De weg naar de wijsheid helpen vinden?
En dit brengt me op een idee. En als we ons, bij de opening van de JCDR wederzijds zouden helpen, door een toespraak te houden in co-auteurschap *ad hoc* door wie zich geroepen voelt?
Daar ga ik op werken.
En ik zal de rol van gids wel moeten opnemen…
Take us to wisdom, all together now…

Uiteindelijk zijn we toch familie…

Er zijn rituelen die eender welke natuurlijke gebeurtenis of menselijke catastrofe overtreffen. Bij die rituelen reken ik de feestelijkheden wanneer twee mensen besluiten een paar te vormen en de feesten telkens iemand 365 (of 366) dagen ouder geworden is. Er zijn ook rituelen om eer te betuigen aan wie overleden is.
Velen beweren dat dit laatste het oudst bekende ritueel is, meteen een bewijs van het spirituele leven van de soort Mens. Best mogelijk dat dit het oudste ritueel is. Uiteraard kan je wel een interpretatie maken van een aantal op niet natuurlijk

geschikte teruggevonden beenderen maar is het moeilijk rituelen te vinden die een nieuwe levensfase inluiden zolang er geen geschreven registers bestaan.
Mogelijkerwijze kunnen we hierin een bewijs kunnen zien van een soort geloof in een spiritueel leven onafhankelijk van het materieel leven. Er is veel over het onderwerp geschreven. Voor de Heropbouw bestond hierover zoveel literatuur. Veel documenten bereikten ons zowel in *Paradijs,* in *Ultima Rosa*, als in *Schitterende Parel*. Veel mensen besloten kopieën van dit soort boeken te bewaren en ze te memoriseren. De teksten die ons bereikten met data tot het begin van hectojaar 119 zijn vooral dogmatische teksten. Het is moeilijk om na te gaan of dit te maken heeft met het feit dat dit de meest voorkomende teksten waren of dat er een specifieke voorkeur was voor deze teksten ten opzichte van andere. De hectojaren 120 en 121 schijnen ook over meer wetenschappelijke teksten te beschikken vooral van theologen, filosofen en sociologen.
Enkele sceptici van het oude Griekenland (zone 2) maar ook onderzoekers uit het hectojaar 120 waaronder Reza Aslan hebben als hypothese dat het geloof in onafhankelijk spiritueel leven de basis was voor het creëren van een God naar mensbeeld en niet andersom zoals vele dogmatische teksten stellen.

Ik wijk af. Het ritueel waar ik het deze maand over heb was de viering van het vijftigste levensjaar van de partneres van Maria's broer Ondjoy. We waren uitgenodigd voor de familielunch. Enkele dagen vooraf kondigde ik mijn voornemen aan om ditmaal mee te gaan. Maria keek verwonderd op:

- Je bent uiteraard meer dan welkom, maar nu herken ik je toch niet. Je probeert altijd aan rituelen en aangekoppelde maaltijden te ontsnappen. Wat gebeurt er?
- Je weet dat ik een uitzondering maak voor familie.
- Juist. En je zegt gewoonlijk dat mijn broer jou familie niet is maar de mijne… daarmee wil ik niet zeggen dat ik je redenering niet begrijp, maar daar gaat het nu niet om.
- Punt is dat Erika jou broer niet is, maar de partneres van je broer.
- Wat maakt dat ik je nog minder begrijp.
- Ok. En als ik je nu zeg dat ik onlangs ik iets interessants heb gevonden in verband met de N'Kondo Ngô, en ik zou dat graag ter sprake brengen tijdens de maaltijd?
- Je weet wat je doet, natuurlijk. Ik heb alleen medelijden met de N'Kondo Ngô en de Liber, die, naar ik vermoed, recht zullen hebben op één van je verhaaltjes.
- Nee, nee, geen verhaaltjes, ik wil eerder vragen stellen.

Maria slaakte een zucht. Ze houdt meer van triviale tafelgesprekken, en zoals ik haar ken, verbeeldde ze zich al een maaltijd die zou uitmonden in een debat. Ze vindt, onterecht volgens mij, dat ik de neiging heb om tafelgesprekken moeilijker verteerbaar te maken dan de maaltijden zelf.

De zestiende gingen we dus op weg naar de Liber-N'Kondo Ngô. Een reis van iets meer dan een uur. Voor wie Bibliopolis niet kent, moet ik hier even vermelden dat we net zoals alle plaatsen met meer dan 20.000 inwoners over een netwerk van gelijkgrondse automatische treinen (GAT) beschikken. Het is vervolledigd met een aanbod van Elektrische Transport

Voertuigen (ETV) die het stratennet bedienen.
Bibliopolis heeft met ongeveer 80.000 inwoners grotendeels de wijkstructuur behouden van Paradijs der Boeken. Wij wonen in de linguïsten-wijk. Ik was liever in de sociologen-wijk blijven wonen maar Maria stond erop dat we naar de zone zouden verhuizen waar vele mensen wonen met wie ze geregeld samenwerkt. Mijn voordeel is dat ik te voet kan wandelen naar de Centrale Bibliotheek waar ik het grootste deel van mijn dagen doorbreng. Daarbij doorkruis ik een van de mooiste parken van de polis.
De Liber-N'Kondo Ngô wonen in de ambachtslui en ingenieurswijk. Zo krijgen ze beiden gemakkelijk toegang tot de gemeenschappelijke werktuigen die ze nodig hebben voor hun respectievelijke bezigheden. Ondjoy maakt deel uit van een ploeg die metaalstructuren opzet en Erika is een erkende specialist van quantum-elektronische apparatuur.

Terwijl we wachtten op het ETV dat ons naar de gekozen GAT-*hub* zou brengen, merkte Maria op:
"Heb je niet gezegd dat je vragen ging stellen over een mysterieuze zaak die je bezig houdt, vandaag, tijdens de lunch?"
"Ja, je zal zien, het wordt best interessant."
"Wil je er niet iets meer over zeggen? Kwestie van je te helpen. De interesse voor jou onderwerpen taant soms…"
"Hmm. Ja. Laat ons zeggen dat het over genealogische informatie gaat van de kant van de N'Kondo Ngô."
De ETV stopte om ons in te laten stappen. Van de tien stoelen waren er slechts drie bezet. Nadat we bevestigd hadden dat wij het voertuig hadden gevraagd te stoppen, stapten we in. De

stemgenerator herhaalde dat de *Chomsky-hub* onze bestemming zou zijn en informeerde dat de andere drie passagiers naar een straat dicht bij de *hub* werden gebracht, Hierna zouden wij worden afgezet. We kregen ook te weten dat we tien minuten hadden om over te stappen.
Toen we neerzaten hernamen we ons gesprek.
"Een genealogische informatie die terugloopt tot voor de Heropbouw?"
"Voor zover ik het kon nagaan, ja. Herinner je dat oma Emmy het soms had over een vriendin, Sang, of Sang-mi?"
"Was dat niet die onderzoekster van de irrationaliteit van de waardebeurzen? Als ik het goed heb onthouden waren dat plaatsen die, om zo te zeggen, fictieve waarden gaven aan ondernemingen en merknamen, in functie van hoe consumenten erover dachten."
"Tja, ik weet niet veel over de waardebeurzen, maar ik weet dat haar familie N'Kondo Ngô was. Onlangs ontdekte ik dat ze de groottante was van Erika."
"Há. En dat was voldoende om je principes overboord te gooien en deel te nemen aan een verjaardagslunch van wie je zelfs geen familie bent?"
"Laat ons zeggen dat ik nieuwsgierig ben. Oma Emmy heeft ooit eens verteld dat Sang's familie al in *Paradijs der Boeken* woonde vóór onze familie er toekwam, maar dat ze het vermoeden had dat er voorouders in de stad Lisboa, later opgenomen in Megalissipo, hadden gewoond."

We kwamen toe aan de *Chomsky-hub*. We onderbraken ons gesprek om uit te zoeken hoe verder te reizen via de achtarmige

lijn met centrale cirkel die iedereen met '*spider*' aanduidde. We moesten langs de zuidwestelijke arm afzakken tot aan *Al-Chwarizmi* en overstappen naar de lijn richting *Nikola Tesla*, om uit te stappen in *Pieter Zeeman*. Dan was het maar eventjes lopen tot aan de woonplaats van de Liber-N'Kondo Ngô. De reis zou ongeveer 35 minuten in beslag nemen.

"Stad Lisboa. Natuurlijk! De stad waar Joana Demeester werd geboren en waar ze het grootste deel van haar leven doorbracht", nam Maria de draad van het gesprek terug op.
"Ja. En weet je nog wat de naam van Joana's partner was?"
"Wacht! Was dat niet N'Kondo? Aaahh… nu begrijp ik je!"
De rest van de reis praatten we over andere dingen, ondermeer over mijn idee voor de opening van de JCDR. Zoals vaak zette de eerste reactie van Maria me aan het denken. Ik mocht het risico niet lopen om met mijn ironie over openingstoespraken de vrienden te kwetsen die zó geijverd hadden om de ruimte bestaansrecht te geven. Misschien moest ik denken aan een voorstel in twee stappen.

Toen we aankwamen verwelkomde Erika ons en stuurde ons de tuin in met een vaag "ga binnen en loop door, er zullen wellicht nog mensen zijn die jullie kennen."
In de tuin stonden groepjes mensen geanimeerd te praten. Er waren enkele hulptafels, met ingrediënten voor slaatjes en drank. We stalden uit wat we zelf hadden meegebracht. Ik begreep dat het niet echt om een tafelmaal ging, maar om één van die bijeenkomsten waarbij men probeert een schommelend bord met zelf samengestelde inhoud in evenwicht te houden op

de ene hand, en de andere hand gebruikt om het eten naar de mond te brengen. Het netelig probleem hoe daarbij nog een glas vast te houden, werd hier deels opgelost door een opening in het bord, waarin een glas paste zodat hierdoor niet bij de eerste bruuske beweging de inhoud op de kledij terecht kwam van de gesprekspartner.
Ik probeerde de mensen te lokaliseren die me interesseerden. Erika en Ondjoy waren te druk bezig met het ontvangen van andere gasten. Ik wist van de beschrijvingen van mijn dochters van vorige bijeenkomsten bij de Liber-N'Kondo dat zij het vieren van het ouder worden erg serieus opnemen. Dit was vandaag nog meer het geval dan andere jaren wellicht omwille van de magie die blijft uitgaan van getallen die op 0 eindigen.
Mijn ogen pikten de tweeling Wolfgang en David op uit de rondlopende groepjes. Ze waren in gesprek met mijn schoonouders Chaytan en Kate. Ik wisselde enkele woorden met Mark, de broer van Erika.
Ik worstelde me tot bij Wolfgang en vroeg hem of hij me wilde voorstellen aan zijn andere grootvader.
Kendi groette me hartelijk:
"Alberto, ik ken je van de verhalen van Erika en de tweeling over jou. Ik weet dat je bezig bent met het organiseren van een ruimte die ons onder meer toegang zal geven tot een aantal documenten uit het voormalige Iberië."
"Ja, mijn vader heeft ervoor gepleit over een ruimte te beschikken in de Centrale Bibliotheek, waar we de geschiedenis van de ignarometrische analyse kunnen samenbrengen. Die vindt haar oorsprong in het hectojaar 117 of, als je wil in de

XVIII^{de} eeuw AD. Daar is ook nogal wat material uit Iberië bij."
"Zo oud al? Ik ken het raamkader dat je grootmoeder en jijzelf aanprijzen voor de studie van de relatie tussen Arrogantie en Ignorantie. Ik denk dat het om een belangrijke bijdrage gaat, om bijvoorbeeld de vlucht van de Intellectuelen, de Wetenden, zoals ze toen zeiden, naar Paradijs de begrijpen."
"Ken je dat raamkader? Mag ik je vragen waar je je mee bezig houdt?"
Kendi's vrouw Paula voegde zich bij ons en glimlachte: "De interesses van Kendi gaan vele richtingen uit. Ik heb het moeilijk om juist te weten wat hij deed en zal doen, tussen het begin en het einde van de vraag '*Waaraan ben je aan het denken, Kendi*'. Ik zeg gewoonlijk dat het enige waar hij zich consequent en tot in het detail in interesseert datgene is wat ik zeg of doe. Voor de rest is Kendi een doos vol verrassingen, zelfs voor mij, en ik ken hem ondertussen zo'n zestig jaar…"
Kendi keek Paula teder aan waarna hij me zei: "Het is Paula die mijn gedachten samenhang geeft. En niet alleen mijn gedachten. Ik interesseer me voor veel… We hadden het daarnet over tijden voor de Heropbouw. Ik denk dat ik de genen deel van de encyclopedisten uit de europese renaissance en van de wijsgeren uit het moorse Al Andalus… ik zou universele kennis willen kunnen hebben. Op dit ogenblik wil ik filosofische teksten studeren. Ik zou graag meer informatie verzamelen over de denkwijze van de bevolking uit zone 3, voor ze werd uitgemoord als gevolg van de agressieve aankomst van individuen uit zone 2 vanaf hectojaar 114. Daarom interesse ik me ook in alles wat afkomstig van het Iberische deel van zone 2."

"Kom me opzoeken in de Centrale Bibliotheek. Het zal me plezier doen je voor te stellen aan Pedro Márquez en Sayen Quispe. Ze hebben heel wat contacten met de gemeenschappen die zich uit *Última Rosa* vormden."
Paula lachte nogmaals: "Nu heb je Kendi ook bij je thuis uitgenodigd… hij laat wie hem kan voort helpen niet gemakkelijk los… *Última Rosa*. Ik ben een kinderboek aan het schrijven dat het verhaal van de *Wandelende Boeken* vertelt. Misschien kom ik wel met Kendi mee."
Ik verzekerde dat beiden heel erg welkom zouden zijn. Als antropogoog kende ik het werk van Paula Pax. Vele van haar kinderboeken zijn waardevolle schatten om leerprojecten van jongere kinderen te ondersteunen. Ik maakte gebruik van het moment om de vraag te stellen die me in de eerste plaats naar Erika's feest had gebracht: "Kendi, wat weet je over je eigen voorouders? Mijn oma Emmy sprak me soms over haar vriendin Sang Mi N'Kondo Ngô. Niet lang geleden ontdekte ik dat ze jou tante was."
Kendi keek me enigszins verbaasd aan: "Tante Sang en jou oma kenden elkaar? Dat wist ik niet. Ik bracht mijn jeugd, net als heel de generatie van jou vader, deels in *Paradijs*, deels op de Maan door, tussen Ignoranten, Vluchtelingen en Heropbouw. Maar waarom vraag je me naar herinneringen over mijn voorouders?"
"Heel eenvoudig," antwoordde ik. "Gezien je het ignarometrisch raamwerk kent, weet je wellicht ook aan wie we het gebruik ervan te danken hebben in sociologische studies?"
"Was dat niet door de zusters Demeester, wiens naam nog steeds

aan jullie raamwerk is verbonden?” vroeg Kendi.
“Ja. Ondertussen heeft de documentatie uit ruïnes van Megalissipo ons de mogelijkheid gegeven de stamboom af te werken die Emmy aan één van de zusters, Catherine, verbindt. We zijn er ook in geslaagd verder terug te keren in de tijd, tot in 116.30. We kunnen dus het verhaal vertellen van opvoeders en, zoals we vandaag zeggen, antropogogen uit die familie vanaf toen. Hierbij ontdekten we het verband met de eerste stappen die aanleiding gaven tot het raamwerk.”
“Die familie, die voor zover ik heb begrijp ook de jouwe is,” stelde Paula vast.
“En misschien dat niet alleen. Er is iets wat me bezig houdt en dat ik graag met jullie zou willen nagaan, indien Kendi geïnteresseerd is. Oma Emmy vertelde ooit dat Sang Mi afstamde van een familie uit de oude stad Lisboa. Welnu, de partner van de ander zuster Demeester, Joana, was Daniel N’Kondo. We hebben teksten terug gevonden van één van hun zonen, Alexandre. We weten dat diens broer, Francisco, kinderen had. We hebben de link nog niet kunnen leggen met *Paradijs*, maar we denken dat die bestaat. We hebben de hulp van N’Kondo’s nodig om de teksten waarover we beschikken te duiden. Indien…”
Kendi toonde zich onmiddellijk enthousiast: “Je zegt me dus dat wij misschien ook afstammen van de zusters Demeester? Dat is het onderzoeken waard. Ik kom gauw eens langs in de zone van de bibliotheek waar je gewoonlijk vertoeft.”
Wolfgang vervoegde ons met onze dochters Liberty en Catherine, de laatste vergezeld van haar partner Halona. Nadat

iedereen elkaar begroet had — ik begreep dat mijn dochters al op vriendschappelijke voet stonden met Wolfgang's grootouders — sprak Halona me aan: "Jullie leken behoorlijk enthousiast."
Paula antwoordde in mijn plaats: "De jongens denken de hypothese waar te maken dat ze allebei van de gezusters Demeester afstammen, elk van één kant."
Ik voegde hieraan toe: "Als dat zo is, dan betekent dat dat Catherine, Liberty, Wolfgang en David een dubbele familiale band hebben. Ze zouden de schakels zijn van een andere familie-reünie zo'n 200 jaar geleden…"

Dwiterómehns

¡Es todo ciencia, hombre!

We waren die avond aan het natafelen. Onze vriendin Umut vertelde ons dat ze in een lade van het museumpaviljoen van de Centrale Bibliotheek een aantal halssnoeren had gevonden hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit een juwelierszaak van Megaludein eind hectojaar 120.

“Wat me opviel waren niet zozeer de zettingen of de wijze waarop de zogenaamde edelstenen geslepen waren. Wat me echt verwonderde is dat die stenen in zettingen waren verwerkt die de oude symbolen van de sterrenconstellaties voorstellen die we kennen uit de werken over astrologie.”

“Waarom was je verwonderd”, vroeg Maria.

“Ik wist dat Ignoranten in heel wat geloofden, zoals bijvoorbeeld dat de hemellichamen waar de zon vóór stond op de dag van hun geboorte invloed hadden op hun leven…”, begon Umut.

Liberty onderbrak haar: “… en dus waren die halssnoeren een bevestiging van de traditie om een symbool van een van de sterrenbeelden van de zodiak of dierenriem, bij zich te dragen, onde de vorm van halssnoer, armband of ring…”

“… maar”, vervolgde Umut, “gezien het aspect van de juwelen en de periode waaruit ze komen, stel ik me voor dat er ook veel rijke Ignoranten waren.”

“Waarom zouden mensen met geld geen Ignoranten kunnen zijn?” vroeg Catherine. “Hebben we niet gezien dat in heel de geschiedenis van de mensheid, edele geslachten met enorme bezittingen astrologen raadpleegden?”

Halona keek me aan: "Alberto, dit is een goed onderwerp voor onze gespreksgroep over machtsgebruik en het cultiveren van Ignorantie. Denk je niet?"
Ik glimlachte. "Ik was net hetzelfde aan het denken. Laat het ons op de agenda van de volgende ontmoeting zetten. Liberty, mocht je geïnteresseerd zijn, waarom kom je dan ook niet?" Ik richtte me tot Umut: "Jouw aanwezigheid zou ons veel plezier doen. Je kennis over de invloed van bijgeloof, geloof en dogma op de denkwijze van een individu zal zeker welkom zijn."

Enkele dagen na dat tafelgesprek, was de studiegroep in de bibliotheek verenigd. Wanneer ik het heb over 'de studiegroep', heb ik het niet over een vaste groep mensen. De JCDR die binnenkort 'opent' heeft een permanente tentoonstelling van documenten en voorwerpen van de Magister-Auctor dynastieën en stelt van alle documenten *fac simili* ter beschikking. Achttien jaar geleden ontdekten we de Paulo Demeester bibliotheek. Sindsdien breidde onze kleine groep geïnteresseerd in institutionele antropogogie en ignarometrische analyse zich gaandeweg uit. Er is elke week minstens één groepsdebat. We geven de onderwerpen die we willen bespreken op via de elektronische panelen die iedereen kan gebruiken en raadplegen. Geïnteresseerden komen gewoon af.

Ik probeer hier mijn versie van ons gesprek weer te geven. Ik baseer me hierbij op de notities die ik in mijn dagboek optekende.
"Weet iemand onder jullie wie Carl Sagan is", vroeg ik.
Wolfgang was er die dag ook. Hij lachte en antwoordde: "Dat

was een astronoom die wetenschap aan het grote publiek voorstelde. Hij droomde over het leggen van contacten met andere intelligentievormen in de ruimte. Er is niet een ruimtepiloot op de planeetvaart die hem niet kent, Alberto.”
Liberty voegde toe: “Ik meen ook te weten dat hij een humanist was. Hij was erg gevoelig voor elke vorm van arrogantie, vooral van het soort dat bijna onzichtbaar is.” Ze vervolgde: “Ik heb een tekstje gevonden dat hij waarschijnlijk schreef toen een groep astronomen en natuurkundigen van het hectojaar 119 een oproep tegen de astrologie ter ondertekening lieten rondgaan. In die oproep stond dat er geen enkel mechanisme is dat de astrologie ondersteunt en dat de aantrekkingskracht van planeten en sterren te miniem is op de plaats en het moment van de geboorte van iemand opdat dit invloed zou kunnen hebben op diens leven. Sagan zou beweerd dat zo’n oproep arrogant klonk. Hij zou verder gezegd hebben dat hij wel een argumentatie zou ondertekenen die de voornaamste stellingen van de astrologie zou beschrijven en punt per punt weerleggen. Dit zou volgens hem wetenschappelijker en overtuigender zijn en minder controversie veroorzaken.”
Umut mengde zich in het gesprek: “Ik vind die stellingname een mooi teken van nederigheid. Ik denk dat zijn kennis voldoende was voor een tekst met goed uitgewerkte argumenten. Het is heel de geschiedenis door altijd erg moeilijk geweest om gewoontes en routines gebaseerd op denkkaders van Wijzen uit vroegere tijdperken te weerleggen.”
Moana voegde hieraan toe: “Wie in de oudheid een goede uitleg had voor geobserveerde feiten won autoriteit en dikwijls gelijk

ook macht over anderen. Het door Ptolemaeus geïdealiseerd planetair systeem legde voor zijn tijd de observaties mathematisch vrij correct uit. Het leek meer consistent met de geobserveerde schijnbare werkelijkheid van wie op Aarde leeft dan de abstract-wiskundige uitwerkingen van Aristarchus.”

Ik heb zeker niets geërfd van mijn overgrootmoeder Fernanda Mestre die ooit de Fields-medaille won. Ik heb het altijd een beetje moeilijk als de wiskunde opduikt. Dus merkte ik op dat we misschien een wiskundige konden vragen ons te helpen begrijpen hoe goed je de wiskundige taal toen al moest beheersen om op zinnige wijze te beslissen in het voordeel van Ptolemaeus of van Aristarchus.

“Goed,” zei Babitha, “maar de essentiële gedachte hier is dat de hemelse sferen van Pythagoras aanvaarden het eenvoudig maakte om wat je schijnbaar op de Aarde ziet ook als waar te beschouwen. De Aarde is het centrum van het heelal en alle sterren liggen op dezelfde afstand ervan. Ze liggen op de achtste cirkel, zegt Ptolemaeus. Dat lijkt de wiskundige vaststelling te zijn van wat je ziet. Dat is eenvoudiger om te begrijpen dan de vroegere heliocentrische beweringen van enkele volgelingen van Aristarchus.”

“Zelfs dan is het mij een raadsel,” bracht Liberty in, “hoe men hectojaren, zelfs kilojaren lang kon blijven denken informatie te kunnen verkrijgen over het leven van iemand aan de hand van de positie van de zon voor een denkbeeldige groep sterren op een bepaald moment op een precieze plaats van de planeet. Die sterrenbeelden zijn niets anders dan een soort ruimtetekening van generatie op generatie doorgegeven. Het gaat over

denkbeeldige lijnen tussen sterren die soms verder uit elkaar liggen dan in verhouding tot de aarde."

Lev knikte en zei: "En dat is de essentie van een horoscoop, niet? Het geven van informatie over een persoon en zijn toekomstig leven, in functie van de beweging van de zon, de maan en de in de oudheid gekende planeten van ons zonnestelsel ten opzichte van de sterren van de ecliptica, of juister gezegd, van de zodiak."

Binh Pham kwam tussen en zei: "Dat is niet helemaal juist. Voor zover ik begreep wat ik erover las is er een tropische zodiak voor de zogenaamde westerse astrologie en een siderale zodiak die referentie is voor de zogenaamde Hindu of Indische astrologie."

Babitha bevestigde dat en zei: "Als je meer wil weten hierover, kan je best contact opnemen met de *Documenten Houders* van teksten uit de hectojaren 95 tot 103. Wat best interessant kan zijn is een gesprek met de Almagesthouders. Die zijn in staat te lezen wat er nog bestaat van de *Almagest* door Ptolemaeus geschreven in hectojaar 101."

Lev vervolgde: "Toch blijft het informatie gebaseerd op een antropocentrische interpretatie van het heelal, of beter, op een schijnbaar beeld op een bepaalde plaats. Een werkelijkheid waarvan men wist dat het een verbeeldde werkelijkheid was, vanaf het moment dat als vaststaand werd aangenomen dat de aarde niet het centrum van het heelal is."

Maria kwam tussen en zei: "Psychologen en linguïsten hebben interessante suggesties. Ze merken op dat mensen zich laten beïnvloeden door de wijze waarop woorden worden gemaakt. Woorden die eindigen op *-ologie* worden in het algemeen

beschouwd als takken van geverifieerde wetenschap. Nu zijn er talen waarin de woorden horoscoop en astrologie dichter bij elkaar aanleunen dan andere. Sommige woordenboeken stelden beide woorden voor alsof het synoniemen waren. Een op consumptie gebaseerde maatschappij gaf aan alles een in geld uitgedrukte waarde. Dus was letterlijk alles een mogelijk doel voor marktonderzoek, vergelijking en klassering. De Verenigde Europese Staten hadden op dat gebied zo'n vruchtbare productie dat bijna alles de Vulkanische Winter overleefde enkel en alleen omwille van de enorme aantallen kopieën van dergelijk marktonderzoek. Zo leren we uit een studie van het begin van hectojaar 120 dat driekwart van de bevolking astrologie als '*gedeeltelijk wetenschappelijk*' zag terwijl minder dan de helft van dezelfde bevolking hetzelfde dacht over horoscopen. Een kwart van de bevolking beschouwde astrologie '*erg wetenschappelijk*' maar slechts 7% van die bevolking heeft dezelfde opinie over de horoscoop. Wie toentertijd de studie maakte besloot dat de verwarring het gevolg was van de gebruikte terminologie."

"Dat is interessant," merkte Liberty op. "Je begrijpt hoe de verwarring voortduurt in de hoofden van de mensen in het algemeen 350 jaar nadat ze begon te verdwijnen uit de hoofden van geleerden."

"Wat bedoel je hiermee?" vroeg Catherine aan haar zus.

"Als ik goed begreep wat ik las," antwoordde Liberty, "werden de *Almagest* maar ook oudere en recentere tabellen met de registratie van de positie van hemellichamen geschreven door wie zich met astronomie bezig hield. Hun voornaamste bron

van inkomsten was echter astrologie. Ze hielden die tabellen hoofdzakelijk bij om zich een aura van accuratesse te geven bij het opstellen van astrale kaarten van wie op hen beroep deed. Die berekeningen deed de andere geloven dat ze hierdoor echt in staat waren de toekomst te voorspellen."

Delun nam het woord en zei: “Ja, Liberty zo lijkt het wel. Copernicus had blijkbaar een meer theoretische interesse en hield hij zich niet met astrologie bezig. Maar vele belangrijke namen uit de astronomie, zoals Brahe, Galileu, Kepler, Cassini, en zelfs Giordano Bruno waren tezelfdertijd astrologen die voorspellingen maakten voor koningen en hooggeplaatste edelen van hun tijd.”

“Ook Bruno?” vroeg Umut. “Was de veelheid der werelden die hij voorstelde en waarvoor hij ter dood werd veroordeeld door de katholieke kerk te verzoenen met de invloed van enkele hemellichamen op een ring vaste sterren waarop de astrologische voorspellingen zijn gebaseerd?”

Delun zei: “Het is niet duidelijk of hij werd veroordeeld enkel omdat hij vasthield aan de stelling van de pluraliteit der werelden. Er waren andere aanklachten tegen hem van meer theologische aard.”

“Maar dat neemt niet weg dat het om extreme vorm van arrogantie van de macht gaat,” hernam Umut. “Indien wat je voorstelde als hypothese of stelling niet in overeenstemming was met wat de koepel van de kerk als juist bestempelde, dan kon je toch gewoon uit de kerk gezet worden? Uit je groep gebannen… ook een arrogante houding, maar tenminste toch niet onomkeerbaar.”

“Hier vergis je je”, antwoordde Delun. “Bijna 400 jaar na zijn executie argumenteerden leiders van diezelfde kerk die hem het vrije woord ontnam en hem doodde, dat hun voorgangers misschien ietwat hadden overdreven, maar in de grond toch juist gehandeld hadden, in dienst van het groter algemeen belang.”

Umut hield aan: “En het groter algemeen belang was het intact houden van het dogma van de stilstaande Aarde in het centrum van een buitencirkel van vaste sterren allemaal op dezelfde afstand van de aarde, met een transcendente hemel boven die achtste sfeer?”

Delun glimlachte en zei: “Je stelt de zaak eenvoudiger voor dan hij is. Het was vooral de bedoeling van een instelling en haar leiders hun autoriteit intact te houden over onverbiddelijke oorlogsstokers. En dat toevallig op een ogenblik dat men met het ontstaan van de wetenschap vele teksten en begrippen in vraag stelde. Bijna al die begrippen waren gebaseerd op Aristoteles’ werk. Vandaag kunnen we dat als een dogmatische en arrogante doctrine zien maar tot in het 115 hectojaar onderbouwde ze alle protowetenschap.”

Umut antwoordde: “Ik stel voor de zoveelste keer vast dat het niet gemakkelijk is geloof en dogma van wetenschappelijk denken te scheiden. En dat het nog veel moeilijker is om te vermijden dat een dogma-cultus niet omslaat in totalitarisme.”

Catherine keek Umut aan en vroeg: “Helpt dit gesprek je voor de vraag die je je stelde in verband met de juwelen?”

Umut knikte langzaam, maar zei niets.

Zainabu zei: “Ik dacht aan de moeilijkheden om vooruit te gaan

in de natuurkennis wanneer de observatie ons misleidt. Sinds de oudheid observeerde *Sapiens* de directe invloed van de zon en de maan op de natuur. Dat gaf basisinformatie. Bij het ontstaan van de landbouw buiten de tropen stelde men vast dat de lente zich jaarlijks herhaalt drie tot vier manen na de laagste positie van de zon in haar zenith. Het valt me niet moeilijk mij voor te stellen hoe de mensen zich inbeeldden dat indien zon en maan invloed hadden op de natuur dit ook het geval was op de mensen zelf."

Babitha voegde daaraan toe: "Ja. En misschien was ook daarom de verhouding tot astrologie in geloofsmaterie niet altijd vreedzaam. De eerste christenen, bijvoorbeeld, beschouwden astrologie een heidens fenomeen en veroordelen het. Slechts later zocht de ondertussen kerkelijke macht een context om een zekere invloed van de hemellichamen op de lotsbestemming van de mensen te aanvaarden. Dit gebeurde wellicht om pragmatische redenen zoals we ook bij alle religies zien gebeuren. Zolang voorspellingen konden helpen om het Goddelijke Plan te begrijpen kon astrologie nuttig zijn voor wie macht uitoefende binnen de instituties die zich als de bewaarders van de gebruiksaanwijzing van dit plan opwierpen, waar mensen zich conform naar moesten gedragen."

"Há," zei Idrissa, "ik denk er net aan dat gedurende vele generaties de onzekerheid in de wetenschap er in bestaat dat een zekere theorisering tendentieel maar zonder volledige zekerheid als juist kan worden aanvaard, net omdat het lang kan duren vooraleer een experiment mogelijk is of een fenomeen opduikt dat de theorie bevestigt. Dat kan gewoon te maken hebben

gedurende lange tijd niet over de middelen te beschikken om een experiment te verwezenlijken of een fenomeen te observeren. Vandaag hebben we het daar gemakkelijker mee maar gedurende lange tijd dacht men niet zó over wetenschap. Het falsificatieprincipe van Popper dateert uit het hectojaar 119. Een theorie die dingen voorspelt die we niet willen horen of die ons doen schrikken kan altijd gemakkelijk weggecijferd of verboden worden. Cassini kon wel van een geocentrisch model naar een heliocentrisch model evolueren maar beschouwde Newton's gravitatiewetten onjuist. Dat verschilt van de houding van wetenschappers lang na Newton. Die gingen ervan uit dat zijn theorie gewoon niet compleet was."

Delun pikte hierop in en zei: "Abt Jean Picard nam een andere houding aan. In zijn tijd aanvaardde men hoe langer hoe meer dat het eenvoudiger was om de positie van de hemellichamen te berekenen met een heliocentrisch planetenstelsel. Picard spreekt zich daar blijkbaar niet over uit. Hij ontwikkelt een originele manier om de plaats van een hemellichaam te berekenen, door een hemelbol te creëren, naar het beeld van de aardbol. Op die hemelbol is er net als de aardse evenaar een hemelevenaar van waaruit men de coördinaten van een hemellichaam kan bepalen, net zoals we met aardse coördinaten een punt op aarde kunnen bepalen."

Wolfgang kwam tussen: "De zodiak is een interpretatie van wat wat we zien. Hiermee kunnen we, bij astronomische observaties, de plaats van een ster bepalen, ten opzichte van de aarde. Als ruimtepiloten weten we binnen ons eigen zonnestelsel grotendeels steeds dezelfde observaties kunnen

gebruiken. Met andere woorden, gezien de afstand tot de sterren of constellaties is de plaats ervan ten opzichte van de hemelevenaar in een ruimteschip pakweg tussen Aarde en Mars niet erg verschillend van die gezien vanop de Aarde. Je kunt er geen precieze berekeningen mee maken, maar het is een richtlijn. Maar uit dit gesprek hier, begrijp ik dat de zodiak ook gebruikt wordt om wetenschappelijke kleur te geven aan de pseudo-wetenschap astrologie?”

Binh Pham merkte op: “Dit is heel de kwestie. Het gaat om de wijze waarop het geobserveerde gebruiken. Gaat het om een symbolische interpretatie of een wetenschappelijke analyse. Je kan een symboliek dogmatische houding aannemen of het wetenschappelijke falsificatie-principe gebruiken.”

Pablo knikte en zei: “Overstappen van de ene wijze van denken naar de andere is niet gemakkelijk en zeker niet onmiddellijk. En, zoals Idrissa zei bij de wetenschappelijke wijze kan de vaststelling dat een theorie vals of onvolledig is lang op zich laten wachten afhangende van de manier waarop ze kan worden getest.”

Delun voegde hieraan toe: “Bij het overlopen van de geschiedenis van de wetenschap zou ik zelfs durven beweren dat men sneller een theorie dogmatiseerde dan dat men haar losliet. Wie weinig kennis had van de wetenschappelijke instrumenten en werkwijzen aanvaardde vrij gemakkelijk een geloof gebaseerd op een aantal veronderstellingen die achteraf waardeloos bleken — of het altijd al waren — waar het de verklaring van de wereld betreft.”

Ik merkte op: “En ik zou zeggen dat het voor wie naar macht

hunkerde eenvoudiger was te geloven in de astroloog een bondgenoot en ziener te hebben die een mooie toekomst voorspelt dan om wetenschappelijke theorieën te onderzoeken en te bespreken. En wanneer zo iemand over geld beschikt waarom zou die dan het gelukkig gesternte door neolithische voorouders uitgetekend niet publiekelijk tonen met een prachtig met juwelen bezet halssnoer?”

Umut lachte en antwoordde: “Juist, Alberto. Tenslotte waren ongeveer 12 millennia nauwelijks genoeg om te begrijpen dat het vergaren van macht- en rijkdom het gevolg waren van de menselijke activiteit. Wellicht betekende de Landbouw-revolutie het begin van een ongelijke relatie tussen heren en ondergeschikten. Wie de macht greep en behield werd hierbij geholpen door mensbeeld-gerichte deducties, afgeleid van een paradigma dat niet alleen onjuist bleek maar ook dogma werd. Wie autoritarisme verkiest boven autoriteit blijft liever geloven dat zijn geprivilegieerde positie een hemels geschenk is. Wetenschappelijk bewezen…”

Voorwaarts Mars

"Er verspreidt zich een zwarte vlek
die de mensheid maar niet gecontroleerd krijgt.
Niet met rechtskunde,
noch met politieke actie,
noch met ethiek.
Ik heb het over geld en de wens om steeds meer geld te vergaren".
Lidia Jorge (tijdens een conferentie).

'Het verjaardagsmaal van Erika gaat gevolgen hebben… Ik stel vast dat ik tenminste gedurende dit jaar niet gemakkelijk zal ontsnappen aan de familiefeesten. Ik keek de kalender na, en met uitzondering van sweksto- en phrydekmomehns hebben we elke mehns 'feest'. En sweksto is er de JCDR opening wat voor mij overeenkomt met één van die gelegenheidsfeesten.'

Ik schreef bovenstaande zinnen zo over uit mijn dagboek. Ik geef het liever toe. Ik hoor Maria al zeggen dat ik niet zo moet mopperen. Maar ik slaagde er toch in dat mijn 55 jaren bevestigd worden op de dag dat we Liberty's 26 jaren vieren.
Vieren… Ik ben waarschijnlijk niet erg origineel wanneer ik vraag waarom we jaar na jaar vieren dat we dichter bij onze dood komen… Astrologie en mythe zijn gespreksonderwerpen wanneer we wetenschap, kennis, ignorantie en arrogantie bekijken. Dus stel ik een hypothese voor: de verjaardagsfeesten worden gepromoveerd door *BV Ereshkigal, Hades, Pluto, Hel & Osiris*. De Beperkte Vennootschap stuurt *Charon* er jaarlijks op uit om de polsslag van de jarige op te nemen.

We verenigden ons de twintigste van de maand. Het schijnt dat je ongeluk over je brengt als je voortijdig viert dat je ouder

wordt. Dat zeiden onze buren tenminste, toen we het op een dag over bijgeloof hadden. Maar in ons geval was het gewoon om praktische redenen. Die dag kwam beter uit voor de enkele vrienden die Liberty er graag bij wilde hebben en ook voor de familie die uiteraard beiden uitnodigden.

Met Liberty als steraanwezige en Wolfgang in de buurt was het vrij normaal dat het gesprek richting Mars ging.
“Mars, één van de ‘wandelende sterren’,” zei ik.
“Een ster met vele gezichten, voor zover ik weet,” voegde mijn zus Olívia hieraan toe. “De ster is aanwezig aan het firmament, heeft in het pantheon van de goden vele namen en wandelde richting wereldkalenders. Vóór de Heropbouw naar twee plaatsen nog wel.”
“Interessant wat je daar zegt tante Olívia", zei Halona. Ik glimlachte blij dat Halona als levensgezellin van Catherine nu eindelijk haar statuut had verworven in de familie. Er kan dus ge-‘tante’t en ge-‘nicht’t kon worden. “Enkel Mars en Venus hebben dat privilegie. Ze gaven allebei hun naam aan één der weekdagen zeker sinds het Romeinse Imperium maar ze komen ook allebei voor als naam voor een maand in veel Indo-Europese talen.”
Liberty zei: “Ik vind het interessant trachten terug te gaan tot de oorsprong van de grote mythes. Er waren in de toenmalige culturen van zone 2 twee figuren die het biologische leven van de mensen in een notendop samenvatten verbonden aan twee hemellichamen. Andere culturen overheersten naderhand en zorgden gaandeweg voor een bijna planetaire verspreiding van deze figuren in oorspronkelijke of aangepaste versies.

Uiteindelijke worden ze ook opgenomen in een aantal rituelen en sacrale teksten."

Wolfgang ging verder op wat Liberty zei: "Toen we onze reis naar Mars-de-planeet voorbereidden, praatten we enkele keren met de *Houders van Historische Documenten* en ook met enkele mede-equivalieden van Arqueopolis. Wat me bijbleef gaat in de richting van wat hier gezegd werd. Enkele oorspronkelijke teksten afkomstig uit het deel van zone 2 dat toen Sumerië heette en tot vandaag bewaard stellen twee figuren voor als twee wandelende hemellichamen. Ishtar en Nergal. Ishtar zou later in westerse culturen opduiken met de naam Aphrodite of Venus, terwijl in dezelfde culturen, Nergal Ares of Mars werd.

Die twee figuren waren erg machtig. Het waren goden met een oorlogszaken als gemeenschappelijke portefeuille. Nergal beheerde daarbij ook nog Onderwereld, Ziekten en Vernietiging. Ishtar nam er Liefde en Seksualiteit bij. Allebei met astrale aanwezigheid dus. Ishtar was het witte licht later bekend als de tweede planeet van ons zonnestelsel, terwijl Nergal het roodachtige licht was van wat onze vierde planeet zou blijken te zijn. Die hemellichamen toentertijd bestempeld als zwervers zijn gemakkelijk met het blote oog te zien."

Chaytan zuchtte. "De uiteindelijke omni-presentie van de mythologische logica van een bepaalde plaats op Aarde is wel een illustratie van de macht van de wapens, de oorlog en de arrogantie."

Catherine kwam tussen: "Je hebt waarschijnlijk gelijk, opa. Maar om verder te gaan met onze zwervers. We kunnen ons voorstellen hoe door de observatie van de maan de mensen op

eender welk punt van de globe een regelmaat vaststellen. Voor elk maankwartier zijn er zeven of acht zonsondergangen (of -opgangen). Anders gezegd, het moet niet erg moeilijk geweest zijn gaandeweg te berekenen dat van de ene tot de andere Nieuwe Maan ongeveer 28 aardse asomwentelingen nodig waren. Men heeft artefacten gevonden die aantonen dat ergens tussen de hectojaren 70 en 80 de cyclus van zeven dagen reeds benoemd was. Zeg ik het juist, Liberty en Wolfgang?"
Beiden knikten en Kate vroeg: "Wisten de volkeren toen al van de asomwenteling van de Aarde?"
"Nee, oma Kate", verbeterde Catherine zichzelf, "ik zei enkel met onze woorden wat volkeren toen moeten hebben afgeleid uit hun observatie van Zon en Maan."
Liberty vervolgde: "En Umut en haar studiegenoten vertellen ons dat deze geobserveerde regelmaat een moeilijk te verklaren fenomeen was. Dus schreef men het aan transcendente wezens toe. Die wezens verkregen hun onsterfelijkheid onder de vorm van goden."
"Ja, iets in die zin. Er bestaan nog steeds heel informatie volle documenten hierover. Er zijn heel zeldzame oorspronkelijke resten maar we hebben nogal wat opnieuw samengestelde documenten met de hulp van het geheugen van de *Wandelende Boeken*. Ze zijn beschikbaar in de afdelingen geschiedenis, linguïstiek en oude talen van de Centrale Bibliotheek. Ik kan jullie referenties geven van het best leesbare," zei Maria.
"Wacht even," zei Wolfgang, "waarom had opa Chaytan het daarnet over de macht van de wapens en de arrogantie?"
"Ik had het over wapens," antwoordde Chaytan, "omdat ik geen

andere uitleg kan vinden voor het gradueel aannemen zowat overal ter wereld van een kalender met namen van maanden en dagen gekozen door Wijzen en leiders van het Romeinse Imperium. Uiteindelijk zijn die namen ruim 20 hectojaren in zwang gebleven.”
“Hoewel,” kwam ik tussen, “met de dagen ligt het wat moeilijker. Er zijn voorstellen geweest om de dagen simpelweg te nummeren. Na de opkomst van de abrahamitische godsdiensten zouden enkel twee speciaal benoemde dagen overblijven. Dat zou de rustdag volgens de Hebreeuwse heilige teksten zijn en de dag om God te loven volgens de Christelijke heilige teksten. Maar hier ontbrak het de religieuze leiders toch dikwijls aan een centraal gezag ten aanzien van de plaatselijke gebruiken. Dus bleef men bijna overal de oorspronkelijke namen van de dagen gebruiken die in vele talen waren binnen gesijpeld tussen hectojaar 90 en hectojaar 105.”
“En wat heeft dat nog met hun reis naar Mars te maken?” vroeg Maria, terwijl ze Liberty en Wolfgang aanwees.
“Daar komen we aan. Wat ik…,” begon Wolfgang.
"Wacht even,” zei ik, “laat me mijn opmerking afmaken. Die twee goden waar je daarnet over sprak Wolfgang, die oorspronkelijk de Oorlog gemeen hadden, waarbij de vrouwelijke figuur de seksualiteit en de liefde beheert en de mannelijke figuur de ziektes en de vernietiging, zijn de enigen die recht hadden op een dag, maar ook op een maand…”
“Já, dat ging ik ook zeggen,” nam Wolfgang terug op. “Maar eerst dit. Als ik het goed onthouden heb, werd er betekenis gezocht achter het feit dat de cyclus van zeven dagen

overeenkwam met de zeven bewegende hemellichamen die je met het blote oog kunt observeren. Aan elk van die hemellichamen werd een god verbonden en ook een dag van de cyclus van zeven. De godin van de liefde, Ishtar, Aphrodite, Venus, Frigg, … kreeg de Latijnse *dies Veneris,* verder viernes, vrijdag, friday, vendredi, …, terwijl Nergal, Ares, Mars, Tyr… het mocht doen met *dies Martis*, verder martes, dinsdag, tuesday, mardi, …)"

"Juist, zei Liberty, en ondertussen werd de dag van Saturnus in verschillende talen de dag van de Sabbat en de dag van de zon werd de dag om God te loven, vooral in de Latijnse talen-familie."

"Sommige van de maanden," zei ik, "die net zoals in onze Holocene kalender lange tijd enkel een nummer hadden kregen uiteindelijk ook een andere naam, met de bedoeling Romeinse of Griekse goden te eren samen met twee Romeinse keizers. Onder de goden komt de oorlogsgod Mars terug opduiken in Maart, Mars, March,… Aphrodite zou over April beschikken hoewel de naam in haar laatste fase etymologisch van het Latijn *aperire* of openen afkomstig was. In het noordelijk halfrond was het lange tijd die maand die het jaar opende, de lentemaand. Later verschoof de jaaropening naar de winter van het noordelijk halfrond."

"Hmm," zei Dulan, "als leek trek ik de pijnlijke conclusie dat in de geschiedenis van de mensheid tenminste sinds de Landbouwrevolutie de strijders en de oorlog in het zonnetje worden gezet."

"Wat anderzijds weer niet zo vreemd is," zei Halona, "wanneer

we ons herinneren dat de klasse van arrogante strijders het bewaken van gronden en productie naar zich toetrok en hierbij zichzelf van privilegies voorzag. Ze werkten zich op tot de klasse van koningen, keizers, aardse vertegenwoordigers van de goden."
"Zoals het ook niet zo vreemd is," voegde Catherine toe, "dat in de astrologie waar sommigen van ons het vorige maand nog over hadden Mars een belangrijke rol speelt. Hij vertegenwoordigt de lust voor actie en fysieke inspanning."

Wolfgang, Liberty, Dulan, Catherine en Halona zetten het gesprek verder aan de tafel waar 'de jeugd' had plaats genomen. Liberty gaf me een teken om mee aan te schuiven. Halona zei glimlachend: "Na sterren en goddelijke invloeden te hebben aangeroepen werd ons verhelderd dat de meest arrogante afstammelingen van de *Elysianen* voorbestemd waren om zich op Mars te vestigen."
"Halona grapt over iets wat wel eens een ernstige zaak zou kunnen worden," dacht Liberty luidop. "Weet je onze reis was bedoeld om opnieuw rechtsreeks contact op te nemen met de Marsbewoners. We nemen vandaag deel aan een Interpolis commissie om onze bevindingen met de vertegenwoordigers van wie zich op Mars vestigde te analyseren.
We zijn nog niet rond met het traceren van het profiel van de clans en de families die zich vandaag op Mars bevinden maar het is toch duidelijk dat het gaat om de afstammelingen van de meest arrogante leiders en grote bezitters uit de pré-Heropbouw periode. Ze leken ons erg rationeel. Ze houden er nauwelijks legendes of geloofsbelijdenissen op na met één uitzondering. Ze

blijven een absoluut geloof hechten aan de meerwaarde van bepaalde mineralen en chemische elementen ten opzichte van alle."

"Zoals jullie wellicht weten," zei Wolfgang, "in ons zonnestelsel verschilt de samenstelling van rotsen en ondergrond niet erg van planeet tot planeet. Dit betekent dat wat volgens de kolonisten van Mars op Aarde waardevol was dat ook op Mars is.

De Terravorming van de planeet Mars is opnieuw aan de orde van dag. Er zijn belangrijke experimenten aan de gang in verband met permanente leefbaarheid. Dat betekent in de eerste plaats het aanmaken van een zuurstofrijke atmosfeer en waterproductie. Op dit ogenblik hebben we het over een populatie van tegen de veertig duizend individuen. Grotendeels wonen ze nog steeds in koepelsteden die gebouwd werden met gerecupereerde infrastructuur van *Elysium*. We mogen niet vergeten dat *Elysium* kort voor haar ontmanteling ongeveer 35.000 bewoners telde. Dat waren alle Bloomkampers met ongeveer de helft van de Bloomberg waardenummers 8 die een uitnodiging kregen om naar de Ruimtestad te emigreren. Van deze populatie besloot iets minder dan de helft het Mars-avontuur aan te vatten."

"*Bloomkampers*?", vroeg Liberty.

"Dat is de aanduiding uit hectojaar 120 voor de Bloomberg-top die zich in gesloten condominiums had verschanst. De condominiums kregen de verzamelnaam Bloomkamp, vandaar dat hun bewoners Bloomkampers zijn," antwoordde Wolfgang.

"En," voegde ik hieraan toe, "het is belangrijk eraan te herinneren dat niemand naar Mars verbannen werd. Het ging

toen over een keuze. Wie ervoor koos kreeg steun verleend door wie voor de Aarde koos, zowel *Elysianen* als niet-*Elysianen*."
"Juist," zei Wolfgang, "onze missie ging erom te begrijpen op welke wijze de Marsiaanse gemeenschap aan het evolueren is en welke interactie nuttig kan zijn in de komende decennia."

Ik zag mijn vader alleen aan de hoek van een tafel zitten en wenkte hem. Liberty zag mijn wenk en zei dadelijk: "Opa Lev, kom hier, je komt net op het goede ogenblik. Wolfgang en ik zijn aan het praten over ons bezoek aan de afstammelingen van de Elysianen op Mars. We bespraken in de commissie de regelmatige communicatie. Indien we daar niet voor zorgen, zouden in de loop der jaren locale mythes kunnen ontstaan dat de bewoners van Mars verbannen werden van de Aarde, ondanks hun rationeel karakter…"
"Wel", begon mijn vader, "ik denk dat jullie weten dat ik in de vijftiger jaren van vorig hectojaar deelnam aan de gesprekken met de *Elysianen*. Ze waren toen met zo'n 40.000 en allen erg begaan met de waarde van het geld en het vergaren van rijkdom. Dat beschouwden ze de voorwaarde voor duurzame ontwikkeling en leven. De *Elysianen* hadden geen enkele notie meer van de noodzaak tot verdeling van rijkdom- of inkomsten. Ze volgden een strikte evolutielogica van voortdurende groei vertaald in voortdurende groeiende rijkdom. We wisten dat de oorspronkelijke *Elysianen* reeds op aarde in zekere zin leefden alsof het Elysium was. Ze hadden zich opgesloten onder een soort reële stolp bestaande uit ommuurde woningen en afgesloten wijken. Ze hielden alle minder rijken op afstand.
Ze voelden het nodig zich af te zonderen als gevolg van het feit

dat ze rijkdom bleven vergaren tot het extreme toe. Hoe ik het zie? De middelen om goederen een waarde te geven, de waardestandaards laten we maar zeggen, dienden in den beginne om het ruilen te vergemakkelijken en equivalenties te maken. Als ik het eenvoudig mag uitdrukken, was er een meetinstrument om goederen te vergelijken die op zich niet vergelijkbaar waren. Maar die voortdurende vergelijking tussen goederen maakte algauw van het meetinstrument zelf een goed. Het middel op zich vergaren versterkte het gevoel van bezit en liet vooral het vergelijken van elkaars bezit toe. Wie niet zelf produceerde drukte zijn of haar rijkdom uit door aan te geven wat hij of zij zou kunnen verwerven in ruil voor de tot bezit gemaakte middelen waar hij of zij over beschikte. Oorspronkelijk kon dat meetinstrument eender wat zijn. Gedurende lange tijd bestond het een zuiver gemaakt mineraal zoals goud, zilver of koper. Toen men stukjes van die mineralen begon te munten, gewoonlijk met afbeeldingen of blazoenen van de opdrachtgever, verkreeg het metaal een symbolische waarde. Ik maak een grote sprong in de tijd en kom aan de maatschappij die georganiseerd was in Natie-staten. Die Staten namen het munten van het metaal over. De volgens mij ziekelijke logica dat naar *beter* evolueren gelijk staat aan naar *meer* evolueren leidde ertoe dat meetinstrument effectief werd door het symbool dat het vertegenwoordigt. Gemunte metaallegeringen symboliseerden het bezit van een ander metaal, doorgaans goud. Later verving gedrukt papier de munten om het symbolische metaal te symboliseren. Ondertussen bleven veel individuen de drang voelen om grote hoeveelheden van het

middel te verzamelen. Het symbool van het symbool werd nogmaals vervangen. Een reeds bestaande door de Staat erkende instelling, de bank, schreef een cijfer op een elektronische fiche gekoppeld aan een persoon en hield dat bij. Dat cijfer op de fiche, het digitale geld was nu het symbool van het symbool van het symbool. Dat cijfer kon de som van verschillende cijfers zijn op verschillende elektronische fiches op naam van eenzelfde persoon of groep personen. In het hectojaar 120 wist iedereen in het bankwezen dat de som van alle cijfers, bewaard op alle elektronische fiches al lang niet meer tezelfdertijd kon omgezet worden in papieren geld, laat staan in het goud dat er aan de basis van lag. De volledige voorraad ervan op de planeet Aarde dekte de symbolisering ervan allang niet meer. Ondertussen kwam er een nieuwe gedachtensprong. Het symbolisch bezit van betaalmiddelen kon een nieuwe cijfervorm aannemen niet door Staten en banken bewaard, maar door informatici. Dit kreeg de naam cryptomunt."

"Was dat niet het ogenblik waarop ook het idee van een basisinkomen voor iedereen begint te circuleren?" vroeg Dulan.

"Ja," antwoordde mijn vader, "en ik denk dat Catherine het basisidee dat tijdens het hectojaar 120 opkomt vrij duidelijk uitlegt in *De Heropbouw van de Wereld*. Dat gedachtengoed beïnvloedde namelijk de gemeenschap van *Paradijs der Boeken*. Gelukkig voor ons, werden de gemeenschappen die bestonden uit Wetenden en niet arrogante Ignoranten ook beïnvloedt door de contacten die de generatie van mijn grootmoeder Fernanda had met de oude Victor Hunt." Daarover spreekt Catherine ook als ze het over haar overgrootmoeder Emmy heeft."

Mijn vader had het over de voorlopige versie van het twaalfde en voorlaatste boek van de saga. In het tiende boek hebben Pablo en Sayen het ook over de grondlegger van de economische school die het basisinkomen verdedigt. Ik heb er mijn vader steeds van verdacht dat hij bij de eerste lectuur van het volledige werk toch vooral genoot van de twee laatste delen samengesteld en deels geschreven door zijn kleindochters… zo zijn grootouders, zegt men mij. Ik zal het binnenkort zelf ook kunnen weten. Catherine heeft me enkele dagen geleden aangekondigd dat ik grootvader wordt voor het einde van dit jaar. De kunstmatige inseminatie is gelukt, ze is zwanger.

Ondertussen ging mijn vader verder: "Tegen de tijd dat een extreem klein deeltje van de wereldbevolking haar migratie voorbereidt naar *Elysium*, was het vergaren van betaalmiddelen zodanig uit de hand gelopen dat wie emigreerde beweerde 96 % van de wereldrijkdom te bezitten. De migratie naar *Elysium* had enorme gevolgen. Er was nu een duidelijkere fysieke scheiding tussen wie beweerde over alle rijkdommen van de wereld te beschikken gezien ze met hun cijfermunten virtueel de hele wereld kon opkopen en wie strategieën uitwerkte om te overleven. Het overgrote deel van de bevolking bleef achter op een overbevolkte planeet dikwijls in grote onwetenheid. Op die wereld was zowel de digitale munt als de cryptomunt van weinig betekenis in het dagelijkse bestaan. Alleen het geloof erin bleef nog een tijdje overeind.
En dat is de grote ironie van het verhaal. Net omdat wie het verhaal onderhield uit eigen beweging wegtrok naar *Elysium*, verloren die betaalmiddelen zin en dus ook hun waarde. Er

ontstonden op korte tijd hoe langer hoe meer lokale overlevingseconomieën onafhankelijk van elkaar en gebaseerd op het onderling uitwisselen van verleende van diensten. Die diensten waren nu eenmaal nodig maar doorgaans vond niemand er de digitale betaalmiddelen voor. De electronica van de banken werkte slecht of niet. Metaal had geen symbolische waarde, het was gewoon grondstof. Het metaal was fysiek nodig. Wie op Aarde achterbleef zag het als een verspilling grondstof alleen maar als waardesymbool te gebruiken vermits alleen in *Elysium* het symbool van het symbool van de symbolische waarde nog een werkelijkheid was.
Op een planeet waar de eigenaars van de symbolische waarde niet meer aanwezig waren verloor die symbolische waarde dus elke zin. Bij afwezigheid van de predikers van het heilige geloof haken volgelingen af. De Vulkanische Winter van 129.39 tot 121.42 versnelde alleen maar een reeds in gang zijnde proces.…
Op de planeet Aarde verdween het '*wereldwijde geloof in geld*' waar de auteur van hectojaar 120 Harari over sprak. Het geld werd opgenomen in het rijk der fabels van '*er was eens…*'."
Daarop keek mijn vader keek me: "Jouw grootmoeder bracht nogal wat van haar tijd door in *Paradijs*, met mede-equivalieden *Houders van Documenten* van de economische wetenschappen. Zodra het geld verdween ging economie als afdeling van menswetenschappen over in een onderafdeling van de geschiedenis van de mensheid." Hij wendde zich terug naar de anderen aan tafel en vervolgde: "Maar de Marsiaanse afstammelingen van de *Elysianen* blijven economische regels toepassen en stellen een hiërarchie op in functie van bezit van

betaalmiddelen. Wat mij vrij duidelijk blijkt bij het lezen van de rapporten van de laatste Marsploeg waar Wolfgang en Liberty deel van uitmaakten is dat de hiërarchie-cultus uit *Elysium* onveranderd bleef. En zelfs toen was de betekenis van bezit vrij virtueel, gezien er weinig kon gekocht of verhandeld worden… . Het is merkwaardig hoe de kolonisten van Mars niet enkel het model meenamen, maar ook de praktische realisatie ervan. Indien ik het goed begreep is vandaag de belangrijkste institutie op Mars het bankwezen."

Liberty bevestigde: "Dat viel erg op. We vonden een micro-maatschappij georganiseerd in vier uitbreidingspunten, zoals ze zelf zeggen. Die zijn niet erg ver van elkaar verwijderd en met elkaar verbonden door een ondergrondse trein. We hadden de indruk dat aan de ongeveer vijftigjarige infrastructuur niet veel was veranderd. De jongere generatie heeft plannen om naar nieuwe woongebieden te zoeken, maar focussen op de 'kosten' en hoe ze de boel gaan 'financieren'. Een vraag die ze ons herhaaldelijk stelden was hoeveel het zou kosten opdat Aarde hen tijdelijk van ingenieurs en gespecialiseerde technici zou voorzien om hen de nodige kennis bij te brengen in verband met automatisatie en elektronische intelligentie voor verdere aanpassing van de planeet."

Catherine merkte op dat niet alleen de communicatie een uitdaging betekende, maar ook het vreedzaam omgaan tussen zeer verschillende culturen. Hoe kan men vermijden dat er op Aarde terug hiërarchieën opduiken, en toch samenwerken bij de verwezenlijking van interessante projecten voor de Mars-ontwikkeling. Mijn vader was akkoord: "De niet dubbelzinnige

communicatie lijkt me *De Uitdaging*, met hoofdletters. Het zal erg belangrijk zijn de coëxistentie principes die we gedurende de laatste 50 jaar op Aarde opbouwden niet in gevaar te brengen. We werkten een vorm uit van wat Illich *Convivial Society* zou noemen. We vonden er het woord *gemeenschapsmaatschappij* voor uit. Natuurlijk kennen we vandaag op Aarde de frustratie niet van het niet hebben. Daarvoor spelen de samenwerkende leergemeenschappen een belangrijke rol. Het is belangrijk openlijk te praten over systemen die steunen op hiërarchie die van bezit afhangt. De banden met Mars en de manen van Jupiter verbreken zou heel gevaarlijk zijn. Afzondering heeft zeker mythevorming over de andere tot gevolg, daar ben ik helemaal mee akkoord.

In een gemeenschapsmaatschappij kan die mythevorming schadelijk zijn. Mythe opent de weg tot pseudo-wetenschap zeker bij het vormen van dogma's. Maar de mythevorming is heel zeker gevaarlijk in een geïsoleerde hiërarchisch opgebouwde maatschappij, des te meer wanneer overleving zelf die maatschappij volop uitdaagt. Mars zal ons waarschijnlijk lang als 'moederplaneet' zien. Daarom is nog belangrijker te tonen dat die moederplaneet empathisch met haar emigranten omging en omgaat, maar tonen dat ze als maatschappij een andere richting insloeg, is nog belangrijker."

"Een van de uitdagingen," zei Catherine peinzend, "is om onze verschillen met wat humor aan te pakken zonder vijandig over te komen. Maar dat verplicht ons om het wederzijds wantrouwen weg te werken. Het is moeilijk om samen om onszelf te lachten als er geen wederzijds vertrouwen is."

Ik eindigde dit gesprek met: “We vertrouwen in jullie generatie om de communicatie met Mars uit te werken, zonder de oorlogsgod te doen ‘*Marcheren*’. Niet erg gevat die repliek, maar, zoals jullie al weten ben ik niet op mijn best op bijeenkomsten die het ouder worden vieren…”

Trityomehns

Dogmatische wetenschap

“la science, au sein des démocraties,
a besoin d’être protégée des traditions non scientifiques
(le rationalisme, le marxisme, les écoles théologiques, etc.)
et les traditions non scientifiques
ont besoin d’être protégées de la science”.
Feyerabend

De werkgroep JCDR zat bij elkaar. We waren aan het praten over het eerste boek van de Magister-Auctor saga. Het eerste dat het tweede zal zijn nu ik heb moeten toegeven aan dit eigenaardige idee om een soort proloog-boek samen te stellen.

Babitha en Delun hadden enkele voorstellen om de figuur van Wolfgang Magister te karakteriseren. We weten weinig over hem. We beschikken over enkele sporadische notities uit wat bewaard bleef van het *Huis der Hoofden* en enkele brieven van Claudius Cardinalis, door zijn kleinzoon bewaard. Verder hebben we de briefwisseling met zijn ouders toen hij op verkenningstour was. We gingen akkoord dat het eenvoudigste zou zijn om Wolfgang te laten verschijnen doorheen de brieven met Claudius en zijn ouders. Verder konden we de brieven gebruiken met zijn zoon Pieter over wie we wat meer weten. De figuur van Claudius Cardinalis hield Delun het grootste deel van zijn tijd bezig. Hij verzamelt informatie over de aard van de macht en de wijze waarop machthebbers op de geesten van de anderen inwerken.

Daarna hadden we het over de aard van de wetenschap.
“Ik zou stellen dat vóór Popper niemand ook de wetenschappers niet bezorgd was om een klaar onderscheid te maken tussen wetenschap en dogma,” zei Delun. Hij vervolgde: “Er was een vast terugkomend paradigma, en daar maakte het aloude idee van een schepper of een scheppende kracht deel van uit en dat niet alleen in de westerse denkwereld. Dat zorgde er dan weer voor dat in het westen creationisme de enige toegelaten hypothese was om de natuur van de dingen uit te leggen.”
“Maar dat was ook de enige aanvaardde hypothese onder wat ik de *protowetenschappers* zou noemen,” merkte Umut op.
“Waarom protowetenschappers,” vroeg Pablo.
Delun zei: “Umut beschouwt de ouderen, laat ons zeggen, vóór Galilei, …, ok, vóór Copernicus — verbeterde hij toen hij Umut haar hoofd zag schudden — natuurfilosofen. Het zijn geen echte wetenschappers die bewijzen voorleggen voor hun hypotheses.”
“Dus kunnen we een discussie beginnen of Archimedes een wetenschapper was dan wel een ingenieur. En we kunnen ons dezelfde vraag stellen voor Da Vinci…” grapte Maria terwijl ze een provocerende blik wierp op Lev.
Die reageerde met een beginnende glimlach: “Ik weet het al, ik weet het al, daar gaan we weer. ‘Waarom heeft de werkgroep die namen voor de GAT-ETV-*hubs* systematiseerde Da Vinci en Archimedes in de ingenieurs-zone geplaatst en Pythagoras in de zone van de natuurwetenschappen?’. We kunnen terugk…”
“Kunnen we dit onderwerp voor tafelgesprekken even vergeten en terugkeren naar wat Delun aan het zeggen was,” onderbrak ik mijn vader.

“Wie meer kennis heeft over de geschiedenis van de wetenschap kan me wellicht helpen. Als ik het over protowetenschappers heb, is dat enkel omdat ik een renaissance-idee inbreng,” begon Umut.
“Ja, er is een stroming die het begin van de wetenschap laat samenvallen met het ontstaan van de wetenschappelijke academies, gewoonlijk onder auspiciën van de plaatselijke vorst,” bevestigde Catherine.
"Wat betekent dat de wetenschap nog steeds niet losstond van de machtshiërarchie. Ze kwam onder andere vormen van pressie. Niet enkel oefenden de religieuze overheden nog steeds druk uit maar nu kwam daar wie wereldlijke invloed had en over geldmiddelen beschikte bij,” zei Umut. “Moana, dit zou een goed onderwerp zijn om wat verder uit te werken.”
Moana keek Maria aan en zei: “Ik denk dat Maria met me akkoord ga, als ik zeg dat we die invloed aanpakken in *Massale middelmatigheid* voor de meer recente periode. We kunnen ons een vrij goed beeld van vormen over hoe de financiering in elkaar zit en hoe daardoor bepaalde onderzoekslijnen bevoorrecht werden ten nadele van andere.”
Na een korte stilte, nam Binh Pham de oorspronkelijke draad weer op: “Wacht even kunnen we terugkeren naar het creationisme en naar Popper?”
“Het minste wat we kunnen zeggen is dat Popper het spel kwam verstoren van de aanhangers van unieke of onveranderbare hypotheses,” zei ik.
“De onderzoekers uit de renaissance waren niet langer allemaal creationisten nadat de religieuze leiders de irritante gewoonte

lieten vallen om wie niet met hun creatiedogma akkoord was de dood in te sturen. Maar toch zouden ze niet erg van Popper hebben gehouden," beaamde Umut. "Een falsificatieprincipe beschouwen om wetenschap van dogma te onderscheiden was een meesterzet. Wetenschappers moeten als onderzoekers kunnen aanvaarden dat eender welke hypothese falsifieerbaar blijft. Een enkele observatie of een enkel fenomeen kunnen een gevestigde theorie weerleggen. Dat is voldoende om die theorie op zijn minst te herzien, zo niet, volledig te verlaten om vanuit een nieuwe hypothese te werken. Ook onder wetenschappers waren er arrogante lieden die het falsificatieprincipe misschien wel konden aanvaarden zolang het niet hun eigen hypotheses betrof."

"Het falsificatieprincipe kan ook de menswetenschappen dienen. Popper moet ook niet erg populair geweest zijn bij de verdedigers van ras- of etniciteit-theorieën," bracht Zainabu in. Ze vervolgde: "Die hangen een voorbijgestreefde benadering aan van de naturalisten uit hectojaar 118 en het eerste deel het hectojaar erna om mensengroepen te klasseren. Die klassering was gebaseerd op de meting van de schedelomtrek en andere fysiologische aspecten om de vastgestelde verschillen te hiërarchiseren en als terloops hiermee de absolute superioriteit aan te tonen van de westerse christelijke blanke man. In alle velden van het menselijke denken en werk struikel je over voorbeelden die een opdeling van de bevolking in een soort planetaire casten volledig weerleggen. En toch werd deze indeling tot aan de Heropbouw gretig gebruikt. Het is voldoende even aan *Elysium* te denken.

“De uitdaging is altijd alles en iedereen uniform maken zowel in de natuurlijke wetenschappen als in de menswetenschappen. Daaruit komen dan universele wetten die het geobserveerde verklaren,” zei Catherine.
“En wanneer zo’n wet de lading redelijk goed dekt en tenminste in de natuurwetenschappen ingenieurs in staat stelt om er praktische en functionele toepassingen uit te ontwikkelen, dan is het daarna erg moeilijk te aanvaarden dat het niet om een universele wet gaat. Er is slechts een heel kleine stap tussen dit en het belachelijk maken van wie met een nieuw of ander idee aankomt,” vervolledigde Umut.
“Ik vindt het interessant dat ‘bezit’ niet noodzakelijk geld betekent, het kan ook ‘statuut’ zijn, of 'hiërarchische rang’, het kan gewoon de arrogantie zijn van wie vanop zijn katheder praat,” stelde Binh Pham vast.
Babitha huiverde: “Als ik al het door de Geschiedenis beschreven leed zie dan krijg ik het koud als ik denk aan al het niet verhaalde leed. Wie geschiedenis schrijft interpreteert heel gemakkelijk het verleden in functie van zijn of haar eigen heden. We vonden niet lang geleden enkele vrij goed bewaard gebleven videodocumenten van Marylène Patou-Mathis, een wetenschapster uit het honderdtwintigste hectojaar en kenster van de voorhistorie. Ze legde in die documenten op een schitterende wijze uit hoe de hele geschiedenis over de oorsprong van de mensheid aanvankelijk getekend werd in functie van de sociale achtergrond van de eerste onderzoekers die zich op die periode toelegden. Die onderzoekers waren westerse blanken uit de gegoede burgerij of de kleine geldadel

uit de hectojaren 118 en 119. Ze interpreteerden het begrip evolutie als een progressieve ontwikkeling van slecht naar goed. Niet alleen de niet Europese of niet burgerlijke tijdgenoten kwamen onder die visie te lijden. De arrogantie waarmee de eerste theorieën werden naar voren gebracht, deed in het hoofd van wetenschappers en bevolking een beeld ontstaan van de Neanderthaler als een zwarte sterk behaarde brute bonk spieren die dicht aanleunde bij de grote mensapen. Veel later, toen historisch DNA-onderzoek mogelijk werd, bleek een beeld te verschijnen die minder arrogante geleerden die meer open stonden voor observatie dan voor het aanpassen van feiten aan een vooropgestelde theorie al vroeger als hypothese naar voren hadden geschoven. Homo *Neanderthalis* leefde en ontwikkelde zich millennia lang in het noordelijk halfrond en had een blanke huid om dezelfde reden als *Sapiens* die ver van de tropen leeft."

Sayen had de hele tijd bedachtzaam zitten luisteren en zei nu: "Ik begrijp hoe zelfs incomplete wetten afgeleid uit de observatie van natuurlijke fenomenen kunnen dienen om bepaalde feiten uit te leggen en daarop functionele voorwerpen te maken. Ik kan zelfs als leek begrijpen dat de gravitatiewetten van Newton voldoende zijn om met de nodige accuratesse de omloopbanen te berekenen voor ruimtetuigen zelfs nadat de relativiteitstheorie aantoonde dat die wetten onvolledig zijn. Ik zou zelfs meer zeggen. *Wetten* is een woord dat een beeld van gehoorzaamheid oproept. De wankele of rudimentaire interpretatie van het geobserveerde kan aanleiding geven tot '*natuurwetten*' die naderhand verkeerd blijken te zijn. Denk maar aan de verzekering dat alles uit vier elementen bestond, te weten aarde, vuur, water en lucht. Die

verkeerde uitleg van scheikundige reacties heeft metaalbewerkers nooit gehinderd bij het gieten van metaallegeringen. In de mens- en sociale wetenschappen daarentegen kan de toepassing van partiële of verkeerde veralgemeningen catastrofale gevolgen hebben voor wie niet over de macht bezit om ze aan te vechten en geven ze nog meer macht aan wie ze op arrogante wijze opdringt.”

Sayen onderbrak enigszins aarzelend haar tussenkomst.

“Interessant wat je zegt, ga verder,” drong ik aan.

"Zoals Babitha zei, een verkeerde theorie kan veel ellende veroorzaken. Het hiërarchiseren van de classificatie van levende wezens bleef doorgaan en werd soms nog versterkt door de vooringenomen en verkeerde interpretatie van de later ontwikkelde evolutieleer. Dat werd de directe doodsoorzaak van miljoenen niet-blanke niet-Europeanen maar ook van blanke Europeanen voorgesteld als minder ‘nobel’ of ‘puur'. Aan metingen werden vooroordelen gekoppeld. Men gebruikte die metingen niet of te weinig om naar het waarom te zoeken van de vastgestelde variaties. Die vooroordelen waren een soort uitvloeisel van het geloof in een onderliggend paradigma. Dat kwam erop neer dat de schepping van het heelal het werk is van een transcendente figuur gehumaniseerd in de vorm van een mannelijke variant van *Sapiens* afkomstig uit het toenmalige midden- of nabije oosten.”

Sayen voelde zich nu zekerder van zichzelf en enthousiast vervolgde ze: “Jullie weten dat ik leerprocessen in het algemeen bestudeer met speciale aandacht voor mensen en in het bijzonder voor kinderen. Vóór de Heropbouw was het niet

ongewoon in hogescholen en universiteiten een afdeling te vinden met de naam *'onderwijswetenschappen'*."

Maria kwam tussen. "Vergeet niet wat je gaat zeggen, maar laat me even dit zeggen. In de Germaanse talen heeft men het doorgaans over *'Erziehungswissenschaften'* of *'onderwijs wetenschappen'*. In de Latijnse talen spreekt men eerder van *'Sciences de l'éducation'*, *'ciências da educação'*, wat je vrij zou vertalen als *opvoedings*wetenschappen. Met de term pedagogiek of pedagogische wetenschappen legt men meestal het technisch accent op *'hoe doe ik het?'* en niet het wetenschappelijk accent *'waarom is dat zo?'*." Maria eindigde licht ironisch: "Dat leunt dichter aan bij een ingenieurs-opleiding dan bij een de wetenschappelijke opleiding. Maar, sorry, ga door, Sayen."

Sayen nam de draad terug op: "Wat je net zei ondersteunt helemaal mijn redenering, Maria. Ik zou zeggen dat de manie om alles te hiërarchiseren en te classificeren, ook als het om takken van de wetenschap gaat, in sommige talen de illusie creëerde dat er zo iets bestaat als *onderwijs*wetenschappen temeer als ze het karakter van *opvoedings*wetenschappen krijgen. Ik zou zeggen dat wie Geschiedenis bekijkt een deelonderwerp vindt dat de naam *onderwijsgeschiedenis,* of wat breder, *geschiedenis van de educatieve relatie* zou kunnen krijgen. Op dezelfde manier is psychologie een menswetenschappelijk vak waarvan een onderdeel ons beter leert begrijpen hoe de educatieve relatie werkt. We kunnen de sociologie als menswetenschappelijk vak (of verzameling van vakken) zien en hieronder de studie situeren van de wisselwerking tussen

maatschappij en educatieve relatie.
Daarnaast, ik zeg wel, *daarnaast*, bedenken we werktuigen die tegemoetkomen aan de vraag '*hoe doe ik het?*'. De illusie wetenschappelijk bezig te zijn terwijl het uiteindelijk over didactiek gaat doet de mathetiek uit het oog verliezen. Het onderwijs dat leerprocessen ondersteunt verandert in opvoeding die leerprocessen opstart. Psychologie en sociologie laten zich zonder scrupules door die inversie gebruiken. Op enkele erg interessante uitzonderingen na waren de psychologen van de hectojaren 119 en 120 er niet op uit te begrijpen hoe een leerproces in elkaar zit Nee, ze probeerden ze uit te vissen hoe een bepaald individu of groep individuen die niet datgene leerde wat in het lesplan stond door een aangepaste techniek kon worden bijgestuurd. Men deed gedurende bijna 200 jaar in bijna alle onderwijssystemen die ik eerder de naam instructiestructuren geef metingen zonder wetenschappelijke ondergrond. Het spreekwoordelijke voorbeeld was het meten van het Intelligentie Quotiënt. Te vaak was het effectieve resultaat van dat soort metingen dat de geviseerde nog meer in onwetenheid werd gehouden. De consequenties van de opeenvolgende verkeerde interpretaties van de mensen met trisomie 21 doorheen de zogenaamde onderwijswetenschappen is hiervan slechts een schreeuwend voorbeeld.
Als het over communicatie gaat zijn er meer algemene voorbeelden, zoals Binh, Alberto en Liberty wel weten. Slechts in de eerste helft van hectojaar 120 begonnen meer specialisten te aanvaarden de menselijke leerprocessen in een socio-historisch en socio-cultureel theoretisch kader te plaatsen, ruim

honderd jaar nadat sommige psychologen zo'n kader begonnen uit te werken. En zelfs dan werd de interpretatie dat het fenomeen menselijk leren fundamenteel een dialogiserend proces is, een interactie waarbij lerenden en hun begeleiders samen sturende kracht zijn, voortdurend en met groot verbaal geweld aangevallen door dogmatische verdedigers van schoolse instructie. Waarom was dat zo?
We hebben aanduidingen dat sociologen en psychologen weinig aandacht hadden voor de dynamische verhouding tussen sociale en maatschappelijke relaties en ondersteunde leerprocessen gebruik makende van leer- en werkprojecten. Ze bleven gevangen in oudere modellen die sociale groepen hiërarchisch interpreteerden. Type-gemeenschappen moesten van slecht naar goed geleid worden, kinderen van onwetendheid naar kennis en vaardigheid. Ondertussen beeldden machthebbers zich sociale cohesie-modellen in die zich baseerden op locale symbolen, zoals natie, vlag, nationale munt, nationale cultuur, enzovoort. Het idee dat tot opvoeding en instructie teruggebracht onderwijs van slecht naar goed kon doen evolueren bleef dus een interessanter voorstel voor de machthebbers, dan de hele socio-historische en socio-culturele omkadering van het leerproces. Tijdens hectojaren 119 en 120 vonden maar heel weinig opvoeders het belachelijk, om niet te zeggen gevaarlijk, programma's te onderwijzen waarbij natuurlijke grondstoffen aan hiërarchische dominantie-constructies werden gekoppeld. Die verbindingen zijn het gevolg van het resultaat van conflicten in de menselijke geschiedenis. Men spreekt zo over Zuid-Afrikaans goud, Britse en Duitse steenkool, arabische petroleum.

Men bewaarde het gezicht in een ernstige plooi bij de uitleg wat een school (sic!) haringen kan overkomen wanneer ze van internationale wateren plots de Noorse demarcatielijn over zwemt. Tot aan de Heropbouw werden zelfs vissen Natie-gebonden volgens de plaats waar ze zwommen. Overal overheerste de bezitslogica de gebruikslogica. Met soms dramatische gevolgen in dit geval voor de vissen.
Gedurende heel de geschiedenis tussen het begin van de landbouw en de Heropbouw heeft de mensheid niet alleen intensief aan het begrip *bezit* gesleuteld maar ook aan het begrip *groei*. Groei moest er zijn. Altijd. Geen groei was slecht. Vanaf een bepaald ogenblik moest die groei houdbaar of duurzaam zijn, liefst allebei. In hectojaar 120 toonden sociologen uit de marge aan dat die houdbare groei in de praktijk betekende dat een beperkte groep steeds meer bezat ten koste van alle anderen."
Moana had heel aandachtig geluisterd naar deze lange tussenkomst van Sayen. Ze zei nu: "Ik zou graag samen met jou de relatie tussen opvoeders en sociologen in de laatste periode voor de Heropbouw bestuderen. Liberty en Zainabu, ik denk dat wat denkwerk onder ons vier een bijdrage zou kunnen zijn voor het voorbereiden van de coöperatie met meer afgelegen gemeenschappen zoals die op de manen van Jupiter waarnaar een grote expeditie in voorbereiding is.
Binnenkort komt er ook een nieuwe oproep voor vrijwilligers, nogmaals gericht op de dialoog met de Marsgemeenschappen. We zullen behoorlijk creatief moeten zijn om pluralistische leerprocessen van de kinderen aan te pakken in een gemeen-

schap die nog steeds hunkert naar de houdbare groei hoewel de realiteit waarin ze leeft steeds verder afwijkt van het gecultiveerde dogma. Onze bijdrage zou er in kunnen bestaan om niet invasieve of doctrinaire vormen te suggereren om de herinterpretatie van hun eigen realiteit mogelijk te maken."

Nu zei Idrissa: "Laten jullie me toe om hier een werkmodel voor te stellen uit de sociale wetenschappen? Door het werk van de zusters Demeester te bestuderen en de evolutie in de ignarometrische analyse in de eerste jaren van de Heropbouw dank zij Alberto's grootmoeder, heb ik het belang van de fenomenologische aanpak begrepen. Net zoals de Polipolische Raad niet uit het oog verliest dat gemeenschapsmaatschappij geen abstract begrip is, maar dat elke gemeenschap-polis zelf zijn eigen specifieke aanpak bepaalt, denk ik dat we de uit *Elysium* ontstane gemeenschappen op dezelfde wijze moeten bekijken."

"Die beide voorstellen van Moana en van Idrissa lijken me erg waardevol," zei ik. "Persoonlijk heb altijd erg veel van de fenomenologische aanpak gehouden."

"En ik let er persoonlijk op dat je geen dogmatische attitude ontwikkelt ten aanzien van jouw favoriete wetenschappelijke techniek," repliceerde Maria. "En nu, lieve mensen, denken jullie niet dat het zo ongeveer tijd is om te middagmalen?"

We begaven ons naar de bereidingszone voor maaltijden.

Lev nam Maria bij de arm en begon: "Weet je, wat de *Pythagoras hub* betreft…"

Het gevaarlijke leven van een curator

We waren het fijne avondmaal aan het verteren, waaraan we op Olívia's uitnodiging hadden meegewerkt. In de leuke zitruimte van het huis van mijn zus hadden sommigen zich in een gemakkelijke stoel genesteld, anderen zaten op kussens op de grond. De gesprekken werden op zachte toon gevoerd. Af en toe doofde het gemurmel uit. Tijdens één van die geluidloze momenten, wendde Dulan zich tot mij en zei: "Alberto, heb je geen verhaal klaar om ons te vertellen?"

Ik dacht even na en zei toen glimlachend: "Ik kan jullie een dag uit het leven van een curator vertellen."
"Zoals jullie weten, richtten mijn hier aanwezige ouders mijn stappen naar de grootste instelling van onze polis. Een gevaarlijk avontuur. Ze verzorgden er zelfs een speciaal plekje voor me. Ik trad in de voorouderlijke voetsporen en werd leergids. De afdeling kennisverspreiding voor kinderen werd mijn vaste rustige stek. Toen ik me in mijn beginjaren dagelijks beschikbaar stelde voor wie dat wilde kon ik nog tot de deur aan het einde van de gang kijken. Vandaag loopt die gang verloren tussen al de aanwassen en de andere deur is allang niet meer zichtbaar. Meer en meer documenten vonden we in bedolven bibliotheken zowat overal in de wereld. *Paradijs* werd Bibliopolis, *Ultima Rosa* herdoopte zich tot Culturopolis en *Schitterende Parel* is nu gekend als Perolapolis. Drie digitaal verbonden polen die het menselijke weten en de menselijke creativiteit bewaren en ter beschikking stellen. In de drie polis breiden drie instellingen steeds verder uit. Het kleine stukje van

onze Centrale Bibliotheek waarin ik me bevind is nu het piepkleine stukje in vergelijking met het geheel. Niet omdat het gekrompen is, maar omdat de rest snel groeide. Ik werd miertje curator. Maar ik ben antropogoog. Ik gids kinderen en volwassenen die hun leerpad uitstippelen. Ik gids omdat ik gegidst wordt. Zoals die dag…

… zo'n twee weken geleden. Ik kreeg het bericht dat documenten uit Megabelgium en Megalissipo per Magneto waren toegekomen. Het pakket bevatte enkele brieven van John Demeester uit een archief van een lokale organisatie en enkele notaboekjes misschien wel van Greta Campos over de Paulo Demeester bibliotheek. Van de *hub Gwendolyn Brooks* ging het pakket naar *Bibliotheek Oost* waar ik het kon raadplegen en eruit halen wat JCDR kon interesseren.
Vorige week waagde ik nogmaals een sprong naar het onbekende. En waarlijk… mijn laatste sprong in die richting was in 121.91. Om de Paulo Demeester locatie te bereiken had ik toen enkele speleologie technieken leren gebruiken in een niet bewoonde zone waar Megalissipo bedolven ligt.
De ingewanden van onze Centrale Bibliotheek zijn veel uitdagender dat verzeker ik jullie. Zoals jullie wel weten is de JCD Ruimte het makkelijkst bereikbaar via *Bi-West.* De twee voor de ruimte toegewezen zalen bevinden zich op de grens tussen sociologie en psychologie. *Bi-Oost* ligt op twee en halve kilometer als je binnendoor gaat. Als je de wandelpaden door de tuinen die rond het gebouw zijn aangelegd verkiest reken dan op zo'n 1000 meter meer. Binnendoor een half uur te voet, ongeveer drie kwartier als je de buitenweg verkiest.

Umut was toevallig aanwezig toen ik kennis nam van het bestaan der documenten. Ze stelde mij voor niet te voet te gaan, maar met een elektrische step de binnenweg te nemen. Bij de eerste bocht gleed ik uit en kwam behoorlijk hard op de vloer terecht. Het leek me voorzichtiger toch te voet te gaan. Ongeveer een kwartier later bevond ik me op het centrale atrium. Mijn rechtervoet deed hoe langer hoe meer pijn. Ik vernam dat er zich op de gang van het atrium naar de *Bi-Zuid* deur een *geefpunt* bevindt van pijnstillende middelen en zalven voor kneuzingen. Toen ik daar uitlegde wat ik zocht lachte de vrijwilliger van dienst me toe en vroeg me of ik een nieuwe step had proberen te gebruiken. Blijkbaar had iemand mij of de step op proef gesteld. De laatste was in testfase, of ik dat ook was wist ik niet.
Ik dacht, nu ik toch al vrij dicht bij de *Bi-Zuid* deur ben kan ik evengoed het buitenwandelpad nemen in plaats van terug te keren naar het centrale atrium. Ik was nauwelijks de deur door toen ik snel opzij moest springen om een beproefde collega te vermijden die op me toe reed. De sprong bracht me ditmaal met een reuzencactus in aanraking. Bevrijd van cactusnaalden rond hoofd en armen hernam ik tien minuten later mijn wandeling richting *Bi-Oost*.
Eindelijk kon ik Bibliotheek Oost binnengaan. De automatische herkenner opende me de deur naar de opslagplaats voor nieuwe documenten. Ik daalde een eindeloos lange trap af. Het leek wel één van die honderd negentiende hectaanse filmscène-trappen uit de ondergrondse van een megastad. Ik kwam toe op wat een soort kaai of platform leek. Links van me klom een stilstaand

rollend tapijt de hoogte in tot waar de duisternis het verhulde. Wellicht de weg waarlangs de nieuwe informatiepakketten van de GAT hierheen afdaalden. Aan beide zijden van het tapijt stapelden de voor documenten transport gebruikte kisten zich op. Intuïtief naderde ik een tweede herkenner. Een rij led-lichtjes stippelde een pad uit. Ik begreep dat ik de lichtjes moest volgen in wat een authentiek arken-labyrint bleek. Het verbaasde me wat. Hoe kon een pakket dat nauwelijks twee weken eerder was toegekomen zich zo ver van de ingang bevinden? Het werd nog gekker. Ik verplaatste me niet langer tussen houten kisten maar tussen rekken papieren en torens boeken in alle mogelijke talen. Ik stopte om een beter idee te krijgen van wat er rond me stond. De boeken kwamen zeker uit heel verschillende plaatsen steeds in meerdere exemplaren. De inhoud verhelderde me dat ik me op een stapelplaats met theater-stukken bevond. Ertegenover, stonden rekken met samengebonden papieren. Ik zag door *Wandelende Boeken* neergeschreven originelen toen ze naar *Paradijs der Boeken* uitweken meer dan honderd jaar geleden! Sommige transcripties waren nog volgens de gregoriaanse kalender gedateerd. Alle met de hand geschreven bundels hadden een omslagblad waarop de naam van het boek stond, de aankomstdatum, en in vele gevallen ook de naam van wie het boek had meegebracht en gememoriseerd. Ik bleef zo geboeid naar de bundels kijken dat ik pas naderhand merkte hoe de led-lampjes die ik al voorbij was na een tijdje doofden. De duisternis achter mij naderde snel. Ik ging ervan uit dat een sensor me in het systeem positioneerde. Dat moest de reden zijn waarom het lichtend pad vóór mij aan bleef. Ik kwam terug in beweging net

voor de duisternis me bijna inhaalde.
Slechts twee of drie meter van de reeds afgelopen weg toonde nog licht toen ik plots mijn adem inhield. Recht voor mij, een omslag met daarop *Close Encounters with Humankind* en … Greta Campos. De grootmoeder van mijn overgrootmoeder had dus toch een boek gememoriseerd, ze werd *Wandelend Boek* voor ze de weg naar *Paradijs der Boeken* insloeg. Een boek waarin de auteurs ondermeer praten over het belang van de relatie tussen grootouders en kleinkinderen. Dat zou een verassing zijn, zelfs voor mijn vader.
Ik keek naar de andere zijde van de gang. Já er waren nog een drietal kopieën van het werk van Sang-Hee Lee en Shin-Young Yoon. Eén versie leek me Koreaans te zijn, een ander Frans en een derde Portugees. Het zou interessant zijn te zien wat Greta op papier had laten zetten en dit te vergelijken met enkele exemplaren die aan de boekenholocaust uit de *Cou-Clib-Clan* periode waren ontsnapt. Ik probeerde me te herinneren wat er in de JCD Ruimte stond toen alle lichten uitgingen niet enkel van de afgelopen weg maar ook van de nog te bewandelen weg.
De volledige duisternis omhulde me. Ik struikelde en viel voor de derde maal sinds ik deze morgen vertrok. Ik betaste de inhoud van mijn schoudertas. Ik had uiteraard geen speleologie uitrusting bij. In de tas vond ik enkel de tube met het middel om kneuzingen te zalven en twee achtergelaten bekers gemaakt uit harde vezels en door een dunne draad verbonden. Ik herinnerde me dat ik enkel weken tevoren met een groepje kinderen de geluidsoverdracht via een gespannen draad tussen twee bekers had uitgeprobeerd.

Ik stond nog maar eens terug op. Ik wachtte even om mijn ogen aan de duisternis te gewennen. Ik twijfelde eraan dat ik op mijn stappen terug kon keren tot aan de herkenner. En ik had geen flauw benul wat mijn uiteindelijke bestemming kon zijn. Een gedachte sijpelde mijn hoofd binnen. Ik had een eenvoudig maal moeten meebrengen vooraleer af te dalen. Al was het maar een paar appels. Dat zou mijn huidige situatie van verplicht vasten hebben veranderd. Maar voor ik aan mijn expeditie begon kon ik niet weten dat ik naar deze diepten zou afdalen en me zou verliezen in een duister labyrint dat veel uitgestrekter bleek dan ik ooit had kunnen vermoeden. De gedachte leek me eerder zinloos. Ik liet een nerveus lachje los. Ik stond hier in het donker, in een Tunnel van Kennis, zonder dat iemand hiervan afwist en ik kon enkel aan appels denken.
En nu ik stilstond, voelde ik uiteraard een helse pijn in mijn voet. Ik ging zitten om het deel dat het meest pijn deed te zalven met de in de tube meegebrachte pommade. Ik stond terug op. De gangzijde met neergeschreven documenten leek hier en daar wat fosforescerend licht te geven. Waarschijnlijk van omslagen met aangestreepte tekst. Vermits de af te lopen weg een tijd lang verlicht was geweest kon ik er van uit gaan tenminste gedurende een beperkte tijd een wegaanduiding te vinden door het aangestreepte geschreven woord te volgen.
Ik stopte de handgeschreven transcriptie van Greta en het Franse exemplaar bij de communicerende bekers. Ik schreef mijn naam op een agenda-blaadje en liet dat liggen op de plaats waar ik de transcriptie had weggehaald. Daarna ging ik terug op weg.

Juist, ik ging niet op mijn stappen terug. Dat zou niemand gedaan hebben na een halve minuut zelfoverleg. De flauw verlichte weg naar wat me bestemd was lag voor me. Ik was hier zodanig op gericht, ik ging op zoek geleid door het almaar zwakker wordende licht van de geschriften.
En plots was er niets meer dat voor me fosforesceerde. Zouden er geen papieren meer zijn, maar enkel arken en boeken, of was het mij te geven licht verdwenen? Ik keek achterom. Daar was het fosforescerende pad nog zichtbaar.
Ik moest dus op de voor mij bestemde plaats zijn aangekomen, die waar de herkenner me wilde hebben. Ik tastte rond. Ik voelde effectief kisten, geen boeken of papieren. Wat nu? Ik kon niet alles mee terug nemen langs een weg die mij nu eindeloos leek en me heel veel tijd zou kosten terug te lopen. Maar ik wilde ook niet met lege handen in de JCDR toekomen om daarna nogmaals de reis door de catacomben van de bibliotheek te maken. En ik had natuurlijk al het manuscript van het door Greta gememoriseerde boek, dat was altijd al iets. Ik ging zitten om te denken wat ik verder zou doen. Boos om mijn eigen onbeslistheid stond ik weer op en begon heen en weer te lopen. Zoveel stappen voorwaarts, zoveel terug, steeds wat verder. Ik weet niet hoelang ik dat gedaan had toen ik plots vrij hard mijn hoofd stootte op wat me een horizontale ijzeren staaf leek. Ik taste. Een muurladder! Ik begon te klimmen. Enige tijd later begreep ik dat ik een cilinder in klom. Ik bleef stijgen, het kon best een luchtkoker zijn. Een bocht en toen zag ik plots het licht. In overvloed. Kort daarop hoorde ik stemmen. Een traliewerk. Ik zat ik aan het plafond van een maaltijdruimte. Ik nam een

potlood uit mijn tas en schreef op een van de bekers: '*gelieve op te nemen, het koord volledig te strekken en hierna de beker aan een oor te houden*'. Met wat prutsen kon ik de beker door het traliewerk krijgen en aan het koord laten dalen. Toen ik het gewicht van de beker niet meer voelde, nam ik aan dat ik een tafel of de grond had bereikt. Ik voelde beweging! Iemand had de beker opgenomen en liep naar het midden van de ruimte. Ik herkende haar onmiddellijk. Toen de koord gespannen was, bracht ze de beker aan haar oor, waarna ik de mijne voor mijn mond hield en luid fluisterde: '*Zo, Umut, alleen voor het vieruurtje?*'. Ze gaf een gedenkwaardige sprong toen ze zo plots mijn stem uit de hoogte hoorde neerdalen. Ik ging voort: '*Vanuit het plafond roept Alberto je op om je de vondst mede te delen. Kan je voor een ladder en een schroevendraaier zorgen?*'. De ladder kwam eraan en hierop kwam Umut eraan schroevendraaier in de hand. Ze schroefde de rooster los. Ik kroop terug tot aan de bocht, waar ik me kon omdraaien, zodat ik daarna achterwaarts naar de ladder kon, om hem af te dalen.

Umut nam me mee naar de tafel waar enkele andere leden zaten van de JCDR studiegroep. Hoe ze ook probeerden om me iets te doen eten, ik kon niets binnen krijgen. De spanning van de laatste uren had mijn keel verlamd… ik wankelde gesteund door de anderen naar onze werkruimte.

Midden in de ruimte stond als bij mirakel een kist uit Zone 2 afkomstig met daarop geschreven *Arca proveniente de Megalissipo e Megabelgium*.

Ik wreef en wreef in mijn ogen, en terwijl ik wreef veranderde de intensiteit van het licht.

Delun keek me aan en zei: "Ah, je bent wakker. We hebben het pakket hier. Er schijnen een paar interessante documenten in te zitten over het creëren van mythes. Gedachten van Claudius Cardinalis, uit brieven gehaald uit het archief van het Huis der Hoofden."
Ik antwoordde: "en ik heb iets formidabel, dat ik in de kelders van de bibliotheek vond," waarbij ik het handgeschreven exemplaar van *Close Encounters with Humankind* uit mijn schoudertas haalde en op tafel legde.
Umut keek me aan en vroeg: "En wanneer ben JIJ in de KELDERS van de bibliotheek geweest?"
"Nu net", antwoordde ik, "trouwens… het was jij die…".
Ik stopte midden in mijn zin omdat ik voelde dat er iets mis was.
"Hoelang zijn jullie hier", vroeg ik.
"Iets meer dan een kwartier", antwoordde Delun, "de tijd om die oude kist daar op te halen en hierheen te komen…".
Ik stond op uit mijn stoel, opende mijn armen en declameerde: "Nee. Het is zo niet gegaan. We werden naar het manuscript geleid".
Ik gesticuleerde schudde heftig met mijn hoofd.
"Alberto, Alberto, Alberto, wordt wakker."
Maria stond aan mijn zijde te schudden. "Je moet een lelijke droom hebben gehad, je bent in je slaap bijna van je stoel gesprongen."
Onmiddellijk daarna hoorden we de voordeur open gaan. Delun, Umut, Catherine en Idrissa kwamen de kamer in.
Idrissa zei: "Alberto, het pakket uit zone 2. Er zitten heel interessante dingen tussen. Maar wat nog interessanter is, is dat

uit het archief…”
“een manuscript te voorschijn kwam van een door Greta Campos gememoriseerd boek”, eindigde ik de zin.
Ik zag verwondering. Ik richte me tot Umut en verkondigde:
“En indien ik je zeg, waarde Umut, dat ik een openbaring kreeg die ik je nu mededeel. In de duisternis kwam het licht, en met het licht ook het schrift dat ons onze geschiedenis onthult. Ik smeek je, jij die weet: stel jij het relaas met de betekenis op van mijn mystieke beleving? Laten we het daarna opnemen in de heilige boeken van onze dynastieke saga. We zullen geleide leesbijeenkomsten organiseren van dit en andere verhalen, om onze lezer-aanhangers van mis-interpretaties te behoeden”.
Dus lieve vrienden, jullie kunnen zelf jullie conclusies trekken. Mijn leven als curator die uitlegt, feiten en gebeurtenissen omkadert heeft mysterieuze facetten, eventueel zelfs gevaarlijke momenten. Hoe moet ik wat uitgelegd moet worden juist verhalen en de gemeenschap van trouwe volgelingen op het juiste pad houden?”

Zo eindigde ik mijn verhaal. Er was een korte stilte. Maria, Catherine en Liberty begonnen toen te lachen.
Olívia naderde me en zei: “Je weet maar half hoe gevaarlijk het leven kan zijn van een curator die met mythes speelt. Ik had een openbaring dat curatoren die over het water willen wandelen nat worden.”
De rest kan je raden. Ik eindigde doorweekt in de watertank voor de kinderen, in Olívia’s tuin.
Ik haat verjaardagen.

Ketwromehns

Wij verklaren publiekelijk

Bij het doorlopen van mijn dagboek van het jaar 121.08 vind ik enkele nota's van gesprekken met mijn dochter Liberty. Ik begrijp weinig van haar werk in verband met Artificiële Intelligentie waarvan zij zegt dat het Elektronische Intelligentie is. Iets meer begrijp ik als we het over ethologie hebben. Waar ik nooit bij stilstond is dat intelligentie altijd een zekere artificialiteit inhoudt.

We spreken over Artificiële Intelligentie en we denken aan niet biologische voorwerpen (wezens?)… Zie je als lezer niet onmiddellijk het beeld van onze GAT en ETV wanneer ik het heb over *efficiënte artificiële intelligentie*? *What's in a word*? Waarom efficiënt? Omdat we nooit ongevallen hebben vastgesteld of omdat we de machine vertrouwen en weten dat ze ons naar de door ons gekozen plaats zal brengen? Ze interpreteert informatie in functie van de kennis die ze heeft van het in haar geheugen opgeslagen polis-plan. De sensoren doen de rest. Zo gezegd lijkt het heel simpel.

En zó gezegd is dat ook wat gebeurt bij biologische wezens. Als ik goed begrijp wat Liberty me vertelt, beperkt de etholoog er zich vandaag niet toe het gedrag van de dieren te bestuderen. Ethologen onderzoeken hoe dieren hun gedrag aanpassen in functie van nieuwe kennis. Zoals de psychologen doen die het menselijk gedrag bestuderen. Wat me interessant lijkt is te begrijpen dat een veranderd gedrag in functie van nieuwe informatie het gevolg is van het verwerken van deze informatie.

Bij de mens — en eventueel ook bij andere diersoorten — impliceert het verwerken een zekere graad van abstractie. Het heeft te maken met het uitwerken van een schema dat toelaat de werkelijkheid te interpreteren. Als je het zo bekijkt, zei Liberty me een keer, dan is het moeilijk om te bepalen of intelligentie natuurlijk of artificieel is. Intelligentie is de benadering en aanpak van de werkelijkheid. De werkelijkheid is zoals we haar kunnen vatten met onze sensoren of zintuigen en onze reactie erop hangt af van de wijze waarop we haar bevatten in functie van voorgaande schema's.

"Als je de zaken op die manier voorstelt dan zou je kunnen stellen dat intelligentie altijd een zekere artificialiteit inhoudt? Dat de logica en de emoties waar de mens gebruik van maakt om een denkschema uit te werken, van die artificialiteit deel uitmaken?" vroeg ik.
"Eventueel," antwoordde Liberty. "Soms is het echt spijtig dat we niet in dialoog kunnen treden met mensen uit het verleden. Gedurende mijn leerproces had ik contact met een kleine groep equivalieden uit zone 3 die me een iconisch boek van de 119 hectojaarse wetenschapper Douglas Hofstadter voorstelden. Ze zeiden het bestudeerd en ook begrepen te hebben. Ik zou dolgraag met die Douglas hebben kunnen spreken over de ontwikkeling van de begrippen intelligentie en artificialiteit.
Mama zei me onlangs dat iemand die toen publiekelijk standpunt zou ingenomen hebben over de veralgemening van het begrip artificialiteit in verband met intelligentie als honderd negentiende hectojaars protestant zou beschouwd worden."
"Waarom zou Maria dat beweerd hebben," vroeg ik mij af.

Liberty glimlachte. “Ik denk dat het een etymologengrapje was. De oorsprong van het woord protestant vinden we zeker in het 113de hectojaars frans, misschien vroeger, afgeleid uit het latijn ‘*testari*’ of ‘*testis*’ wat we kunnen vertalen als verkondigen, getuigen. Het is ook de stam voor het woord testament, een publieke verkondiging van wat we beslissen. Een van de betekenissen van het voorvoegsel pro is ‘voor’, in de zin van ‘*ik sta voor*’ of zelfs ‘*ik aanvaard*’. In die zin is protesteren ‘*voor een verkondiging opkomen*’ of ‘*aanvaarden iets te getuigen voor anderen*’, dus publiekelijk een standpunt innemen. Dit is in grote lijnen de betekenis voor de term protestantisme in het kader van de theologische en politieke meningsverschillen binnen de christelijke godsdienstfamilie.”

“Theologische en politieke meningsverschillen?” vroeg ik.

“Dat is wat ik begreep uit mijn gesprekken met Delun en Umut,” antwoordde Liberty. “De term protestantisme voor de door Luther opgestarte stroming binnen het christendom duidt niet op zijn persoonlijke actie. Martin Luther stelde de autoriteit van de Paus in vraag met betrekking tot de aflaten. Dat was, indien je het zo wil noemen zijn *politieke* actie. Maar die baseerde zich op een *theologische* redenering. Luther argumenteerde dat iemand alleen verlossing kon verkrijgen door geloof en niet als gevolg van regels en — ook commerciële — ondernemingen van de Kerk. Daarenboven moesten dogma’s en doctrines altijd overeenstemmen met wat het Heilige Schrift verkondigde. Deze twee standpunten waren gekend als *sola fide* e *sola scriptura*.”

“En dat verduidelijkt dat het niet in Luther’s bedoeling lag om een grotere onafhankelijkheid te bewerkstelligen ten opzichte

van God, maar wel zich te verlossen van wat hij de arrogantie van de kerkelijke leiders beschouwde," vervolledigde ik met een licht vraagtoon.
"Ja. Zijn aandringen om de bijbel van de kerkelijke taal naar de volkstalen te vertalen had te maken met zijn geloof dat iedereen zelf het Heilige Schrift moest kunnen interpreteren zonder tussenkomst van wie Latijn, of liever nog Oudgrieks, las en begreep. Dat werd lang beschouwd als de door de Heilige Geest gebruikte taal," vervolledigde Liberty.
"En de aandrang in protestantse kringen, om mensen te leren lezen had meer daarmee te maken dan met een humanistische gedachte om alle menselijke kennis ter beschikking te stellen van iedereen. Er was wie het verspreiden van kennis belangrijk vond. Comenius trachtte dit te bereiken ongeveer honderd jaar nadat Luther zijn vijf en negentig standpunten publiek maakte. Maar we wijken af, je had het over de oorsprong van de term protestanten om de volgelingen van deze stroming aan te duiden…"
"Juist. En dat had meer te maken met de politiek van de locale prinsen van het Heilig Roomse Rijk. Dat was de naam van het hele centrale deel van de Westelijke Zone 2 tijdens de periode waarin de eerste dynastie van onze saga leefde. Ze kwamen niet overeen met de katholieke keizer Karel V en zagen in een eerste thesis van de feilbaarheid van de Paus een opening om zelf meer macht te verkrijgen. De keizer vaardigde een edict uit om de theses van Luther te bannen. Daarop volgden twee Rijksdagen in Speyer of Spiers. Het edict van de eerste Rijksdag was nu dubbelzinnig waar het de religieuze tolerantie betrof. Het werd

door een tweede gevolgd, waarin opnieuw duidelijk werd gesteld dat de Keizer het niet zou dulden dat de Theses van Luther zouden worden gevolgd. Daarop verkondigden de prinsen publiekelijk geen orders te zullen volgen van de Keizer die volgens de toen gebruikelijke regels en beschermd door de Katholieke Kerk als heerser van het hele Heilige Roomse Keizerrijk was aangesteld. We hebben dus enkele aanduidingen dat alles opnieuw te maken heeft met macht bevorderd door het bezit van materiële goederen, waaronder land, maar ook van de geldelijke waarden die de rijkdom symboliseren.
Om de zeer winstgevende handel in aflaten te beschermen, zouden de kerkheren de Keizer overtuigd hebben dat Luther een gevaar was voor zijn eigen machtspositie en dat hij daarom zijn leer moest veroordelen. Dat is min of meer wat Umut en Delun me vertelden," eindigde Liberty.

Dit gesprek met Liberty was belangrijk voor me. Trouwens, het doet me heel veel plezier dat, sinds ik vader werd veel van de belangrijkste gesprekken in mijn leven die met mijn twee dochters zijn.
In duidelijke taal kun je zeggen dat de prinsen gewoon opportunisten waren die hun eigen machtspositie wilden verstevigen. Beide zijden zorgden voor het uitbarsten van bloedige conflicten en oorlogen, die alles samen zo'n honderd jaar zouden duren. Zoals dikwijls zagen de mensen die het minste bezaten of de minste macht het meest af.
Het lijkt me niet dat er meer gelijk of meer toe-eigening bestaat van het woord Gods noch aan de ene noch aan de andere zijde.
In naam van het door haar verdedigde standpunt dat ze de

goddelijke macht op aarde vertegenwoordigde veroordeelde de katholieke kerk ter dood wie ze als een bedreiging zag. Het vuile werk om de veroordeelden effectief te doden liet ze wel door de wereldlijke macht opknappen. De Inquisiteurs wasten op die wijze hun handen in een door hen zelf gecreëerde valse eigen onschuldigheid. Zíj doodden niet.
Aan de protestantse zijde hitsten fanatische leiders dikwijls slecht geïnformeerde mensen op tot het vernielen van religieuze kunst. Ze klaagden het paganisme aan dat ze achter beelden en schilderijen zagen. Ze vermoordden vele katholieke christenen, zoals de katholieken veel christenen van andere stromingen vermoordden. Christenen vermoordden christenen. Vandaag is het vrij gemakkelijk hierin klaar te zien. Het moet toentertijd erg moeilijk geweest zijn het onlogische ervan te begrijpen.

We verzamelden beschikbare achtergrond informatie om onze onze voorouders uit de hectojaren 116 en 117 te omkaderen. Daarbij begrepen we dat de cirkels waarin ze zich bewogen toen bestonden uit vier grote stromingen binnen het protestantisme: anabaptisten, anglicanen, calvinisten en lutheranen. Wanneer we over concrete informatie beschikken over de eerste dynastie dan blijken hun directe religieuze banden voornamelijk bij het lutheranisme aan te leunen. Het agnosticisme '*avant la lettre*' verschijnt in de generaties die de religieuze machten aanklagen deel te hebben in de slavenhandel of er medeplichtig over te zwijgen. We kunnen stellen dat onze voorouders vanaf de tweede generatie tot aan de Heropbouw zich duidelijk voorstellen als agnostici. Onder de eerste generatie vinden we *Xenophanten* of *Protagorasten*, als we die 'stromingen' zouden

willen uitvinden en benoemen.
We kunnen we ons in het algemeen afvragen of de door het protestantisme begonnen hervorming een humanistische hervorming is. Als we het over het christelijke humanisme hebben moeten we uiteraard Erasmus vermelden. En die heeft de katholieke kerk nooit verlaten. We kunnen ons vandaag de zeker de vraag stellen of het christelijke humanisme niet ondanks alle stromingen de wijze bepaalde waarop de wereld sowieso gezien moest worden. Het grootste deel van de gekende planeet zag men in het licht van de morele waarden uit *zone 2* wat zeer zeker geen universele humanistische ethiek was. Maar we moeten de auteurs in hun context lezen. Het is interessant om te kijken naar de voortdurende zoektocht naar de oudere teksten die aanleiding gaven tot de heilige geschriften om het geloof een bepaalde richting te geven. Wanneer dergelijke teksten opdoken debatteerde men dan weer over hun echtheid. De hele geschiedenis door bestaat er steeds twijfel in welke mate handgeschreven transcripties effectief de teksten zijn die de echte goddelijke boodschap bevatten.
Het was toch een eigenaardig soort humanisme met een goddelijke boodschap dat wat een aantal groepen mensen duidelijk inferieur beschouwen ten aanzien van anderen. Niet alleen in het geloof dook die boodschap op, ook de wetenschap struikelt erover. Ik heb het al gehad over de invloed van de omgevende maatschappij op de wijze van denken van wetenschapper. Met het geloof gebeurde net hetzelfde, wat intolerantie tot gevolg had.
De vroege katholieke leiders tonen een zekere coherentie in hun

onverdraagzaamheid. Die bestond niet alleen ten aanzien van andere christenen maar ook ten aanzien van gelovigen van andere monotheïstische godsdiensten. Die coherentie is minder duidelijk bij wie voor verdraagzaamheid pleit ten aanzien van gelovigen die dezelfde canon aanhouden maar niet ten aanzien van gelovigen van een andere godsdienst. Van Luther is geweten dat hij zelfs de katholieke keizer tegenover wie hij vijandig staat aanspoort de wapens op te nemen tegen de moslims, niet om religieuze, maar om territoriale redenen. Was dat een bewuste verwarring? God dienstig zijn op één bepaalde wijze maar onderdaan blijven van een keizer die God op een andere wijze dient? Het is mogelijk. Ook de antisemitische posities van Luther waren algemeen bekend. Meer dan vier hectojaren later is het territorium van zijn oorspronkelijke invloedszone enkele malen van naam veranderd. Op dat ogenblik heette het Duitsland. Van een massale volkstoeloop van protestanten in het jaar 119.33 zijn enkele resoluties gekend die stellen dat met de recent aan de macht gekomen Adolf Hitler de eindfase van de Reformatie ingeluid is. Het Oude Testament moest voortaan uit het Heilige Schrift worden verwijderd omdat dit het werk was van het Hebreeuwse volk.

Onverdraagzaamheid had veel voortrekkers. En het kan ook geen kwaad even aan de zeer gesloten wereldvisie te herinneren van sommige bijbelse of protestantse congregaties. Maar ook anderen die zich beriepen op deze of andere godsdiensten namen tot de Heropbouw soms erg onverdraagzame posities in. Het fenomeen kwam in alle godsdiensten voor. Op eender welk moment van de geschiedenis in alle rapporten over

conflictsituaties was de andere de barbaar, de bondgenoot was beschaafd. Wie het waagde te zeggen kennis en wetenschap mee te brengen van bij de barbaren, de ongelovigen of de onbeschaafden, werd er al snel van verdacht een pact met de duivel te hebben afgesloten. Paus of geen Paus, nietwaar Gerbert de Aurillac?

De periode waarin we ons dynastie-verhaal beginnen was net zoals veel andere momenten uit de geschiedenis een onrustige periode als gevolg van de arrogante intolerantie. Die kon heel snel zowel geschoolden als ongeschoolden tot de waanzinnigste wreedheden brengen in naam van de religie en de bewaring van aanbevolen morele waarden. Ook wanneer wie ze predikte ze zelf niet volgde.
Liberty, Babitha, Delun, Umut en Zainabu hebben samen met mij overlegd hoe de figuur van Comenius aan te pakken die zijn stempel drukte op de eerste dynastie. Een voorzichtige aanpak was het facet van Comenius als opvoeder te belichten. Hij ijverde ervoor dat iedereen toegang zou hebben tot alle beschikbare kennis in zijn tijd. Het is niet gemakkelijk te begrijpen hoe hij zichzelf opstelde ten aanzien van alle aspecten van de wetenschap in zijn tijd. Zijn pansofisme baseerde zich duidelijk op het creationisme. Comenius waardeerde het empirisme van Bacon. Daarvan zei Bacon zelf dat deze nieuwe methode essentieel was om God's schepping te begrijpen en niet langer toevlucht te blijven zoeken in bijgeloof.

Twee hectojaren later dook een ander paradigma op, dat van de evolutie. Daar werkten Darwin en Mendel aan mee. Deze

laatste zou gezegd hebben dat hij zich door het werk van Comenius had laten inspireren.
Wetenschappers begrijpen dat de hypothese van het creationisme niet alle feiten en vondsten uitlegt en zien zich verplicht een andere hypothese aan te nemen. De hypothese van de evolutie legt beter uit wat de terreinobservatie aantoont. Wetenschappers konden moeite hebben met die vaststelling en de hypothese eerst zelfs weigeren. Toch zullen ze de nieuwe hypothese uiteindelijk aanvaarden juist omdat die het geobserveerde beter inpast.
De machtspositie van autocraten daarentegen steunde helemaal op de vergoddelijking van een bepaalde verklarende hypothese vervolledigt door mythes voor het onverklaarbare. Ze konden niet zomaar afstand nemen van die hypothese zonder hun machtspositie in gevaar te brengen.
Het is niet gemakkelijk om in te schatten hoe wetenschappers toen gereageerd zouden hebben op nieuwe hypotheses indien ze niet beïnvloed waren geweest door intimiderende en autoritaire machthebbers. Onze huidige gemeenschapsmaatschappij zonder geld geeft ons natuurlijk wel enig idee.
Denkvrijheid en geloofsvrijheid is niet hetzelfde.
Bestaat er geloofsvrijheid, zelfs wanneer er een zekere sociale conditionering voelbaar is? Misschien wel.
Bestaat er denkvrijheid wanneer de *Zeitgeist* duidelijk sociale conditionering inhoudt? Waarschijnlijk niet.
Zodra ik kan moet ik het gesprek met Binh Pham, Delun, Umut en Zainabu terug opnemen. We zouden wat beter de rol van het humanisme kunnen onderzoeken in het leggen van de weg naar

de collectief genomen opties aan het begin van de Heropbouw die sommigen in 121.40 laten beginnen en anderen bijna een decade later. Het gaat in elk geval om een heel recente gebeurtenis, slechts drie generaties geleden. Wat heeft er meegespeeld? Hebben we met de dogma's komaf gemaakt en bewaarden we de spirituele beleving die sommigen bestempelen als religieuze beleving? Konden we de herontmoeting bewerkstelligen met een pluralistische ethiek zodra we afstand namen van het geloof in macht gebaseerd op door cijfers op informatica-fiches aangetoond eigendom? Zijn we erin geslaagd beter te begrijpen hoe onze hersenen informatie classificeren? Kunnen we daarom nu vermijden om classificatie om te zetten in hiërarchie?

Ik denk aan de hele generatie paleontologen en antropologen van de hectojaren 118 en 119. De door hen beleefde *Zeitgeist* deed hen dezelfde hiërarchie principes hanteren als zoölogen, naturalisten, astronomen, staatslieden, clerus en andere religieuze leiders uit hun tijd.

Hadden sommigen een hiërarchische classificatie nodig als een soort aflaat, omdat ze zich wel bewust waren van het lijden dat ze aan andere levende wezens toebrachten?

Hadden anderen een hiërarchisch model nodig om hun geweten te sussen wanneer ze de weg naar gemeenschapsmaatschappij bewust onderbraken?

Zou het op zichzelf terugvallen van een gesloten kaste zelf-uitgeroepen wereldbezitters en hun vaardige manipulatie de blindheid van hun onderdanen hebben veroorzaakt?

Ethiek? Religie? Utopie?

Welke dromen probeerden de geleerden van andere tijden te verwezenlijken? Wat waren de dromen van die opvoeders en pedagogen van toen? Verbeeldden ze zich een soort *Niet-Plaats* van *Niet-Plaatsen*? Een *Niet-Plaats* met een regulerende macht bestaande uit vertegenwoordigers van besluitnemers die niet voor het leven benoemd waren? Was dat de boodschap van wie zich verzette tegen absolute vorsten en Heerschappen? Waren dat toen bedrieglijke voorstellen, lokmiddelen van wie zichzelf alvast zag als de Nieuwe Heer? Waren het bewuste toespraken van schurken en agitators die zelf gemakkelijk aan de corruptie ten onder gingen door nieuwe verbindingen met bezit en afstamming. Of ging het gewoon om de voortzetting van de dodelijke illusie van door bezit geobsedeerde individuen, onbewust van de eindigheid van de planeet. Filosofen zoals Albert Jacquard en sociologen zoals Ruth Levitas hadden het over die eindigheid slechts iets meer dan honderd jaar voor het opstarten van het *Elysium*-project, een project dat in zekere zin bewees dat het om een illusie ging? Met enige ironie herinnerde Levitas aan de woorden van David Attenborough, toen bekend voor zijn natuurprogramma's en zijn vertelkunst: '*anyone who thinks that you can have infinite growth in a finite environment is either mad or an economist*'.

Mijn gedachten gaan naar de Magister-Auctor dynastie. Elke generatie was kind van haar tijd en geconditioneerd door maatschappij waar ze deel van uitmaakte. Wat als een constante naar voren komt in de hele dynastie en wellicht aan de basis ligt van het ignarometrisch raamkader, was een steeds weerkerende attitude, generatie na generatie, die je zou kunnen omschrijven

als wantrouwigheid ten aanzien van het uitoefenen van de macht ***over*** de anderen, maar tezelfdertijd het vertrouwen in de macht verankerd in auteurschap en autoriteit in samenspraak, in coöperatie ***met*** de anderen. We merken dit al bij Wolfgang en Claudius wanneer ze de eerste schoolleesboeken waaronder het werk van Comenius bespreken.

Ik was ongeveer zover gekomen met mijn gedachten toen Liberty binnenkwam. Zonder het te beseffen, ging ik luidop verder: "Ik denk dat we altijd opnieuw moeten lezen wat ons van een andere tijd bereikt met de ogen van wie in die tijd leefde. We kunnen best niet te snel komen aandraven met waardeoordelen. Het is moeilijk om te weten of iemand zoals Jan Amos Comenius überhaupt de mogelijkheid had zich de oorsprong van de wereld en van de soorten anders voor te stellen dan met het creationisme model… We weten op dit ogenblik niet of hij vertrouwd was met Anaximander van de Ionische school. En mocht hij er kennis van hebben, we weten we niet of hij die kennis zou gebruiken om 'wetenschappelijk' te twijfelen. Alles wijst erop dat hij het creationisme aanhing.
We weten wel dat hij in 116.14 een exemplaar erfde van *De revolutionibus orbium coelestium*, het boek waarin Copernicus terug een voorstel tot heliocentrisch planetair systeem opneemt, met lede ogen aangezien door machthebbers van zijn tijd. De Katholieke Kerk zette het niet gecensureerde boek op de index van verboden boeken omdat het in strijd was met het Heilig Schrift. We weten dat het boek pas in 118.35 van die index is gehaald. We weten niet of Comenius het heliocentrisch model van Copernicus al dan niet voor mogelijk hield. En indien hij het

voor mogelijk hield heeft hij dat zeker nooit publiek gezegd…”
Liberty keek me aan en zei: “Je bent blijkbaar over de zaak blijven nadenken, en je bent terug bij Jan Amos…”. Ze glimlachte en ging verder: “Wat weten we niet? Of hij protesteerde tegen het heliocentrisme? Of dat hij vond dat dit een onderwerp was waar hij zich niet in het openbaar over kon uitspreken?”

Dansen met Wolven

Maria was erg verwonderd dat zelfs het geforceerde bad op Olívia’s verjaardag me er niet van weerhield om haar verder te vergezellen bij het bezoeken van jarigen.
“Of word je het gewoon niet beu, zolang je op die gelegenheden publiek ontmoet die naar je verhaaltjes wil luisteren?” vroeg ze met een schuine glimlach.

We zaten op de *spider*-lijn, na te zijn opgestapt op de *hub Hypatia* waar een ETV ons had afgezet. We gingen richting *Umberto Eco*, waar we de Centrale Ring zouden nemen tot *hub Marta Nussbaum*. We waren op weg naar Halona en Catherine. Halona hield een feestje niet alleen omdat ze onlangs jarig was, maar ook omdat ze net klaar was met een studie van gedragspatronen bij het kiezen van eigennamen voor kinderen vanwege ouders en familie.

“Het is eerder de studie van Halona die me interesseert. Misschien kan ze me wat uitleg geven of ze inderdaad verschillende patronen vond voor verschillende periodes,”

antwoordde ik.
“Je blijft jezelf. Je bent er je toch wel van bewust dat jou idee van een goed doorgebrachte namiddag op een feestje kan verschillen van de rest van de bevolking van Bibliopolis?” Maria bleef provoceren.
Ik lachte. “Ik ken toch een kleine groep mensen die een goeie gedachtenuitwisseling op prijs stelt. En als ik me niet erg vergis, maak jij deel uit van die groep. Maar ik hou van je provocaties,” antwoordde ik terwijl ik haar omhelsde.
We bleven met de armen om elkaar geslagen in stilte zitten, tot aan de wissel-*hub*. We waren nog maar net uitgestapt toen de trein van de centrale ring aankwam. Een kwartier later ontving Catherine ons, blij te zien dat ik met Maria was meegekomen. Ze had al de pose van zwangere vrouw. Een hand op de buik, de andere op de rug, hoewel ik nog geen klare evidentie zag dat de volgende generatie op komst was.
Halona kwam erbij staan en groette me met: “Goeie middag Briljante Edele.” Ze keek Maria aan en zei: “Welkom, Geliefde Dame. Of heb je liever dat ik Sceptische Dame zeg?”
Maria lachte. “Ik hoor het al. Je studie bracht je ook op mijn interesseveld. Maar je bent me welgezind. Sceptisch is een mooie interpretatie voor de tweede betekeniscombinatie voor de naam die mijn ouders me gaven: enerzijds *soevereine, geliefde vrouw*, maar ook *zure, stuurse en verbitterde vrouw*. Wat onze *Adelbert* betreft, geen twijfel dat zijn ouders hem goed en wijs wilden…”
Halona antwoordde: “Daar zal de leeuw het wel mee eens zijn.”
Ze wende zich naar mijn ouders die net binnenkwamen en

vroeg: “Mogen we wat indiscreet zijn? Waarom gaven jullie hem de naam Alberto mee?”
Sara antwoordde: “Als je in de archaïsche symbolische sfeer wil blijven, dan zou je kunnen zeggen dat de zoon van een Leeuw en van een Dame of Princes, alleen maar nobel en briljant kon zijn, niet, Maria?”
Maria zei: “Correct, als je het over de waarschijnlijke etymologie van jullie namen hebt. Wat het edele van jullie spruit betreft…”.
Maria maakte een grimas.
Catherine lachte: “Van wat ik van Halona begreep, hebben jullie mij een van de meest verwarrende namen gegeven, wat de etymologische uitleg aangaat… met de keuze tussen ‘*men weet de oorsprong niet*’ en ‘*kuis, puur*’ of ‘*koningin van de magie en de betovering*’, hou ik het liever bij ‘*niet geweten’*.”
Sara hernam: “Je mag gerust weten lieve dat de keuze van de naam van je vader het gevolg is van een soort mode die er was in die tijd toen hij geboren werd om namen van figuren uit wetenschappen en kunsten te geven. Je vind in zijn generatie nogal wat namen die je ook op de GAT-hubs vindt.”
Catherine deed alsof ze ontgoocheld was: “Ik vond de archaïsche symboliek van Halona mooier.”
“Het is interessant om weten, hernam Halona, dat in alle culturen de meest voorkomende namen vooral een positieve karaktertrek aan de naamdrager willen meegeven. Wat positief is hangt natuurlijk van de periode en klasse af waarin de naamgever zich beweegt.”

“Over bewegen gesproken,” zei ik, wijzende naar mijn tweelingneven die net binnenkwamen. “Wolfgang of Vulfgang,

diegene die zich met de wolven verplaatst…" groette ik, eerst naar Wolfgang kijkend en dan naar David.
"We moeten openhartig gesprek hebben met Erika en Ondjoy," speelde Halona mee. "David kan moeilijk de wolf zijn waar-mee zijn broer zich verplaatst, tenzij we ons het verhaal van David en Goliath herinneren. In dat verhaal zou hij als wolf kunnen doorgaan. Hij heeft moed in combinatie met intelligentie."
Wolfgang repliceerde: "Ik heb een ander voorstel: ik heb die wolf getemd en daarom kan ik nu met hem meelopen."
David stootte hem met zijn elleboog. "Dat zou je wel willen makker. Maar nee, ik heb uiteraard de moed en de intelligentie waar jij naar hunkert, en daarom besloot je op het zelfde moment als ik op de wereld te komen."
Lev merkte op: "We kunnen het nog op een andere manier zien. De intelligentie van de wolf, net als van andere vleeseters die in groep jagen, merk je aan hun capaciteit om in groepsverband te werken. Wie zich met de wolven verplaatst stelt, net als de wolven zelf, prijs op sociaal contact."
"Dat is een echt goede interpretatie, een vrijwillige ambassadeur waardig," merkte ik op.

Het volgende uur ging het gesprek hoofdzakelijk over het klaarmaken en nuttigen van ons gemeenschappelijk maal. Catherine en Halona hadden ook Pablo uitgenodigd. Na het eten merkte die op: "Daarstraks, toen ik binnenkwam, hoorde ik jullie spreken over het verhaal, of de mythe van David en Goliath. Moest Umut hier zijn dan zou ze ons zeker een omkadering geven. Ik was erg opgetogen met wat ik van haar leerde over een uitdrukking die ik allang ken en die in *Ultima*

Rosa volgens mijn grootvader erg populair was: '*de pen is machtiger dan het zwaard.*' De meest voorkomende uitleg voor de populariteit van de uitdrukking had te maken met het feit dat de gemeenschap van *Ultima Rosa* met haar bestaan bewezen zou hebben dat tegen de brute kracht van arroganten en ignoranten op lange termijn de elegantie van het geschreven woord superieur is. Maar Umut legde me uit dat er goede redenen zijn om te twijfelen aan de juistheid van die uitleg."

"Laat me voor je verder gaat een opmerking maken," zei ik. "Ik denk dat voor volksuitdrukkingen geen unieke uitleg bestaat, met juistere of onjuistere betekenis. Het gebruik van een metafoor of van een spreekwoord is in tijd en ruimte bepaald. Het heeft dikwijls een lokale betekenis. In het concrete geval van de betekenis in gemeenschappen zoals *Ultima Rosa, Parel* en *Paradijs,* en in het licht van de Heropbouw gedurende de laatste zeventig jaar is het nog te vroeg om een volledige verhaal te vertellen. We beleven wat aan de gang is. Ik denk dat vroeg of laat de actie zelf van de arrogantie en ignorantie zal moeten opgenomen worden in de gemaakte analyse. Wat ik daarmee wil zeggen is het volgende. Er is de eigen uitleg voor de vluchtplaatsen van de *Wandelende Boeken* en de *Documenthouders*. Maar onafgezien hiervan komt er vroeg of laat een ignarometrische analyse. Misschien zullen we zo te weten komen of de relatief lange economische civilisatie gebaseerd op het dogma van het geld gekoppeld aan het geloof in hiërarchie in functie van de afstamming en bezit al dan niet zichzelf heeft vernietigd. We hebben gedurende de geschiedenis van de mensheid veel civilisaties zien verdwijnen. Kunnen we het hier hebben over een

meta-civilisatie met geld als dogma, waaronder een aantal subcivilisaties vallen? De paleontologen spreken ons over de ongeveer 70.000 jaar dat zijn 700 hectojaren van een vrij goed geslaagde civilisatie van *homo sapiens neanderthalis* met lokale culturele variaties. Die civilisatie verdween of werd genetisch opgenomen in de *homo sapiens sapiens*. Die *homo sapiens sapiens*, dook zo'n 30.000 jaar geleden in Eurazië op dat is 300 hectojaren geleden. Het eerste 'geld' dat nog niet uit geslagen munten bestond zou rond het 10° hectojaar van de holocene tijdrekening gebruikt zijn, dus zo'n 210 hectojaren na de aankomst van *sapiens sapiens* in Eurazië. Er zijn geslagen munten teruggevonden uit de periode tussen het hectojaar 40 en 60 in georganiseerde steden. Digitale munten kenden een bestaan van hoogstens 3 hectojaren. En nu is het begrip zelf van een op geld gebaseerde economie bijna volledig verdwenen, een kleine groep afstammelingen van naar Mars uitgeweken *Elysianen* niet te na gesproken. Kunnen we niet op een minder dramatische wijze denken over het uitsterven van een op de hiërarchie van het bezit gebaseerde civilisatie, gewoon, omdat op lange termijn, dit soort civilisatie niet compatibel was met de biologische en culturele nood tot coöperatie? Misschien is die coöperatie wel een conditie voor de blijvende en houdbare relatie tussen onze soort en haar habitat?"

Pablo glimlachte: "Ik denk dat wat je juist zei in dezelfde richting gaat als wat ik meen geleerd te hebben van mijn gesprek met Umut. De uitdrukking op zich kan oud zijn of ook niet. Het kan de betekenis hebben die humanistische bewegingen en verenigingen voor mensenrechten er tussen hectojaar 119 en de Heropbouw aan gaven. Maar Umut nu

vertelde me het verhaal over een zekere Ahikar, een mythische consulent van een Syrische koning ergens in het hectojaar 95. Die consulent zou betrokken geweest zijn bij een verraad, een complot dat hem het hoofd had kunnen kosten. Hij zou aan de dood ontsnapt zijn dankzij zijn kunst om te argumenteren, waarbij hij de beul overtuigde hem te laten ontsnappen. De zin '*het woord is machtiger dan het zwaard*' zou aan hem of aan de verteller van het verhaal toegeschreven worden."

"Dat komt in betekenis vrij goed overeen met de zin begonnen met '*pen*'," zei Halona. "*De pen* kan *het woord* vervangen hebben toen het schrift zich meer verspreidde."

"Misschien," vervolgde Pablo, "is dat de link. En Umut had het ook over Delun's werk. Zoals jullie weten, probeert zijn studiegroep de scheidingslijn te vinden tussen religieuze ervaringen en geloofsbelevenissen van een individu en het geritualiseerde dogma dat aanleiding gaf tot de caste van priesters en alle variaties van de door hen uitgeoefende macht gedurende een deel van de geschiedenis van de mensheid.

Delun zegt wel eens dat zodra het hiërarchisch machtsgebruik opduikt, de macht van het woord niet meer van eender welk individu komt. De macht van het woord is dan ook hiërarchisch bepaald. Zoals we allemaal weten, zijn de heilige teksten van de monotheïstische godsdiensten relatief oud. Ze kwamen bij de geloofsgemeenschappen terecht via verschillende niet altijd volledige vertalingen van oudere vaak orale versies. De interpretatie van de evolutie in het begrijpen en uitleggen van de natuurlijke wereld en de zin van het menselijke leven evolueert ook. En samen met haar de lectuur en de interpretatie

van de teksten die de canon uitmaken van een godsdienst. Het is best voorzichtig te zijn met bepaalde beweringen. Vertalingen van oude talen zijn onvermijdelijk beïnvloed door interpretaties. Verder is wie schrijft in functie van een bepaald doel selectief. Selectief op wat gezegd wordt en selectief op hoe het gezegd wordt. Het valt ons niet moeilijk ons in te beelden dat wie spreekt of schrijft over wie sprak de best mogelijke aanpak zoekt om de eigen boodschap zo duidelijk mogelijk te brengen.

En wanneer het om machtsverhoudingen gaat, kan de meest duidelijke boodschap zijn '*als je geen problemen wil, zou het beter zijn je bij ons te voegen*' of nog '*gehoorzaam ons en niets slechts zal je overkomen*'.

Een minder bedreigende vorm om het woord door te geven is een hogere autoriteit gebruiken in een argumentatieve toespraak. Een van de verzen van de brief aan de Hebreeën zegt '*omdat het woord van God levend en doeltreffend is, en doordringender dan enig tweesnijdend zwaard*'. Sommigen twijfelen aan de exactheid van de vertaling of van de kopie, doorheen de tijden gemaakt. Die twijfel heeft vooral te maken met het feit dat tijdens de vrij lange periode van de vroege christenen hun teksten kopiëren een illegale bezigheid was. Eender hoe, de vers opent verschillende perspectieven. Het kan een aanduiding of zelfs een aanmaning zijn om de andere te overwinnen of te domineren, niet door brute kracht te gebruiken maar met het woord van wie aan de top van de hiërarchie staat. Ik begrijp Delun en Umut, wanneer ze zeggen dat het hier om een druk op derden gaat en niet om een druk op zichzelf. Volgens hen wordt Gods woord hier niet voor

introspectie gebruikt maar om de gesprekspartner tot iets te dwingen. Wie tot verplichting aanmaant vindt het beter het woord van God gebruiken dan zijn eigen woorden."
"Vergis ik me of heb je het hier specifiek over één van de monotheïstische godsdiensten," vroeg Catherine.
"Ik wilde een voorbeeld geven," antwoordde Pablo, "hoe in de geschiedenis van de mensheid beelden opduiken over het verschil tussen op het woord gebaseerde acties en alle andere acties. Het was niet mijn bedoeling het over één specifieke godsdienst te hebben. Het is hier ook niet mijn bedoeling God te bevragen. Wat ik probeerde te zeggen is dat doorheen de geschiedenis, er altijd figuren zijn geweest die zichzelf een positie toebedelen waarmee ze over de anderen kunnen heersen. Ze doen dat *'in de naam van'* in plaats van in hun eigen naam. Zo vind je wie spreekt 'in naam van' de Keizer, de koning, de prins, de farao, … Ze doen het met nog meer overtuiging, wanneer de opdrachtgevers zelf zich voorstellen als vertegenwoordiger van het transcendente, van wat ons overstijgt of zover gaan er zich mee te personifiëren. Dus, als je dan direct in de naam van God kan spreken, wel …"
Delun en Babitha waren ondertussen bij ons komen zitten. Babitha zei: "Ik heb het eerste deel van wat Pablo zei niet gehoord, maar ik zou graag iets toevoegen aan het spreken 'in naam van'. Ik meen te begrijpen dat er in de laatste hectojaren voor de Heropbouw binnen de gemeenschap van een zekere monotheïstische godsdienst een discussie ging over het al dan niet bestaan van de uitdrukking *'de inkt van de geletterde is heiliger dan het bloed van de martelaar'* onder de oorspronkelijke

leerstellingen van de door heel de gemeenschap erkende profeet. Ik merk wel even op dat de discussie gevoerd werd ongeveer 15 hectojaren nadat deze eerste leerstellingen werden neergeschreven. Wie het bestaan van de uitdrukking voor zeker aannam, gebruikte hem vooral om een halt toe te roepen aan het geweld van geloofsfanatici die moord gepaard lieten gaan met zelfmoord. Anderen hadden een licht afwijkende interpretatie. Volgens hen zou er hier bedoeld worden dat wie een geest zonder opvoeding, zonder kennis koestert, is als een moedig persoon zonder wapens. Er was wie twijfelde aan het bestaan van deze leerstelling, of hem als onbestaand beschouwde. Doorgaans waren dat leiders die zich het recht toe eigenden in Gods naam te spreken, en hun volgelingen bevalen het als hun plicht te zien iedereen uit te moorden die niet dezelfde interpretatie over het Goddelijke hadden als zijzelf."
"Je hebt me iets gegeven om over na te denken," kwam ik tussen. "Sinds het moment waarop de gedachten voor het eerst konden vastgelegd worden, bestaat er een, soms vreedzame, maar meestal gespannen, relatie tussen opvoeding en godsdienst. Er bestaan ook tegenstrijdige signalen over het gebruik van het woord door wie zichzelf een profiel van hiërarchische superieur geeft. Dit kan zijn om coöperatie en wederzijds begrip te aan te moedigen of net andersom om oppositie en wantrouwen te bewerkstelligen."
"Bereid je alvast voor op een nieuwe monoloog van Alberto, op een volgende ontmoeting," verwittigde Maria gelijk.
Pablo naam de draad terug op: "Het lijkt me interessant te zien wat opduikt in de handboeken die geleerden samenstelden om

de studie van toekomstige koningen te begeleiden. We enkele bewaarde voorbeelden. In het *Reloj de principes* vergeleek António de Guevarra een pluim met een lans, een boek met een harnas, een leven gevuld door studie met het leven van strijd en oorlog. Ik heb niet begrepen of aan de student een keuze gelaten werd uit één van twee opties, of dat er een hiërarchie werd bepaald, van goed naar slecht of van slecht naar goed…"
Babitha zei: "Het lijkt wel op een gesprek dat ik met Binh Pham had over desinformatie. Hij vond uittreksels van een boek van Georges Whetstone uit hectojaar 115. Het boek bevat merendeels verhalen over civiele zaken, zoals huwelijken. In één van de verhalen komt de zin voor *'The dashe of a Pen, is more greeuous then the counterbuse of a Launce.'*. Dit betekent waarschijnlijk '*de streep van de pen is pijnlijker dan de tegenaanval van de speer*'. Ik zeg wel waarschijnlijk. Enkele vertalingen van het oude engelse woord *greeuous* geven '*ernstig*' in plaats van '*pijnvol*'. Binh Pham vond voor dit oud-engelse woord zelfs het modern-engels equivalent '*splendid*', dat geweldig betekent. Maar nooit, zelfs lang na de dood van Whetstone niet, beschouwde iemand die mogelijkheid. De interpretatie is steeds in de zin van pijn en niet in de betekenis van intellectuele of ethische kracht."
Pablo pikte op de woorden van Babitha in: "Als het om basis-ideeën gaat, zoals bijvoorbeeld de communicatie van God met de mensen, stellen we voortdurende interpretaties over interpretaties vast van die communicatie. En dat is interessant. Men baseert zich wel op wat de oorspronkelijke boodschap zou geweest zijn tijdens een soort '*close encounter of the third kind*'

tussen wat ons overstijgt en enkele uitverkorenen onder de menselijke bevolking. Maar dan herinterpreteert men. De moeilijkheid hierbij is dat de ontmoeting heel lang geleden gebeurde. Zelfs wanneer er een registratie bestaat van de oorspronkelijke contactmomenten dan is dat altijd gebruik makende van oude lokale talen en van de toen gebruikelijke registers. De originele boodschappen van abrahamitische godsdiensten bijvoorbeeld kan je op kleitafels, stenen, edelstenen, metaal, was, hout, verstervend dierlijk materiaal, linnen, papyrusrollen, perkament of palimpsesten vinden. Er schijnen geen recente getypte, binaire of digitale originelen te bestaan. Het minste wat je kan zeggen is dat wie zichzelf op de top van de hiërarchische pyramide zette tijdens het eerste millennium van de holocene kalender, gretig gebruik maakte van het oude Goddelijke, om zijn macht te verstevigen. De te bewaren boodschappen werden in de juiste vorm gegoten en andere boodschappen werden afgestoten. Daarom treffen we in alle tijden kritische geesten aan die zich afvragen of de mens naar Gods beeld werd gemaakt, of God gepersonaliseerd (of gecreëerd) werd naar het beeld van de mens."

"Je had het over de registers van wat de oorspronkelijke boodschappen worden beschouwd," zei ik. "Maar we kunnen ook even stilstaan bij de voorkeurtaal. Het kost me geen moeite om te aanvaarden dat wat onvatbaar en transcendent is geen vaste communicatievorm heeft maar zich aanpast aan de communicatiecapaciteit van de toehoorder. Toch werden er in de christelijke wereld grote debatten gevoerd over de correcte vertaling van de in de canon opgenomen teksten. Men verwees

naar originele teksten in Koiné Grieks. Kerkgeleerden hebben lange tijd beschouwd dat dit de voorkeurstaal zou zijn geweest van de Heilige Geest, één van de hypostasen van de Goddelijke essentie. Een ander gezicht van God, Jesus, gebruikte hoogst waarschijnlijk Aramees dat zijn moedertaal was. Dat brengt me bij een andere van Halona's wandelaars met wolven. Wolfgang Ratke was een iets oudere tijdsgenoot van Jan Amos Comenius en was erg begaan met het hervormen van de scholen op de plaatsen waar die al bestonden. Een van de hervormingen bestond erin alle leerlingen algemeen meertalig onderwijs te geven. Hij zette de bijbeltalen Hebreeuws, Grieks en Latijn bovenaan de lijst vervolledigd met de plaatselijke talen. Hij dacht hierbij aan de verschillende vormen van het *Hochdeutsch* en van het *Niederdeutsch*, inclusief de Vlaamse talen. Hij vond het verkeerd de leerlingen teksten uit het hoofd te laten leren. Ze zouden tot het herhaaldelijk lezen moeten worden aangezet eerst van letters, dan van woorden, dan van volledige teksten, en dit in verschillende talen. Ik ga hier niet verder uitweiden over Ratke. Babitha en Delun schetsen een beeld van hem in *Een gevaarlijke gedachte*. Ik wil enkel nog zeggen dat Wolfgang Ratke voor sommigen een vernieuwer was, terwijl anderen hem een mislukkeling vonden deels omwille van zijn temperament. Maar we weten ook dat de vader van Wolfgang Magister een leerling is geweest van Ratke en dat hij eerder om zijn meester te eren dan om mythische redenen de naam Wolfgang voor één van zijn kinderen koos."

Catherine merkte op: "Maar als ik het juist voorheb, dan was Wolfgang Ratke niet wat we de grote pedagoog zouden kunnen

noemen, in de zin van de gids van de lerenden?"
"Hmm, we moeten blijven denken in functie van de tijd waarin hij werkte en leefde. Voor ons is Ratke niet veel meer dan een instructiedidacticus. Misschien van een wat beter uitgewerkte instructie eventueel iets zinvoller voor wie geïnstrueerd wordt maar niet veel meer dan dat," antwoordde ik. "Ratke toont ons aan dat het idee van school in zijn tijd erg ver af lag van het idee om samen met de kinderen kennis en wetenschap door te nemen en te bespreken. De methode die hij in 116.11 voorstelde is in onze ogen niet veel meer dan een volgorde van instructies, zoals we die later in vrijwel al het schoolse onderwijs kennen. De pedagoog is afwezig. Maar de vader van Wolfgang Magister had blijkbaar toch oude talen geleerd. Hij kon ze lezen en interpreteren en, heeft, zoals ik zei, zijn meester bedankt, door zijn naam te geven aan een van zijn kinderen…
Ondertussen is de school als een instructie plaats tot aan de Heropbouw een steeds weerkerend begrip. We lezen het doorheen de hele Magister-Auctor saga. Dit heeft volgens mij ook weer met macht te maken. In de eerste plaats oefent de meester oefent macht uit over zijn discipels. En wie de macht uitoefent verdraait gewoon een simpel idee als het om lezen gaat. Het simpele idee is dit: eens we slagen om wat we zeggen in code vast te leggen moeten we ons daarna de code herinneren om wat vastligt opnieuw te verwoorden. Uiteindelijk zijn het schrift en de kunst om wat geschreven staat te lezen zo ontstaan. Welnu hoe hard ook enkelingen aan dit simpele idee vol hielden in het onderwijs, de school aanvaardde het zelden of nooit. En bij elke veralgemening van de school was de aandacht

eerst gericht op het ontcijferen van teksten, niet op het vastleggen ervan. Wie over macht beschikte — welke macht dan ook — wou wel dat de ondergeschikten konden ontcijferen wat anderen zegden, maar doorgaans niet dat ondergeschikten wat ze zelf zeiden of dachten zouden vastleggen.

Met Babitha, Delun, Umut, Sayen, Zainabu en Binh Pham leerde ik enorm veel over de geschiedenis van de verplichte scholing als reproductiemechanisme, waarbij het behoud van het status quo in de machtshiërarchie voorop stond.

Mij lijkt het dat enkel in hectojaar 120 en slechts gedurende een heel korte periode er grotere interesse bestond voor de voorstellen van de minderheid van antropogogen. Ik heb genoten van de samenwerking met Moana tijdens het schrijven van *Het tijdperk van lerende mensen*. Zij heeft me voluit de doen begrijpen wat het betekent voor mensen hun eigen verhalen te schrijven als aanloop tot het lezen. Volwassenen kunnen beginnen met het optekenen van hun eigen levensverhaal. Auteurschap en autoriteit is dan transversaal aan lerende en leraar. Leren lezen is lezen wat de persoon zelf schreef en wat diens collega's schreven. Het oefenen van het co-auteurschap begint van zodra iemand auteur begin te worden.

Zoiets moet een angstaanjagend idee zijn voor eender welk individu enkel geïnteresseerd om een verworven machtspositie te behouden. Idrissa toont overtuigend aan hoe het analyse-instrument dat de gezusters Demeester uitdachten heel goed is om de relatie te begrijpen tussen enerzijds horizontaliteit en co-auteurschap en anderzijds verticaliteit en het reproduceren van het auteurschap van anderen."

“En toch waren de tijden na de eerste helft van het honderd twintigste hectojaar niet erg gunstig voor de horizontaliteit van de relaties,” merkte Liberty op.
“Ik dacht nog aan de talen. Een leuk *fait-divers* is dat Pieter, ergens in hectojaar 116 de familienaam van Magister in Lesmeister verandert. Hij dacht misschien aan het gebruik van de volkstaal, maar toch bleef hij de meester die meer oreert dan gidst. Dat was helemaal in de geest van zijn tijd.
Maar om in te gaan op wat Liberty daarnet zei. Ja. Achteraf beschouwd lijkt het erop dat de eerste decennia van hectojaar 120 niet zoveel betekenden. De school kreeg wat cosmetica toegediend maar aan de fundamenten van de instructie raakte men niet. Het begon de laatste vijfentwintig jaar van hectojaar 119. Opvoeders kregen gaandeweg een hogere opleiding. Die was voortaan van universitaire of polytechnische aard. De woorden *onderwijzer* en *instituteur* verdwenen geleidelijk aan. De woorden leraar, meester en professor, en het hieraan verbonden hiërarchisch gewicht, bleven bewaard. Op papier leek de pedagogische hogeschool een vooruitgang. Maar het kwam niet verder dan een povere recycling van de Normaalschool, school die de norm, de doctrine, volgt en van het *magisterium* dat meester vormt.”
“Mag ik hier wat verklaring brengen bij Alberto’s uitweidingen?” vroeg Maria. “*Magister* betekende oorspronkelijk zo iets als ‘wie meer weet’ of ‘wie een vollediger opleiding heeft’. Daarom kon die les geven aan anderen. Dit stond in oppositie met *Minister*, ‘die minder weet’. Daarom diende de Minister de Magister. En nu we toch in het oude Rome zijn… ik denk dat jullie wel weten

dat *Magisterium* afgeleid is van *Magistri*. Dit woord duidde de opvoeders aan van de Romeinse patriciërs. Die opvoeders waren doorgaans goed opgeleid. Door de band ging het over tot slaaf gemaakte en soms terug in vrijheid gestelde Grieken. In de scholen voor het plebs, werden de kinderen aan de *litterator* toevertrouwd."

"Dank je voor die verklaring Maria. Ja, de *litterator,* de *lezers*, declameerden de door te geven leerstof. Hier was *educare* belangrijker dan *educere*. En dat is wat ongelukkigerwijze gebeurde bij de voorgenomen *upgrade* van de opleiding van professionele opvoeders eind hectojaar 119. *Educare* won het van *educere.* Een eeuw eerder al had de veralgemening en massificatie van de scholing aanleiding gegeven tot een pervers *entropisch* homogenisering effect. Het hiërarchiseren van de leraar-leerling verhouding maakte middelmatigheid uniform. Het op instructie gebaseerde schema zorgde voor de algemeen verspreiding van de middelmatigheid, niet alleen bij kennis-*vergaring*, maar in de verhouding en interactie tussen individuen. Dit was vruchtbare grond voor het opbloeien van de opvoeding van de elite op dezelfde basis als de oude dialogen van de *magister* met de patriciërs-kinderen. Dit werd de Nieuwe School genoemd. Het is wel ironisch dat hierdoor de effectief recentere instructie voor de massa door de machthebbers kon worden voorgesteld als de oude school, die van de veilige traditie. De hoop op pluraal co-auteurschap heel erg snel. Ik beschouw dit fenomeen als een bijkomend element dat tot de onhoudbaarheid leidde van een maatschappij met enerzijds Elysium en anderzijds de Vluchtelingen onder de Ignoranten en

de Wandelende Boeken onder de Wetenden, met daar tussenin een enorme groep passieve Onwetenden geleid door Agressieve Ignoranten. Machtshonger holde de machtsstructuur uit.
Vandaag zien we mogelijkheid op een vernieuwde ontmoeting met de taal, ditmaal als substraat voor kennis en niet voor macht. We legden de horizontaliteit vast in de leergroepen en leergemeenschappen en we hechten belang aan de codificatie van eigen ideeën in dialoog met anderen. Dat kan ons op de weg houden van auteurschap en co-auteurschap, van autoriteit, en de zucht naar autoritarisme tegenwerken", besloot ik.
Catherine zuchtte: "En dat allemaal, omdat iemand besloot in de naam van zijn zoon het idee *'meegaan met'* in te voegen in plaats van hem gewoonweg te verheerlijken met de naam van een dier vol symboliek."
Halona voegde hieraan toe: "Maar je geeft toch toe dat het interessanter is onder wolven te dansen, dan met wolven mee te lopen."
Wolfgang zei: "Ik weet het nog zo niet. De wolfsroedel collaboreert, maar coöpereert ze …?"
"Dat is een interessant idee, Wolfgang. Natuurlijk hangt het er helemaal van af hoe we het begrip wolf definiëren. Ik dacht hier…," begon ik.
"Nee," werd er in koor geroepen terwijl Maria me een kopje aanbood en zei: "Alberto, proef me deze kruidenthee eens!"

Penktomehns

De officiële opening van de JCDR komt naderbij. Mijn dagboek van deze maand toont duidelijk mijn bezorgdheid als curator. Ik herwerkte mijn nota's in drie "verhalen van de maand", met als bindende factor de mathetiek als motor voor de gemeenschapsmaatschappij.

Wanneer fascisten zich vervelen

Take up the White Man's burden—
Send forth the best ye breed—
Go bind your sons to exile
Rudyard Kipling

Het gesprek van vorige week speelde nog steeds door mijn hoofd. De wolf komt sinds mensenheugenis voor in legendes, mythes en verhalen. Waarschijnlijke is het feit dat de hond een gedomesticeerde vorm van de wolf is hieraan niet vreemd. Het dier is zowel voorbeeld van het goede als symbool van het kwaad. De wolvin is een voorbeeldige verzorgster van de welpen, zelfs van menselijke zuigelingen. Maar de wolf maakt ook deel uit van een sociale structuur met een volgend mensenogen meedogenloze hiërarchie. Fascistische leiders hebben zowel de wolf als de wolfsklem in hun symboliek gebruikt. Wolf en welp duiken op in kinder- en jeugdverenigingen maar ook in autoritaire organisaties van nationalistische of fascistische tendens.

Natuurlijk is het fascistische gebruik van de wolf erg recent in het licht van de geschiedenis van de volkeren. Kijken we

naar de oorsprong van het woord dan duikt de term *fascist* slechts in hectojaar 119 op om de totalitaire, nationalistische, etnocentrische, door de Italiaanse dictator Benito Mussolini geleide maatschappij te benoemen. Ingrediënten zijn de diepgaande verwevenheid tussen bedrijfsleven en centrale regering, een volledig door centrale regering en de bedrijven gecontroleerde geldmarkt, vervolging van oppositie en onderdrukking van kritiek, cultus van de leider en een verheerlijking van de Natie en/of de godsdienst die de individuele rechten overstijgt.
Ik zeg hiermee niet dat er vóór dat hectojaar geen andere momenten zijn geweest met dit soort maatschappijvormen op verschillende plaatsen op de planeet. We kunnen het hebben over totalitaire leiders en dictators. Er was een tijd waarin de dictator niet de negatieve connotatie had die hij verkreeg na het verschijnen van parlementaire democratieën. Er zijn absolute koningen en keizers geweest en heersers die zichzelf uitriepen als vertegenwoordigers of incarnatie van de Goddelijke Macht.

Ik maak nu de link tussen het begrip fascisme en het begrip racisme, in de zin waarop de schrijver, filosoof en semioticus Umberto Eco dit deed. We beschikken over een deel van zijn werken in de sectie filosofische lectuur van de Centrale Bibliotheek. Daaronder is er een korte tekst over het begrip *Ur-fascisme*, waarmee Eco de verschillende 'smaken' van het fascisme toelicht, in functie van de combinatie van enkele basiselementen. Eén ervan is het wegwerken of onderdrukken van het meningsverschil. Anders gezegd, van mening verschillen is verraad plegen. Eco stelt van mening verschillen gelijk aan

diversiteit. Maar het *Ur-fascisme* streeft net de consensus na, zegt de auteur. Het exploiteert en verergert daarbij de natuurlijke vrees die vele individuen koesteren voor alles wat anders is dan wat ze kennen of denken. De fascistische organisatie roept daarom op tegen de indringer en wat de indringer meebrengt. Dat is de reden waarom *Ur-fascisme* racisme impliceert.
Anderzijds is het niet moeilijk te begrijpen dat etnocentrisme of tribalisme vormen van *protoracisme* zijn die gemakkelijk naar racisme evolueren. Van Aristoteles zou de observatie komen dat enkel Grieken vrije mannen kunnen zijn en dat de niet-Grieken, barbaren en daarom slaven zijn. Ik zie hier gelijkenis met andere etnocentrische stellingnames. Men stelt zichzelf als gekozen volk voor, men beschouwt eigen etniciteit als meest cultureel, meest geëvolueerd. Men werpt zichzelf op als het volk met het enige juiste dogma en dus het enige echte geloof. Deze stellingnames leiden snel tot hiërarchieën waarbij de anderen altijd minderwaardig zijn in vergelijking tot de eigenen. Dit veroorzaakt dan weer steriele discussies. Wie heeft de donkerste 'middeleeuwen' gehad en gedurende hoeveel tijd… Is het als racist brandmerken van een bepaalde groep niet op zich een vorm van racisme… enzovoort.

Ik herinner me hoe Oma Emmy me vertelde dat de zin *'Take up the White Man's Burden'* van Rudyard Kipling regelmatig bron van discussie was in *Paradijs der Boeken*. Niet leek het een witwassing (!) van het racisme, maar het lichtte ook de tendentieus fascistische gedachten van de auteur toe. Maar Kipling was een verhalenverteller en onder de Wandelende

Boeken, vaak zelf verhaalvertellers, waren de gevoelens gemengd. Omdat Kipling verhalen uitnodigden om ze na te vertellen. Zoals dat met een wolfsroedel, een verhaal dat ik me van Oma Emmy herinner. Een wolfsroedel nam een jongetje aan dat de matriarch wolvin opgevoedde in het tropische Indiase oerwoud. Ze had het verhaal van één van de Wandelende Boeken, die het had gememoriseerd.

Oma Emmy legde me uit waarom ze dat verhaal graag vertelde toen ik er oud genoeg voor was. Het had volgens haar alle ingrediënten om na te denken over de arrogantie van de macht, de artificiële hiërarchie, gemaakt door wie niet alleen klasseert maar ook de kwaliteit goed of slecht toewijst aan de geklasseerde groepen. Er is hogere en lagere, goede en minderwaardige cultuur. De denkfout ligt in het bepalen van de 'culturele hoogte' waarbij de verteller zijn eigen cultuur als hoogtepunt neemt. Wanneer het idee voldoende gebanaliseerd is, krijgt het geheel het statuut van absolute waarheid.

Ik herinner me heel goed het moment toen oma Emmy deze gedachte uitlegde. We het hadden over het klasseren van kinderen in de hectojaren 119 en 120. Er bestond toen een schijnbaar onverwoestbaar geloof in een door een Duitse psycholoog uitgevonden maatstaf. De Amerikaanse psycholoog Terman bouwde hem om tot een schaal om mensen te klasseren in functie van hun geschiktheid in een gechronometreerde tijd standaard-testen te beantwoorden. De inhoud van de testen weerspiegelde uiteraard wat de dominante groep als cultureel hoogtepunt beschouwde. Gedurende decennia werd die schaal, met de naam Intelligentiequotiënt, gebruikt om kinderen en

volwassenen, en zelfs andere primaten te rangschikken. Op die wijze diende de schaal de pseudo-wetenschappelijke rechtvaardiging van vooroordelen in verband met de vooronderstelde mindere intelligentie van dienaars, slaven, en, in het algemeen, de ‘andere’ verschillend van wijzelf aan de top.

Ik denk terug aan de gesprekken met Dulan over de literatuurfilosoof Georges Steiner. Die verbond het idee dat het einde van de geschiedenis was bereikt, maar ook dat van de republikeinse lente, aan het jaar 118.15 en de plaats Waterloo met de nederlaag van de franse veldheer Napoleon. Steiner heeft het over een lange periode van verveling die uiteindelijk zou leiden tot een conflict met bijna planetaire proporties.
Babitha had het dan weer over de specifieke aspecten van die periode tijdens dewelke één enkele Natie van het toenmalige Europa samen met het koninklijk huis dat haar bestuurde de illusie verspreidden voorbestemd te zijn om de route van de planeet uit te stippelen. Het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittanië en Ierland was aan haar Victoriaanse tijdperk toe.
Wat Steiner de verveling in het Victoriaanse tijdperk noemt kon gedeeltelijk worden toegeschreven aan een zeker gevoel van welzijn van de Britse burgerij en aristocratie. Dan kwam voort uit de Britse kolonies en het beginnende Commonwealth. Daar leefde de gegoede klasse van het Moederland van. De wetenschappelijke en economische vooruitgang versterkten het gevoel van het einde van de geschiedenis. In *zone 2* slaagden de heersers van koninkrijken en keizerrijken erin zich te ontdoen van wat ze de excessen beschouwden van de republikeinse ideeën van de Franse bourgeoisie en kleine aristocratie. Ze

deden dit hoofdzakelijk door de instituties te infiltreren die bedoeld waren om de macht van de heersende monarchieën onder controle te houden of ze aan te passen.
Ondertussen bleven de machthebbers van het toenmalige Europese continent grote delen van de planeet koloniseren en exploiteren. Weinigen maakten gewag van het lijden van de oorspronkelijke bevolking van de gekoloniseerde gebieden, velen wisten er niets over en nog veel meer anderen tolereerden het. Het vooroordeel van culturele en morele suprematie baseerde zich immers op het etnocentrisme van de Westeuropese blanken. De rijke burgers, de aristocratie en de hoge clerus stimuleerden dit etnocentrisme waarvoor ze een arrogant verhaal van sociaal darwinisme creëerden. Dat verhaal beschreef hoe men van primitieve persoon naar cultureel hoogstaand persoon evolueerde. Dezelfde groep arrogante leiders verguisden tegelijkertijd de publicaties van Darwin zelf in verband met de evolutie van de soorten en van de mensheid.

Het is niet moeilijk om te begrijpen dat de opinies over de slavernij in de heilige boeken der godsdiensten overeenkwamen met de gangbare praktijken in de periode waarin wie de teksten schreef of samenbracht leefde, denk ik zo. Zonder sociale veroordeling van de slavernij liet geen enkele boodschapper Gods horen dat er van die kant van een duidelijke universele veroordeling was daaromtrent. Met dezelfde dubbelzinnigheid waarmee arrogante religieuze leiders van vroeger argumenten aanvoerden die de slavernij goedpraatten, vonden de arrogante leiders tot aan de Heropbouw argumenten om hun gelovige achterban te overtuigen dat het nodig was de eigen godsdienst

op te leggen aan de volkeren met een ander geloof dan het hunne. Ze bleven hun macht gebruiken bij de kunst van het interpreteren van heilige teksten. Ze dogmatiseerden delen van de wetenschap door blanke Europeanen ontwikkeld wanneer het hen te pas kwam. Ze beweerden de inferioriteit van bepaalde mensen wetenschappelijk te kunnen aantonen. Ze misbruikten daarbij woorden en begrippen zoals natie, primitief, verzamelaar-jager, cultuur, etniciteit, ras.
Steiner meent dat de verveling met bucolische contouren gebaseerd op een onhoudbaar koloniaal model rechtstreeks aanleiding gaf tot wat hij hij de dertigjarige oorlog noemde, tussen 119.15 en 119.45.

Tijdens de gesprekken die ik had met Sayen bij de voorbereiding van *Verlichte Burgers School* en *Loden tijden* bracht ze de interne kolonisering onder de aandacht. Ze sprak van de stille sluipende kolonisering door de centrale overheid van elke Natie-staat bewerkstelligd dank zij de algemene verplichting tot scholing. De overheersing van de plaatselijke bevolking versterkte zodra die scholing het karakter kreeg van geregelde, normatieve en aan testen onderworpen instructie. Sayen zei me ooit, in het vuur van een samen gemaakte analyse dat het voordeel van de scholing om over een wetenschappelijk beter onderlegde bevolking te beschikken grotendeels te niet werd gedaan door de controlemechanismen door dezelfde scholing ingevoerd. Als neveneffect van een door geld gecontroleerde samenleving bestonden die mechanismen ook op het vlak van leef- en werk- omstandigheden,. Sayen had het daarbij telkens weer over de teksten van auteurs verbonden aan de Moderne

School en de Institutionele Pedagogie, waar ze zich in verdiepte.

Ik onderschrijf de redenering van Sayen. Onlangs leerde ik in Bibliopolis nakomelingen kennen van Ngũgĩ wa Thiong'o, afkomstig van een oude Britse kolonie hier niet ver vandaan, toen met de naam Kenya. Hij was een tijdgenoot met mijn voorouders van het einde van de tweede dynastie. Ik vernam dat Thiong'o bij de officiële dekolonisatie die volgde op de 30-jarige oorlog waar Steiner het over heeft kwaad bloed zette omdat hij de vinger op de wonde legde. Hij herinnerde eerst aan de onhoudbaarheid van kolonisatie met wapengeweld en zei daarop dat de kolonisatie van de geest aardiger was, misschien zelfs een vorm van liefdadigheid misschien. Daarop stelde hij scherp vast: '*op het fysiek geweld van het slagveld volgt het psychologisch geweld van het klaslokaal*'. Zainabu had deze boutade aan de andere kunnen toevoegen toen we het hadden over de macht van de pen. Hier hebben we een ander voorbeeld van die macht, niet in de zin van bevrijding of tegenstelling, maar in de zin van verknechting.

Vandaag begrijp ik dat we geluk hebben gehad hoe documenten van sleutelfiguren uit de tweede dynastie bewaard zijn gebleven. Van Johanna Lemaître en Frederick Teacher hebben we weinig informatie uit de eerste hand. We beschikken over wat documentatie van en over Frederick's dochter Jeanne, de moeder van Louis. Ze hield heel wat bij over haar ontmoetingen met de mensen van de Nieuwe School. Veel informatie hebben we over de periode van de 30-jarige oorlog van Steiner. Ik werd soms onpasselijk bij het lezen van sommige getuigenissen van Lucien Souris over de jaren in de loopgraven van de Ijzer. Met

Louis Demeester, overgrootvader van Joana en Catherine Demeester doorlopen we de in de eerste persoon het geleidelijk terug aanwakkeren van het gewapend geweld dat in zone 2 voorlopig stopte in 119.19. John en Paulo Demeester geven ons een beter inzicht in de 119de hectojaarse naoorlogse nationale instructie met etnocentrische en nationalistische visies. Er waren twee manieren om ignorantie te bewerkstelligen. Men kon de mensen kennisvergaring ontzeggen en hen aan zichzelf overlaten om zich al dan niet te oriënteren. Men kon ook tot ignorantie instrueren via een welgemaakte keuze van wel en niet aan te snijden kennis. Die werd verwerkt in eindtermen opgelegd aan alle niet geprivilegieerden. Met de zusters Demeester begrijpen we hoe de optie voor instructie tot ignorantie de volledige hectojaren 119 en 120 doorlopen ondanks een kort moment in het 120ste hectojaar. Die periode proberen we te beschrijven in *Het tijdperk van lerende mensen*.

De gemeenschappen die zich over de bewoonbare zone van de planeet verspreidden na de Vulkanische Winter hebben een karakteristiek gemeen. Ze bestaan grotendeels uit nakomelingen van tot ignorantie gedwongen bevolking als gevolg van de *social engineering* door de bezitters van de wereldrijkdom opgezet en uitgewerkt door hun regerende marionetten. Sleutelelementen voor die *engineering* waren de op instructie gebaseerde basisscholing, de angstcultuur met de daaraan gekoppelde bewapening en een op de illusie van de voortdurende groei gebaseerde economie. Verder tellen de gemeenschappen met een kleiner aantal nakomelingen van ondergedoken Wetenden die boeken en documenten van de furie van boekverbranders

gekend als de *Cou-Clib-Clans* hadden proberen te redden.
Ik ben steeds opnieuw onder de indruk te horen hoe snel deze twee groepen met totaal verschillende achtergronden zich verenigden en zich samen over de Heropbouw bezonnen. Het was mijns inziens natuurlijk prettig meegenomen dat de nog bestaande aanbidders van bezit en geld massaal uitweken. In zekere zin werden die aanbidders het slachtoffer van de ignorantie die ze zelf zaaiden. Toen ze zichzelf wijs maakten dat ze zich samen de volledige rijkdom van de planeet hadden toegeëigend, konden ze niets anders meer doen dan herverdelingen maken onder elkaar. Anderhalve generatie *Elysium* was voldoende om heel de rijkdom accumulatie decadent te maken.
In *Elysium* verving de verveling van de imaginaire eigenaar die van de fascist. Het is te vroeg om te kunnen beweren dat die verveling de anderen niet nogmaals tot de grafkelders veroordeelt. Maar vooralsnog lijkt het erop dat we er beter voorstaan om onder elkaar de lust tot leren te blijven stimuleren en de hiërarchie af te weren terwijl we het wederzijds gidsen en het co-auteurschap koesteren.

Medeleven of medelijden?

N duidt de verzameling van alle verzamelingen
die zichzelf niet als element hebben.
Is N element van zichzelf?
N is element van zichzelf
dan en slechts dan als N geen element is van zichzelf.
Deze contradictie vormt de Paradox van Russell.
John Allen Paulos

De discussie bestaat al lang. Kort na de Heropbouw vroeg de Polipolische Raad de verschillende gemeenschappen naar hun opvatting over vieringen en herdenkingsdagen. Hebben die al dan niet zin? Betuigen ze medeleven of medelijden, of zijn het gewoon feestdagen?

Discussieargumenten zijn legio. Ik herinner er even aan dat op het ogenblik waarop ik dit schrijf alle Polis het eens zijn over twee aspecten: (1) de beslissingen worden genomen op het niveau van de Polis. Elke Polis informeert de Polipolische Raad en die zorgt ervoor dat de informatie verspreid wordt. Elke andere Polis heeft zelfbeschikking om te overwegen of ze een elders genomen beslissing. (2) Beslissingen in een Polis genomen, gelden enkel voor die Polis. Ze zijn evenwel geregeld door de algemene ethische normen eigen aan de dialogiserende e pluralistische maatschappij.

Tot op vandaag werkte het interpolis akkoord goed en de discussie is niet afgesloten. Voor veel mensen is er de kwestie of we onderscheid maken tussen viering, gedenken en herdenken? Gedenken of vieren we een verjaardag? Gedenken of herdenken we een markante gebeurtenis in het leven van een profeet? Vieren we enkel? Gedenken we enkel? Gedenken en herdenken we? Gedenken noch herdenken noch vieren we?
We vieren een nieuw jaar. Is dat een herdenking of enkel een feest om eraan te herinneren dat mensen de tijd tellen. En wat is de noodzaak of het voordeel om elke driehonderd vijf en zestigste dag (en om de vier jaar een dag meer) te vieren? Vergemakkelijkt dit het tijdsbeheer?

Voor onze meer dagdagelijkse beslommeringen is het antwoord waarschijnlijk simpel. Voor andere aspecten is het misschien niet altijd eenvoudige onze houding te nuanceren.

Hoe gedenken en herdenken we?

Tijdens het geldtijdperk werden speciale muntstukken geslagen om te herdenken wat leiders presteerden en waar sommigen, maar niet noodzakelijk iedereen, voordeel aan deden.

Steden en Staten identificeerden heel lange tijd pleinen, wegen en straten met namen van personen of plaatselijke feiten en gebeurtenissen.

Vóór de Heropbouw hadden Nationale en internationale organisaties hadden herdenkingsdagen voor alles en nog wat. Men herdacht internationale maar niet noodzakelijk planetaire akkoorden, zoals de rechten van de mens, de rechten van het kind, een dag van de boom, een dag van de dieren. Er waren ook emotiedagen, zoals de dag van de omhelzing. Sint-Valentijn, Sinterklaas, vaderdag en moederdag onderstreepten de aard van de consumentenwereld. De wereld van rivaliteit en hiërarchie stelde dagen in om een overwinning op anderen te vieren of te herdenken. Men herdacht ook een oorlogsstilstand. Leiders stuurden aan op het vieren of gedenken van de onafhankelijkheid van het door hen bestuurde land en volk dat ze de naam Natie gaven. Dat gebeurde meestal tijdens nationale feestdagen, men nam dus aan dat er iets te feesten viel. De Katholieke kerk die ook een soort internationale organisatie was had de gewoonte voor dat deel van de wereld waar ze invloed op had een kalender uit te geven met de te gedenken heiligen en zaligen. In zekere zin nam ze de gewoonte over van de

polytheïstische beschavingen met hun mythologische verhalen. Ik zou zo zeggen dat onze viering van de 365ste dag niet van gisteren dateert…

En vandaag, in Bibliopolis?

Voor wie onze polis niet kent vertel ik even dat we namen gaven aan de *hubs* van ons netwerk van oppervlaktetreinen. Voor elke *hub* kozen de *Bibliowoners* de naam van een individu uit de geschiedenis van de mensheid. Is dat geen duidelijke gedenkvorm? De gekozen namen werden gegroepeerd per tak van de wetenschap of per kunstvorm. Het is duidelijk dat de Bibliowoners hiermee bewust of onbewust de wijze van verwelkoming herdenken die gangbaar was in *Paradijs der Boeken.* Tijdens de uitbouw van het GAT-netwerk hield de Raad van Bibliopolis de gesprekken bij in verband met de naamkeuze voor de *hubs*. Gemeenschappelijke verwezenlijkingen van de mensheid zouden worden gesymboliseerd door de naam van iemand die had meegewerkt aan die verwezenlijking. Soms zijn die persoonsnamen één uit vele mogelijke keuzes. Maar dat was de bedoeling.

Andere opties waren mogelijk geweest. De hubs hadden namen van theorieën, artistieke stromingen, hypotheses kunnen dragen. Dan zouden we van *Big-bang* naar *Nihilisme* reizen, met *structuralisme* als tussenstation. Of van *Quantum* naar *Ontologie*, waarbij we langs *Klassieke Mechanica* en *Epistemologie* zouden rijden. Of, waarom niet, van *Antropologie*, via *Mythologie* en *Theologie* naar *Ecosysteem*, via *Ethologie*?

Maar we zijn en blijven mensen. We houden van een goeie biografie. De optie voor de *hubs* namen van overleden personen

te kiezen lag in de lijn met de gewoontes in de steden vóór de door *Elysium* veroorzaakte crisis.

In Bibliopolis probeerden we wel een hiërarchische interpretatie te voorkomen. Ook vermeden we evocaties van territoriale ruzies. Dat legt de algemene afwezigheid uit van namen van vroegere koningen, keizers of militaire strategen. Natuurlijk kunnen nazaten van Leibniz het onheus vinden dat er een *Isaac Newton hub* is maar geen *Gottfried Leibniz hub*. De generatie van onze grootouders deed haar best om elke naam in zijn context te plaatsen. Op de *Newton hub* vinden we borden en toegang tot '*verhoogde realiteit*'. Voor elk aspect van de Kennis van de Mens waarvoor het werk van Newton bekend is, belichten we andere voor zijn tijd, tijdens zijn tijd of na zijn tijd die tot deze kennis hebben bijgedragen. De eventuele nazaten van Leibniz en Newton vinden zo informatie over wiskundige Analyse. Naast de bijdrages van Newton en Leibniz is er ook informatie over de papyrus van Rhind en van Moskou, Democritus, Zeno, Liu Hui, Sharaf al-Din al-Tusi, Madhava, Cavalieri, Descartes, Bernouilli, Euler, Gauss, Abel, Riemann, Poisson, en andere figuren die tot de Analyse bijdroegen en waarover informatie bestaat in de Centrale Bibliotheek.

Moeten er op de *hubs* meer referenties zijn in verband met de markt-economie, geld en waardebeurzen? Sommigen menen dat deze belangrijke tak van de geschiedenis van de menselijke activiteit al goed vertegenwoordigd is in meer dan één *hub*. Anderen beschouwen dat de economie opnemen in de geschiedenis van de mensheid een beeld schept van mislukking en catastrofe. Daar schuilt het gevaar in schuldigen aan te willen

duiden. Dat heeft geen pas in een pluralistische en dialogiserende gemeenschap. De *hubs* waar nog geen naam verbonden is duiden we aan met de tak van Kennis of Kunst van de omgeving.
De bredere onderliggende discussie gaat uiteraard over hoe we de geschiedenis schrijven zonder bij oppervlakkige analyses te blijven. En dat was net het sterkste argument in Bibliopolis om de weinige nog bestaande herdenkingsdagen te laten vallen. Uit respect voor de pluraliteit van ideeën en als bewijs van afwezigheid van cultureel versterkte klassengevoelens zijn in een gemeenschapsmaatschappij dergelijke dagen niet meer nodig.
Humoristen stelden voor om elke vijftiende Penktomehns het einde van de herdenkingsdagen te vieren. Dat zou dan de herdenking van het einde van de herdenkingen zijn. Uiteraard zou zo'n dag enkel de naam Russell-day kunnen hebben.

Ondertussen houdt iets anders me persoonlijk bezig. We gaan de officiële opening hebben van de JCDR. De Bibliowoners zijn collectief co-beheerders van de Centrale Bibliotheek. Ze vonden het belangrijk een curator aan te duiden voor die ruimte. Een van diens taken is het verzorgen van die opening. Is een dergelijke opening geen vorm van vieren? Het is natuurlijk zo dat onze groep veel plezier beleeft aan het lezen en schrijven van biografieën van wie te maken heeft met institutionele antropogogie en ignarometrische analyse. Daarom vroeg de groep zo'n ruimte aan, als ontmoetingsplaats voor alle geïnteresseerde co-auteurs. Maar heel de Polis… wat gaan we doen om te vermijden dat die ruimte een doods depot wordt. Dat zou enkel nut hebben voor die enkelingen die bepaalde

figuren uit het verleden wil bestuderen of zich over enkele tijdens de Heropbouw genomen opties willen documenteren? Dat is op zichzelf belangrijk natuurlijk, maar daar dient net de hele databank van de Centrale Bibliotheek voor. Daar heb je geen ruimte voor nodig.

Ik zou graag iets willen vinden om te laten voelen hoe superficieel een vieringplechtigheid is en dat er niets herdacht moet worden in verband met ignarometrie en de zusters Demeester. We hebben gewoon, zoals vele anderen, een plek proberen te maken die tot co-auteurschap uitnodigt. Ik speel met de gedachte met een toespraak te beginnen die slechts schijnbaar een samen geschreven toespraak lijkt om daarna tot een gesprek uit te nodigen over wat deze ruimte zou kunnen zijn. Ik heb voor 14 Swekstomehns volgende tabel uitgewerkt.

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3	Kolom 4
Bibliowoners en mede-equivalieden van de hele planeet,	de opening van de Ruimte	betekent een mijlpaal voor de analyse	van onze opties in verband met de antropogogie.
Vandaag hier zijn betekend dat	het hier voorgestelde nalatenschap	vervult een essentiële rol bij de formulering	van onze einddoelen waar het kennisverspreiding betreft.
We mogen niet vergeten dat	de huidige ruimte	staat de voorbereiding bij	van nieuwe studies in verband met het fenomeen menselijke relaties.
Het is zo dat	het gebruikte model voor het ter beschikking stellen van documenten	draagt bij tot de correcte interpretatie	van educatieve analise voorstellen.
De praktijk toont ons aan dat	de verdere ontwikkeling van hoe we ons opstellen	houdt belangrijke aanduidingen in voor de bepaling	van basis opties voor het succes van deze Ruimte.
Het is nooit teveel eraan te herinneren dat	de constante verspreiding van informatie	vereenvoudigt de definitie	van onze manier om werkgroepen de vormen.
De ervaring toont ons duidelijk dat	de consolidatie van de ignarometrische analyse	schaadt nooit het inzicht	van de condities van het vormingswerk.
Het is fundamenteel aan te tonen dat	het observeren van de verschillende analysehoeken	biedt verificatie	van de gewenste indicatoren.

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3	Kolom 4
De kennisontwikkeling aanmoedigen, evenals	de terbeschikkingstelling van de ruimte als studie-lokaal	houdt het voortdurend bijwerken in	van de interactievormen.
Beste genodigden, beste vriendinnen en vrienden,	de uitbreiding van onze activiteit	eist nauwkeurige interpre-tatie	van de door Joana en Catherine Demeester ge-formuleerde begrippen.

Het idee is simpel. Je kan een zin maken door achter elkaar uit elke kolom eender welk zinsdeel op te pikken. En zo nodig ik alle aanwezigen uit om een gemeenschappelijke niet-tekst samen te stellen. Op die wijze hoop ik gelegenheidstoespraken te omzeilen en onmiddellijk de ruimte te openen voor wat hij voor ons betekent: een gemeenschappelijke plaats voor gedachtewisselingen. Er zit natuurlijk nog een adder onder het gras…

Ik was de laatste hand aan die tabel aan het leggen, toen Liberty me kwam halen om samen ons middagmaal te bereiden in één van de daartoe voorziene ruimtes van de Centrale Bibliotheek. Babitha, Zainabu en mijn vader waren er ook. Ik vergezelde haar en we vonden de andere drie die al ingrediënten aan het verzamelen waren voor hun maaltijd. Lev stelde me voor om samen de baars te delen die hij had gevist.

“Deze morgen gevangen?” vroeg ik.

“Já, heel vers. De tijd om van *Gwendolyn Brooks* naar *Bi-West* te reizen. En hier op een ijslaag bewaard.”

Ik stelde voor er enkele groenten aan toe te voegen. In de rekken lag een goeie keuze. Ik zag met genoegen dat alle aardperen die ik twee dagen geleden had meegebracht al verdwenen waren. En tussen het gevarieerde aanbod van wie op coöperatieve wijze deze maaltijdruimte gebruikte zag ik ook

de venkel liggen die ik had meegebracht.
"Venkel?" vroeg ik mijn vader. Die lachte. "Je blijft aandringen met die groente waar jij blijkbaar de enige gebruiker van bent. Zijn er citroenen?"
Die waren er, wat hem ook venkel deed meenemen. We legden alles in de vrij toegankelijke stoomkast om de vis en de groenten een kwartier te laten stomen.
Ondertussen hadden Liberty en Zainabu zich van paddestoelen, maniokmeel, een beetje geitenmelk, twee rauwe eieren en enkele kruiden voorzien.
"Paddestoelen-pannenkoeken", vroeg ik. Ze knikten.
Liberty had tussen het gevogelte een klein exemplaar gevonden. Wie het meegebracht had, had het reeds geplukt, waarschijnlijk om de veren ergens voor te gebruiken. Ze legde de gekuiste vogel op de rooster en klopte ondertussen het pannenkoekendeeg. Zainabu vroeg of de baars groot genoeg was voor drie, wat we bevestigden. Ondertussen had Babitha zich een sla gemaakt van groenten en vruchten. Ze wachtte tot de eieren die ze erbij wilde voegen gekookt waren.
We gingen zitten in één van de hoekjes voor 5 personen.
"Ik zit nog altijd in de problemen met die openingstoestand van de JCDR," zei ik mijn disgenoten. "Ik denk dat ik een provocatie heb om over de futiliteit van de inhuldigingstoespraken te doen nadenken. Ik wil een gesprek op gang brengen maar geen over en weer gepingel met is-wel is-niet voorbeelden. Misschien heb ik iets gevonden."
Ik zweeg.
"Wel, wat ga je voorstellen?" vroeg Lev.

“Zonder in details te treden. Jullie kennen wel die tabellen met onderdelen van samengestelde zinnen, waarmee je toespraken kunt maken, weet je nog? Maria toonde er ons niet zo lang geleden een, tijdens een familie-bijeenkomst en we moesten lachen met het gecreëerde effect. Voor wie er niet was: je krijgt vrij gemakkelijk een grammaticaal correcte toespraak die ook syntactisch coherent is, maar zonder veel inhoud. Dat is de basisgedachte. Gezien ik ervan uit ga dat jullie er de veertiende van de volgende mehns allemaal zullen zijn ga ik hier verder niet veel over zeggen. Maar ik ben van plan daarna een gesprek te leiden waarbij het eventueel nut van de ruimte wordt belicht.”

Liberty keek me aan. “Maar waarom zeg je dan dat je nog in de problemen zit?”

“Ja, ik denk dat ik de opening door de curator en bla bla bla op zich heb omzeild. Maar dan is er wat me als kind al bezig hield. De betekenis van vieringen en herdenkingen van gebeurtenissen op bepaalde data of in bepaalde ruimtes… Nee, nee, het is niet mijn bedoeling nu de discussie over collectief genomen beslissingen in Bibliopolis te heropenen,” voegde ik er snel aan toe, toen ik de reacties zag.

“Het ligt in mijn bedoeling om gezichtspunten te delen over een optie van wat volgens mij wel zin heeft onder ogen te blijven houden: kan het herdenken of misschien beter het gedenken als een geheugenelement dienen voor mensen die een bepaalde weg afleggen op een bepaalde plaats?”

Babitha zei: “Weten jullie, als historica apprecieer ik de gedachtengang over de geschiedschrijving van een school van

zo'n kleine tweehonderd jaar voor de Heropbouw. Ik kreeg er weet van toen ik die gefilmde documenten ontdekte van Marylène Patou-Mathis waar ik al over sprak. Ze bracht me op het spoor van Paul Ricœur. Zijn model bestond erin de vertelling te verzoenen met de geschiedenis. Hij stelde de unie voor van het literaire karakter van de vertelling met het wetenschappelijk karakter van het geschiedkundig onderzoek. Hij betoogde dat het dubbele karakter van de geschiedschrijving bestaande uit de zuivere vertelling en van het wetenschappelijk onderzoek het gevolg is een speciaal relaas. Het is het relaas van een specifiek tijdsgebonden ervaring, een ervaring in de historische tijd. Hij stelt die historische tijd voor als derde tijd die als bemiddelaar optreedt tussen de geleefde tijd en de kosmische tijd."

"En die bemiddeling gebeurt door het vastleggen van momenten van herinnering?" vroeg Zainabu. "Er is een valstrik. Men kan het onbestaande bewaren of oproepen. Dat kan de vertelling van een stroming zijn, de zelfbevestiging van een winner. We hebben zelden de opinie van een verliezer."

"Zo'n drie maand geleden vonden mijn zoon en zijn neef het nodig om de tijd die we hadden uitgetrokken voor het vieren van een verjaardag in te vullen met een verhaal over namen van dagen en maanden, de vroegere mehns zoals we tegenwoordig meer horen. Ze wilden ons tonen hoe wat in omloop kwam en ingebed was in een wel bepaalde kosmologie of mythologie in zijn essentie millennia lang stand hield hoewel er lokale en tijdelijke aanpassingen voorkwamen. Ik zou dit als een soort ideaal-type van de krachtlijn van het herdenken kunnen zien. Iets doorheen herdenking levendig houden verstevigt de

hiërarchische structuur die de herdenking promoot. Ik weet niet of dit erg duidelijk is."
"Ik herinner me dat gesprek met papa en Wolfgang, opa," zei Liberty. "En ik dacht toen dat de naamkeuze op zichzelf leidt tot het gedenken van daad gezien door de ogen van de winnaar. Ik sprak met Sayen en Zainabu over de namen van de verschillende streken van de planeet voor de Heropbouw. Sayen haalde de woorden aan van Jordan, een historica uit *Zone 3*: '*Wie schrijft de geschiedenis?. Wiens verhaal, wiens vertelling lezen we? Als geschiedschrijver moeten we ons deze vragen steeds blijven stellen*'. Sayen sprak daarna over de naam van het continent waar haar voorouders vandaan kwamen. Dat was voor mij een duidelijk voorbeeld. Amerika is niets anders dan de herdenking, misschien wel de viering de bezetting van het gebied. De monarchen van *zone 2* wensten die bezetting. Voor de uitvoering ervan zorgden avonturiers en hun knechten."
Babitha glimlachte. "Dat is inderdaad een goed voorbeeld van hoe een verhaal wordt opgebouwd. Om de historische vertelling te onderscheiden van de andere vertellingen, gebruikt Ricœur de termen bijna-intrige, bijna-personage en bijna-gebeurtenis. Daarmee benoemd hij de discursieve elementen binnen de digressie in de tijd waar ik het daarnet over had. Wie vertelt, kiest het standpunt van waaruit de vertelling plaats vindt, en door dit te doen en bepaalt daarmee de discursieve elementen."
Zainabu was het daarmee eens: "De evocatie van iets wat we per se opnieuw willen beleven, of van iets wat we stellig niet meer willen beleven is het startpunt voor de opbouw van de geschiedkundige vertelling. In haar meer perverse vorm, dienen

de discursieve bijna-termen als *gewetensussers*… We zagen het dikwijls in het gedrag van inwoners of buitenlanders van Natie-staten tijdens herdenkingsdagen. Het doet er niet toe of het om intolerante, tolerante of integrerende naties ging. Men stelde bepaalde data vast om te gedenken wat verschilde van wat de gekozen of opgelegde norm was voor die Natie. Het is voor mij overduidelijk dat een Natie die mensen in het daglicht zet omdat ze van de norm van die Natie afwijken zich het begrip diversiteit nog niet heeft eigen gemaakt en van pluralisme geen kaas heeft gegeten. Genetisch is het nonsens een norm voor te stellen waar enkele individuen van afwijken. Als soort verschillen we collectief van elke andere soort. En binnen de soort verschillen alle individuen van elkaar."

Liberty knikte. "Binnen een soort bestaat er geen norm. Er zijn individuen die in bepaalde aspecten meer op elkaar lijken dan in andere. Genetisch kunnen we eventueel families oproepen. Een zichtbaar familiaal kenmerk geeft al snel aanleiding tot classificatie. Verbeter mij als ik me vergis in de namen, Babitha, maar ik dacht aan de kin van de Habsburgers. Dat was een soort herkenningsteken om die dynastie van koningen en keizers van het 114de tot het 117de hectojaar te typeren. Wie per se een hiërarchie wil bouwen kan altijd aanbrengen dat het om een norm ging aangetoond door dit fysische aspect en dat de superioriteit binnen een klasse bewijst. Als je over dat bepaald aspect beschikt, sta aan de absolutie evolutie-top om te regeren."

Zainabu lachte. "Goed voorbeeld! Dat was ongeveer wat omging in het classificerend en hiërarchiserend hoofd van Westeuropese

blanke antropologen toen ze stelden dat je uit de omtrek en de vorm van de schedel van individuen van de Soort *Sapiens* het evolutieniveau kon bepalen. Hun *sui generis* interpretatie stelde aan de top van die evolutie wie ‘normaal’ was, waarmee ze individuen bedoelden met parameters identiek aan die van henzelf. Een geneticus vertelde me dat een engelse aristocraat van het 118de hectojaar een classificatie maakte waarbij de absolute top van de evolutie… de engelse aristocratie was.”
Liberty vervolgde: “Die antropologen wilden een regel aantonen dat binnen de soort in een zelfde tijdspanne de biologische evolutie anders kon zijn. Sommige ondersoorten evolueerden sneller dan andere. Het heeft niet lang geduurd om aan te tonen dat die metingen onderliggende beweringen wetenschappelijk geen stand hielden.”
“En toch,” zei Lev, “bleven vele classificatie-aanhangers verzamelingen en piramides. Aan de top van de piramide kreeg je steevast de individuen die het best met de geïdealiseerde standaard overeenkomen.”
Ik kon het niet nalaten te lachen. “Ik weet niet of het antropomorfe beeld van een godheid vaak als ideaal werd gebruikt. Mocht dat zo zijn dan twijfel ik eraan dat Odin ooit als referentie diende. In dat geval zou de evolutionaire top bestaan uit individuen met één oog en een grote wijsheid.”
Lev keek me wat verstoord aan en vervolgde: “In een hiërarchie zet men dan net onder de standaard alle individuen die in één van de makkelijk identificeerbare criteria verschillen. Daaronder de verzameling individuen die verschillen in twee makkelijk te onderscheiden critéria. En zo verder.”

Liberty vroeg bij wijze van besluit: “Dan kan een genetische verandering, een ziekte, een ongeval, een vlucht van een conflictsituatie tussen leiders die zich als eigenaars van land en bevolking opstellen, een individu snel van norm naar uitzondering op de norm laten verschuiven?”
“Juist,” vervolgde Lev, “en in die tijdperken waarin pluralistisch denken slechts sporadisch of helemaal niet voorkwam, kreeg de ***ab***normaliteit of uitzondering op de norm een negatieve connotatie. Het individu kreeg het statuut van verworpene of van sukkelaar. In dat geval wordt gedenken medeleven en medeleven wordt medelijden.”
Babitha knikte weer heftig. “Ja, ja. Ik begrijp nu het probleem van Alberto. Schijnbaar gaat het om gedenken en niet om medelijden. Maar de gedenkdag geeft de onder de aandacht gebrachte levende individuen de mogelijkheid publiek te uiten wat is en wat niet is volgens hen. De gelegenheidstoespraken zijn doorgaans de recyclage van vroegere toespraken. Wie vanuit het oogpunt van de normalen even een *niet-plaats* innam verdwijnt weer de volgende dag.”
Liberty keek me aan en zei: “Dus, jou afkeer voor vieren en gedenken is het gevolg van die dubbele analyse die je zelf ook al gemaakt moet hebben. In veel gevallen is de gedenkdag niet meer dan een dag om medelijden te betuigen met een bepaalde groep mensen. Een dag om gewetens te sussen. Tezelfdertijd kan die dag de betrokkenen of wie aan hen denkt dienen om in welgemeende toespraken één of ander feit te herinneren, zonder dat dit noodzakelijkerwijze bijdraagt tot de ontwikkeling van het pluralistische denken?”

"Ik wil het niet te extreem stellen, maar ja, daar komt het op neer," antwoordde ik. "Ik zou zeggen dat naarmate we dichter bij de Heropbouw komen, het eventueel welgemeende gedenken verdween. De gedenkdagen dienden steeds vaker opportunistisch gedrag. Soms zonder zelf te beseffen hoe het kwam zag ieder individu, als bij toverslag, zichzelf in een verzameling, een deelverzameling of een intersectie gezet. De collectieve fascinatie voor rankings, eigen aan maatschappijen die steunen op gecodificeerde relaties, deed de rest.
Ik stel me de vraag of tegen de periode van de Heropbouw aan iemand nog effectief kon doen wat Groucho Marx eens zei: '*I don't want to belong to any club that will accept people like me as member*'. Wanneer het over ethiek, menselijke soort en pluralistische interactie gaat, ligt voor mij de paradox van Russell niet op het niveau van het individu, maar op het niveau van de mensheid."

Waar leidt leren toe?

"en effet, comment cautionner un système
qui stimule la compétition
au détriment de la créativité
et sélectionne des forts pour le marché du travail
au lieu d'apprendre à des êtres humains
le partage et la solidarité?"
Albert Jacquard

Ik zou het even willen hebben over dialogiserend leren. Wat betekent dit voor kinderen, jongeren en volwassenen die een evenwicht zoeken tussen zelfbewustzijn en groepsbewustzijn. In het tijdperk dat de Heropbouw voorafging vonden we vrij

gemakkelijk voorbeelden hoe het gebrek aan dit evenwicht veel schade kon berokkenen.

Het overdreven zelfbewustzijn van de meest arrogante en op zichzelf gecentreerde figuren bewerkstelligde de hiërarchie in de maatschappij tot gevolg. Het leidde ook tot de wens tot onsterfelijkheid vanwege de meest egocentrische individuen. Egocentrisme en hiërarchie in een maatschappij gebaseerd op commerciële uitwisselingen leidde tot consumptiedrang. Voor enkelen ging het om een zelfdwang maar de meesten waren het slachtoffer van een goed opgezette artificiële dwang ondersteund door psychologisch uitgekiende strategieën.
Op dezelfde wijze exploiteerde de hiërarchie het altruïsme tot aan zelfdoding toe. Het gewapend conflict was voor velen een tegennatuurlijke verschrikking was maar toch plantte men vrij gemakkelijk het idee in dat sterven ter verdediging van het bezit of het leven van anderen een nobele attitude was.
Ik heb het niet over dat soort altruïsme waarbij een volwassene vrijwillig of beroepshalve een kind of een andere volwassene uit een potentieel dodelijke omgeving verwijdert: een brand, een ongeval, een gevaarlijke situatie, of zelfs een slagveld. Hier is het altruïsme deels spontaan. Het verhoogde adrenalinegehalte bij de redder, als gevolg van het beleefde gevaar, kan voldoende zijn om beiden te beschermen. In andere gevallen kunnen de redder en wie gered ook bezwijken aan de gevolgen van het incident.
Ik weet dat Catherine en Maria dieper ingaan op het onevenwicht tussen zelfbewustzijn en groepsbewustzijn in *De Heropbouw van de wereld* en *De terugkeer van gedrukt papier.*

Misschien, of moet ik zeggen wellicht, gaat het over een noodzakelijke fase in de menselijke ontwikkeling. Ik weet het niet. Het is gevaarlijk te denken dat het tijdperk waarin we zelf leven beter is dan alle vorige tijdperken. Hoe graag ik ook zeg dat het tijdperk waarin we leven vol beloften lijkt, er zijn in de geschiedenis nog dergelijke momenten geweest.

Het gemeenschappelijke werk tussen Vluchtelingen die in de verschillende *Plaatsen der Boeken* terechtkwamen en de Ignoranten die bedreigd of bedreigend ronddoolden de laatste jaren voor de Vulkanische Winter boeit me enorm. Bij dit gemeenschappelijk werk bleek het dialogiserend leren steeds een centrale plaats in te nemen. Het boek *Paradijs der Boeken* onderhoudt ons over dit deel van onze vrij recente geschiedenis.

Als kind van mijn tijd valt het me natuurlijk moeilijk om te begrijpen hoe het überhaupt mogelijk is een leerproces te begeleiden wanneer instructie of hiërarchische relatie de onderliggende omkadering is. Als het over mensen gaat, begrijp ik het helemaal niet.

Bibliowoners zoals Liberty en Erika die quantum-elektronische apparatuur ontwikkelen legden me de in alle automatische instrumenten ingebouwde codificatie van hiërarchische instructies uit. Ze toonden me hoe op elkaar liggende reeksen beslissingsdiagrammen werken. Ze vertelden me ook dat er altijd een procedure van 'altruïstische zelfdoding' bestaat die terugloopt tot de robotica-wetten van Asimov. Maar de geautomatiseerde elektronische activiteit van deels zelflerende machines kan het biologische leven nog steeds niet nabootsen.

Door mijn interesse voor sociologie en antropogogie en de

weinige historische kennis waarover ik beschik weet ik heel goed weet dat het leren zelf gedurende lange tijd sterk geconditioneerd is geweest door de instructie. Ik kan proberen na te gaan hoe het vroeger was. Ik kan mij niet voorstellen hoe mede-equivalieden vandaag, in eender welke gemeenschap, eender waar op de planeet, instructie zouden aanvaarden bij basisleerprojecten. De Interpolische Gemeenschap van Antropogogen of IGA deelt die mening. Toch vind ik het voorzichtiger het te zien als een hypothese en niet als vaststaand aan te nemen. Men kan zich nog altijd de vraag stellen of, zelfs met de huidige maatschappelijke organisatievorm en met de beleidsinstrumenten die we uitwerkten, waarvan Catherine de oorsprong schetst in *De Heropbouw van de Wereld*, conditionerende instructie een complement kan zijn. Heeft instructie enig nut hebben in leerprojecten gesteund op dialogiserende interactie in studiegroepen?

Ik liep het Centrale Park in en kwam uit mijn gedachten los toen ik Sayen op een bank zag zitten lezen. Ik ging bij haar zitten en vroeg: “Mag ik je uitnodigen om vandaag bij ons te komen avondmalen?”
Sayen keek me even aan om dan langzaam te antwoorden: “Tjaaa, … en… welk gesprek… had je in je hoofd?”
Ik lachte. “Maria heeft het me al verteld. Het verhaal gaat rond dat als ik iemand thuis uitnodig een gedachte-wisseling de bijbedoeling is. Goed, ik zou een gesprek met je willen hebben over dialogiserend leren. Het zou me plezier doen meer te weten over wat jij me vertelde in verband met de relatie tussen een bepaalde maatschappelijke organisatie en een systeem met

scholing of schoolse opleiding aangeduid zoals vóór de Heropbouw."
"Houdt die opening je nog altijd bezig, Alberto?" Sayen glimlachte.
"Ik beken je eerlijk dat ik me opgelucht zal voelen over een maand," antwoordde ik. "Maar het heeft niet enkel met de JCDR te maken. Ik denk ook aan de Digitale Ontmoeting van de IGA. Ik zag dat je ook ingeschreven bent en ik zoek partners om elkaar te provoceren met lastige vragen."
"Mag ik Pablo meebrengen? Ik had al afgesproken om met hem te avondmalen." zei Sayen terwijl ze licht kleurde.
Ik zag haar blos en zei onmiddellijk: "Het kan ook op een andere dag. Ik wil jullie afspraak en jullie leven zeker niet verstoren."
Sayen glimlachte opnieuw en zei: "Het moet wel opvallen, niet? Maar weet je, de komst van Pablo in Bibliopolis heeft me erg geraakt."
"De komst van Pablo, of Pablo zelf?"
"Pablo zelf denk ik. Maar zonder zijn komst, zou hij me niet geraakt hebben, wel?" antwoordde Sayen prompt. "En nee, je verstoort niets. Ik spreek er hem zo dadelijk over, en indien ik verder niets zeg, duiken we bij jullie thuis op, aan het einde van de middag. Tussen haakjes, weet Maria al dat je uitnodigingen aan het doen bent voor deze avond?"
Het was mijn beurt om te blozen. Ik maakte rechtsomkeer en stapte terug huiswaarts. Maria zat te lezen op de veranda voor de tuin, keek op en zei:
"Al terug? Wie heb je nu uitgenodigd? Middag of avond?"

“Avond. Sayen en Pablo.”
“En wat is het onderwerp van gesprek?”
“Dialogiserend leren.”
“IGA Ontmoeting?”
“Ja. Voornamelijk …”

“Mogen we erin?”

Sayen en Pablo verschenen om de hoek van onze tuin. De bomen drupten nog wat uit van de dagelijkse namiddagbui typisch voor deze periode van het jaar, maar het was warm en het gras was al droog. We stonden op om hen te begroeten. Sayen had verse eieren bij en Pablo pakte enkele stukken geitenkaas uit.

“Artisanaal recept,” zei hij. “De melk werd gestremd met bloemen van de blauwe distel die mijn huisgenoten in een hoek van de tuin kweken.”

Aan wie Bibliopolis niet kent vertel ik even dat we enkele graden ten zuiden van de evenaar wonen. Onze Polis ligt aan één van de grootste meren van de planeet. De beste periode voor tuinmaaltijden is van Ketwromehns tot Sedmomehns. Uitnodigingen voor een openlucht maaltijd tijdens de maanden Phromehns, Dwiterómehns e Newnomehns kan je beter verdacht vinden. Iemand is je een poets aan het bakken, zeker als het om een avondmaal gaat. Hoogst waarschijnlijk verhinderen stortregens de maaltijd. De temperatuur daarentegen is het hele jaar door vrij stabiel. ’s Avonds rond de 23°C en overdag rond de 30°C.

Nadat we alle vier onze borden hadden gevuld, gingen we zitten. We dronken bij onze koude schotel een frisse fruitthee.

"Sayen, ik geef je de kern van de vraag die ik mezelf stelde enkele dagen geleden toen ik las wat Idrissa, Pablo en jij bij elkaar aan het brengen zijn voor de boeken 9 en 10 van onze saga.
Kan je stellen dat de laatste grote educatiecrisis niet enkel veroorzaakt werd door algemene gezondheidsproblemen als gevolg van virale pandemieën, maar dat educatiecrisissen in het algemeen eigenlijk niet meer zijn dan een constant heen en weer slingeren tussen Hervorming en Contra-Hervorming?"
Pablo keek Sayen aan en vroeg: "Mag ik iets opmerken, voor je de vraag van Alberto aanpakt? Ik denk dat een algemenere vraag mogelijk is. Bestaat er, sinds de eerste nederzettingen, een constante oppositie tussen twee vormen om met de aangeboren leergierigheid om te gaan toegespitst op menselijke cultuur? Bestaat er geen voortdurende oppositie tussen de school van de vraagstelling en socratische dialoog en de school van de conditionerende instructie in functie van een staatsideaal waarbij het individu aan de Staat onderworpen is? Kunnen we het object educatie van ongeveer de volledige holocene kalenderperiode gescheiden zien van de wijze waarop een sedentaire maatschappij zich organiseert in klassen? Die klassen ontstonden niet toevallig. Ze waren een noodzaak voor wie zowel de wereldlijke macht als de uitoefening ervan op het spirituele denken naar zich toetrok. Kunnen we educatie scheiden van het onderliggende idee bij ongelijke menselijke klassen dat sommigen recht hebben op kennis en inactiviteit terwijl anderen verplicht worden tot het statuut van slaaf of knecht? Ik vergis me toch niet als ik zeg dat jij ons zelf alert

maakte voor het feit dat er geen enkele kosmologie of godsdienst is die slavernij en verknechting radicaal veroordeelt en beschouwt vreemd te zijn aan het culturele project van menszijn?”

Ik glimlachte. “Je hebt blijkbaar met Liberty gepraat. We hadden inderdaad een gesprek over de godsdiensten en hun geschreven positie ten aanzien van de slavernij. Ik ben nog steeds informatie aan het verzamelen, maar alles wat ik tot nog toe kon samenbrengen schijnt die veronderstelling te ondersteunen. Maar ik keer naar mijn vraag terug. En even dit zodat jullie me niet mis begrijpen. Ik zie een zekere parallel tussen wat in de hectojaren 120 en 121 gebeurde en het moment dat de protestanten uit de Kerk van Rome stapten. Daarom gebruikte ik de termen Hervorming en Contra-Hervorming.”

Sayen viel in: “In de hectojaren 116 en 117 zijn er eerst Comenius’ voorstellen en dan de tegenvoorstellen van Démia en La Salle. Comenius lijkt genereuzer te zijn waar wanneer hij de schoolse opvoeding van het volk bespreekt. Zoals hij zei zou iedereen zoveel mogelijk moeten kunnen leren. Dat zou iedereen in staat stellen het werk van God te begrijpen en in overeenstemming ermee te handelen. Démia en La Salle maakten van de school terug twee verschillende plaatsen waarbij de afkomst van haar gebruikers bepalend was. Je kan je lezing verdedigen, ja. Maar je mag Comenius niet zien als ‘de protestanten’ of ‘de Hervormers’ net zoals La Salle niet ‘de Contra-Reformatie’ is. Ik ken je nu al een beetje. Ik ben dus vrij zeker dat je Comenius niet als de personificatie van het goede ziet en La Salle als de personificatie van het kwade. Wat men

over La Salle kan zeggen is dat hij de schoolse opvoeding voor de klasse van knechten wilde bevorderen, en zoals Babitha zou zeggen moet je de initiatieven van iemand altijd zien in functie van de tijd waarin ze ondernomen worden."
"Dat is duidelijk," bevestigde ik. "Maar het is ook overduidelijk dat op institutioneel vlak de ideeën van La Salle grote ingang vonden zodra de overheid besloot tot een algemeen scholingsmodel over te gaan."
"Je kan evengoed zeggen dat de algemene instructieschool de succesvolle concretisering is van het Lancaster model dat we terugvinden in de beschrijvingen door Jeanne Teacher en Louis Demeester van de school voor het gewone volk. En dit model werd ontwikkeld in gemeenschappen die zich vooral op de Anglicaanse en protestante stromingen beroepen," vervolledigde Sayen.
"Toch schijnt er wel een soort constante te zijn," merkte Pablo op. "Een constante, zowel in de ontwikkeling van een school die voor iedereen toegankelijk is als in de daarop volgende algemene schoolplicht of leerplicht. Eigenlijk was er altijd een soort oprecht gevoel van weldadigheid aanwezig. Alle kinderen, en vooral alle arme kinderen naar school sturen zou automatisch een verbetering van hun levensvoorwaarden betekenen. Ideaal gezien, kregen ze een betere toegang tot kennis en wetenschap en konden ze proeven van de cultuur der geprivilegieerden. Anderhalf hectojaar na Lancaster was het de gewoonte aan te voeren dat de school sociale mobiliteit toeliet. Daarmee bedoelde men duidelijk het opklimmen van sommigen op de hiërarchische machts- en bezitsladder. Daarna heeft men

het over menselijk kapitaal als een soort equivalent voor financieel kapitaal. En dit is volgens mij het standpunt van machthebbers of beleidsvoerders en medelevende weldoeners. Ze zien een investering met restorno. Het dividend kan in geld worden uitgedrukt of in kennis en toegepaste kennis. Ze stellen een economische benadering van kennis en wetenschap voor, onafgezien van het gekozen analysemodel. Het sleutelwoord is kapitaal en de analysemodellen buigen zich enkel over de verdeelwijze ervan."

"Ik weet niet of jullie al met Babitha en Moana praatten over maatschappij, economie en ontwikkeling, en de focus op leren en kennis," zei Maria. "Er bleef me een opmerking bij van Babitha. Ze sprak met Moana over de maatschappij waarin het valoriseren van ideeën en goederen gebeurt door er een bepaald geldelijk bedrag aan te koppelen. Babitha verbeelde zich een scenario in de pré-historie. Een clan van vuur voorzien zou er een betaalde dienst zijn. Er zou een waardebeurs zijn om de jachttechnieken van bepaalde groepen in op te nemen. Ze deed opzettelijk en op speelse wijze wat vele van de eerste paleontologen met de grootste ernst deden. Dat is wat er gebeurt als men aspecten inbrengt van de realiteit van het tijdperk waarin de auteur leeft in de realiteit van een ander tijdperk. Moana zei dat ze hield van dat soort gedachte-experimenten. Je kan er vrij gemakkelijk mee aantonen dat het delen van kennis voor eender welke menselijke prestatie volledig anders is in een horizontale sociale en culturele maatschappelijke organisatie dan in een sociaal en cultureel hiërarchische maatschappij die bovendien een ruilwaarde plakt

op elk van die prestaties. Moana vatte samen dat in het eerste geval het collectieve altruïsme neigde naar verbeterende levensomstandigheden voor iedereen, terwijl in het tweede geval het egoïsme van elk individu van het collectief neigde naar verbeterende levensomstandigheden van een beperkte groep."

Er was een korte stilte. Sayen leek onder de indruk van wat ze net van Maria had gehoord. Daarna zei ze: "Waw! Dat is een goed en passend voorbeeld van het dialogiserend leren. Wat ik nu ga zeggen zou de pedagogen van het hectojaar 119 geschokt hebben. Zolang we een op geld gebaseerde samenleving hadden onafgezien of ze meer of minder democratisch was kon het dialogiserend leren nooit meer zijn dan een werkmodel. Een randverschijnsel voor een bevoorrechte minderheid. Die minderheid beschikte hetzij over de macht, de financiële mogelijkheden of de kennis, hetzij over een combinatie van deze drie aspecten om het leerproces van hun kinderen specifiek aan te pakken. Zelfs met het model van verplichte scholing slaagden ze erin ruimtes te creëren om hun kinderen de actieve rol te geven waarvan de sociale en humane wetenschappen beweren dat die universeel en nodig is bij elk leerproces ook bij culturele en sociale leerprocessen. Die minderheid was er zich heel goed van bewust dat leren een sociale wederkerige actie is. Men leert door dialogiserende confrontatie.

In de loop der tijden veranderden de gebruikte woorden, maar het basisbegrip bleef gehandhaafd. In de opgebouwde machtsstructuur moest iedereen aanvaarden dat ongelijke sociale statuten de menselijke conditie is. Machthebbers wilden sinds lang geïnstitutionaliseerde hiërarchie behouden. En om

het hele systeem van maatschappij-klassen, casten, onderdrukten en onderdrukkers te behouden deden grote bezitters en machthebbers twee dingen. Enerzijds ontwikkelden ze een geschiedschrijving waarin de horizontale en coöperatieve maatschappelijke organisatie gekoppeld was aan een samenleving van jagers-verzamelaars. Hierbij merkte men als terloops op dat dit van nature uit primitieven waren (lees aculturele bruten, wilden, ...). De geschiedschrijving leert verder dat de hiërarchische maatschappelijke organisatie die steunt op de collaboratie van de "laagste klassen" met de "hoogste klassen" die van een sedentaire samenleving is. Die samenleving produceerde goederen en diensten onder een centraal bestuur. Het ging dan niet langer om primitieven. Deze maatschappij, zei men, bestond nu uit gecultiveerde, delicate en geciviliseerde individuen.
Dit soort geschiedschrijving bezorgde uiteraard cyclisch moeilijkheden aan wie ze schreef. Op gezette momenten kon de hiërarchie gedestabiliseerd worden door wie zich *'boven de vorige generatie van anderen verheven'* voelde. Dat kon een nieuwe veroverende vorst zijn, een nieuwe profeet, een nieuwe bevrijder van de onderdrukten die op zijn beurt anderen onderdrukt,...
Daarom moest als tweede maatregel een soort verdedigingslinie opgezet worden voor het eigen geschiedenisverhaal. Dat kon wanneer het leren van de onderdanen en ondergeschikten onderworpen werd aan instructie. Het nieuwe element in het bewustwordingsproces van de mensheid was niet het dialogiserend leren zoals enkele psychologen van hectojaar 119

dachten. Dat was het oorspronkelijke element. Nee, het nieuwe element was het aan banden leggen van het leren door middel van de verplichte instructie. Om zichzelf te beschermen moesten de arrogante niet-producerende bezitters de verticale maatschappij waarin zijzelf bezitter en machthebber waren als een natuurlijke positieve evolutie voor de hele mensheid voorstellen. Slavernij en verknechting was altijd al moeilijk in de hand te houden enkel steunend op de brute kracht van oorlog en bestraffing. Meer subtiele bijkomende machtsvormen waren dus nodig. Een goed middel was de angst voor de dood bespelen. Gedurende lange tijd was de dreiging efficiënt dat men het eeuwige glorie- en vredevolle spirituele leven toch kon verliezen indien men zich niet hield aan de regels van een sober materieel leven. Maar het zichtbare verschil van hoe de bevoorrechtende heersers zich voorbereidden op dat eeuwige leven in vergelijking met wat geeist werd van onderdanen, volgelingen en knechten moet soms voor wat wantrouwen gezorgd hebben. Zou het aan iedereen beloofde glorieuze eeuwige leven niet toch ook weer vooral de heersers bevoorrechten? Meer controles over geest en denken moesten gevonden worden. Doctrine en conditionering in combinatie met het verder bespelen van angstgevoelens ook ten aanzien van andere doctrines schenen goede resultaten te geven.

Dit is de lezing die ik maak van de korte geschiedenis van de verplichte scholing. Dat is niet de versie van wie zich bezit en macht toegeëigend had en zich organiseerde om de rest van de bevolking voor te houden dat ze er niet goed aan deed om naar die geprivilegieerde positie te streven. Maar de niet-ignorante

arroganten van de ignarometrische tabel, Alberto, wisten het wel."
Ik keek Sayen bedachtzaam aan: "Dus, wat je eigenlijk zegt, is dat het dialogiserend leren deel uitmaakt van de menselijke natuur en dat de arrogante macht met de instructie een goed controle-instrument vond. Het verscholen van de maatschappij is dan slechts een nevenproduct van die instructie."
Sayen antwoordde: "Ja, dat is wat ik aan het zeggen ben. Zolang er een maatschappij was die zich baseerde op commerciële uitwisseling en geld zaten de pedagogen en zelfs de antropogogen, Alberto, gevangen in de val waarin diezelfde maatschappij hen had gezet. Wie het belang, of liever de aard van het dialogiserend leren begreep, stuurde aan op de school die toegang tot de kennis verschaft, de school die kritiek stimuleert, de school die coöperatie onder gelijken voorstaat voor het uitwerken van gemeenschappelijke en individuele projecten. Maar de door de Natie georganiseerde school bleef ingebed in een evolutionaire visie van slecht naar beter. Ik denk dat dat het drama was voor de generatie antropogogen waar we het over hebben in *Het tijdperk van lerende mensen*."
Pablo zei: "Plots herinner ik me een kleine nota die ik in een van de boeken van Paulo Demeester's bibliotheek vond. Het is een boek over geld en het gebruik ervan in een centraal geplande economische gemeenschap. In de marge staat: "*Tony zei dikwijls dat zolang er één enkele kapitalist op deze aardkloot rondloopt, coöperatie nooit zou kunnen. Ik denk dat het complexer is dan dat. Het heeft te maken met het geld zelf*". Paulo had het waarschijnlijk over een pedagoog met wie hij werkte in het kader van de

institutionele pedagogie.”
“Ik wist niet dat je zover in detail ging,” merkte ik op, “om kanttekeningen in oude boeken te lezen bij je studie over wat je de Nieuwe Ignorantie noemt. Ik bewonder elke dag meer de groep om me heen die me overtuigde om samen het verhaal van de Magister-Auctor te schrijven.”
Sayen nam de draad terug op: “Zoals ik al opmerkte, wat me intrigeerde was dat een aantal geprivilegieerden nooit afstand namen van het dialogiserend leren voor hun eigen nakomelingen. We zien ze regelmatig in alle grote civilisaties vanaf het ogenblik dat er geschreven verslagen bestaan. Er zijn altijd pedagogen geweest om de kinderen van de gezagsdragers te begeleiden zelfs lang voor je van algemene instructie kan spreken. Maar zodra de instructie zich veralgemeende in het westers beschavingsmodel was er een klein deel van de bevolking dat het gevaar van de instructie begreep. Die groep was niet geïnteresseerd in de ontwikkeling van een algemene instructie maar ook niet in een algemene scholing gebaseerd op dialogiserend leren, die het voor iedereen mogelijk zou maken kennis en wetenschap te delen en te ontwikkelen. Ze was enkel geïnteresseerd in een scholing die de groep zelf de sociale ladder liet opklimmen. Ik heb het over een nieuwe klasse van dank zij eigen educatie rijk geworden burgers. Ik spreek over de opkomst van de verlichte burgerij. Die maakten de uitdrukking menselijk kapitaal populair in een aantal kringen, inclusief leidende kringen, van de hectojaren 119 en 120. Ervoor zien we nog hoe de verlichte burgerij uit de

zones 2 en 3 van het hectojaar 118 zich kritisch opstelden ten opzichte van adel en kerk en de private Nieuwe School vorm zouden geven. Deze school was voornamelijk voor haar eigen kinderen bedoeld. Het verhaal van de Teachers en van Luis Demeester geeft ons een goed beeld van die tijd in het deel *Verlichte burgers School*. Ook toen ondernamen enkele pedagogen pogingen om die ideeën naar de publieke nationale scholen over te hevelen, zodat alle kinderen er voordeel van zouden hebben. Hoewel het om sporadische initiatieven ging die helemaal geen bedreiging vormden voor eender wie zouden ze slechts gedurende korte tijd geduld worden, tussen de twee Europese oorlogen van wereldomvang van het hectojaar 119.

Een ironische voetnoot in de geschiedenis van de Franse scholing is dat de pedagoog Célestin Freinet heel overtuigd de Nieuwe School van de burgerij naar de publieke volksschool overhevelde en dan verpletterd zou worden tijdens de algemene discussie over het al dan niet politieke statuut van de publieke school. Zijn enig alternatief was … een privé-school te creëren.

Na 119.46 duiken in vele landen van het toenmalige Europa een reeks onderwijswetten op die ideeën van de Nieuwe Schoolbeweging in zich droegen. Lerarenverenigingen waarvan de leden zich herkenden in het coöperatieve educatieve werk met kinderen liepen leeg omwille van de oproep van de Ministeries van de respectieve landen om deel te nemen aan het invoeren van werkvormen die een grotere participatie inhielden. Het is nu de beurt aan *Magister* om *Minister* te helpen? Het plezier was van korte duur. Volgens mij was het een vorm van

wonden likken na twee hevige wereldomvattende conflicten. Het lijkt me niet dat bewindvoerders naar een diepgaande en bewuste analyse van de instruerende school vroegen. Het ging niet om een antropogogische en ignarometrische analyse van de interactie bij leerprocessen."

Pablo zei: "Ik zou hier graag aan toevoegen dat goedbedoelende pedagogen in die periode ook gemakkelijk voorbijgingen aan de economie die zich baseerde op de arbeidsmarkt en de illusie van de eeuwige groei. Het leren was ook hieraan onderworpen. Dat was ondermeer het geval met de voorstellen voor levenslang leren. Leren als gevolg van de nieuwsgierigheid van het menselijk wezen is iets van alle tijden is, dat wist men toen ook wel. Maar het schijnbaar plots oplaaiende enthousiasme hieromtrent werd politiek misbruikt tijdens één van de cyclische dieptepunten in de vicieuze cirkel veroorzaakt door het geloof in de kapitaalmarkt. Duidelijke was die opstoot net voor de massificatie van informatica voor persoonlijk gebruik. Dat gaf dan weer aanleiding tot gefinancierde instructiemodellen en afstandsonderwijs met als doel de certificaties van de volwassen bevolking op te trekken.

Tijdens het 119de hectojaar was er financiering voor een lijn van actie-onderzoek die het deelnemend leren koppelde aan het educatief werk met volwassenen. Dit beïnvloedde het theoretiseren van drie educatieve modellen: het instructiemodel, het leermodel en het communicatiemodel. Men gebruikte toen ook de term andragogie. Onder de praktijkmensen die hun actie theoretiseerden had je wie vrij achteloos instructie met kinderopvoeding verbond alsof het dominante schoolmodel

representatief zou zijn voor de educatieve relatie met kinderen. Een minder ideologische lijn maakte het onderscheid tussen enerzijds het culturele en sociale leerproces en anderzijds de door de inrichtende Staten bepaalde leerplannen. Die lijn onderzocht de interactie en de educatieve intentionaliteit van diezelfde interactie tussen volwassenen en kinderen, volwassenen en volwassenen of kinderen en kinderen in verschillende contexten. De onderzoekslijn zat in het communicatiemodel ingebouwd en maakte geen onderscheid tussen de studie van het leerproces van kinderen en het leerproces van volwassenen. Het enige verschil lag in het leren onder leeftijdsgenoten versus het door volwassenen ondersteunde leren van kinderen."

"Wacht even," zei Maria. "Wat wil je zeggen met '*ideologisch*' als je spreekt over twee denklijnen?"

Pablo antwoordde: "onze studiegroep observeert een zeker radicalisme onder wie zich met volwasseneneducatie bezighield. Persoonlijk denk ik dat men soms wat licht ging over de politieke ideeën van mensen zoals Paulo Freire of Ivan Illich. Paulo Freire zou best een mede-equivalid '*avant la lettre*' kunnen zijn. Je hoeft enkel na te gaan hoe hij de interactie voorstelde bij wederkerige leerprocessen. Hij werd handig afgevlakt tot 'alfabetiseringsleraar' door arrogante machthebbers. Zoals ook in andere historische momenten, legde men de analyse omtrent het bevrijdende karakter dat het woord nemen met zich meebrengt naast zich neer. In de bibliotheek van Paulo Demeester vonden we enkele documenten van wie op het eerste gezicht de instruerende school fel veroordeelt maar enkel over

Freire in het kader van het leren lezen. We stellen voor in *Massale middelmatigheid* enkele getuigenissen van Paulo zelf op te nemen. Hij beschrijft namelijk hoe hij mee verantwoordelijk was voor de scheiding tussen Lees- en Schrijfgroepen die hij begeleidde en de Nationale Administratie. Zoals hij aantoonde, gaven de verantwoordelijken van die Nationale Administratie zonder schroom kritiek op een sector van de Staat waar ze geen bevoegdheid over hadden, terwijl ze in de sector van hun bevoegdheid net hetzelfde deden. Uit wat we konden afleiden, speelde ook hier de macht van de kapitaalmarkten handig in op de door de bestuurders van de Natie-Staten opgeroepen gevoelens. Die verplichtten deze Staten handig tot een concurrentie-model, waarbij Staten die meer bezaten de concentratie van de rijkdom bevorderden. Dit veroorzaakte in vele Staten een nieuwe golf van wetten die het concept deelname van de leerling niet verbonden met een maatschappelijk ideaal gebaseerd op kritisch denken, maar met een bedrijfsideaal gebaseerd op creatief denken. De bedoeling was de concurrent voor te zijn. Op het eerste zicht leek het erop of het co-construerend coöperatief werk getolereerd. Maar de geesten werden nogmaals vergiftigd door de fantasie waarbij evolutie gelijk stond met van slecht naar beter gaan. De toenmalige gemeenschap die zich als onderwijswetenschappers voorstelden stelde vaak coöperatie (samenwerking) voor als een voorbijgestreefde voorouderlijke vorm van werken van een horizontale gemeenschap. Die vorm van werken was achterhaald gezien de ontwikkeling van het model van collaboratie (medewerking) dat op het vlak van participatie

grote voordelen zou bieden. Voor wie de productiemiddelen controleerde was een hiërarchie natuurlijk beter af met collaboratie dan met coöperatie. Om de economie gezond te houden moest wie de middelen niet controleerde collaboreren om zó de overleving van iedereen te waarborgen. Dat was de basisgedachte. Voor de hiërarchie top betekende overleving de blijvende controle en het blijvend bezit voor zichzelf, en voor alle anderen het leven van beloonde ondergeschikte, maar enkel zolang ze bleven meewerken."

Sayen wachtte tot Pablo uitgesproken was om te vervolgen: "De minder ideologische lijn bestaande uit practici verstevigde het begrip antropogogie om het meer economische en mannelijke andragogie te vervangen. Ze hadden in hectojaar 120 een eerder futuristische denkrichting kunnen we wel stellen. Ze bewandelden de weg die de filosoof en geneticus Albert Jacquard ook graag insloeg. Die denkwijze is duidelijk aanwezig in *Het tijdperk van lerende mensen*. Met Idrissa en met behulp van de ignarometrische analyse konden we de mislukking uitleggen van de poging om het model van dialogiserend leren uit te breiden tijdens een periode waarin de fantasie van de eeuwig groeiende productie op dusdanige arrogante wijze werd verkondigd dat elke kritiek moest worden uitgebannen. De grote bezitters kregen gaandeweg een meer efficiënte algemene controle door dynastieke of bijna-dynastieke regeringsvormen te installeren die, je kunt het bijna ironisch noemen, zich steevast voorstelden als gunstig voor iedereen. Laat ons ondertussen niet vergeten dat de school van de verlichtte burgers met dialogiserend leren altijd bleef bestaan voor een zekere

verlichtte nomenclatuur. Maar tezelfdertijd liet een ander soort nomenclatuur zich verblinden door de redevoering van de opkomende *Elysianen* die de kapitaalmarkt en waardebeurs bezaten. Om haar eigen nakomelingen van een zekere macht te blijven voorzien waardeerden zij eerder de scholen die hun arrogantie ontwikkelden en stuurden.”

Ik zuchtte. “Dus zeg je me eigenlijk dat wat tijdens het laatste tijdperk van lerende mensen voor de Heropbouwing een her-ontmoeting leek te zijn met het dialogiserend leren in feite het bijna volledig verlaten ervan was.”

Sayen keek me licht verrast aan: “Ja, precies. En vanuit ons standpunt, was het werk van de institutionele antropogogen die gebruik maakten van de ignarometrische analyse fundamenteel voor de wijze waarop het dialogiserend leren zich daarna heropbouwt, eerst onder de *Wandelende Boeken* en daarna dank zij de vele gemeenschappelijke projecten tussen Vluchtelingen en Ignoranten.

Tijdens hectojaar 120 zag je gaandeweg het dialogiserend leren verdwijnen. Vooral in de zones met volledige onderwijssystemen had je na wat flirten een steeds duidelijkere afstoting van elke vorm van educatieve en intentionele interactie gebaseerd op open vraagstelling en dialogiseren waarbij kinderen in de eerste persoon spreken. Hoe langer hoe meer keerde men terug naar een werkwijze waarbij leerlingen verzocht werden te tonen dat ze de door onderwijsplatformen gegeven informatie vastgelegd hadden. Daarvoor vulden ze gesloten werkopdrachten in rechtstreeks gekoppeld aan de gegeven instructie. Tijdens de eerste helft van dat hectojaar ging de discussie over de toekomst

van de school altijd in de zin van de veralgemening van de toegang tot toestellen en inhoud die de toekomstige economische realisatie waarborgde van het individu en “zijn” of “haar” Natie. Enkel als je heel aandachtig tussen de regels en de soundbites las en luisterde, hoorde je wie zich vragen stelde. Was heel die discussie met technologische focus over de veralgemening van het onderwijs op afstand niet eerder een achteruitgang in plaats van een vooruitgang op het vlak van cultuur en gedachtenuitwisseling? Die kleine minderheid vond dat niet de aanwezigheid van toestellen en digitale inhoud aan bod was maar de wijze waarop de technologie gebruikt werd om het kritisch denken en de gedachtenuitwisseling moeilijker te maken.”
Pablo vulde hierbij aan: “Ik wil nog even benadrukken wat jullie, Alberto en Sayen net onder ogen brachten. Men wisselde gedachten uit over hoe je het best een maatschappelijk model kon doorgeven, dat gebaseerd was op bezit, hiërarchie en ongelijkheid. Het wantrouwen en de vooroordelen moesten onder controle worden gehouden. Daar was het instructiemodel het best voor geschikt.”
Maria trok haar wenkbrauwen op: "En dus, om nu ons voorstel van gemeenschapsmaatschappij door te geven, ‘verplichten’ we het dialogiserend leren? Ik wil jullie wat plagen, maar toch…”
We lachten. Sayen vervolgde: “Ik denk dat het niet mogelijk is de interactie in een leerproces gescheiden te zien van maatschappelijk gemaakte opties.
Babitha zegt vaak dat de historische fase van de menselijke maatschappij georganiseerd in functie van het geloof in geld,

niet meer is dan dat: een fase die afgelopen is grotendeels omdat de onhoudbaarheid van dat geloof. *Elysium* zelf toonde dat het om een niet-oplossing ging. Ignoranten, Vluchtelingen en een handvol Elysianen verzetten heel wat werk gebaseerd op de ideeën van Bregman en dat was belangrijk. Maar nog belangrijker voor de aanzet van onze huidige samenleving op Aarde was de interactie tussen lerenden. Was het niet net daarom, Maria, dat we dachten aan de titel *De heropbouw van de wereld* voor het voorlaatste deel van ons werk?"

Terwijl ik iedereen van een laatste kopje thee voorzag, zei ik: "Dank je voor dit gesprek, Maria, Pablo en Sayen. Ik dacht er net aan dat er vele hectojaren liggen tussen het ogenblik dat men de eerste boeken begon te drukken en het moment dat iedereen een gedrukte inhoud ook kon lezen. Over het schrijven voor iedereen toegankelijk maken begon begon men maar echt te praten vanaf het einde van het hectojaar 119. En dit dan nog hoofdzakelijk omwille van de veralgemening van werktuigen die digitale interactiviteit bevorderen. Wie zich opwierp als machthebber en houder van kennis veroordeelde eerder de algemene toegang tot lezen en schrijven, meer dan de toestellen die toegang verstrekten tot sociale media. Ik heb het hier over arrogantie, wat niets te maken heeft met de voorzichtige en openlijke discussie onder gelijken tijdens een wetenschappelijke vraagstelling. Het is de moeite waard om verder te denken in welke omstandigheden het op afstand dialogiseren gekoppeld aan persoonlijke groepsontmoetingen positief zijn voor het pluralisme en het innemen van kosmopolitisch ethisch standpunten, maar ook en in welke omstandigheden ze hiervoor

een beletsel vormen."

En Maria maakte een einde aan het gesprek: "Ja, dat is de moeite waard om te doen, maar niet vandaag. Zeg eens, Sayen en Pablo, hebben jullie al besloten welk huis jullie willen aanvragen?"

Swekstomehns

Ik verklaar deze plaats geopend

Gedurende maanden heb ik het nut van rituelen voor het 'openen' van publieke ruimtes geminimaliseerd. Gedurende maanden bereidde ik me voor om mijn standpunt te verdedigen zonder daarbij vrienden en Bibliowoners te kwetsen rekening houdende met de opmerkingen van Maria. Ik bracht nogal wat tijd door om met mezelf in het reine te komen in verband met die 'opening' van de JCD-Ruimte en hoe ik die op een eenvoudige wijze zonder liflafjes ging voorstellen aan geïnteresseerde mede-equivalieden. Op de vooravond van de 14de, lieten mijn ingewanden me voelen dat waar het emoties betreft de geest het lichaam niet altijd beheerst zoals we dat soms fantaseren. Waarom zoveel zenuwen als het mijn wens is die dag te zien als eender welke andere dag, met een banaal ceremonieel moment… Misschien ben ik alles bij elkaar genomen ook geen curator…

Ik weet dat van me verwacht wordt hier mijn persoonlijke versie te geven van hoe de *Joana & Catherine Demeester Ruimte* onthuld werd die dag. Ik had enkel een kort gesprek vooraf met de groep mede-auteurs van de dynastie, in verband met de pseudo-openingsrede. Met die minimale voorbereiding wachtten we op wie ons kwam vergezellen in de grootste zaal van de ruimte. Alles bij elkaar daagden een honderdtal Bibliowoners op.
Onze groep klapte in de handen om wat aandacht te vragen.

Iedereen keek me aan. Ik zei: "Ik dacht aan drie mogelijkheden om deze ruimte aan te bieden aan geïnteresseerde mede-equivalieden. De eerste is jullie te zeggen '*Kijk, de deur staat open, je mag binnen. Welkom, welkom'*."

Ik wachtte even tot ik enkele mensen hoorde lachen, en hernam: "Juist, dat is wat me gezegd werd. Op die manier een ruimte publiekelijk toegankelijk maken neemt niemand *au sérieux*."

Er klonk meer gelach op.

Soortement collectieve openingstoespraak			
Bibliowoners en mede-equivalieden van de hele planeet, weet dat	de opening van de Ruimte	een mijlpaal voor de analyse betekent	van onze opties in verband met de antropogogie.
Vandaag hier zijn betekent dat	de hier voorgestelde nalatenschap	een essentiële rol vervult bij de formulering	van onze einddoelen waar het kennisverspreiding betreft.
We mogen niet vergeten dat	de huidige ruimte	de voorbereiding bijstaat	van nieuwe studies in verband met het fenomeen menselijke relaties.
Het is zo dat	het gebruikte model voor het ter beschikking stellen van documenten	tot de correcte interpretatie bijdraagt	van educatieve analyse voorstellen.
De praktijk toont ons aan dat	de verdere ontwikkeling van hoe we ons opstellen	belangrijke aanduidingen inhoudt voor de bepaling	van de basis opties voor het succes van deze Ruimte.
Het is nooit teveel eraan te herinneren dat	de constante verspreiding van informatie	de definitie vereenvoudigt	van onze manier om werkgroepen de vormen.
De ervaring toont ons duidelijk dat	de consolidatie van de ignarometrische analyse	nooit het inzicht schaadt	van de condities van het vormingswerk.
Het is fundamenteel aan te tonen dat	het observeren van de verschillende analyse invalshoeken	verificatie biedt	van de gewenste indicatoren.
We moedigen de ontwikkeling van kennis aan omdat	de terbeschikkingstelling van de ruimte als studielokaal	het voortdurend bijwerken inhoudt	van de interactievormen.
Beste genodigden, beste vriendinnen en vrienden, geloof gerust dat	de uitbreiding van onze activiteit	nauwkeurige interpretatie eist	van de door Joana en Catherine Demeester geformuleerde begrippen.

"Om de zaak ernstiger te maken, moet er een toespraak zijn. Omdat we de coöperatie voorstaan, stel ik een toespraak in mede-auteurschap voor. Daarom nodigde ik, voor die tweede mogelijkheid, één van de groepen uit waarmee ik samenwerk om een redevoering te verzorgen op basis van de elementen die nu geprojecteerd worden."

Zodra ik die woorden uitsprak, werd de tabel die ik op de voorgaande página nogmaals opnam geprojecteerd op één van de witte muren.

Ik geef hier ook de lezing terug die we ervan maakten.

Beste genodigden, beste vriendinnen en vrienden, geloof gerust dat de huidige ruimte de definitie vereenvoudigt van de condities van het vormingswerk (ik). Het is nooit teveel eraan te herinneren dat de hier voorgestelde nalatenschap een verificatie biedt van interactievormen (Zainabu). De ervaring toont ons duidelijk dat het observeren van de verschillende analyse invalshoeken de definitie vereenvoudigt van onze opties in verband met antropogogie (Babitha). Het is fundamenteel aan te tonen dat de huidige ruimte het voortdurende bijwerken inhoudt van de interactievormen (Umut). Bibliowoners en mede-equivalieden van de hele planeet, weet dat de uitbreiding van onze activiteit de voorbereiding bijstaat van educatieve analyse voorstellen (Binh Pham). Het is zo dat het gebruikte model voor het ter beschikking stellen van de documenten de definitie vereenvoudigt van de gewenste indicatoren (Sayen).

Hier gekomen hoorden we al heel wat gelach in het publiek.

Ik gaf signaal verder te gaan.

Het is fundamenteel aan te tonen dat de ter beschikking stelling

van de ruimte als studielokaal nauwkeurige interpretatie eist van de basis opties voor het succes van deze Ruimte (Catherine). We mogen niet vergeten dat de huidige ruimte verificatie biedt aan nieuwe studies in verband met het fenomeen menselijke relaties (Maria). Vandaag hier zijn betekent dat de consolidatie van de ignarometrische analyse een essentiële rol vervult bij de formulering van de condities voor het formatieve werk (Delun). De praktijk toont ons aan dat de hier voorgestelde nalatenschap nooit het inzicht schaadt van de door Joana en Catherine Demeester geformuleerde begrippen (Moana).

Sommige luisteraars onder het publiek lazen nu luidop mee, zodra ze de gekozen zinssnede ontdekten.

Het is nooit teveel eraan te herinneren dat het gebruikte model voor het ter beschikking stellen van documenten tot de correcte interpretatie bijdraagt van onze manier om werkgroepen te vormen (Idrissa). We moedigen de ontwikkeling van kennis aan omdat de verdere ontwikkeling van hoe we ons opstellen een mijlpaal voor de analyse betekent van onze einddoelen waar het kennisverspreiding betreft (Liberty). Het is zo dat de terbeschikkingstelling van de ruimte als studielokaal een essentiële rol vervult bij de formulering van de condities van het vormingswerk (Pablo). Beste genodigden, beste vriendinnen en vrienden, geloof gerust dat de opening van de Ruimte verificatie biedt van de door Joana en Catherine Demeester geformuleerde begrippen (Lev). Dank U (ik).

Het gelach was nu algemeen en het werd door een groot applaus begeleid. Ik wachtte even en nam daarna terug het woord: “Ik denk dat jullie reactie toont dat jullie me volgen in

mijn bedenkingen rond de zin of onzin van openingstoespraken. Ik denk dat we geen schrik moeten hebben komaf te maken met dit soort pré-Heropbouw vormen van sociale relaties. Een ruimte zoals deze hier, zoals alle ruimtes van de Centrale Bibliotheek, bestaat omdat haar bestaan mogelijk is. En dit is geen *lapalissade*. De ruimte bestaat omdat de werkgroep die hem wilde materialiseren een publieke audiëntie aanvroeg om zich ervan te verzekeren dat het project geen schade berokkent aan mede-equivalieden van Bibliopolis, waarna we groen licht kregen. De toekomst zal uitmaken of deze ruimte ook voor anderen zin heeft. En dat brengt me bij de derde wijze van inleiding. Indien jullie hiermee instemmen, kunnen we de collectieve wens uitschrijven die we vandaag hebben voor deze ruimte. Ik kan uit het simpele feit dat hier ongeveer tachtig mensen meer aanwezig zijn dan de oorspronkelijke werkgroep afleiden dat onder een aantal van de aanwezigen die wens bestaat."

"*Mag ik even? Ik ben Chaytan Liber*. Ik moedigde mijn dochter en mijn kleindochters aan voor dit project en nu wil ik er ook aan deelnemen. Wie me kent, weet dat ik afstam van een familie Ignoranten. Tijdens de Vulkanische Winter besloten mijn ouders de naam Liber aan te nemen. Ze deden dat om het belang van het dialogiserend leren duidelijk stellen. De naam is een symbolische verwijzing naar hun herontmoeting met kennis en wetenschap waarbij boeken een grote rol speelden en de opgedane kennis hen bevrijdde van hun vooroordelen. Ik hoop dat ik me hier in deze ruimte verder kan verdiepen in de geschiedenis van alles wat te maken heeft met de vruchtbare

herontmoeting tussen Vluchtelingen en Ignoranten.”
“*Mag ik? Pedro*. Ik ken enkele teksten van Pablo en zakte vandaag naar hier af omdat ik wist dat Pablo bij dit project betrokken is. Ik zie in deze ruimte mogelijkheden om mensen te vinden die geïnteresseerd zijn in een werkgroep en een project over leerprocessen van wezens met zelfbewustzijn versus leerprocessen van wezens of objecten zonder zelfbewustzijn.”
“*Ik ben Amadeus*. Ik zoek mede-equivalieden geïnteresseerd in het werk rond egoïsme en altruïsme. Een ruimte die institutionele antropogogie met ignarometrische analyse verbindt lijkt me een goede startplaats.”
“*Tabatha*. Ik denk de wens gehoord te hebben om van deze ruimte een ontmoetingsplaats te maken voor nieuwe projecten eerder dan een consultatieplaats. Wat mij enthousiasmeert is het idee dat het om een startplaats gaat en niet om een einddoel voor projecten en leergemeenschappen.
“*Arthur*. Ik meen te begrijpen dat sommigen van de aanwezigen de wens hebben om gebruik te maken van deze ruimte voor leerprojecten over hoe we leren. Mijn wens is dat een deel van deze leerprojecten ons meer inzicht verschaft over de stroom interacties tussen ver van elkaar liggende gemeenschappen en ook hoe we als Soort onze cultuur voor horizontale relaties kunnen verstevigen. Voor mij is één van de analysefactoren hoe we de snelle culturele evolutie in harmonie kunnen houden met de veel tragere biologische evolutie. Het heeft misschien te maken met wat het zelfbewustzijn veroorzaakt, niet alleen wat cognitieve capaciteiten betreft maar ook waar het om het innemen gaat van een plaats in een sociale structuur. De

ignarometrische analyse geeft ons interessante start-hypotheses om de duurzaamheid na te gaan van eerder verticale of eerder horizontale maatschappijmodellen. Ik koos ervoor ingenieurswerk te ontwikkelen. Ik stel dat er een nauwe band bestaat tussen technische projecten en sociale modellen."

"*Ayala*. Ik interesseer me voor de ecosystemische aanpak van de interacties. De interacties tussen wezens van dezelfde soort zijn volgens mij een deelverzameling specifieke interacties, binnen een grotere verzameling van vrijwillige of niet vrijwillige, bewuste en onbewuste interacties die meer of minder horizontaal verlopen. Het zou interessant kunnen zijn, hier, in deze ruimte, waar we in zekere zin beschikken over de geschiedenis van de gemodelleerde interacties binnen onze eigen soort, te denken over hypotheses voor het modelleren van interacties vanuit ecosystemisch oogpunt."

"*Pratibha*. Als ik het goed begreep, is de collectieve wens van wie tot nu toe het woord nam hier over een Ruimte te beschikken die meer is bedoeld voor creatie dan voor consultatie. Een plaats die projectdragers van een betere kennis van zaken voorziet voor ignarometrische analyse of zelfs om deze analyse verder te verfijnen."

"*Hashim*. Om verschillende redenen werd ik geraakt door de eerste tussenkomst van deze collectieve redevoering, van Chaytan. Mijn grote wens is hier ruimte te vinden voor het uitwerken van projecten met mede-equivalieden van andere Polis. Ik denk dat dit een bijdrage zal betekenen voor de duurzaamheid van horizontale interacties tussen bewoners van verschillende polis."

"*John*. Dank je Hashim. Ik heb een soortgelijke achtergrond als Chaytan. Ik zie niet enkel in deze ruimte een mogelijkheid voor reeds vernoemde wensen, maar ook een kans voor het verder uitwerken van mede-equivalitaire beschouwingen om de volgende volgende 50 jaar en het volgende hectojaar voor te bereiden. We beginnen vandaag te voorzien dat er gaandeweg klimaatcondities zullen bestaan voor permanente vestigingen ten zuiden en ten noorden van de huidige koude-grens. Dit opent noodzakelijkerwijze de discussie over het gebruik, of liever, de ecosystemische interactie met gebieden die vóór de Heropbouw dicht bewoond waren. Het zal niet enkel nodig zijn de Polipolische Raad hiervoor te mobiliseren maar het zal ook belangrijk zijn dat bewoners van de Polis die over de archieven van de menselijke kennis beschikken zich in hun leerprojecten interesseren voor deze toekomstige vestigingsplaatsen. Ik maak deel uit van een groep die samenwerkt met Ignoranten waarmee we meer recent in contact kwamen. Sommigen willen liever nieuwe gemeenschappen opstarten dan opgenomen te worden in bestaande gemeenschappen. De analysemodellen van Emmy en Alberto zullen, als ik me niet vergis, goede hulpmiddelen zijn."

"*Teitur*. Voor de collectieve wens om van de ruimte een ontmoetingsplaats te maken voor nieuwe projecten zoals de studie van ecosystemische interactie, zou ik graag volgende suggestie doen: is het niet wenselijk, nuttig en efficiënt om een permanente intercommunicatie-lijn te openen met soortgelijke ruimtes in andere Polis die de menselijke kennis verzamelen, verrijken en ter beschikking stellen? Drie lijken me

vanzelfsprekend: Arqueopolis, Perolapolis en Culturopolis."
"*Wolfgang*. Ik sluit aan bij de geformuleerde wensen van wie het heeft over de interactie met mede-equivalieden die geen Bibliowoners zijn. Ik zou graag zien dat deze ruimte ook een ontmoetingsplaats kan zijn voor werkgroepen of commissies van de Polipolische Raad die relaties opbouwen met nieuwe mede-equivalieden die van buiten de Aarde komen en zich in aanpassingsfase bevinden op de maanbasissen."
Na Wolfgang's suggestie nam niemand nog het woord. Na even gewacht te hebben, verbrak ik de stilte: "Het lijdt voor mij geen twijfel dat de nu geformuleerde wensen de JCDR publiek opstart in de zin van de verwijzingen ernaar in de gangen van de Bibliotheek en ongeveer zoals we het ons zelf hadden voorgesteld. We creëren vandaag nogmaals een ruimte die faciliteiten biedt voor projecten in co-auteurschap tussen mede-equivalieden."
Ik keek de schrijfgroep van de Magister-Auctor saga aan: "Nu jullie ontslaan zijn van het pseudo-auteurschap waaraan jullie hebben meegespeeld, willen jullie met iets bijdragen?"
Maria nam het woord: "Ik had wat schrik toen Alberto me aankondigde dat hij de inhuldigingstoespraken wilde ironiseren. Ik herinnerde hem eraan dat hem gevraagd werd curator te zijn van deze ruimte en dat wie hierop aandrong dit ook deed omdat hij ons erg genegen is, en omdat we wisten hoe belangrijk het voor Lev en voor hem was over een ruimte te kunnen beschikken met de geschiedenis van de ignarometrie, die ook voor een groot deel de geschiedenis van hun familie is. Ik denk dat het een goed idee was om ons met de glimlach te

doen nadenken over openingstoespraken. Ik denk dat we de wensen die hier tijdens de derde vorm van opening werden geformuleerd moeten doen circuleren om de JDCR betere bekendheid te geven aan wie slechts af en toe de bibliotheek bezoekt, zowel in loco als op afstand.”

Pablo voegde hieraan toe: “Ik denk dat de meeste aanwezigen al weet hebben dat de groep die vandaag zo vriendelijk door Alberto werd gemanipuleerd — opnieuw gelach — in zekere zin de hier geformuleerde collectieve wens al in de praktijk brengt. We besloten van onze interesse om documenten uit het verleden te bekijken en te organiseren een collectief biografisch schrijfproject te maken over de ignarometrische analyse en de institutionele antropogogie. De voorlopige ontwerpen liggen hier ter beschikking en alle bijdragen zijn welkom.”

Umut zei: “Ik leerde gaandeweg deze ruimte begrijpen, terwijl ik meewerkte aan haar ontwerp. Het is een nooit volledig afgewerkt project, een nooit gesloten interactie-ruimte. Mijn wens is dat deze ruimte zich als *onthaalplaats* voor projecten blijft opbouwen met de mensen die van haar gebruik maken. Mijn wens is zo ook te vermijden dat de ruimte de opslagplaats wordt van een afgewerkt verhaal, een beëindigde geschiedenis. Zoals Babitha zegt, is het beëindigen van de geschiedenis verraad plegen ten aanzien van haar essentie.”

“Onze collectieve startwens vandaag, is die van een niet dogmatische ruimte, zonder eindbestemming, verrijkt door de bijdragen van wie voelt dat wat hij of zij om handen heeft het hier goed stelt. De eerste wensen werden al verwoord. We kunnen ze nu ook door onze actie waar

maken”, besloot Liberty.
Ik hoefde slecht te eindigen met een “hartelijk dank voor jullie aanwezigheid en bijdragen”.
En daarop vluchtte ik snel naar een dichtbijgelegen toilet.
Intestins obligent.

De zelfvernietiging van de eeuwigheid

De late namiddag was lawaaierig. Ik was me vandaag meer dan ooit bewust dat ik mezelf behoorlijk in nesten werkte door plots interesse te betonen in het vieren van jaarverlopen. Nu maak ik al deel uit van een voorbereidend feestcomité, *godbetert het*, zouden ze voor de Heropbouw gezegd hebben. Mijn vader haalt volgende maand de tachtig-drempel. En sinds zo’n vijftien dagen hoor ik stelselmatig woorden zoals ‘*Alberto, we moeten het over Lev’s verjaardag hebben*’ of ‘*heb je al aan iets voor Lev gedacht?*’, of een schijnbaar meer vrijblijvend ‘*Wordt Lev niet tachtig een dezer dagen?*’.
Maria stelde voor enkele vrienden en familieleden samen te brengen om ideeën te spuien.
In onze tuin zaten dus Kendi en Paula naast Maria’s moeder Kate. Verder waren er Oom Leon en mijn moeder Sara die nog vier vrienden van papa hadden meegebracht. Mijn dochters kwamen vergezeld van Halona, Dulan en de Liber-tweeling. Die groep vertegenwoordigde de *generatie kleinkind*. Mijn zus Olívia bracht onze jeugdvriendin Kylie mee. In onze kindertijd maakte ze deel uit van onze favoriete leergroep.

Sara, Leon, en hun vrienden Raja, Despina, Vanderlei en

Hiroka voerden een geanimeerd gesprek aan hun tafel. Ik zei het al eerder, ik hou niet van lopende buffetten. Bij zo'n gelegenheden lopen vooral sausen en dranken uit niet in evenwicht gehouden borden en glazen. Dus verschijnen bij eetgelegenheden in onze tuin, uit aanliggende tuinen migrerende stoelen en tafels. Ik moet hierbij zeggen dat ons tuinmateriaal ook een permanente reiskriebel heeft.
Ik vervoegde de Kring Der Ouderen en vroeg mijn moeder hoe ze het aan boord had gelegd om hier te zijn zonder mijn vader.
"Lev is niet zoals jij," lachte ze. "Hij zei onmiddellijk '*Ga maar mijn feest organiseren. Maak er iets goeds van en vertel me daarna niets op voorhand*.' Simpel."
Raja pikte het woord op: "*Simpel*. Dat was de bijnaam van onze werkgroep, weet je nog? We begonnen onder begeleiding van jou grootmoeder, Alberto, en enkele mede-equivalieden van de groep Bregman. Onze bedoeling was bij te dragen aan het evolueren naar een gemeenschapsmaatschappij zonder geld. De aangekondigde obstakels waren overdonderend. Dus waren we behoorlijk verbaasd toen we zagen hoe kleine groepjes uit *Paradijs, Parel* en *Ultima Rosa*, zo'n stevige steun was voor wie van de Maanbasis terugkwam. We konden bijna al onze voorstellen en bijdragen beginnen met '*Het is simpel. We zouden kunnen…'*."
Hiroka knipoogde naar Sara en zei: "Economisten-zoon Raja vergeet zoals steeds te zeggen dat toen we terugkwamen van de Maan, het geld hier volledig uit circulatie verdwenen was. Dat kwam gewoon omdat niemand er iets effectief mee kon doen. De waarde van de dingen was iets zó abstract, iets zó *Elysium*.

Sara en ik grapten dat het Manna van de Rijken naar de hemel was teruggekeerd en de eraan verslaafden gelijk had meegenomen. De Tijdloze had zijn vertegenwoordigers op aarde tot zich geroepen. Zelf twijfelden we over de ontvangst. De priesters hielden al sinds het begin van de landbouw de boekhouding bij van wat op de goddelijke gronden werd verbouwd. Daarbij kregen de verbouwers een klein deeltje van de oogst als betaling voor hun zwoegen. Maar die boekhouders waren niet altijd voorbeeldige beheerders. Al sinds het begin bestond er een soort tendens tot verduistering van inkomsten…"
Sara schaterde en Raja zei: "De wijze waarop Sara, Hiroka, en nog enkele anderen dit verhaal over de *Elysiaanse* rijkdom in vorig hectojaar als een soort parabel vertellen is zeker een goede basis voor een legende in de reeks 'Ultieme bestraffingen der Goden'. Catherine schreef het heel mooi uit toen ze het boek *De heropbouw van de wereld* voorbereidde op basis van haar gesprekken met onze groep."
"En toch is het waar dat heel de opbouw van de gemoedelijke gemeenschapsmaatschappij simpeler verliep dan we gedacht hadden," zei Vanderlei. "Ik denk soms dat het een beetje te gemakkelijk ging. Menselijke handelingen werden al een tijdje niet meer in muntstukken omgezet. Mineralen en chemische elementen zijn gewoon terug mineralen en chemische elementen en hebben enkel nut in praktische toepassingen. De 'eeuwige' waarde van diamanten, goud, juwelen verloor haar eeuwigheid op één jaar tijd."
Kendi en Paula kwamen bij ons zitten en Kendi vroeg: "Hoorde ik iemand zeggen dat priesters de boekhouders van

de goden waren, of hoorde ik het verkeerd?"
Leon antwoordde: "Je hoorde wat voor velen een mogelijke hypothese is als je de studie maakt van de opkomst, ontwikkeling en verdwijning van de standaard om de toegewezen waarde aan een grondstof, een object of een idee vast te stellen.
Halfweg hectojaar 119 interpreteerde men de vondsten op woonplaatsen van civilisaties die voorafgaan aan de vrijwel planeet-omvattende civilisatie die we kenmerken als *kapitalo-consumentisme* grotendeels op dezelfde wijze: de ontwikkeling van de spiritualiteit naar de religiositeit zou wel eens de kern kunnen zijn van de neolithische revolutie. Daar zou ook de oorsprong te vinden zijn om bezittingen een waarde toe te kennen en er een boekhouding van bij te houden. Wie zich voor de geschiedenis van de religies interesseert kan heel wat informatie vinden in vandaag terug beschikbare werken van geschiedkundigen, theologen en sociologen. Marylène Patou-Mathis, Reza Aslan, Kader Abdolah, Yuval Harari zijn er de voorlopers van. Ze leggen deels onafhankelijk van elkaar een stevige basis voor de hypothese dat het verbouwen van planten en het kweken van vee het gevolg is van de ontwikkeling van het spirituele leven op het einde van het Paleolithicum en begin van het Neolithicum. De eerste grote tempelwerken zouden gebouwd zijn door wie essentieel nog als nomade leefde. De complexiteit van de bouwwerven maakte echter dat grote groepen bouwers gedurende langere tijd op dezelfde plaats moesten blijven. Die moesten ook gevoed worden. Dan zou landbouw en het houden van vee een gevolg zou zijn van de

eerste nederzettingen en niet andersom. Die nederzettingen zouden op hun beurt de consequentie zijn van het vermenselijken van de goden. Ze werkten het spirituele denken van de verzamelaar-jagers verder uit waar het om het etherische en transcendente ging."

Raja ging verder: "En dat is de achtergrond van het grapje van mijn vriendinnen. De vermenselijking van de goden geeft aanleiding tot het maken van woningen op aarde voor de in beeld gebrachte god of godin. Tempels verschijnen en de priesters en priesteressen zijn de butler, huisknechten en -meiden van die god of godin."

Sara voegde hieraan toe: "Sinds de laatste twee hectojaren voor de Heropbouw stellen vondsten de hypothese over de monogenesis van het schrift in vraag. Dat zou niet enkel ontstaan zijn ergens in het oude Sumerië. Het protokapitalisme daarentegen zou wel in die streek kunnen ontstaan zijn. De evolutie van pictografische voorstellingen van het gesproken woord naar een vorm van boekhouding in spijkerschrift zou te maken kunnen hebben met de overtuiging dat het land aan de goden toebehoort. Wat erop gekweekt wordt moet dus ook aan die goden toekomen. Een deel van de opbrengst dient om de producent te betalen als dank voor het geleverde werk. Reza Aslan maakte een synthese van de argumenten voor die hypothese. We kunnen ons dus een scenario voorstellen waarbij de opperpriesters of butlers van de goden gaandeweg niet de rekeningen bijhielden maar het hele bezit beheerden. Ze beheren feitelijk in naam van de goden gebruik makende van wat de goden toebehoort. Van beheren naar regeren gaan maar

twee letters. En hop, de scheiding is volmaakt. Wie de gave van het houden van de boeken beheerst en de daaropvolgende interpretatie ervan, heeft macht over wie dit niet beheerst."
Maria kwam tussen. "En wat waar was voor het boek-*houden*, werd het ook voor het boek-*schrijven*. Wie de mythe neerschreef, beheerste niet alleen de mythe zelf, maar heerste ook over wie de mythe aanhing. Maar voor het zover kon komen moest de wijze om gebeurtenissen vast te leggen, de wijze waarop de verslaggeving geschiedde, ook evolueren. Eenvoudige zaken zoals het later interpreteren van een geregistreerde levering behoeven geen volzinnen. Het vastleggen van een verhaal of een verslag was een veel complexere zaak. Op de verschillende plaatsen betekende evolutie van het schrift een vereenvoudiging van de code. Dat was niet eenvoudig, omdat die code altijd op een of andere wijze de abstrahering inhoudt van de voorstelling van de gebruikte klanken om woorden en zinnen te maken."
Paula merkte op: "Nog een voorbeeld waarbij je niet kan spreken van een lineaire evolutie van slecht naar goed. Het protokapitalisme evolueerde naar een maatschappelijk model van kapitalo-consumentisme dat uiteindelijk instortte, omdat het principe van eeuwige groei niet houdbaar was. Maar we kunnen ook stellen dat het protokapitalisme aan de oorsprong lag van één van de grote uitvindingen van de mensheid: de ontwikkeling van het werkelijke schrift."
Kate had aandachtig het laatste deel van het gesprek gevolgd en zei: "In mijn kinderjaren was *Elysium* een niet weg te denken werkelijkheid. En, zoals jullie weten, heeft mijn familie decennia lang gewerkt met Ignoranten. Een doorslaggevend element bij

discussies over de mythe van de eeuwigdurende groei was om *Elysium* meer als een symbool te zien dan als een plaats. Wie het geloof in het geld als symbool van effectief of hypothetisch bezit behield en daaraan een positie in de hiërarchie bleef koppelen zelfs wanneer de volgelingen voor dat geloof schaars werden had *Elysium* nodig voor die geloofsbetuiging. Om die discussie in te leiden gebruikten we vaak de vertoning van de oude film uit hectojaar 120 die de naam gaf aan de ruimtestad. De film was een typisch product van de kapitalistische wereld die de eerste signalen van haar onomkeerbare verval nog negeerde. Het was een fictie over hoe de filmmakers toen de toekomst voorzagen. En dat maakte het debat zo interessant.
Sommige gesprekken gingen over de keuze van een naam uit een fictie-verhaal voor de uitwijkplaats die de top van de Bloomkampers zich liet bouwen. Toch bleek de film een goede basis te zijn om het conflict te bespreken tussen empathie en individualisme, twee neveneffecten van het ontstaan van het zelfbewustzijn. Verder was het gebruik van een tijdsgebonden toekomstfilm, die op het einde de hiërarchisch opgebouwde maatschappij bewaarde, een goede aanpak om over de waarde van de informatie te spreken. Dit gebeurde zowel lokaal als op afstand. De leidraad daarbij was hoe men in samenlevingsverband elkaar op een gezonde manier blijvend op de hoogte houdt van wat er gebeurt. De excessen van vooral de laatste eeuw voorafgaande aan de Heropbouw fungeerden in zekere zin als tegenvoorbeelden."
Vanderlei knikte: "Een van de knelpunten niet zozeer bij de

Ignoranten maar ook vandaag nog in Bibliopolis met Documentenhouders en vooral met nakomelingen van de Elysianen is hoe ons zelfbewustzijn gemakkelijk leidt tot het niet aanvaarden dat elk leven eindig is. De spirituele ontwaking, gevolgd door de religieuze beleving ondersteunt al snel een kringredenering. Die gaat ongeveer als volgt: als ik in leven een gematerialiseerde geest ben, kan ik mij gemakkelijk inbeelden dat die geest tot in de eeuwigheid zal zoeken naar een '*materie*' waardoorheen ze zich kan doen gelden. Waarom zou ik er dan niet voor kunnen zorgen dat de materie dezelfde kan blijven. Dat bespaart werk voor de geest.
We mogen niet vergeten dat de opdrachtgevers voor Elysium er van overtuigd waren dat de planeet snel onleefbaar zou worden. Het grondgebied was onderverdeeld en bestuurd door totalitaire regimes. De natuurlijke omgeving was zwaar aangetast, de mensen werden hoe langer hoe meer door snel veranderende virussen en bacteriën getroffen die hoe langer hoe meer tegen medicijnen bestand waren. Men dacht dat de volledige natuurramp nabij was.
We hoorden al eerder zeggen dat het kapitalisme in zekere zin zichzelf vernietigde. Het verplicht algemeen onderwijs vervangen door facultatieve instructie op afstand kan je vandaag zien als een blunder van formaat. Hoe langer hoe minder bestemmelingen van die instructie kregen die ook effectief. En dat was het gevolg van een andere blunder. De top installeerde steeds meer middelmatige bestuurders. Die waren niet enkel arrogant maar ook ignorant. Het hectojaar 119 kenmerkt zich door pogingen tot pseudo-controle van het

kapitalisme. De rijkdom zou enigszins verdeeld worden over de burgers van de Naties met zogenaamde democratische regimes of met volksregimes. Dit werd een flop. Grote bezitters concentreerden de rijkdom vrij snel terug in eigen handen. Maar toen gebeurde er iets wat op het eerste gezicht ondenkbaar was. De Bloomkampers waren zo bezorgd over hun eigen overleving en de overleving van hun eigen nakomelingen dat ze op zeker ogenblik de instandhouding van het consumentisme-model verwaarloosden.

Het proces dat de ineenstorting inluidde begon in Sumerië en eindigde in Elysium. De redenering was ongeveer de volgende: ik, leider, hou de mythe van de vermenselijkte goden in stand. En wanneer ik zelf de goden vertegenwoordig, wie zou dan beter zijn om me op te volgen dan mijn eigen zoon? Niemand natuurlijk! Dus zal mijn zoon mij als vertegenwoordiger opvolgen. Maar ondertussen kan ik toch beter ook voor mijn geest zorgen. Je weet maar nooit… Maar wacht even. Als ik de goden vertegenwoordig, en mijn zoon dat daarop zal doen, waarom zou ik dan die vermenselijkte god zelf niet zijn? Zijn rijkdom beheer ik al. Zijn dogma is mijn dogma. Dus… Ondertussen evolueert techniek en wetenschap. Ik, leider, denk verder. Kijk, het is niet eens een origineel idee. Het materiële omhulsel in goede staat houden dat is belangrijk. In elk geval gedurende de tijd die de geest nodig heeft om nieuwe materie te vinden… Goed, waarom niet permanent? Maar zelfs indien *cryogenics* wetenschappelijker klinkt dan mummificatie, blijven mijn twijfels toch. Dus is de poging om mijn leven voor eeuwig te verlengen via geneeskunde en cybernetica misschien een

betere gok. Maar dan wel ver weg van het gevaar om overreden of doodgeschoten te worden. Dus: *Elysium* voor wie alle rijkdom van de wereld bezit.
Ik heb niet de gave om het hoofd van de Bloomberg-11 nummers van toen binnen te dringen maar het lijkt me een mogelijke redenering. De monetaire goden die zich koesterden in bezit en obsessief individualistisch denken over de toekomst verlieten planeet Aarde. Ze lieten de rest van de bevolking aan hun lot over. Natuurlijk veroorzaakten de arrogante leiders van de Ignoranten veel schade. Maar er kwam geen totale uitroeiing van wie op aarde achterbleef. Het irrealistisch blijven zoeken naar het levenselixir had ook geen resultaat alle cybernetica en preventieve geneeskunde ten spijt.
En door in feite de conditionerende instructie te beëindigen en goederen en diensten uiteindelijk steeds ontoegankelijker te maken zorgde de hiërarchie-top er zelf voor dat het geloof in de geldelijke valorisatie van het bezit van goederen en diensten irrelevant werd."
Ik kwam tussen: "De aangeboren wil tot leren van onze Soort verdween niet. En zodra die leercapaciteit werd bijgestaan door empathische educatieve vraagstelling toonde ze nogmaals haar verbazingwekkende en betoverende werking."
Liberty keek me aan en zei: "Papa heeft zo van die opmerkingen… zoals toen hij me enkele jaren geleden zei dat het *waarom* het *hoe* overstijgt. Dat speelt dikwijls door mijn hoofd als we het over leren hebben."
Olívia en Kylie lachten en Kylie zei: "Werkelijk, Alberto, jij verandert geen steek. Je blijft mensen verwarren, net als toen.

Weet je het nog, Olívia, we waren zo'n 13 of 14 jaar oud en Alberto pas 10. We speelden hier in de buurt in het Centraal Park. Hij keek naar een ander kind dat achter de vogels aanliep. Die vlogen op telkens wanneer het jongetje ze bijna aanraakte. Ze streken enkele meters verder terug neer, waarna het jongetje opnieuw in hun richting liep en daarbij schaterlachte. Alberto zei ons: '*Kijk naar dat jongetje, wat een prachtige manier om ons de essentie van de utopie uit te leggen*'. Ik zei 'mmm' en ging zodra ik kon de betekenis opzoeken van 'essentie' en van 'utopie'. Ik weet waarom ik me die episode nog herinner. Veel later las ik de boutade van Oscar Wilde '*vooruitgang is het verwezenlijken van utopieën*', en ik hoorde plots Alberto weer. Ik hou van de plasticiteit van de Germaanse talen, die het begrijpen van samengestelde woorden gemakkelijk maakt. Het Franse *progrès* of het Portugees *progresso*, afgeleid van *progredior*, dus *gradior*, voorafgegaan door *pro-*, betekent uiteraard net hetzelfde als het Duitse *Fortschritt* of het Vlaamse *vooruitgang*. Maar in het Nederlands is het eenvoudiger het verband te zien tussen *gaan*, *voor* of *vooruit* en de samenstelling *vooruitgang*. Een Portugees moet al heel wat Latijn machtig zijn om het verband te zien tussen *andar*, *frente*, *pro-* en *progresso*. Utopieën verwezenlijken, vooruit-*gaan*. Ik las dat Herman Portocarero wat voorzichtiger was. Vooruitgaan, ja, maar zonder volledig te verwezenlijken. Misschien vreest hij dat we dan het risico lopen stil te vallen en geen nieuwe *Niet-Plaatsen* opzoeken. Wat het jongetje van Alberto dat achter de duiven aanliep wel deed."

Ik voelde me een beetje verlegen. "Weet je," begon ik, "ik doe dat niet opzettelijk. Het is gewoon luidop denken. En wanneer

ik naar mensen kijk en mensen hoor, kan ik het niet laten. Het zijn spontane reacties. Ik denk dat Liberty zich een gesprek herinnert waarbij we het over intelligentie hadden. De volledige context, als ik me niet vergis, had te maken met hoe we reageren op een bepaalde configuratie of proefneming. Volgens mij is de nodige creativiteit om eender welk onderwerp aan te pakken gebonden aan de vragen om te begrijpen waarom we wel deze hypothese maar niet gene weerhouden. Het *hoe* is operationeel, het *waarom* is origineel. Dit is niet meer dan een persoonlijke en heel elementaire gedachte. Ik leerde van mijn werk met kinderen dat de '*waarommen*' gewoonlijk leiden tot meer diepgaande leerprojecten dan de '*hoe's*'. *Waarom* bestaat er zwaartekracht (of, zoals het me door een kind werd geformuleerd, *waarom* vallen de stenen, als we ze omhoog gooien) is van een andere orde dan *hoe* weten we van de zwaartekracht af. Hier stelt zich de vraag over de zwaartekracht zelf niet, zoals wanneer we vragen *waarom* de stenen vallen. De zwaartekracht is meer dan vallende stenen op aarde en de vraag 'Waarom is er zwaartekracht' leidt tot een ander gesprek dan "Hoe werkt de zwaartekracht'. De kinderen stellen kettingvragen die met waarom beginnen en die we samen met hen kunnen verkennen en anders formuleren. Een '*hoe*'-vraag is vaak een valstrik voor volwassenen. We zullen er sneller een direct antwoord aan geven dan tegenvragen te stellen. Als je die redenering volgt dan denk ik dat het voor een lerende interessanter is te vertrekken van de vraag '*Waarom zegt men dat het gebruik van het geld op een soort geloof steunde?*' dan van '*Hoe werd het geloof in geld gebruikt?*'.

Tijdens de drie hectojaren die de Heropbouw voorafgaan had het op instructie gebaseerde onderwijs bijna volledig komaf gemaakt met de dialoog en het debat dat zich baseert op de *waarom*-vragen. Het op instructie gebaseerde onderwijs voor kinderen gaf de machthebbers blijkbaar een bijkomend voordeel. Het veroorzaakte ook bij volwassenen de desinteresse voor dialogiserend leren. Op die manier was het vrij gemakkelijk de cognitieve capaciteiten bij een groot deel van de bevolking te conditioneren. Daarna was het mogelijk om, zoals bij een goocheltruc, de zaak om te draaien. Een gemakkelijk en algemeen gebruikt argument was dat intellectuele inspanning biologisch bepaald was en dus niet voor iedereen weggelegd. Bijna alle democratische regimes van het hectojaar 121 evolueerden naar een totalitair regime omdat wie de macht uitoefende zichzelf en de anderen liet overtuigen met dit soort argumenten door de adepten van genetische zuiverheid.
Het begrip *Tabula Rasa,* oorspronkelijk een beeld voor de pas geborene, werd doorheen heel de geschiedenis door velen gebruikt. We hebben een vrij goed beeld van de evolutie van het concept sinds Aristoteles tot aan de neuro-wetenschappers die met ons samenwerken in Bibliopolis via ondermeer Avicenna, Aquino, Locke, Freud of Chomsky. Er is altijd een eerder edelmoedige ondertoon met de suggestie dat om het even wie om het even wat kan leren.
Het stokpaardje van Comenius om absoluut alles aan absoluut iedereen te onderwijzen zou te maken kunnen hebben met het feit dat hij tijdgenoot was van John Locke. Hoewel… Hij publiceerde zijn ideeën slechts ruim 20 jaar na Comenius' dood.

Het *Tabula Rasa* concept kwam wel tegemoet aan het in stand houden van de caste van armen en knechten. Voor hen was er het instructie-model, een obsessie voor De La Salle of Lancaster. Niet omwille van biologische maar wel van maatschappelijke redenen schreef de meester minder in op het *tabula rasa* van armen knechten dan op de *tabula rasa* van geprivilegieerden. Als om het even wat aan om het even wie kan geleerd worden kan je beter de *watten* en de *wieën* in gescheiden doosjes houden zo denkt de heerser.
De belangrijkste reden om voorzichtig om te gaan met de steeds opnieuw opduikende bedrieglijke leuze van gelijke kansen voor iedereen in het onderwijs vóór de Heropbouw is dat men steeds vertrok van het idee dat iedereen hetzelfde startpunt had. Biologisch was dat toen misschien zo, maar sociaal gezien zeker niet. Zelfs, nu na de Heropbouw, is dat niet altijd het geval. Het is niet hetzelfde om kind te zijn in Bibliopolis, Arqueopolis, Culturopolis, Perolapolis of in een meer recente gemeenschap. Gelijkheid alleen is niet genoeg. We zijn er ons wel heel erg van bewust maar dat betekent op zich niet altijd dat we in alle mogelijke gevallen in staat zijn de nodige verscheidenheid van aanpak te koppelen aan de verscheidene omstandigheden om efficiënte leerprocessen te bewerkstelligen. En net daarom lijkt me het dialogiserend leren een goede werkhypothese. Bij het dialogiserend leren kan je slechts meester zijn als je ook discipel bent. In *Paradijs der Boeken* werd die wederkerigheid erg op prijs gesteld."
Kendi vroeg: "Pragmatisch nu. *Tabula rasa*, ja of neen?"
Ik antwoordde: "Ik ben geen specialist in neurowetenschappen.

In functie van wat we weten van de genetica en de vorming van het embryo zou ik zeggen dat het moeilijk is om te beweren dat biologisch gezien alle wezens exact gelijk zijn. Ik vraag me af of er een duidelijk onderscheid bestaat tussen biologie en cultuur. In het algemeen zijn we ervan overtuigd dat de omgeving buiten de baarmoeder invloed heeft op het intra-uteriene leven. Tezelfdertijd zag onze schrijfgroep uit wat we leerden tijdens de voorbereidingen van het schrijven van de saga steeds duidelijker in dat het voor de antropogogen en proto-antropogogen vóór de Heropbouw onmogelijk moet geweest zijn zo te denken. Alles hing af van de wijze waarop op elk moment wat men als wetenschappelijk beschouwde in verband met zwangerschap, ontwikkeling van de foetus en het kind zijn. Voor mij heeft dit ook weer meer te maken met een *waarom*-vraag. Waarom was, de hele geschiedenis van de opvoeding door *tabula rasa* zo'n verleidelijk concept voor eender welke autoriteit. En waarom werd het te pas en te onpas gebruikt tijdens de korte periode waarin er nationale scholing bestond. Het stoort me niet ons in te beelden dat we in het begin van ons leven een soort onbevlekte geest zouden hebben, de *tabula rasa* waarop we onszelf bouwen met behulp van anderen. Wat me wel nefast lijkt was de gewoonte van wie het instructiemodel in het onderwijs toepaste om tabula rasa te *maken* van wat iemand al geleerd kon hebben vooraleer bij deze of gene instructeur te belanden. Anders gezegd, opvoeders verbeeldden zich dat ze een persoon konden uitwissen zoals men een kleitafel schoonveegde of een electronisch instrument heropstart. De aanhangers van totalitaire machtsverhoudingen waren brutaal,

denk maar aan de religieuze inquisitie. Men ging subtieler te werk met de nationale leerplannen van het gecentraliseerde onderwijs van de Naties tijdens de hectojaren 118 tot half 120. De combinatie van het uitwissen van vorige leerervaringen, instructie en gestandaardiseerde testen zorgde ervoor dat je iedereen vrij netjes op zijn plaats van afstamming kon houden."

Paula keek bedachtzaam. Ze zei: "En ondertussen maken we *tabula rasa* van het geloof in het eeuwige leven?"

Mijn moeder antwoordde: "Ik denk dat eerder kunnen spreken over meer en nieuwe kennisvergaring. Geen *tabula rasa* maar de vaststelling dat het eeuwige leven biologisch gezien niet bestaat. Kunnen we evalueren of er andere eeuwigdurende fenomenen bestaan? We hebben vandaag de middelen (nog?) niet om dit te bevestigen of te ontkennen. Een voorzichtige werkhypothese is dat het zelfbewustzijn ons poetsen bakt. Bij wie zich comfortabel in het leven geïnstalleerd voelde was dit zelfbewustzijn inherent aan op bezit steunende machtscultuur. Zoiets moest de wens wel voeden tot het eeuwige voortduren van de comfortabele positie. De truc bestond er dan in om wie niet comfortabel geïnstalleerd was te lijmen met een belofte tot eeuwig en comfortabel leven van het niet materiële aspect van het wezen, maar enkel aan wie er zich verdienstelijk voor maakte. En de inhoud van die verdienstelijkheid werd bepaald door wie de macht had."

Oom Leon merkte op: "We kunnen wellicht wat verder gaan als we het over het eeuwige leven hebben. Denk even aan ziel of geest, psyche, gedachte, of wat je maar wil. Wetenschappelijk is het niet mogelijk het *object* ziel aan te tonen. Maar je kan het

begrip ziel wel wetenschappelijk aanpakken. Psychologen en neurologen leggen de link tussen ziel of geest met temperament en persoonlijkheid. Die link is misschien zelfs effectief fysiek aanwezig in de frontale hersenkwab. De interactie van het rationele denken, in dit deel van de hersenen gesitueerd, met het limbisch systeem zou dusdanig verantwoordelijk kunnen zijn voor onze keuzes tussen goed en kwaad. En…"

Olívia kwam tussen. "Sorry, oom Leon, dat ik je onderbreek, maar, goed of kwaad, ondertussen hebben we bijna niets gezegd over wat we gaan doen met de verjaardag van papa. Heel deze namiddag is zijn verjaardag flink in de marge van het gesprek gebleven. En hoewel mijn broer dat op prijs zal stellen, gezien hij, tussen alle dingen van het leven, verjaardagsfeesten als iets volledig marginaal beschouwt was het toch de bedoeling pap's verjaardag voor te bereiden."

Iedereen lachte.

"En toch", zei ik, "kan het marginale interessant zijn om de kennis vooruit te helpen. Wat zouden we zijn, mocht niemand opmerkingen gemaakt hebben in de marges van kennis verruimende boeken?"

Sara merkte op: "We zouden kunnen starten met een opmerking over het eeuwige leven. Ik vond in een boek over de filosofen van de Oude Griekse Academie dat ik enige dagen geleden in handen had in de Centrale Bibliotheek volgende anonieme randtekening: '*We kunnen natuurlijk altijd zeggen dat Aristoteles een zeker gelijk had dat van psyche, enkel Logos onsterfelijk is. Op zekere wijze is alle bewaarde menselijke kennis niet meer dan het opgetekende intellect, ook van wie zich niet meer fysisch onder ons*

bevindt.’
Maria zei: Als we de redenering volgen van deze anonieme aantekenaar, dan zouden we kunnen zeggen dat om een zekere onsterfelijkheid te bekomen, schrijven en co-auteurschap een goed begin zijn. En tot nader order lijken kleitafels uit hectojaar 55 eeuwiger dan een electronisch opslagapparaat uit hectojaar 121. Ondertussen, vermoeden Olívia en ik, papa kennende, dat het misschien geen slecht idee zou zijn onder de aandacht te brengen hoe in de marge verwezenlijkte vernieuwing zich verhoudt met centraal aanvaarde begrippen.”

Sinds altijd en voor altijd?

Sedmomehns

Dit dagboek heeft iets gemeen met alle andere dagboeken die ik ooit bijhield. Tijdens het eerste halfjaar schrijf ik meer dan tijdens het tweede halfjaar. En op het einde van het jaar, maak ik plechtige beloftes om het volgend jaar beter aan te pakken. Wat ik dan niet doe. Ik stelde vast dat het jaar 122.08 niet anders was. In dit tweede deel van van het jaar, heb ik, behalve voor Newnomehns, informatie voor één enkel verhaal, en niet voor twee of drie. Terwijl wie ondertussen het boek nog niet sloot, ***Oooh!*** kan denken, of misschien ***Ah!***, maar hoogstwaarschijnlijk ***Oef!***, ga ik verder met…

… De discrete charme van de marge van de bladzijde.

Voortijdig gelijk hebben is social gezien onaanvaardbaar.
(Robert A. Heinlein)

En zó waren we dus allen samen bij Lev en Sara thuis op papa’s verjaardag halfweg deze maand. Na het ritueel van het samen bereiden van de gemeenschappelijke maaltijd gebaseerd op de ingrediënten die elk van ons had meegebracht gingen we gezellig zitten om te sneukelen en te babbelen. De senioren Lev, Sara, Leon, Raja, Despina, Vanderlei en Hiroka voerden de hoogste toon. Mijn moeder en mijn zus stuurden nu en dan het gesprek bij, zodat ‘*de marge*’ het hoofdonderwerp bleef. Lev was enthousiast vooral telkens hij de bibliotheek Paulo Demeester ter sprake kon brengen. Hij werd hierin bijgestaan door Catherine en

een beetje door mij, hoewel mijn geheugen niets is, vergeleken bij de gecombineerde capaciteit van grootvader en kleindochter.

“Gisteren had ik een gesprek met onze vriendin Leontine,” zei Sara, Despina aankijkende. “Ze stelde voor om de in potlood geschreven nota’s in de marges van de boeken, die we voor restauratie binnen krijgen uit private collecties, uit te gommen."
“Oei,” antwoordde Despina, “het zal niet makkelijk geweest zijn het evenwicht te vinden tussen ‘*respect voor het object*’ en ‘*respect voor het gebruik dat van het object werd gemaakt*’.”
Olívia knipoogde naar me, toen onze pa zich onmiddellijk in het gesprek mengde: “Maar is dat nog altijd onderwerp van discussie? Was het niet al meer dan duidelijk dat de randnota’s echte schatten zijn voor de geschiedenis, de sociologie, de psychologie? Nee maar, probeer je slechts een ogenblik uit-gegomde marges voor te stellen… We zouden gelijk een vager beeld hebben over de verhouding tussen arrogantie en ignorantie… De randbemerkingen hebben hun discrete charme. Claudius Cardinalis, weten jullie het nog?”

Zoals alle aanwezigen wisten door het opzoekingswerk van Babitha en Delun hadden mijn voorouderlijke familieleden en hun vrienden een gedenkwaardige randbemerkingen-cultuur ontwikkeld. Claudius Cardinalis was in dit opzicht als marge-schrijver het vermelden zeker waard.
Misschien had Claudius zijn wat oudere tijdsgenoot Pierre de Fermat als inspiratiebron gehad. Wie herinnert zich niet hoe één

enkele randbemerking van deze jurist en wiskundige een soort absolute referentie werd niet enkel in de wereld van de wiskunde. Ik heb het uiteraard over zijn dikwijls geciteerde kanttekening in verband met de ontbinding van de macht van een getal in twee machten met dezelfde exponent. Die was in de oudheid opgelost voor kwadraten. In de marge van een in het Latijn vertaald *Arithmetica* van *Diophantus* schreef de Fermat in die taal zoiets als: '*Anderzijds is het onmogelijk een derde macht te ontbinden in twee derde machten, een bikwadraat in twee bikwadraten, of meer algemeen eender welke macht met uitzondering van het kwadraat. Ik vond hiervoor een wonderbaarlijk bewijs waarvoor deze marge echter niet breed genoeg is om het op te tekenen*'. Die opmerking in de marge is referentie vooral omdat hij wiskundigen over het probleem heeft doen nadenken gedurende 400 jaar. En het is nog altijd referentie. Nadat Wiles in 119.92 het bewijs leverde voor het theorema van Fermat blijft het debat voortduren of Fermat al dan niet een bewijs had. Wiles maakte immers gebruik van takken van de wiskunde die in Fermat's tijd nog niet bestonden. Hoeveel meer discrete charme kan een marge van een boek hebben?
Maar om naar Claudius terug te keren…
Lev zei: "Een voorproefje. Het volledige verhaal over Claudius staat in *Een gevaarlijke gedachte*. De oorspronkelijk katholieke bisschop had grote bewondering voor één van de leergierige pausen waarover vooral gesproken is lange hectojaren na zijn korte pausschap. In een exemplaar van *De gestis regem Anglorum* van de benedictijn William of Malmesbury vonden we

volgende kanttekening bij een referentie over Gerbert: '*mais les ignorants qui le succèdent le soupçonnent d'un pact avec Lucifer… ah, si Gerbert et Galilei auraient été contemporains…'*. Gerbert is de latere Paus Sylvester II die de door de arabieren aangepaste Indische cijfers de christelijke wereld had binnengebracht."

Catherine merkte op: "Opa, misschien kunnen we het ook even hebben over de nota's die Claudius naliet op enkele kopieën die hij had — hoe hij ze verkreeg weten we niet — van documenten van het proces van Galilei Galileu. Er is die brief die Galileu in 116.13 schrijft aan Kardinaal Benelli, waarin de wetenschapper uitlegt dat een letterlijke interpretatie van Heilig Schrift waarin God die de zon doet stilstaan om Joshua ter hulp te komen aan de zon de centrale positie geeft die Ptolemeus niet erkent waarvan Copernicus en hijzelf beweren bewezen te hebben."

"Ja, en hier schrijft Claudius iets in de zin van: '*Je ne sais pas si Dieu aura vraiment arrêter le soleil ou si le récitant aura voulu écrire une belle histoire. Mais Galileu ne fait que montrer que son hypothèse est plus cohérente avec la Bible que celle de Ptolémée. Remarquables ignorants…'*."

Leon merkte op: "Wat mij fascineert is een andere vaststelling. Terwijl die discussie aan de gang was over hoe men de wereld moest uitleggen, vonden mensen zoals Ratke, Comenius, en later, Wolfgang Magister, vrienden en nakomelingen, dat vóór alles, alle kennis beschikbaar moet worden gesteld zonder eender wat te verbergen of te verplichten te verbergen. Het is een soort verlenging van '*denk voor jezelf*' iets wat arrogante leiders van de reformatie zelf slecht begrepen of helemaal niet wensten. Ze wilden wel het dogma hervormen dat aan de

mensen werd gegeven, maar ze wilden de mensen niet van het dogma bevrijden.”

Vanderlei wees Lev aan en zei: “Daar zit een marginaal iemand die de marges interpreteert. Hij interpreteert hoe de marges de algemene loop ondersteunen… de loop van de tekst in het boek, de loop van de verhalenstroom in de geschiedenis… .”

Lev keek hem teder aan. “Charmerend, zoals steeds, mijn vriend. Ik ben niet de enige die stelt dat de rusteloosheid, slecht of goed, zich in de marge afspeelt. De marges beschikken over grote kracht. Ze kunnen wat tussen hen doorloopt samenpersen, wanneer ze zich sluiten, ze kunnen verlichting brengen als ze zich openen. Hoeveel avonturen hebben we niet samen beleefd, toen bijna alles in de marge werd gezegd omdat bijna alles opnieuw bedacht moest worden. Sara vertelde me dat tijdens jullie laatste gesprek de *Tabula Rasa* ter sprake kwam. Ik het altijd moeilijk gehad met sluitende en vernietigende marges, marges die de druk opvoeren om *Tabula Rasa* te maken. Het is zeker geen goed idee dat met de geschiedenis te doen. Je kan, je mag niet alles zomaar weggooien. Je analyseert, je zoekt de context. Ik leerde als ambassadeur hoe interessant het is ankerpunten te vinden voor de ontwikkeling van een verrijkende denkwijze of een nieuwe denkhypothese. De randopmerking komt niet uit het niets. Ze ankert zich aan de tekst die in het midden van de página staat.

Ik beken het graag. Toen we het erfgoed van Paulo Demeester vonden bracht ik uren en uren door met het ontcijferen van randopmerkingen niet alleen van Paulo maar ook van zijn grootvader Lucien.”

Catherine glimlachte en zei: “Ontcijferen is het juiste woord. De nota’s zijn over het algemeen geschreven in een zeer eigen bijna onleesbare kalligrafie, zo grootvader, zo kleinzoon. Bovendien bevatte de bibliotheek van Paulo boeken in verschillende Latijnse of Germaanse talen. Paulo had de gewoonte zijn notities te schrijven in de taal van het boek. We hebben dus regelmatig beroep moeten doen op Bibliowoners die Nederlands, Frans, Duits, Spaans, Portugees, Italiaans of Engels lezen om ze te kunnen begrijpen. En die moesten allemaal de gave hebben om onmogelijke kalligrafieën te lezen…”
Raja vroeg: “Maar hoe zijn jullie in de eerste plaats op de gedachte gekomen om een saga samen te stellen die marge, kennis, ignarometrische analyse en antropogogie verbinden? En hoe verbonden jullie je eigen familie aan Paulo Demeester en Wolfgang Magister?”
Mijn vader keek me aan. Ik zei: “Het was geen lineair proces. Eigenlijk wilden we enkel een aantal aantekeningen vastleggen over de wijze waarop in *Paradijs der Boeken* de uitwisseling met de Ignoranten begon en hoe we, ook onze familie, met hen leerprojecten opzetten. Het idee voor de saga kwam plots op. Oma Emmy had ons altijd met grote vaardigheid de meerwaarde van de institutionele antropogogie getoond door er ignarometrische analyse mee te verbinden. We wisten dank zij generatie lang doorgegeven informatie dat we van één van de zusters Demeester afstamden. De nota’s van Greta, dochter van Catherine Demeester lieten ons toe heel wat te leren over Paulo. Ondertussen waren er mede-equivalieden van *Paradijs* die interesse hadden voor figuren uit de geschiedenis van de

opvoeding meer bepaald het dialogiserend leren. Over en van Comenius vonden we wat terug in het erfgoed van het *Huis der Hoofden* uit het 116de hectojaarse Amsterdam. Daar dook plots het spoor op van de jonge Wolfgang Magister en Hildegarde Lesmeister. Hun wederzijdse grote liefde was blijkbaar bron van commentaar in enkele archiefstukken die eigenlijk de literaire bijeenkomsten acteerden. Een gelukkige toeval was dat verschillende van Wolfgang's nakomelingen in het later tot stad verheven dorp Oostende aan de Noordzeekust gingen wonen. Veel later zou Paulo er geboren worden. We slaagden erin de verbinding te vinden tussen de twee eerste dynastieën dank zij twee vrouwen. Dat waren Johanna Lemaître, rechtstreekse afstammelinge van Wolfgang en Hildegarde en haar kleindochter Jeanne Teacher, de moeder was van Paulo's grootvader langs vaderzijde. Beide vrouwen hebben in hun kindertijd een gelijkaardige opvoeding gehad, in de marge van het instructiemodel die de Staten opzetten in de tijd waarin ze leefden. En beiden hadden ook een band met Oostende."
"Maar waarom Wolfgang Magister als startpunt? Waarom niet teruggaan tot, weet ik veel, de tijd van Gerbert. Over hem hebben jullie het ook, of niet?" vroeg Despina.
"Zwijg Despina," zei Sara, "je brengt ze nog op gedachten…"
"Nu jullie hierover beginnen …," zei Catherine lachend.
"Nee, nee," onderbrak ik, "helemaal toeval was het niet. De geschiedenis van de ignarometrische analyse interesseerde ons. En die begint met John Lesmeister. We gingen nog twee generaties terug in de tijd omdat we met Wolfgang een verbinding konden maken met het gedachtengoed van de

Verlichting in het westen van *zone 2*. Die periode van de geschiedenis van Europa kenmerkt zich met een aangekondigd verlangen voor de veralgemening van de toegang tot de Kennis. We ondervonden dat het eerder om een verlangen in de marge ging. Sommigen bewandelden een kronkelig pad om leerondersteuning voor te stellen in een wereld waarin globaal gezien instructie werd toegepast en dat tot op het ogenblik van de Heropbouw wanneer leren opnieuw de richting uitging van geestdrift en fascinatie."

Lev nam over: "Paulo Demeester had in zijn bibliotheek een Portugese vertaling van *The meaning of human existence* door Edward Wilson. Die schreef ondermeer en ik geef het hier in vrije vertaling: *'De zoektocht van de Verlichting werd gestuurd door het geloof dat de menselijke wezens helemaal uit zichzelf de capaciteit hadden om alles te kennen dat gekend moet zijn en dat, door die kennis op te doen, ze in staat zouden zijn om te begrijpen, en dank zij dit begrip, zich de gave zouden ontwikkelen om zinvollere keuzes te maken dan dewelke ze ooit tevoren maakten'*. Paulo merkte in de marge op, en ik geef het ook in vrije vertaling: *'Dit zou het voorstel van Comenius kunnen geweest zijn, had hij niet gehandeld uit religieus oogpunt, wat niet wegneemt dat er in de Pansofie wel aspecten zijn waar we aandacht aan kunnen besteden'*. We dachten hier een goed aanknopingspunt te hebben, vooral omdat we ons een beeld konden vormen van wat Comenius van Descartes scheidde."

Catherine zei: "We vonden nog andere bindingen tussen de bibliotheek van Paulo, de tijd van Comenius en de eerste dynastie Magister-Lesmeister en vrienden. In die bibliotheek,

waarvan we zo’n 3000 titels recupereerden van ongeveer 2000 auteurs, vonden we de documenten van het Galileu-proces, te boek gesteld door Pagani en Luciani. Paulo heeft vermoedelijk nooit van het bestaan van Claudius Cardinalis geweten, waarschijnlijk ook niet van Wolfgang, maar de nota’s in de marge van dat boek, zouden van Claudius zelf kunnen zijn!”

Glimlachend zei Liberty: “Het zou wel leuk zijn om over een tijdmachine te beschikken en Paulo vragen te laten influisteren aan Wolfgang’s oor om ze aan Comenius te stellen.”

Lev lachte en antwoordde: “Paulo zou er zeker een vraag tussenvoegen over competitie. Hij werd blijkbaar erg geraakt door een opmerking van Jacquard, in *Sciences et Croyances*: *‘Une des formes actuelles de la compétition est le culte de la vitesse. Comme si la vitesse en soit serait une valeur! Le plus grotesque est d’avoir introduit ce culte à l’école en adulant l’enfant qui comprend vite, d’où le quotient intellectuelle et le concept de douance. A la vérité, aucune compréhension profonde n’est rapide. Celui qui comprend vite est celui qui est incapable de se rendre compte qu’il n’a pas encore vraiment compris.’* In de marge, schrijft Paulo: *‘Ce qui me rappelle Feynman, quand il affirme que quelqu’un qui dit avoir compris la théorie quantique ne prouve seulement qu’il n’a encore rien compris. Cette phrase aurai-t-elle de l’utilité au cours de l’éducation des professeurs d’école? Je ne le crois pas, vu le système ridicule de classification en fonction des examens, dont le pointage résulte en grande partie des réponses chronométrées, et ceci, à travers de tout le système scolaire’*.”

Catherine kwam tussen: “Herinner je, opa, dat we in het boek van Reza Aslan, *Deus, uma biografia,* een opmerking vonden

die ons doet veronderstellen dat hij dat boek kort erna moet gelezen hebben. Aslan citeert Weisdorf. Vrij vertaald, schrijft die: *'Blijkbaar volgden de hiërarchische structuren van de landbouwgemeenschappen de verzamelaar-gemeenschappen van egalitaire aard op en organiseerden de jagers en verzamelaars zich in een gemeenschapsstructuur terwijl de landbouwers zich rond een familiale kern schaarden'*. Ook hier laat Paulo van zich horen in de marge. In kleine, bijna onleesbare letters schrijft hij, ook vrij vertaald: *'Ah! Kleutertuin, waar hiërarchie gezaaid wordt. Laat ons oogsten wat werd aangeleerd. We leggen proeven af om de familie te eren. Zou Comenius dat hebben voorzien?'.*"

De bocht naar de bibliotheek van Paulo bepaalde de rest van het kabbelend gesprek van dromerige bibliofielen in het begin van een midzomernacht. We haalden een handvol documenten aan met randbemerkingen van Paulo. Lev was genegenheid voor hem gaan koesteren sinds we een groot deel van het door Greta Campos en Alexandre N'Kondo verstopte erfgoed terug vonden. Al die documenten maken nu deel uit van de JCDR-mediatheek, die alles samen om en bij de 12000 titels en 4500 auteurs omvat, volgens Catherine die graag getallen citeert.
Olívia vroeg: "Papa, als ik me je commentaren over wat je in de marges las goed herinner interesseerde onze voorzaat Paulo zich vooral voor het leren op zich en de wijze waarop het door de hiërarchie verarmd werd, niet?"
Lev zei: "Zó zou je het kunnen stellen ja. Hij zag altijd de relatie met dialogiserend leren, of de afwezigheid ervan in de periode waarin hij leefde. Maar niet alleen omwille van het hiërarchie principe. Midden in een gesprek over de

beginfase van het heelal, in *Science e Croyances,* zegt Jacquard aan Lacarrière *'Il semble que notre univers fût plutôt raté, car homogène; la même structure partout'* om daarna uit te leggen dat het leven zich ontwikkelde dank zij de vorming van enkele meer complexe objecten als gevolg van kleine onregelmatigheden in de homogeniteit. Het ging om een onvoorziene en oorspronkelijk chemische interactie of reactie die zich in gang zette en uiteindelijk het leven deed ontstaan. Paulo schreef in de marge: '*Intéressant, homogène équivaille raté. Comme nous le voyons dans n'importe quel système éducatif, quand l'objectif n'est pas la simple instruction, mais plutôt le support à l'apprentissage du concerné'*. Voor zover we kunnen nagaan in wat hij zelf schreef is het niet moeilijk af te leiden dat hij zich voor de lerenden het tegendeel inbeeldde van de gehomogeniseerde scholingsprocessen van Lancaster ..., niet Sara?"

Sara antwoordde: "Ja, we hebben veel aanwijzingen dat heel Paulo's denken aansluit bij het idee dat leren een dialogiserend proces is. Dat dialogiserend proces is voor hem de voortdurende interactie tussen co-auteurs. En die interactie heeft steeds de vragen van wie hij als *lerende persoon* identificeert als startpunt. De instructie was voor hem enkel een trainingsproces nuttig om reflexen en routines aan te kweken. Soms gebruikte hij de training van piloten als voorbeeld. Maar dan nog wees hij erop dat de menselijke piloot die kritisch denkt de optie heeft om de automatische piloot die geprogrammeerde reacties uitvoert uit te schakelen. Hij schreef dit in een tijd waarin men het normaal

vond om zelfs voor een reis van een luttele 250 km het vliegtuig te nemen, stel je voor!"
Hiroka zei: "Vergeet niet dat Paulo in de tweede helft van hectojaar 119 en de eerste helft van hectojaar 120 leefde. De consumptiedrang van de middenklasse vierde toen hoogtij. Dat had absurde gevolgen voor de waardebepaling van objecten en diensten. Vliegtuigbiljetten waren vaak goedkoper dan treinbiljetten om een zelfde korte afstand af te leggen."
Liberty zei aarzelend: "Moest je om te reizen ook betalen?"
Hiroka ging verder: "Lieve kind, in die tijd moest je voor *ALLES* betalen. Met geld, met punten, met tijdkredieten, noem maar op. Zelfs het gratis vervoer, wat men liften gaf, hield dikwijls een vrijwillige bijdrage in voor het betalen van de brandstof voor de motoren waarmee de voertuigen toen waren voorzien. Maar om de draad terug op te nemen. Over het algemeen telde van een dienst of product niet de waarde op zich maar wel de wijze waarop logo en facturatie bedrijven lieten stijgen op een door investeerders graag geziene geordende lijst. Een ander voorbeeld van iets wat we nu absurd zouden vinden maar toen vrij gewoon was: men teelde bij voorbeeld bananen op één zijde van de wereld die dan vervoerd en verkocht werden door een hypermarkt op de andere zijde van de wereld. Voor de consument was dat goedkoper dan een lokaal verbouwde banaan kopen in een buurtwinkel. En wie bananen zegt, zegt fruit, groenten, vlees, werktuigen, machines voor persoonlijk of familiaal gebruik. In Paulo's tijd beschouwde men in de Westerse Wereld dat wie niet consumeerde '*buiten zijn tijd*', of '*buiten de werkelijkheid*' leefde. Om facturatie en winst te verzekeren in het

deel van de wereld dat consumptiegoederen kocht tegen lage of aannemelijke prijzen moest het andere deel van de wereld in slavernij gehouden worden of in onmenselijke voorwaarden werken. Door de enorme rijkdom-kloof was het vervoer van de voortdurende stroom voorwerpen van de arme wereld naar de rijke wereld op zich een miljoenenzaak was. Dat voortdurend toenemend vervoer begon slechts tekenen van verval te tonen toen scheepvaartroutes door slecht gestuurde schepen werden gehinderd en het aantal ongelukken toenam. De ineenstorting van de onhoudbare duurzame groei versnelde toen overbevolking en snelle massaverplaatsingen van personen en voorwerpen tot langdurige planetaire quarantaine-periodes leidden als antwoord op niet te stuiten virale en bacteriële infecties. Die quarantaine deed de rijke planeetkant echter niet minder consumeren wat het goederen vervoer tot nog hogere onhoudbare niveaus opzweepte."

Sara knikte en vervolgde: "Ondertussen werd op de halve wereld die verbruikte wat de andere helft produceerde ook ontspanning een soort verplichte consumptie. Films, festivals, concerten, electronisch verkrijgbare lectuur en muziek, roddelplatforms en roddellectuur waren alom tegenwoordig en daar moest overal voor betaald worden. De twee hoofdthema's van de meest verkochte series en romans waren geld en sex, gewoonlijk verpakt in verhalen met criminele, politie- of passionele contouren. En alles werd uitgestald in de eerste plaats de relatie met geld. Bij de cinema-industrie hadden vooral de in enorme hoeveelheden geproduceerde actie-verhalen succes. De intrige voor de actie draaide doorgaans rond geld,

macht en stelen. Stelen en moorden, samen of apart. Een andere verzameling actie-verhalen hadden het verdedigen van eigendom als onderwerp. Eigendom kon privé zijn maar kon de Natie, het vaderland of de planeet zelf betekenen."

"Ik kan nog altijd met je akkoord gaan Sara," glimlachte Raja. "Maar toch zou ik eraan willen herinneren dat een kleinere productie altruïsme, bezorgdheid om het algemeen welzijn, om ecosystemen als leidraad had. Hiermee bedoel ik niet de catastrofe-filmen. Die schenen enkel een alibi te vormen om geweld en intrige in te pakken in de fabel van de eeuwige strijd van Goed tegen Kwaad. Daarbij was Kwaad nogal eens te ver doorgedreven Goed. Een beetje veralgemenend zou je kunnen zeggen dat Goed op de juiste manier onderhouden eigendom hebben inhield, terwijl Kwaad overeenkwam met datzelfde eigendom niet op de juiste manier of slecht te behandelen. In sommige epische verhalen had je verdorie zelfs '*nobele slavendrijvers*' die hun slaven respectvol kweekten."

"Die hele vrijetijdsindustrie van hectojaar 120 heeft mijns inziens een interessant aspect," begon Vanderlei, "je kan bijna alles onderbrengen in twee type-spektakels. Er was het type openlijk gewelddadige, snelle actie met personages die sterk gefragmenteerde interacties onderhielden. En er was het andere type dat iets minder gewelddadig leek en trager was met beter uitgetekende personages die op complexer wijze met elkaar omgingen. Het kan zijn dat ik het niet helemaal juist heb maar ik zou zeggen dat het eerste type vooral geproduceerd werd in meer agressieve neo-liberale samenlevingen in *zone 3* en delen van *zone 2* en de zuidelijke *zone 1*, terwijl het tweede type

afkomstig was uit de iets meer bedachtzame neo-liberale samenlevingen van *zone 3* en *zone 2*.”
“Interessant,” vond Lev. “De bibliotheek van Paulo Demeester bevatte nogal wat fictie van jou *type 2* en bijna geen van jouw *type 1*. En we vonden een commentaar in de rand van het reeds vermelde *The meaning of human existence* van Edward Wilson. In de Portugese versie staat vrij vertaald, ‘*zelfs de meest ontwikkelde individuen overleven dank zij een dieet bestaande uit minder of meer genereuze dosissen romans, films, concerten, sportwedstrijden en roddel. Deze elementen maken het mogelijk om één of meerdere van het vrij bescheiden scala van emoties van Homo Sapiens te stimuleren*.’ Hierop schrijft Paulo in de marge ‘*wat hoe dan ook nog altijd een leerproject is. We moeten wel nog proberen te begrijpen wat dit betekent in tijden van virus, wanneer de mensen thuis opgesloten zitten*’.”
“Die aangetroffen fictie *type 2* waar opa het over heeft,” zei Catherine, “was hoofdzakelijk van auteurs uit het westen van *zone 2* in Franse, Nederlandse, Portugese of Engelse taal geschreven. Het kon om vertalingen gaan, maar ook om auteurs die in die talen schreven.”
“Paulo maakte weinig gebruik van de marges van de fictie in zijn bibliotheek,” ging Lev verder. “Tot nog toe vonden we ietwat meer nota’s in een serie politieverhalen van de Nederlandse auteur Jan Willem van de Wetering. In die serie onderhoudt een kleine ploeg van een moordbrigade vrij filosofische gesprekken, zelfs in verband met aan de gang zijnde onderzoeken. Drie van de verhalen hebben blijkbaar voor meer commentaar gezorgd. In *De Haarlemmer houttuinen* is er de verhouding van twee

inspecteurs, Henk Grijpstra en Rinus De Gier, met een zwarte collega die uit een ex-kolonie overkwam waarbij hij gedegradeerd werd tot parkeeragent. Dit leidt tot een aantal randopmerkingen over institutioneel racisme. In het deel *De gelaarsde kater* creëert de auteur het personage van een ondernemende dief die een hele wijk lanterfantende klusjesmannen aan het werk zet. Hierbij onderhoudt de auteur ons over het verschil tussen diefstal en belastingontduiking op grote schaal en kleinschalig misbruik. Dit levert commentaren op over ignorantie en arrogantie waar geld bij gemoeid is. Hier komen Paulo's dromen over een geldloze maatschappij heel duidelijk boven. Misschien is het daarom dat hij onder de titel van Bregman's boek *Gratis geld voor iedereen* schreef '*Zie je wel Rinus, dat het mogelijk is.'*. Een deel van het boek *Buitelkruid* speelt zich af op twee eilanden waar arrogante machthebbers wonen die zich eerst met moorden inlieten en naderhand om vergiffenis vroegen. Hier zijn er verschillende dialogen onderstreept, vergezeld van uitroeptekens in de marge. Op twee plaatsen vinden we een hele zin: '*vraagt wie op arrogante wijze leeft van de uitbuiting van de andere ooit echt vergiffenis?'* En wat verder lezen we 'i*s de SF waarbij de altruïstische held het wint van de rijke slechterik enkel een romantisch melodrama? Moeten we dat misschien anders gaan zien'*. Aan die nota werd blijkbaar later *2018: Bregman* toegevoegd."
Vanderlei zei lachend: "We begrijpen het al. De droom van Paulo is de samenlevingsmaatschappij die is gebaseerd op interacties zonder geld. Dit lijkt wel de genetische code van de voorouders van Lev."

"Dat denk ik niet," antwoordde Hiroka. "Zoals ik het zie had Paulo zijn eigen utopie, zijn eigen *Niet-Plaats*. Hij leek mij eerder een optimist die in alle mensen een goede zijde vond maar ook een pessimist die ervan uitging dat alle mensen gecorrumpeerd werden door de op hebzucht en macht gebaseerde samenleving."
"Hmm," zei Olívia, "dit lijkt eerder iets van Rousseau. Ik denk dat Paulo's utopie te maken had met coöperatie en mede-auteurschap. Onafgezien van de genen-spelletjes van Vanderlei, denk ik dat de omschrijving die hij geeft aansluit bij het beeld dat we van Paulo Demeester hebben kunnen maken."
"En dat beeld," begon Catherine, "is van iemand die zich gemakkelijk aan structuren koppelde en er zich even gemakkelijk van ontkoppelde. Doorgaans sloot hij aan tijdens de instituerende fase van een structuur en nam hij er afstand van zodra hij vond dat de institutie zich over de mensen begon te ontfermen in plaats van omgekeerd. Dat maakt dat hij duurzaam in de marge leefde. Hij droomde heel duidelijk van intermenselijke relaties die niets met naties en natie-symbolen te maken zouden hebben. Uit zijn bibliotheek komt ook een exemplaar van *A ira de deus na Europa* door Rentes de Carvalho. Onder de titel schreef Paulo in het Portugees, wat ik hier vrij vertaal '*Ik werd door mijn vader op het spoor van deze auteur gezet. John hield erg van zijn wat bijtende humor. Ik hield van dit boek veel meer dan van de novelle Montemor*'. Maar er is een andere randopmerking die Paulo volgens ons erg goed tekent. Op een bepaald moment schrijft Rentes de Carvalho: '*Alles bij elkaar, is mijn gevoel er als individu bij te horen geatomiseerd. Ik zou hier of daar kunnen gecatalogeerd worden, maar vandaag voel*

ik me er nergens volledig bij, echt. Niet in het kleine Transmontane dorp waar het kind opgroeide noch in het drukke Amsterdam, de stad waar ik volwassen werd.' In de taal van het boek, zoals hij gewoonlijk deed, schreef Paulo in de marge en vrij vertaald: *'Waar ben ik, waar kom ik vandaan? Ik las ergens (in dit boek?) iets zoals 'Portugees in Nederland, Nederlander in Portugal'. Zo voel ik me. Een verplaatste Belg in Portugal, een verplaatste Portugees in België'*. Het idee verplaatst te zijn komt dikwijls voor in zijn randopmerkingen maar ook in zijn teksten waarbij hij soms zelfs het Kaapverdische creools gebruikt. Maar, hier, in deze randopmerking komt er nog een aspect van Paulo voor. Hij schreef niet alles onmiddellijk op. Hij maakte referenties naar andere lectuur. En we weten soms helemaal niet waar hij een andere opmerking las en wat hij precies las. Het lijkt wel of hij een beetje in de marge van zijn eigen lectuur leefde, in de marge van zichzelf."

Lev knikte. "Zoals op andere momenten waarbij Catharine iets zegt over de figuur Paulo, krijg ik steeds het gevoel hem plots wat beter te kennen. Wanneer, nog in *A ira de deus na Europa,* Rentes de Carvalho met veel humor de serie bedriegers beschrijft die aan hem voorbijgingen en hem wilden betrekken bij zogezegde winstgevende, maar oneerlijke en zelfs criminele schema's, noteerde Paulo in de marge, nog steeds in het Portugees: *'Moet er echt van combines geleefd worden? De altruïst verwordt tot egoïst waarna de multimiljonaire egoïst zichzelf van een altruïstisch aureooltje voorziet wat bovendien vaak nog lucratief blijkt te zijn. De woede Gods is hen niet besteedt.'* Opmerkingen zoals deze vind je zowat overal in Paulo's

bibliotheek. Soms kan je ze groeperen waarbij je het waarom van een bepaalde gedachtegang kan begrijpen. Alberto kent het voorbeeld dat ik hier geef beter dan ik. Onder ons gaven we er de naam '*Mindere-God-Toorn*'-groep aan. Het behelst *Surveiller et Punir,* van Foucault, *Voici le temps du monde fini*, van Jacquard, *Uma pedagogia de libertação* van Miguel Angel Guerra, *Histoire des Mathématiques* van Marcel Boll en tenslotte *How democracy ends* de David Runciman. Paulo dacht hier na over zoals hij zei '*de woede van de zelfverklaarde vertegenwoordigers van god die neerdaalt over wie durft te leren*'. Voor Paulo werd de instelling van de school- of leerplicht snel een algemene aanslag op de leerwil door de invoering van mechanismes voor dwingende instructie. Het instruerende onderwijs had volgens hem a-kritische gehoorzaamheid tot gevolg. Die plicht was zijns inziens ook een aanslag op de creatieve vraagstelling en het divergerend denken, twee hoekstenen voor leren dat tot kennis leidt. Daarom beschouwde Paulo instruerend onderwijs een contradictie in de termen. Waar instructie heerste was er volgens hem geen plaats voor geestdrift en verrukking. Zonder geestdrift werd het leren moeilijk. Toch kon de afwezigheid van instructie eventueel tot afwezigheid van routine leiden. Paulo vond dat instructie zich strikt moest beperken tot het informatieve doorgeven van enkele technieken voor bepaalde menselijke handelingen zonder evenwel te vergeten de discussie te voeren of al die activiteiten op zichzelf nuttig waren.

In *Surveiller et Punir* heeft de honderd negentiende hectojaarse filosoof Michel Foucault het over het systeem van privileges en straffen uitgewerkt tot een soort micro-economie door de

Broeders van de Christelijke scholen. Vrij vertaald citeert hij hierbij La Salle als volgt: '*Een kind zal bijvoorbeeld een straf krijgen waar het zich van kan verlossen met zes punten. Het heeft een privilege dat 10 punten waard is; dit wordt aan de meester aangeboden, die dan voor het kind nog 4 punten weerhoudt.*' Men mat dus het gedrag door het positief of negatief te valoriseren. Positief gedrag bracht privileges met zich mee, die men kon kwijtspelen door negatief gedrag. Instructie impliceerde eeuwige onderwerping aan sanctie. Paulo schreef in de marge, ook weer in het Portugees: '*Een manier om de kinderen te trainen in symbolische waarde uitgedrukt in geld of punten. Hier toegepast op goed en slecht! De aflaten in de klas. De grootste valse stap ook van Fernand Oury, die een soort seculier alternatief van het handeltje opzet met zijn interne munt. Ik heb er vele jaren over gedaan om dat te begrijpen.*' Michel Foucault schrijft ook nog '*de sanctie doorloopt alles en controleert alle momenten van de disciplinaire instituties. Ze vergelijkt, differentieert, bepaalt de hiërarchie, homogeniseert, sluit uit. In een woord, ze normaliseert.*' Hier noteerde Paulo: '*De verplichte instructie gaat er van uit dat ze onder haar vorm van micro-economie de gerechtigheid brengende objectiviteit heeft gevonden waarbij alle leerlingen blijvend gedwongen worden tot universele gehoorzaamheid ten aanzien van het dogma van de symbolische waarde, uitgedrukt in muntvarianten.*'

Paulo las wellicht het boek *Voici le temps du monde fini* van Albert Jacquard voor hij Michel Foucault las. Op een bepaald ogenblik heeft die het over één van de economische crisissen van hectojaar 119: '*L' organisation des États arabes exportateurs*

*de pétrole décide en janvier 1974 (*noot: in die tijd was de christelijke tijdrekening gangbaar*) de faire passer le prix du baril de 3 à 10 dollars. Par la suite, au gré d'événements divers, ce prix évolue de façon erratique, le plus souvent imprévisible, en fonction surtout de la discipline que parviennent à s'imposer les États regroupés dans l'OPEP. En 1980 il dépasse 30 dollars, mais en avril 1986 il tombe en dessous de 10, et se retrouve en 1990 proche de 17. Quelle est objectivement la valeur du pétrole? La question n'a pas de réponse; en fait, elle n'a pas de sens.'* Paulo noteerde eerst *'L'absence d'une logique commune entre ceux qui possèdent est presque toujours la base d'une série de gaffes.'* Maar er volgt nog een randopmerking, waarschijnlijk veel later toegevoegd. Hier schreef hij: *'Entretemps l'instruction pour l'obéissance à la valeur accordée donna ses fruits. Les points de La Salle eurent son effet. Les egoismes nationaux promus par les gouvernants ont ouvert le champ des discussions guerrières, faute de clairvoyance pour analyser l'absurdité de la marchandisation d'un bien naturel due au hasard des frontières que les dirigeants des États-nations ont tracé.'*
Bij het overlopen van een exemplaar van een boek van Miguel Angel Guerra, *Uma pedagogia de libertação*, lezen we op een bepaald moment de door de auteur gemaakte analyse in verband met een door een leerling gepleegde diefstal om zijn universiteitsstudies te kunnen betalen. Vrij vertaald, staat er *'We hebben de gewoonte om op absolute, op totaal irrationele wijze te veroordelen… Waarom zijn we zo verontwaardigd wanneer een kind steelt, terwijl we volstrekt kalm blijven ten aanzien van de vele vormen van geïnstitueerde, georganiseerde, gezegende roof?'* Het

boek heeft zeer brede marges, en hier schreef Paulo een langere commentaar die we als volgt kunnen vertalen: *'Dus, waar ligt hier het verschil met door volwassenen vastgelegde waarden voor een bepaalde dienst, waarbij de anderen verplicht worden de prijs te betalen voor die dienst? Wie steelt van wie? De mijnuitbater, van de planeet? De mijnwerker, die zijn hongerloon wat verhoogt, van de patroon? De koper van de diamant in de ring, van de mijnwerker? De verkoper van de diamant, van de koper? De invoerder van de uitvoerder? De Staat, die een belasting op de invoer eist, van de mijnwerker? De verzekeraar, die het steel-risico berekent, van de eigenaar van de ring? Of de functionaris van de instruerende school die aan de leerwil de nodige steun onttrekt om kritische vragen te leren stellen, van alle kinderen?'*

We springen nu naar *Histoire des Mathématiques* door Marcel Boll en gepubliceerd in 119.41. Dit boek je moet natuurlijk lezen in functie van de tijd en plaats waar het werd geschreven. De auteur legt op een bepaald moment uit hoe erg het is dat de middelbare school het enkel bleef houden bij de Euclidische meetkunde: *'In de oorsprong van de meetkunde zien we het experimenteel fundament en het sociale karakter van de wiskunde. Over het algemeen is de nomade de primitief; hij heeft zelfs geen veld. Er is geen meetkunde omdat er niets te meten valt. De meetkunde verscheen toen er nood aan was in de Nijlvallei na een overstroming zo'n die of vier millennia geleden. Daarna kwam Oud-Griekenland tussen na eerst geleerd te hebben met de Egyptische priesters en Chaldeeërs.'* Paulo volgde blijkbaar zijn eigen redenering waar het de algemene kennis betrof, maar in de marge van die paragraaf die hij ergens in 119.89 moet

hebben gelezen, schreef hij '*Meetkunde zou dan gediend hebben om bezit te beschrijven? Wie mat en schreef? Dat zal wellicht niet de landbouwer geweest zijn. Waarom dan meten?*'. In *Deus, uma biografia* heeft Resa Aslan het over het bewerken van het land dat het bezit van de goden is aan wie de hele opbrengst wordt overgedragen, nadat de tempelpriesters alles netjes opschreven. Paulo moet dit in 120.19 hebben gelezen en we vinden in de marge: '*Ah! Marcel Boll, het had met belastingen te maken, de meetkunde. En je onderhandelt niet met de goden. Je geeft wat van hen is. En je krijgt wat kleingeld voor de moeite. De instructiewortels van La Salle komen van heel ver in de geschiedenis. Men laat weten… Wie beveelt, beveelt en volgt enkel instructie van hogerhand. Hogerhand is hier van de Hoogste Hand, dus is het bevel zeker voor je eigen bestwil*'.

Het vertaalde exemplaar van *How democracy ends* dateert van eind 120.19. We weten vrij zeker dat Paulo dit boek las enkele maanden vooraleer hij zijn verplichte arbeid tot broodwinning kon stoppen. De auteur Runciman schrijft, vrij vertaald: '*In een moderne staat, in tegenstelling tot Rome, is het niet mogelijk om de blik af te wenden en te wachten tot de storm gaat liggen. Ofwel doet de ambtenaar wat van hem verwacht wordt, of hij doet dat niet. Het probleem is dat, sinds de politieke democratie werd onderworpen aan een meer uitgebreide uitvoerende macht, de orders niet uitvoeren het risico inhoudt als vijand van de democratie te worden beschouwd.*' Hier gaf Paulo als commentaar '*Boll, Aslan, nogmaals. En niet alleen de ambtenaar. De autocraat of het autocratische collectief, kortom, iedereen die ijvert naar het Bestuur van de Natie en, zelfs als het om een sociale minderheid*

gaat, met een partij de verkiezingen met absolute meerderheid wint, beveelt en heeft gelijk. Je bent niet akkoord, je bent de vijand. En als je vreemdeling bent, ga dan terug naar je land en je eigen bevelende regering.' Runciman ontwikkelt een gedachtengang waarbij hij aantoont dat pure democratie erg angstaanjagend is en overeenkomt met de tirannie van de meerderheid. In dit geval betekent van een groep deel uitmaken ofwel zeggen en doen wat de groep wil, of anders niets doen en zwijgen. Dus, zegt Runciman, moet de deelneming wel volledig zijn. De democratie verandert in een corporatistische tirannie. Hij herinnert aan de tirannie van Tocqueville en toont aan dat de representatieve democratie een goed geslaagde poging was om de meer wilde impulsen, zoals het lynchen, te controleren. Hier merkte Paulo in de marge op: '*Democratie en pluralisme zijn niet hetzelfde. Wie vertegenwoordigt wie in een gesprek in een democratie? In een pluralistische groep? Wat is het gevolg? Gemeenschappelijke consensus of de gemoedelijke gemeenschap? Democraat of Pluralist zijn twee heel verschillende houdingen. Ik denk dat velen die zichzelf, welwillend, soms iets paternalistisch, als pluralist voorstellen, dit niet altijd begrijpen. Er is steeds dat grote verschil tussen het opleiden tot collaboratie, medewerking dus, eventueel aan een consensus, en het onderhouden van de coöperatie, samenwerking dus, temidden van alle bestaande divergentie. Wat of wie houden de leergemeenschappen op brede schaal tegen? De samenlevingen die gebaseerd waren op hiërarchie, geld, economische groei, met uitsluiting als gevolg? Wellicht.*' Geef me de kan met fruitsap eens door," besloot Lev bruusk.

Despina zuchtte. "Dat is mooi die wijze waarop je de evolutie

schetst van iemands gedachtengang gedurende een leerproces dat ondersteund wordt door gesprekspartners waarmee men niet rechtstreeks in dialoog kan gaan."

"Opa kan goed vertellen," beaamde Catherine, "en het is waar dat we veel leren uit de randnota's die in de marges van de boeken werden nagelaten. Maar we hebben ook een deel van de correspondentie van Paulo met vrienden en met zijn dochters. Hij had veel gesprekspartners. Velen onder hen bleven in hun eigen cirkel. Ze praatten zelden of nooit met andere cirkels, tenzij doorheen Paulo. Paulo zelf bestendigde zich in geen enkele cirkel. Met lichte ironie schreef ooit dat hij in wisselwerking stond met de nomenclatuur van verschillende cirkels maar ervoor zorgde van geen enkele deel uit te maken. We weten dat hij een paar maal gekozen of benoemd werd voor enkele secundaire bestuursfuncties. Hij aanvaardde dat steeds met enige terughoudendheid als hij wist dat het van ongevoeligheid zou getuigen om te weigeren. Maar hij waardeerde die functies nooit erg. Hij had er soms last mee. In de saga-delen *Massale middelmatigheid* en *Het tijdperk van lerende mensen* hebben we daarom Paulo opgenomen tussen zijn onmiddellijke voorgeslacht en nageslacht als hoofdfiguren. We krijgen zo echt het gevoel dat Paulo zijn leven een voet binnen en een voet buiten de verschillende cirkels hield. Misschien was het daarom dat hij zei dat hij het moeilijk had zich duidelijk uit te drukken. Natuurlijk was hij buitenstaander in alle cirkels waar hij bij betrokken was. Men bestempelde hem vaak als utopist, waarop hij antwoordde: 'Zijn er mensen die nooit aan hun Niet-Plaats denken? Beogen we niet allemaal onze

utopie?'." Catherine besloot lachend "En we vonden het verstandiger om de eindredactie in handen te geven van Moana en Idrissa, om het meeslepende enthousiasme van Lev en Alberto in toom te houden, niet alleen bij het lezen van Paulo, maar ook van Greta Campos."

Alle oude vrienden van Lev lachten en Raja zei: "Een goede voorzorgsmaatregel is dat, Catherine. Je grootvader, en je vader misschien nog meer, laten zich gemakkelijk door hun eigen enthousiasme meeslepen."

Vanderlei kuchte even. "Als jullie het me toestaan, zou ik nog even terug willen komen op de marge. De marge speelt een grote rol, net als de oever van een rivier. Niet alleen leidt de marge de rivier, maar ze is ook het raakvlak tussen de rivier en de wereld buiten de rivier. Mij lijkt het dat de marges van een boek, een gebeurtenis, kortom van eender wat, netwerken mogelijk maken. Ambassadeurs werken in de marge, is dat niet zo, Lev? De afstand tussen marge en centrum, tussen marge en hoofdstroom laat toe dat in de marge signalen van andere werelden worden opgevangen maar ook dat die ernaar worden uitgezonden. En dat kan ongemakkelijk en frustrerend zijn."

"Kennen jullie de *fractalen* of *fractals,*" vroeg Liberty. "Ik was aan het denken hoe het is om aan de marge van de marge te staan, of aan de marge van de marge van de marge. Wanneer de commentaar in de marge naar de tekst in de hoofdstroom verwijst, kan dispuut het gevolg zijn. Als in de hoofdstroom, de centrale tekst, al veel staat wat eigenlijk in de marge van een *Zeitgeist* thuishoort — ik denk aan de teksten van Copernicus, Galileu, Darwin, Freud, Vygotsky, Nussbaum, Bregman en vele

anderen — dan kan de auteur gemakkelijk belachelijk gemaakt of belasterd worden…”,
“…ja, wanneer we ons in een hiërarchische maatschappij bevinden met modellen die het statuut van dogma verkregen …” kwam Lev tussen,
“…en wanneer iemand in de marge van zo’n marginale hoofdstroom een gedachtengang ontwikkelt die nog meer afwijkt, dan kan ik me voorstellen …,” besloot Liberty.
Catherine keek haar grootvader aan. “Waren er niet dat soort gebeurtenissen tijdens de Heropbouwfase? Ik bedoel, op een bepaald ogenblik was de collectieve wens duidelijk om in een gemeenschapsmaatschappij coëxisterende gemeenschappen te bekomen. Maar waren er dan geen ideeën die uit de marge van de marge kwamen en die, laat ons zeggen, misschien niet belachelijk werden gemaakt, maar toch werden afgeweerd of verminderd?” Ze keek naar haar zus en naar mij en ging verder: “en zijn er in die marge van de marge geen ideeën die naar het centrum terug wippen, of die de vorm van conspiratietheorieën aannemen?”
Lev stak vlug zijn arm op toen hij zag dat ik al mijn mond opendeed om te antwoorden. “Zoonlief wacht even voor je antwoordt. Catherine, je hebt gelijk, hoewel ‘*gelijk hebben*’ een gevaarlijke uitdrukking is. De ontwikkeling van wat later de institutionele antropogogie werd vindt zijn wortels in een door franse onderwijzers gestarte beweging. Oury, die daareven werd vernoemd in een randopmerking van Paulo en met wie Paulo enkele tijd doorbracht, maakte deel van uit van die groep. Hij zou ooit gezegd hebben *‘l’histoire nous donnera raison’*, toen zijn

voorstellen heftig onder tafel werden geveegd door leiders, bestuurders en collega's, na de publicatie van het met Aida Vasquez geschreven boek *De la classe coopérative à la pédagogie institutionnelle*. Een dergelijke opmerking is gevaarlijk en bijna net zo arrogant als de arrogantie dat een voorstel belachelijk maakt. Ondertussen weten we uit psychologisch en sociologisch onderzoekswerk in verband met de interactie in leerprocessen dat in het algemeen veel van de kritiek op de instructie niet uit de lucht gegrepen was. We weten vandaag dat de arrogante verdediging van de instructie deel uitmaakte van een politieke attitude om de maatschappij te organiseren onder de vorm van een hiërarchische democratie. We weten vandaag dat een coöperatieve werkgroep geen groep in directe democratie is zoals Paulo dikwijls beweerde. Bij een coöperatieve werkgroep leeft de wens voor een niet-totalitaire, pluralistische aanpak. Dat heeft niets te maken met de 'wet' van de meerderheid, of de 'wet' van de consensus. De institutionele pedagogie die de handelingen van de instituerende groep probeerde te theoretiseren stelde een val voor zichzelf op zodra in consensus de wet van het systeem van interne munt werd vastgelegd en opgenomen. Gedrag kan niet beboet of beloond worden alsof het om een materieel goed zou gaan. Sindsdien zijn we er collectief in geslaagd beter te leren omgaan met het interactieve en dialogiserend bestuur van de instituties die we creëerden en we konden ze instituerend houden. We slaagden erin dat ze een dienst voor de mensen bleven in plaats van ons ten dienste te stellen van de institutie."

Despina knikte. "Hier volg ik Lev. Bovendien kunnen we ervan

overtuigd zijn dat iets wat de andere zegt niet juist is, maar kunnen we gelijk beweren dat wat wij zeggen wel juist is? Runciman was niet arrogant, maar hij had wel gelijk, toen hij in 120.18 het verhoogde risico voor een pandemie voorzag als gevolg van het gemak waarmee toen gereisd werd. De pandemie brak twee jaar later uit."

"Je hebt het over dat deel waar hij het heeft over de zwakheid van een op wereldvlak in netwerk gebracht economisch systeem", zei Catherine. "Dat netwerk werd zo complex dat de schakels niet gemakkelijk te onderscheiden waren. Hij schreef toen '*Op die schaal is de complexiteit breekbaar, want de schokgolf kan zich door het systeem voorplanten vooraleer iemand de tijd heeft om te reageren. Een pandemie kan zich in een tijdspanne van uren over de wereldbol verspreiden, dank zij de luchtreizen.'* Hij maakte enkel een vaststelling, na een geïnformeerde analyse."

"Dat was wat ik dacht," zei Despina. "Hij spreekt met autoriteit over een onderwerp waar hij kennis over beschikt. Geïnformeerd of niet, wie hem onder de tafel lachte was arrogant en verborg, bewust of onbewust, wat de analyse van een situatie voorzag. Er was waarschijnlijk een grote crisis op komst. Niet alleen bleek kwam die er ook maar bovendien leidde ze uiteindelijk tot de Heropbouw. Op dezelfde wijze kunnen we de analyse bekijken die Rutger Bregman maakte van lokale experimenten met vormen van gewaarborgd minimuminkomst in zijn tijd. Zelfs indien hij soms wat romantisch was, in verband met casino's bij voorbeeld, werd hij dikwijls helemaal verguisd. De op bezit gebaseerde hiërarchie had individualisme als uitgangspunt.

Daarom kon het idee zelf van billijke verdeling van middelen niet anders dan als onmogelijk worden afgedaan. Ik heb het hier niet over de filantropische logica van rijken ten aanzien van armen waar sommige extreem rijke individuen mee te koop liepen. Die bleef vasthouden aan strakke hiërarchische parameters. Eerst waren het blijken van welwillendheid als gevolg van een soort religieuze moraliteit die de betaling van de aflaat omzette in een individualistische publiciteitsstunt van directe betaling van de 'begunstigde'. In de loop van hectojaar 120 en 121 was die filantropie trouwens volledig vervangen door een strategie van eigen overleving.
Maar om op Bregman terug te komen. Kan je zeggen dat hij gelijk had of dat de geschiedenis hem gelijk zou geven? De Portugese vertaling van zijn boek had als titel *Utopia para realistas*. Waarschijnlijk werd het uit het Engelse *Utopia for realists* vertaald, en niet uit het oorspronkelijke Nederlandse *Gratis geld voor iedereen*. Je zou kunnen stellen dat hij door 'het gelijk' achterhaald werd voor hij het had… Maar we kunnen akkoord gaan dat hij de redeneringsfout inzag van de arrogante economische leiders."
Met "Mag ik hier een klein verhaaltje vertellen dat met onze lieve gastheer van vandaag te maken heeft?", nam Hiroka het gesprek terug op na een korte stilte. "Lev weet dat de ideeën voor de wereld zonder geld in de eerste plaats het gevolg zijn van de eigen fouten van heel het financieel systeem. Maar ik herinner me heel goed zijn blik van intense vreugde toen hij me het exemplaar van Bregman's boek uit de bibliotheek van

Paulo opviste en me de passage aanduidde waar stond: *'Keynes merkte het jaren geleden al op: 'Pragmatische mannen die denken dat ze immuun zijn voor welke intellectuele invloed dan ook, zijn meestal de slaaf van één of andere dode economist'*. Lev toonde me daarop de opmerking in de marge. *'Het doet deugd dat te zien. Aan wie kan ik dit zeggen? Maar dit werd door Keynes beweerd… mijn door geld verblinde gesprekspartner zal wellicht antwoorden: — Van deze economist ben ik geen slaaf. Neoliberalisme heeft niets met Keynes te maken'* schreef Paulo."
Lev zei: "Nu Hiroka het over het boek van Bregman heeft dat we in Paulo's bibliotheek vonden, wil ik ook de volgende aanhaling van Bregman meegeven: *'Friedman vertelde aan het einde van zijn leven dat hij het werk van slechts één filosoof echt goed had bestudeerd: Karl Popper. Deze Oostenrijkse denker dacht dat goede wetenschap uit 'falsificatie' bestaat: je moet steeds op zoek gaan naar de dingen die niet kloppen met je theorie, in plaats van voortdurend de bevestiging te zoeken. Maar zoals we hebben gezien doen de meeste mensen het precies andersom. Sterker nog, dit is precies de manier waarop het neoliberalisme, inclusief Friedman zelf, lijkt te zijn ontspoord.'* De commentaar van Paulo in de marge plezierde Alberto. Die ging als volgt: *'Dit zou betekenen dat de neoliberalen enkel lezen wat in hun eigen sociaal netwerk rondgaat? Zoals iedereen lijkt de doen? Een beetje over alles weten, zoals Araújo zei, of alles weten over bijna niets, wat de weg naar specialisatie schijnt te zijn? Komt het moment eraan dat de specialist absoluut alles weet over absoluut niets? Kan je beter geen specialisten hebben, behalve misschien in basiswiskunde, om ons op het gevaar te wijzen van het delen van oneindig door nul… ik*

heb dat al eens ergens geschreven, maar ik weet niet meer waar… niet erg… dwaze gedachtenspinsels op het einde van de middag'."
Sara lachte. "Weten jullie dat ik sommige SF-auteurs graag lees? Robert Heinlein was erg kritisch ten aanzien van de maatschappij waarin hij leefde en raakte sociale breukvlakken aan. Hij had ook een boutade over gelijk hebben of niet gelijk hebben. Ik zou zeggen dat wetenschappelijk gezien 'gelijk hebben' een moeilijk idee is. De rede gebruiken, en dat is wat auteurs zoals Heinlein deden, is iets anders. Rede gebruiken, redelijk zijn, wil niet zeggen dat je gelijk hebt. Het wil zeggen dat je de kans hebt om de dingen in een meer alomvattend perspectief te plaatsen, en daarom een toekomstige situatie in zekere zin voorziet. Gezien in functie van het einde van het pré-Heropbouw-tijdperk is de boutade van Heinlein gemakkelijk te begrijpen. Wie niet tot de nomenclatuur behoorde en een marginaal idee had, werd politiek vervolgd, belasterd en sociaal dood gemaakt, om het beeld te hernemen dat Liberty daarnet gebruikte. Wie wel tot de nomenclatuur behoorde en een '*out of the box*'-idee verkondigde, was al snel zelf '*out of de box*'."
Lev keek Sara aan. "Vaak gaat het niet om geven of niet geven, om gelijk of geen gelijk. Zoals je zegt, het heeft te maken met hoe je gebruik maakt van de rede en dus ook van de twijfels over de redelijkheid van een eigen idee of dat van iemand anders. Wellicht werd de sociale kritiek van Ivan Illich doorgaans zo slecht ontvangen en zo belachelijk gemaakt omdat wat hij zei zo redelijk klonk. Maar wie overtuigd was van zijn geloof versterkt door wat eeuwige routines schenen te zijn, wie erin vastgeroest zat, kón

gewoon de redelijkheid niet erkennen. Dus was het eenvoudiger om te spotten en te kleineren. Illich dreef de oefening om in de marge te denken wel ver door. Hij legde regelmatig valse antwoorden bloot, zelfs als ze op het eerste zicht volledig gerechtvaardigd schenen. De strijd voor een evenwaardig economisch en sociaal statuut tussen man en vrouw was volledig gerechtvaardigd in een ongelijk, hiërarchisch economisch systeem. Maar het systeem zelf maakte die strijd deels roemloos. Illich analyseert hoe de biologische complementariteit vrouwelijk-mannelijk zich vervormt tot de sociale oppositie vrouw-man, als gevolg van een op een hiërarchische economie gebaseerde wereldvisie. Daarop stelt hij voor de complementariteit te verrijken die nodig is voor een gemeenschapsmaatschappij waardoor de op die wijze gevoerde strijd zinloos wordt. Wat wel zin heeft, is een door een verregaande pluralistische ethiek bekleed samenspel, dat de complementariteit van mensen als uitgangspunt neemt. Dan worden de gevaarlijke categorieën, zoals gender en afstamming, die de westerse protosociologie gebruikte om hiërarchische classificaties te maken, onbruikbaar." Met een knipoog naar Sara besloot hij: "De radicale provocatie die Illich in zijn werken gebruikte maakte dat hij nog lang ná zijn tijd sociaal onaanvaardbaar bleef."
Raja zei: "Erger nog dan belasteren of spotten, was wat daarna gebeurde. Het geloof in het dogma van de rijkdom, uitgedrukt in cijfers die een symbolische waarde gaven aan de hiërarchische organisatie van instellingen en personen had

bijwerkingen. Toen niemand nog de vaststelling bevroeg dat 1% van de wereldbevolking 90% van de wereldrijkdom bezat, was spotten zelfs niet meer nodig. Begrijp wel, voor mij is niet de vaststelling absurd, maar haar inhoud. Het *Universele Geloof in Geld* zoals Harari schreef maakte de discussie over de conceptuele absurditeit, om de inhoud van de planeet uit te drukken in waardecijfers en die aan door mensen gemaakte instellingen te koppelen, vrijwel taboe. Dus konden leiders die zichzelf beschouwden als planeet-eigenaars samen met partijpolitieke leiders met besturingsfuncties rustig een sympathieke en gratuite inschikkelijkheid tonen ten aanzien van wie een kritische opinie formuleerde. Iets minder dan een hectojaar voor de Bloomkampers naar *Elysium* migreerde, was het klimaat een grote zorg van jongeren en milieugroeperingen. Dit was slechts een tweetal jaren voor de eerste van een lange cyclus van pandemieën die het hele hectojaar voort duurden.

Die pandemieën, samen met de Vulkanische Winter van vorig hectojaar zorgden voor een drastische vermindering van de wereldbevolking. De opkomende crisis leek duidelijk te maken te hebben met de aftakeling van de ecosystemen op wereldvlak. Trouwens, even terzijde, al bij de eerste van die reeks pandemieën vestigden veel virologen er de aandacht op dat het net die aftakeling was die de grote epidemieën in de hand werkten. Minder biodiversiteit in combinatie met een overvloedige populatie van één soort, maakt diezelfde soort heel erg gevoelig voor virussen die zich veel sneller kunnen aanpassen dan een complex organisme zoals het menselijk lichaam. Maar terug naar de zelfgenoegzame inschikkelijkheid.

Op de *hub Thunberg* is er een interessante evocatie van de jonge activiste Greta Thunberg. Een paragraaf van één van haar toespraken raakte me sterk: "*We children are not sacrificing our education and our childhood for you to tell us what you consider is politically possible in the society that you have created. We have not taken to the streets for you to take selfies with us, and tell us that you really admire what we do. We children are doing this to wake the adults up.*" Ik begrijp uit wat hier staat geschreven dat leiders met hun arrogantie een paternalistische houding van valse bewondering aannamen. Dit lijkt me een agressieve, lage, vuile manier om mensen het zwijgen op te leggen."
Ik maakte gebruik van de korte stilte na die woorden van Raja om opnieuw zelf tussen te komen. "Paulo was net grootvader geworden toen Thunberg de wereldaandacht kreeg. In het exemplaar *No one is too small to make a difference*, dat we in zijn bibliotheek vonden, schreef Paulo: *'It was sad to see how the world economic nomenclature seemed to give a tribune to Greta, while necessary measures where delayed just to assure that the big money should benefit as much with so called green energy as it gained with fossil energy. Meanwhile they dared to put young people in an uncomfortable situation, saying that they even liked some of their ideias'*. Die agressieve wijze waarop de autocratische economische machthebbers een generatie bewuste jongeren het zwijgen probeerde op te leggen was, Raja, inderdaad een vorm van absolute gemeenheid. Maar indirect en ongewild was het die botte attitude van opperheerschappij die de zelfvernieling van die hiërarchie inleidde. Het samenspel van de ongegeneerde zucht naar macht en bezit en het geloof dat

alles zou opgelost worden en dat ze hiermee nog flink zouden winnen ook, deed heel het op de waarde van het geld gebaseerde economische systeem in elkaar storten. Hun botte attitude verhinderde hen om meer de marges van de boeken te gebruiken en er hun ideeën op te schrijven. De meesten bleven bij het a-kritische lezen, of erger nog, bij het uit hoofd zeggen van de canon.

Maar ik dacht aan de andere vraag van Catherine. Wat is het verschil tussen divergerend denken, '*out of the box*' denken en conspiratietheorieën ontwikkelen? Ik vond de wijze waarop mama de vraag ooit opnam gebruik makende van het ignarometrische raamkader interessant."

Sara keek me vragend aan en wees zichzelf aan. Ik knikte en ze zei: "Toen Alberto me enkele jaren geleden dezelfde vraag stelde, antwoordde ik dat het divergerend denken een kunst is die door iedereen kan worden bedreven. Het resultaat van iemands divergerend denken verbindt zich met andere eigenschappen van die persoon en daarom dacht ik dat dit raamkader kan helpen. Als ik me het me nog goed herinner was een van de laatste aanpassingen die Alberto aanbracht vorig jaar, het gevolg van dat gesprek." Ik knikte en Sara ging verder. "Kort en enigszins schematisch. Het divergerend denken van wie in de minst arrogante en minst ignorante zone bevindt, zal in principe ideeën vormen die we als '*out of the box*' kunnen aanduiden. Het is een positieve wijze om de vraagstelling, de wetenschappelijke queeste te zien. Het divergerend denken kan ook tot twee soorten conspiratietheorieën aanleiding geven. Wie zich in de meer arrogante en minder ignorante zone bevindt, is

in staat om conspiratie theorieën uit te bouwen die karakteristiek zijn voor het manipuleren van een bevolking. Achter een op niet geverifieerde informatie gebaseerde publieke beslissing kan een conspiratie van deze soort liggen. En die werd niet door ignorante arroganten de wereld ingestuurd. Andere conspiratietheorieën kunnen wel door ignorante arroganten worden gemaakt. Ze verschillen in die zin van de theorieën door niet-ignorante arroganten voortgebracht, dat ze niet specifiek bedacht werden om mensen te manipuleren. De opkomst van de digitale communicatieplatforms zorgde ervoor dat dit soort theorieën snel veel aanhangers kon krijgen, trouwens net zoals de voorstellen van wie anders '*out of the box*' dacht. Ik denk dat Runciman, over wie we het al hadden, voorbeelden gaf van dit soort fenomeen. Als je, zo zei hij, dacht dat Koningen van reptielen afstammen, dan had dat, vóór het algemeen gebruik van digitale sociale netwerken, geen enkel maatschappelijk effect. Mét zo'n sociaal netwerk kon de gedachte een conspiratietheorie worden, als er maar voldoende mensen een groep vormden met het idee dat de wereld bestuurd werd door buitenaardse hagedissen die zich verscholen onder de huid van de koningen. Niet arrogante ignoranten kunnen die theorie dan gewoon volgen, zoals je een modetendens wordt…"

Leon zei: "Erg eenvoudig en elegant, jou analyse, Sara. Ik dacht aan de '*er was eens…'* verhalen. Het divergerend denken duikt op, heeft een bepaalde eigenschap, goed, kwaad of onbestemd. Er kan een moraal aan verbonden zijn, vooral als '*er was eens*' het begin is van een fabel. Als je dit doet, zal dat gebeuren. Goed kan over macht beschikken

of ook niet. Ik dacht op de eerste plaats aan legendes. Dat zijn vertellingen in marge van de Geschiedenis. Ze kunnen een onschuldige onwetenheid inhouden, een voorzichtige onwetendheid, of de arrogantie laten uitschijnen van wie vertelt of de protagonist van het verhaal is. Ik sluit de pré-wetenschappelijke uitleg van natuurverschijnselen in bij de legendes en de onschuldige onwetendheid. Denk maar aan de halfjaarlijkse verhuis van Persephone van onderwereld naar bovenwereld en terug nadat ze door Hades geschaakt werd. Dat legt voor de geboorte- en sterftecyclus van de natuur waar Persephone over waakt uit. Het is een goed verhaal om de jaargetijden buiten de keerkringen te te verklaren in de marge van de geschiedenis van de wetenschap. Ik groepeer andere legendes in de categorie van voorzichtige onwetendheid. Het verhaal van de zang van de Indri vind ik persoonlijk een heel mooi voorbeeld. Indri leefde op één van de grote eilanden van *zone 1*, vroeger gekend onder de naam Madagaskar. Volgens de legende van de inwoners, hadden Indri en de mens heel lang geleden een gemeenschappelijke voorouder, met twee kinderen. Van het ene kind kwamen alle Indri voort, van het andere alle mensen. Indri's zang die heel ver draagt in het oerwoud was een soort klaagzang. Die was bedoeld om de verre broeder mens eraan te herinneren dat hij moest zorg dragen voor het ecosysteem waar beiden leefden, om beiden te blijven voortleven. Een legende in de marge van de wetenschap die biologie behandelt, zowel als de studie van ecosystemen en biodiversiteit en voorzichtig herinnert

aan het belang van diezelfde biodiversiteit. Indri roept broeder mens tot bezinning op in verband met zijn relatie met zijn fysieke en spirituele wereld. Niet lang geleden toonde mijn broer me dat Paulo die legende had neergepend naast de opmerking van Gilbert Murry '*de mens die in vrede is met zijn geweten, is per definitie een niet religieuze mens'* in het boek van Reza Aslan. Het intrigeert ons allebei waarom Paulo deze legende naast die observatie neerschreef.

En dan hebben we de legendes die de arrogantie toedekken van wie zich de macht over anderen toe-eigende. In de marge van de Geschiedenis verschijnt de caste van de Edelen, ook wel mensen van blauw bloed genaamd. Die uitdrukking werd tot aan de Heropbouw gebruikt om de top van de aristocratie aan te duiden. Ze gaat terug tot de tijd dat de nobele blanke Spaanse afstammelingen van de Visigoten fantaseerden dat het bloed dat door hun aderen vloeide verschilde van het bloed van de moren en de bruinverbrande boeren. Daartoe staken ze hun blanke armen in de lucht dooraderd door wat donkerblauwe bloedvaten leken. Ze hadden dus blauw bloed verschillend van de rest van de bevolking."

We lachten allemaal toen plots heel het gezelschap de armen in de lucht hield zodat iedereen zijn adelstaat kon bekijken.

Leon vervolgde: "De verhalen en legendes in de marge van de geschiedenis komen van ver en lang geleden. Sommigen probeerden een fysieke bijzonderheid te gebruiken als bewijs dat ze tot een puur of hoger ras behoorden. Maar er zijn ook

minder grappige verhalen die tot legenden evolueerden. Daar reken ik alle vertellingen bij die de wetenschappelijke kennis van hun tijd gebruikten om slavernij te rechtvaardigen, of de suprematie van de man over de vrouw, of het gruwelijk maken van de liefde tussen mensen van hetzelfde geslacht. Zo ging ook lange tijd een sociale interpretatie rond van de theorie van de biologische revolutie. Het ging om een vervalsing van de uitdrukking '*survival of the fittest*', waarbij *beter aangepast* plots *fit, sterk* en *stoer* wordt. Dit lijkt mij één van de gevaarlijke echt arrogante legendes geweest te zijn. Het was geen marginaal verschijnsel meer, het werd een in de hoofdstroom opgenomen marginaal verschijnsel. Er zijn momenten in de geschiedenis waarbij je de hele *Zeitgeist* zou kunnen zien als een marginaal verschijnsel, alsof het om een soort giganteske conspiratietheorie ging tegen de gehele mensheid."

Ik keek mijn vader aan en zei: "We zouden misschien kunnen denken aan een boek in de marge van de boeken? En oom Leon uitnodigen om dat te organiseren? Kamasutra van het divergerend denken, wat denk je van de titel, Maria?"

"Wat ik denk is dat jij nu, op dit moment, ongeveer klaar bent om naar bed te gaan," fluisterde Maria aan mijn oor, "maar om te gaan slapen wel te verstaan."

Ik hoop dat jullie me verontschuldigen, lieve lezers, dat ik dit ene verhaal van Sedmomehns zó lang maakte. Dit verhaal over wat we al dan niet in de marge van een boek laten vond ik zelf erg plezierig wat wel duidelijk is voor wie tot hier verder las.

Er is iets intiems aan een in de marge geschreven opmerking. Intiems en discreet. Enkel wie de randopmerking schreef en wie dat specifieke exemplaar van het boek in handen krijgt waarin geschreven werd hebben er weet van. De randopmerking heeft vaak als gevolg dat zowel schrijver als lezer zich verplicht voelen hun gedachtengang te reconstrueren en eventueel aan te passen.
Dat is voor mij de charme ervan.
Veel van wat we in eender welk volume van onze saga opnamen is het gevolg van kleine verrassingen in de marge.
Als iemand het ooit in zijn hoofd haalt de saga-boeken te drukken dan hoop ik dat die voor voldoende brede marges zorgt. Dan zal iedereen ze op de door haar of hem gewenste wijze kunnen gebruiken.
Met discretie.

Ektowomehns

Temmen we de oorlogsgod?

Ik had het reeds over Wolfgang en Liberty en hun contactreis met de afstammelingen van de *Elysianen* op Mars. Ze waren nog niet zo lang terug van hun bezoek aan Elysiodomus. Ik had al zitten bladeren in mijn dagboeken van de laatste jaren, op zoek naar nota's over wat Liberty me toen regelmatig per draaggolf zond en de persoonlijke getuigenissen sinds ze terug zijn. Zoals ik al zei in *Voorwaarts Mars* was de bevolking toegenomen sinds de eerste generatie en leefde ze nu in vier kernen, vier koepelsteden. Ze gebruikten voor de uitbreiding en het creëren van boven- en ondergrondse leefruimtes dezelfde technieken die onze maaningenieurs leerden gebruiken. In de beginfase hadden ze hiervoor ook op Aardse ploegen kunnen rekenen. Nu stond het opnieuw opstarten van het automatisch programma van Terravorming op de agenda. Dat was half hectojaar 120 begonnen op Mars, Ganymedes en Europa. Maar het toezicht erover was stil gevallen toen de desorganisatie zich op Aarde installeerde op het eind van datzelfde hectojaar. Op Ganymedes en Europa startte men het toezicht het volgende hectojaar terug op maar dus niet op Mars.

Er werden drukke besprekingen gevoerd in werkgroepen op Aarde maar ook op Ganymedes en op Europa over de specificiteit van Mars. Daar ga ik het hier niet over hebben. Onze lezing omtrent de buitenvestigingen hebben we in zekere zin opgenomen in *De terugkeer van gedrukt papier.* Ik vermeld het hier enkel om de gesprekken die volgen te omkaderen.

Dit verhaal begint dus op de eerste dag van de mehns Ektowo, toen Catherine me opzocht en zei: “Heb je tijd om met mij over Mars, Europa en Ganymedes te praten? Over twee maanden vertrekt de ploeg waar Wolfgang deel van uitmaakt naar de twee Jupiter manen. We zijn met de laatste voorbereidingen bezig. En ik zou met jou even het draaiboek willen doornemen in verband met de benadering van leerprocessen.”

“Natuurlijk,” zei ik, terwijl ik de documenten opzijschoof die ik aan het raadplegen was over de Teacher-periode van onze voorouders en de Esperanto-beweging. “Herinner me even wat de grote lijnen zijn.”

“Het eerste aspect heeft te maken met de observaties van Wolfgang. Weet je nog dat hij bij hun terugkeer aan de commissie uitlegde dat ze op Mars een gemeenschap ontmoet hadden over vier koepelsteden verspreid. Er is een duidelijk verschil tussen de levensstandaard in Elysiodomus en die in de drie andere koepelsteden. Hoewel het oorspronkelijke 70 jaar oude verbindingsplan tussen eventuele nieuwe steden de horizontaliteit waarborgde, zie je nu toch een duidelijk hiërarchisch fenomeen. Herinner je dat men het plaatselijk heeft over Elysiodomus als de hoofdstad, het centrum, en dat volgens die logica de drie andere woongebieden voorsteden worden genoemd. De pioniers waren allen leden van de meest arrogante en rijke families van *Elysium* maar in de volgende twee generaties traden al snel verschillen op. Bijgestaan door wie onderlegd is in de wijze waarop de oude economie gebaseerd op het geloof in kapitaal hier op Aarde werkte, zijn we tot het

inzicht gekomen dat in de gemeenschap op Mars egoïsme blijft overheersen over altruïsme De solidariteitsbanden zijn zwak en de concurrentie deed nieuwe klassen of casten ontstaan in de organisatie van deze kleine samenleving van om en bij de 40.000 individuen."

"Ja. De groep van bij de 10.000 pioniers die naar Mars vertrok was op één vlak zeker homogeen. Hij behield een onverzettelijk geloof in monetaire en commerciële uitwisselingen. Zelfs vóór er gedacht werd over op welke wijze men het comfort in de koepelsteden kon verhogen, was de hoofdbekommernis het institueren van de lokale cryptomunt en het reguleren ervan. Helemaal in het begin, toen de eerste hulpploeg tussenkwam, werden informatici ontvoerd en vastgehouden, niet?"

"Ja, en dat was het tweede aspect waar Liberty het over had in de voorbereidende gesprekken voor een nieuwe reis, na de Jupiterreis. De ontvoering had eigenaardige contouren en een nog meer eigenaardige ontknoping. Maar het gaat niet over de daad zelf. Eén van de nevenwerkingen was dat we hier waarschijnlijk de oorsprong vinden voor een mythe als zouden de tot de geldaristocratie behorende families die de eerste permanente bewoners op Mars werden, voor altijd door de nieuwe machthebbers op Aarde waren verbannen. Ze hebben een soort nieuwe versie geschreven van het Gekozen Volk, vervolgd omwille van het onbegrip van de rest van de wereld. Het wantrouwen tegenover iedereen die niet op Mars leeft wordt erg gestimuleerd. Ondertussen is er een eigenaardige dichotomie tussen de publieke oproep tot gewapende verdediging tegen wie van buiten Mars komt en de wijze

waarop de leidende classe flirtte met de commissie waar Wolfgang en Liberty deel van uitmaakten."
Ik dacht even na.
"De werkploeg heeft een karakterschets gemaakt van de groep Marsiaanse vertegenwoordigers, niet? In zekere zin is de samenleving op Mars een goede illustratie van wat ik een totalitaire en koloniserende maatschappij noem. Dit betekent niet per se dat de Marsiaanse gemeenschap anderen wil koloniseren. Dat kan ze niet aan, ze is er te klein voor. Het is waarschijnlijker dat ze de eigen planeet zal koloniseren, naarmate de Terravorming verdergaat. Dat zal het ogenblik zijn waarop de meer serieuze conflicten zullen uitbreken tussen families. Als ze hun maatschappijmodel bewaren gebaseerd op handel en betaalde dienstverlening, met de cryptomunt of een andere munt, dan zal de concurrentie logica blijven bestaan, ten nadele van de onderlinge hulpverlening. Het is heel goed mogelijk dat er alleen betaalde hulpverlening zal zijn. En indien er toch een soort gratis hulpverlening komt, dan zal dat enkel het gevolg zijn van een opgelegd of onderhandeld mededogen en niet van een wil tot gecoöpereerd samenleven. Verder zullen de families naar gemechaniseerde of biologische slaven beginnen zoeken. De vertegenwoordigers waarmee de commissie contacten had kan je aanduiden als meer arrogant en minder ignorant. Ik zou zeggen dat ze in de linker bovenrechthoek passen van *het ignarometrische raamkader*, in de groep met diagonaal A5 I-5 tot A3 I-3. De van de Aarde afkomstige commissie bestaat uit leden die je kan thuisbrengen in de linker benedenrechthoek van het raamkader. Ik zal het niet

erg mis hebben als ik zeg dat hun profiel zich in de rechthoek met diagonaal A-4 I-2 tot A-5 I-5 inschrijft. Ik weet niet hoever jullie konden gaan met het profileren van de Marspopulatie die in de zogenaamde randsteden woont. Maar er zou hier een ander soort situatie kunnen optreden dan toen we op Aarde met de Ignoranten begonnen samen te werken. Voor zover ik weet, zijn de Marsiaanse voorsteden niet bewoond door A1 A-5 profielen en gezien de afkomst van de inwoners zijn er waarschijnlijk weinig positieve I's ofte ignoranten. Kort gezegd, is mijn lectuur dat je een superieure classe hebt, die reeds vermelde A5 I-5 tot A3 I-3, en daarnaast één of twee ondergeschikte classes. Je hebt heel zeker profielen in de rechthoek A4 I-2 tot A2 I0. En hoogstwaarschijnlijk vind je ook A2 I-5 tot A0 I-3 profielen. Volgens mij maakt dat van het geheel een erg onstabiele samenleving. Om het in wolventaal uit te drukken," lachte ik, "je hebt in de roedel teveel *alfa's* en potentiële *alfa's* en te weinig *omega's* die zich de rol toemeten van collaboratie met de *alfa's*.
De reden om Europa en Ganymedes te bezoeken heeft mede te maken met het feit dat de oorspronkelijke menselijke bevolking op die manen ongeveer uit hetzelfde soort individuen bestond als die op Mars. En krijgen we van de draaggolfboodschappen een voorstelling van democratieën in het beginstadium, dus met profielen uit de rechthoek met diagonaal A3 I-5 tot A-3 I-3. Ik wil zeker niet het nut betwisten om de buitenvestigingen te bezoeken, maar ik weet niet of we met Jupiter's maanbewoners veel kunnen leren over hoe met de Marsgemeenschap te werken. Bovendien zou ik denken dat het een nogal raar idee

zou zijn om Ganymedes en Europa te bezoeken met de bedoeling Mars te helpen, zonder Mars bij dit bezoek te betrekken… zoiets kan, vrees ik, alleen een paternalistische pluralist bedenken. Zelfs indien goedbedoeld, gaat het om een idee met een niet te overzien aantal valstrikken."

“Maar wil je daarmee zeggen dat het niet de moeite waard is de manen van Jupiter te bezoeken en dat we beter gelijk terug naar Mars gaan?”

“Het is altijd de moeite waard om contact te houden met de verst afgelegen gemeenschappen, zowel op Aarde als in de Ruimte. Maar ik zou aanraden het contact met de Ganymedes en Europa gemeenschappen te zien als een bezoek dat met hen te maken heeft, om onze interesse in hun gemeenschap te betuigen. In de loop van de gesprekken kan je natuurlijk over het bezoek aan Mars praten, en vragen of ze suggesties hebben voor de Marsiaanse gemeenschap. Maar ik denk dat het goed is om duidelijk te zijn dat het niet de bedoeling is ***met*** Ganymedes en Europa te werken ***voor*** Mars. Eender welke antropogoog zal jullie zeggen dat dát zeker een grote vergissing zou zijn. Eender welk werk met de gemeenschap of de gemeenschappen op Mars zal als uitgangspunt de goesting zijn van die lokale gemeenschap en de uitgenodigde gemeenschappen — eventueel wij —, om *samen* te bepalen wat men gedaan wil zien. En dat betekent geenszins dat wij tot hun beschikking staan opdat ze zouden kunnen verwezenlijken wat alleen zij willen, maar ook niet dat zij zich ‘onder’ ons scharen om een doel te bereiken dat wij, als een soort superieure onderlegden in de zaak, beschouwen als het beste voor hen en ook voor ons.

Hun doel kan iets zijn wat ze voor zichzelf wensen, maar wij niet voor ons, en ons doel kan iets zijn wat wij voor ons willen maar zij niet voor hen. En de samenwerking bestaat er dan in ervoor te zorgen dat de gemeenschappen met divergerende organisatiemodellen voor elkaar geen bedreiging vormen. Ik denk dat de uitdaging met Mars er op korte termijn in bestaat om de coëxistentie te verzekeren van een commerciële maatschappij gebaseerd op betaling van producten en diensten op één plaats met een gemeenschapsmaatschappij gebaseerd op coöperatieve samenwerking op een andere plaats."
Catherine keek me zwijgend aan. Haar gezichtsuitdrukking toonde aan dat ze nadacht over wat zou moeten gedaan worden. Ze stond op en zei: "Dank je voor dit gesprek, papa, je hebt me duidelijk laten zien wat we onder elkaar moeten bespreken in de werkgroep. We komen hier snel op terug." Ze gaf me een liefdevolle omhelzing en ging de deur uit.

Tien dagen later zaten Wolfgang, Catherine, mijn vader en ik in de *spider* richting *Gwendolyn Brooks*. We hadden voor één van de maaltijdruimtes gekozen dicht bij het meer, waar we afspraken met een creatieve kok om samen onze maaltijd te bereiden en te nuttigen. Uit onze respectievelijke moestuinen brachten we de groenten mee die we wilden gebruiken en onze gastheer had een hoop zoetwaterschelpen om ons bij te staan bij de bereiding van een maaltijd die we moeilijk thuis zouden kunnen samenstellen.
Het eerste deel van ons gesprek ging over de geschiedenis van het meer en de ecologische recuperatie ervan. De milieutechnici konden de bijwerkingen van de Vulkanische Winter die zich

vooral boven de kreeftskeerkring had laten voelen in hun voordeel doen werken waardoor de bio-diversiteit van het meer snel weer was toegenomen. Kok Eriya Wambuzi vertelde ons enkele verhalen uit het hectojaar 119. Toen slaagden arrogante leiders van *zone 2* deels in samenwerking met lokale arrogante leiders erin om ongeveer al het leven in het meer te verwoesten. Sinds de Heropbouw was de demografische druk op het meer sterk afgenomen. De razendsnel stijgende overbevissing verdween zodra de globale consumptie gebaseerd op kopen, verkopen en winst maken verdween. Verder heeft het ecosysteem vandaag bijna geen last meer van geluidshinder nu de oeververbindingen allemaal per door wind- en zonne-energie aangedreven boten gebeuren.

Na de maaltijd wilden Wolfgang en Catherine vooral Lev horen over zijn ervaring met afgelegen gemeenschappen. Hij begon met te zeggen: “Ik weet niet of ik jullie erg nuttig kan zijn. Ik vervoegde lange tijd de antropogogen om met ver uit elkaar liggende gemeenschappen te werken. Die gemeenschappen bestonden vooral uit afstammelingen van Ignoranten. Ik had er weinig contact met Elysiaanse nakomelingen. Wel heb ik met commissies meegewerkt die met de Elysianen bespraken op welke wijze ze zelf de evacuatie zagen van *Elysium*. Daarbij besproken we ook de hulpstrategieën voor wie niet naar Aarde terug wilde.”
Wolfgang vroeg: “Maar waarom waren er Elysianen die niet naar de Aarde terug wilden? Na de Vulkanische Winter stelde het probleem van de overbevolking zich niet meer. Er was minder bewoonbaar land, maar de bevolking was erg

afgenomen zelfs in de bewoonbare gebieden."
"Hun aarzelingen hadden niet bepaald met bevolkingsdichtheid te maken," antwoordde Lev. "Over het geheel genomen was er bij de Elysiaanse bevolking een soort mentale blokkade zodra het concept *geldloze maatschappij* ter sprake kwam. Het merendeel van de Elysianen kon niet begrijpen dat na de Vulkanische Winter de bijna volledige Aardse bevolking weigerde de beschikbare flora, fauna, mineralen en ertsen, opnieuw te zien als verhandelbare goederen volgens de regels van de consumptiemarkt, Die had pakweg tot het einde van het eerste decennium van hectojaar 121 bestaan, net totdat de Bloomkampers naar Elysium verhuisde. Dus vonden Elysianen het voor gezonder voor hen zelf om met hun begrippen van marktwetten, verhandelbare goederen en kapitaal, naar andere oorden uit te wijken. Ik kan hier aan toevoegen dat er families van arrogante ignoranten waren die hen in dat avontuur hebben vergezeld."
"Maar in de op Aarde gebleven gemeenschappen waren er toch ook mensen die liever een nieuwe maatschappij wilden uitbouwen met een markteconomie?" vroeg Catherine.
"Ja, waarom niet? Maar het was wel een kleine groep. En dat is de reden waarom ik denk dat het antropogogisch werk in de gemeenschappen op Aarde een minder zware opgave was dan wat jullie te wachten staat met Mars. Hier op Aarde waren en zijn leerprojecten en organisatievormen van gemeenschappen erg verschillend van één lokaal tot een ander, maar wie bleef had van meet af aan een vrij goede verstandhouding en praktische ervaring met omgangsvormen die geen koop en verkoop van

goederen inhield of hiërarchische waardetoekenning ervan.”
Wolfgang vroeg Lev naar enkele voorbeelden.
“Goed. In de eerste plaats was er een algemene bekommernis voor een duurzame levensstijl maar liefst zonder hieronder te lijden. We vonden niet altijd in alle gemeenschappen mensen die er voor voelden om de voor de gemeenschap noodzakelijke taken te vervullen. In een voldoende heterogene gemeenschap is het heel wat gemakkelijker om het hele scala individuen te vinden die coöperatief voor het welzijn van de gemeenschap zorgen. Denk aan huisdokters, of ingenieurs, of technici die het leuk en interessant vinden over de automatische energielevering te waken. Denk aan wie graag voor het aanmaken van noodzakelijke elektronische componenten wil zorgen of wie de niet organische afvalverwerking op zich wil nemen, of het automatische openbaar vervoersysteem organiseren…
Ignoranten en Vluchtelingen hebben zich van veel vooroordelen moeten ontdoen om samen te zoeken naar oplossingen op maat. Anderzijds was het opmerkelijk hoeveel mensen vrijwillig zware studies opnamen. Velen begonnen bij voorbeeld geneeskundige studies om huisdokter, chirurg of verpleger te worden. Ze werden erg competent in de door hen gekozen bezigheid, zodra het concurrentieel karakter in de opleiding verdween. Die oude concurrentie had voor de Heropbouw natuurlijk alles te maken met de strijd om de best betaalde plaatsen, eigen aan een op geld gebaseerde samenleving. Wie op aarde was gebleven had de gecumuleerde ervaring van tenminste twee generaties in erg moeilijke overlevingscondities. Dat had de handenarbeid en artisanaal werk terug op hoog

niveau gebracht. En voor gemeenschappen die tijdens de eindfase van de op kapitaal gebaseerde maatschappij nooit veel goederen hadden bezeten, was het een echte revelatie dat iedereen volledig vrij om eender welke activiteit naar keuze te ontwikkelen en daarbij nog gestimuleerd werd ook. Uiteindelijk was er globaal gezien de enorme pré-Heropbouw kennis resultaat van vele jaren hoogstaande technologie. Of onderzoekingen en technologische hoogstandjes er enkel waren geweest om de economische belangen van een minderheid te dienen deed er niet zoveel toe. De kennis was er. Het grote werk bestond erin gezamenlijk te begrijpen dat niet er zoiets als een rechtvaardige hiërarchie bestaat. Verder was het belangrijk dat iedereen zou inzien dat het geen zin heeft zich bepaalde middelen en goederen voor te behouden als men die voor de gekozen activiteit niet nodig heeft.

Wat goed werkte was een basisbegrip dat eender wie, of eender welke groep mensen aan de gemeenschap kon uitleggen wat hij, zij of de groep graag zou willen doen en welke middelen hiervoor nodig waren. Het voorstel en het herformuleren ervan had bijna altijd een bevredigende uitkomst zowel voor wie het aanbracht als voor de rest van de gemeenschap. Dingen werden toen zoals vandaag niet in negatieve bewoordingen gesteld. Het uitgangspunt was altijd om een oplossing te vinden, en dat kon een compromis-oplossing zijn. De bedoeling was dat niemand leed onder een genomen beslissing. Voor complexe situaties, zoals het gebruik van mineralen of gerecycleerd materiaal, was en is de Polipolische Raad natuurlijk belangrijk, zoals ook nu nog het geval is. *'Waar kunnen we het nodige goud, lithium,*

wolfraam, … vinden?', weet je wel."
"Misschien kan het even hebben over het maaltijdprincipe?" stelde ik mijn vader voor.
"Ja, goed idee. Ondanks alle variaties zowel binnen een gemeenschap als tussen gemeenschappen, is er zeker één iets wat je overal op Aarde herkent. Zoals jullie weten maken we altijd overal zelf onze maaltijd, individueel maar heel vaak in groep. Dat is niet toevallig. Het is een bindelement. We nemen het in alle leerprojecten op. Met het einde van de markteconomie verdween ook de markt *tout court* ook van de etenswaren. We moesten dus distributievormen vinden voor etenswaren die je moeilijk zelf in je moestuin kunt verbouwen, zoals graangewassen bijvoorbeeld. Zoals jullie weten worden bepaalde gewassen op grotere schaal en automatisch geteeld. We verdelen de oogst volgens het billijkheid principe onder de gemeenschap. Maar geld verdienen om in het levensonderhoud hoeft niet meer. Dat heeft een impact op de tijdsorganisatie. Maaltijden kopen bij anderen, om zo weinig mogelijk tijd te '*verliezen*' om zich te voeden werd een overbodige bezigheid. Alle leerprojecten behelsden en behelzen nog steeds het samen klaarmaken en nuttigen van maaltijden in plaats van zich te beperken te eten wat door anderen werd gemaakt. Dat heeft onmiddellijk enorme gevolgen voor het delen van etenswaren. We wisselen geen etenswaren uit, we delen ze. We coöpereren onder alle aanwezigen om een maaltijd samen te stellen voor alle aanwezigen. En dat gebeurt op basis van wat eenieder meebrengt, hetzij uit eigen productie, hetzij uit wat door de gemeenschap ter beschikking werd gesteld. Jullie weten dat,

zoals vandaag iedereen op Aarde dat weet. We kunnen ons geen plaatsen meer voorstellen waar dure en voortreffelijke maaltijden verkocht worden voor enkelen, en goedkope en smaakloze maaltijden voor velen zoals we wel in oude films kunnen zien. De voortreffelijkheid van een maaltijd ligt op dit ogenblik exact in wat elkeen of elke groep in de bereiding ervan legt. Plaatsen zoals deze hier, waar we vandaag iets nieuws leerden met onze gastheer Eriya, bestaan overal, in elke gemeenschap. Ze bestaan overal, omdat er overal mensen zijn die creatief omgaan met voedsel, en met anderen willen coöpereren om een kunstige maaltijd samen te stellen. Op Aarde was tijdens de hele Heropbouw-fase het 'maaltijdprincipe' erg belangrijk om andere gewoontes te deconstrueren, vooral met nakomelingen van Ignoranten die vroeger nog koop- en verkoopactiviteiten hadden toen de wereld nog één grote marktplaats was."

Plots kwamen me de verhalen van oma Emmy terug in me op over haar gesprekken met haar groepspartners. Die gingen vaak over de interactie en hoe die deconstructie nodig was zodra je uit een interactie het bezitbaar product verwijdert dat de betrokkenen kunnen kopen en verkopen. Maar de werkgroep waar oma Emmy deel van uitmaakte beschouwde het tijdperk van de markteconomie-maatschappij met koop en verkoop als een wellicht noodzakelijke overgangsfase tussen het tijdperk van de maatschappij van verzamelaar-jagers en die van de coöperatieve gemeenschapsmaatschappij op Aarde vandaag. Die tussenmaatschappij is tot op het uiterste getest. Ze heeft een enorme impuls gegeven voor het ontwikkelen van erg complexe

producten. Maar de ontwikkeling ervan was het gevolg van een ongecontroleerde drang naar macht, controle, en bezit. En dat was het aspect dat uiteindelijk onhoudbaar bleek. Oma Emmy was niet de mening toegedaan dat die maatschappij zichzelf had vernield zoals doorgaans wordt gezegd. Voor oma Emmy bereikte ze haar limiet en die limiet was het begin van iets anders. Kort voor haar overlijden beschouwde ze dat er op Aarde voldoende condities waren voor de leefbaarheid van zowel coöperatieve gemeenschapsmaatschappijen die geen gebruik maken van geld als voor wat ze omschreef als Bregmaniaanse maatschappijen. Toen ik zover gekomen was in mijn herinneringen, zei ik mijn vader: “Misschien kan Mars de richting uitgaan van een Bregmaniaanse maatschappij, waarvan oma Emmy dacht dat het een andere maatschappelijke evolutie zou kunnen zijn, naast de evolutie die wij doorliepen?”

“Het zal zeker interessant zijn om te begrijpen hoe een dergelijk voorstel zou kunnen uitgewerkt worden samen met de huurlingen en de ‘*casseurs*’ die ik meen te herkennen in de beschrijvingen en getuigenissen van wie onlangs op Mars was,” antwoordde Lev. “De lust om te vernietigen, om te pijnigen, om zich met geweld goederen eigen te maken is een gevolg van het geloof in het geld-dogma. We hebben het er dikwijls over als we die films en series zien van voor de Heropbouw. Het overgrote deel van gewelddadige interacties die men beduidde met het woord *misdaad* — de daad die mis is, die verkeerd is — hadden te maken met het zich toe-eigenen van goederen op een wijze die als niet correct werd gezien door wie de goederen bezat. Daarom creëerde men in het werkelijke leven

veilige omgevingen waarvan *Elysium* het eindproduct was, zoals jij wel eens zegt. Wat Bregman betreft. Hij leefde middenin een volledig operationeel model van de kapitalistische maatschappij, aantoonde. Hij toonde experimenteel aan dat geld verdelen zodat iedereen een gewaarborgde levensbasis had bijna altijd een drastische vermindering inhield van dit soort misdaad, de meest arrogante omgevingen niet te na gesproken. Er was toen binnen de sociale wetenschappen een tak met de naam economische wetenschappen. Die bestudeerde ondermeer de geldcirculatie voor het bereiken van bepaalde doelen. Wat bij micro-krediet dikwijls goed werkte, liep niet zelden mis bij het groot kapitaal. De minder ignorante of ignorante *arroganten* situeren zich eerder in de sfeer van het groot kapitaal dan van het micro-krediet. Naar Mars kopiëren wat hier op Aarde goede resultaten had in gemeenschappen die minder reserves hadden tegenover het wegvallen van het geld en waarbij Bregmaniaanse strategieën werden gebruikt is misschien mogelijk maar wellicht ook moeilijk. De huurlingen en de meer arrogante '*casseurs*' waren op Aarde mag ik zeggen al enigszins uitgefilterd."

Ik keek Catherine aan. "Zoals ik je anderhalve week geleden zei, denk ik dat we op de manen van Jupiter niet het antwoord zullen vinden van hoe we kunnen samenwerken met de Marsgemeenschap. Maar het kan heel interessant zijn om te leren met die gemeenschappen. Wat ons regelmatig per draaggolf bereikt lijkt aan te tonen dat ze inderdaad over een gevarieerde Bregmaniaanse aanpak beschikken. Een mogelijke

hypothese kan zijn dat de gemeenschappen die zich het verst waagden over meer pioniers beschikten met gevoel voor avontuur. Zelfs indien er toen al een zekere ervaring was over interplanetair reizen binnen ons zonnestelsel, was het risico om zich op manen van Jupiter, en wie weet, van Saturnus, te isoleren veel groter dan om zich op Mars te vestigen. Daardoor kan het voor hen misschien eenvoudiger geweest zijn om limieten en vormen van organisatie te herbekijken. Al was het maar om de communicatie moeilijkheden."

Wolfgang glimlachte. "Ja, dat weten we. Een electronisch signaal heen en terug naar Jupiter doet er tussen de 70 en 104 minuten over, naar Mars is dat maar 8 tot 28 minuten. Natuurlijk maakt het in extreme en zich snel ontwikkelende rampsituaties geen verschil uit dat er voor elk automatisch systeem, back-up instructies bestaan op de maanbasissen, met permanente toegang via een stationaire artificiële satelliet. Maar, zoals we onder piloten van ruimtevaartuigen wel een zeggen is het verschil tussen correcties sturen naar Mars of naar Jupiter, in niet fatale kritieke situaties, een beetje zoals het verschil tussen zich van het meer naar de Bibliotheek verplaatsen per spider of zich van hier naar niet bewoonde gebieden te verplaatsen per semi-automatisch voertuig."

"De pioniers op Ganymedes en Europa zullen zich niet enkel bezig gehouden hebben met het leefbaar maken van koepelsteden," ging ik verder. "Wellicht had men iets minder werk op Ganymedes, omdat daar de automatische Terravorming al verregaande pogingen had gekend, toen de ploeg van Vitor Hunt en Chris Danchecker er in hectojaar 120 opgraafwerk

deed. Pioniers en nakomelingen hadden wellicht meer tijd om hun model van de nodige samenwerking voor collectieve overleving te verzorgen. Ook daar is het overgrote deel van de bevolking oorspronkelijk van Elysium afkomstig. Maar toch stellen we vast dat één op de vier Aardse vrijwilligers aan de eerste fase mee te werken besloot zich ginds permanent te vestigen, terwijl van Mars alle vrijwilligers zo gauw het kon naar de Aarde terugkeerden."

"Alles jullie me zeggen is vrij coherent met de andere informatie waarover we via de Polipolische Raad beschikken en ook op eender welke digitale console van de Centrale Bibliotheek kan worden gezien," zei Catherine. "Globaal genomen hebben circuleren er vandaag drie maatschappijmodellen: een coöperatieve gemeenschapsmaatschappij zonder geld, een Bregmaniaanse coöperatief coëxisterende maatschappij en een aangepast kapitalistisch model. De relaties tussen de twee gemeenschappen die ik het eerst vernoemde zijn dialogiserende van aard en op Aarde ook pluralistisch. Eén van onze hypotheses in verband met de moeilijke relaties met en op Mars, is dat de Marsgemeenschappen op zich niet noodzakelijk de bron van zorgen zijn. Op Mars is er duidelijk sprake van een hiërarchische maatschappij. Wie de macht bezit, ook om met ons in gesprek te gaan, schijnt moeilijkheden te hebben met één of verschillende gemeenschappen waar ze beweren over te regeren. Zonder dat ze het ons voluit zeggen, is dat de boodschap die we menen te horen."

"Daar kan ik het mee eens zijn," merkte ik op, en ging verder: "Daarom ben ik geneigd te zeggen dat een deel van het

strategisch voorstel in het verleden te vinden is. Is het de bedoeling de spanning tussen de groepen te verminderen of te doen verdwijnen? In dat geval zal de regerende caste akkoord moeten gaan met de vaststelling dat zij een deel van het probleem zijn. Verder lijkt me klare definitie nodig van de leergemeenschappen op Mars indien de zaak evolueert en Aardse vrijwilligers bereid zijn om deel uit te maken van die leergemeenschappen. In hun samenstelling en beheer zullen ze isomorf moeten zijn, niet met de maatschappijvorm die men heeft, maar met de maatschappijvorm die men wilt bereiken. En daarom zal iedereen vooraf scenario's moeten kunnen tekenen. Niet alleen de leiders, niet alleen de als onrustig gemerkte gemeenschappen, maar iedereen. Ik ben heel erg benieuwd naar wat jullie van Jupiter mee zullen brengen en wat we hiervan kunnen leren, maar nog meer naar wat de volgende tussenkomsten met Mars zullen brengen. Ondertussen heb ik, hier, onder ons, geen twijfels. Om de oorlogsgod te temmen, zullen we moeten aanpakken wat hem voedt: het door geld gesymboliseerd bezit."

Nota bij de editie van 122.25
Alberto overleed in 122.22 plots op 69-jarige leeftijd. Dat was tijdens het derde jaar van het gezamenlijke werk met de Marsgemeenschappen. We vulden het volume 13 van onze saga aan met de informatie die ons bereikt via de vrijwillige commissies. In enkele hiervan zijn Liberty en Catherine nog steeds actief.

Newnomehns

Antropos, van medebeheer naar co-auteurschap

Nog een viering van het ouder worden… ditmaal van Dulan. We waren nog maar eens op weg om de jarige en zijn andere vrienden te ontmoeten, in het huis dat hij met Liberty deelt. We zaten op de rose Noord-Zuid lijn, richting *hub Michel Foucault.* Op het perron van *hub Marta Nussbaum* zagen we verschillende bekende gezichten. Zodra de deur van het GAT-voertuig open schoof kwam Halona de wagon binnen gevolgd door Catherine die haar buik van de zevende maand zwangerschap accentueerde met een brede jurk. Pablo en Sayen vergezelden hen lachend hand in hand. Toen ze ons zagen, kwamen ze naast en rechtover ons zitten. Maria maakte er gebruik van Pablo en Sayen over het nieuwe huis uit te vragen.

"Het is één van de drie huizen die we voor onszelf al uitgekozen hadden als meest geschikte. De tuin is wat kleiner dan van de beide andere. Misschien is het daarom dat niemand anders er geïnteresseerd in was," zei Sayen. "Maar er is een enorme regenton en de moestuin is heel goed onderhouden. Er zijn nog heel veel groenten ongeveer rijp om geplukt te worden. De woonst kwam twee maanden geleden leeg toen de bewoners naar Arqueopolis vertrokken. De buren hebben samen voor de moestuin gezorgd. We begrepen dat het huis de laatste jaren vooral bewoond was door mede-equivalieden die niet van plan waren om in Bibliopolis te blijven."

"En zijn jullie ook van plan om Bibliopolis te verlaten?" vroeg ik.

"We weten het echt nog niet," antwoordde Pablo, "ik heb nog

niet voor mezelf uitgemaakt of ik hier wil blijven of naar *zone 3* wil terugkeren. We praten wel over wat we willen gaan doen, Sayen en ik. Want samenblijven dat willen we zeker, dat is al een uitgemaakte zaak."

Sayen lachte en zei: "Hoe dan ook, Alberto, we zijn niet van plan jullie te verlaten vooraleer de saga helemaal geschreven is. Ik probeer Pablo wel te overreden naar *zone 3* te reizen eenmaal het project voltooid is. Ik zou graag de plaatsen leren kennen waar hij opgroeide. Ik wil ook heel graag persoonlijk die groep antropogogen leren kennen die werken met nakomelingen van die landbouwers en veekwekers die vóór de Heropbouw de school van de arbeid hadden opgericht voor hun kinderen, volgens de ideeën van Pistrak."

Ondertussen bereikten we *Michel Foucault*, eind-*hub* van de lijn. We legden de korte afstand tot bij Dulan en Liberty te voet af. Catherine kwam aan mijn arm hangen. "Heb je al aan je welkomsttoespraak voor je kleinkind gedacht?" vroeg ze lachend.

Ik keek naar haar buik. "Mijn eigen buik kriebelt al een beetje, dat geef ik toe. Ik heb al gedacht dat men een andere curator zal moeten vinden voor de JCD-Ruimte zodra jullie baby de grootouders wat meer zal beginnen bezoeken. Stel je voor, ik kan me al onze avonturen indenken die we samen in Centraal Park zullen beleven. Maar een welkomsttoespraak…"

Halona kwam zich aan mijn linkerkant vastklampen en zei: "Zo bijna-opa. Heb je een revelatie over de nabije toekomst? We rekenen op je, niet alleen voor de intellectuele ontwikkeling van onze spruit, maar ook om kakbillen te reinigen."

Ik lachte. "Baby-billen proper maken is iets wat je niet verleert. Maar ik steek niet weg dat mijn enthousiasme meer uitgaat naar het zoeken van kinderboeken in de Centrale Bibliotheek. En ik heb ook al naar suggesties gevraagd aan Paula, de grootmoeder van David en Wolfgang."

We kwamen op onze bestemming aan net voor de dagelijkse regenbui, typisch voor deze periode van het jaar.
"Zat ik hier rustig met Liberty een glas te drinken en plots heb ik zes mede-auteurs van de Magister-Auctor saga aan mijn been. Ik vrees al waar dat zal eindigen," grapte Dulan, na ons de deur te hebben geopend. "Halona, we zijn in de minderheid."
"Als dat nu en hier het criterium is, ja, dan zijn we in de minderheid," zei Halona, "maar als je als criterium '*is minder dan 40*' gebruikt, dan zijn het plots Alberto en Maria die de minderheid uitmaken. Indien we de geboorteplaats als criterium gebruiken, dan zijn Pablo en Sayen in de minderheid."
Catherine vroeg: "Wil je daarmee zeggen dat minderheid-meerderheid een erg oppervlakkige dichotomie is, die enkel bestaat nadat iemand een simpel criterium heeft bepaald?"
"Ja," antwoordde Halona, "minderheid en meerderheid is niets anders dan een zeer grove classificatie. Men maakt snel twee gescheiden verzamelingen mensen die in alles van elkaar verschillen, behalve in dat ene kenmerk dat arbitrair werd bepaald."
Dulan ging akkoord: "En we gebruiken om die criteria te bepalen woorden waar we zelf vaak geen andere diepere betekenis geven. Dat neemt niet weg dat andere mensen, voornamelijk diegenen die door het critérium in de

minderheid worden gezet, er wel onderliggende bedoelingen in kunnen zien. Vooral tijdens hectojaar 120 vlogen de beschuldigingen vlot over en weer. Hoewel ik denk dat je de zaak anders kunt bekijken. Vóór de Heropbouw waren er dikwijls hele welles-nietes discussies of een woord wel 'politiek correct' was. Het feitelijke gespreksonderwerp kwam niet eens aan bod. Meningsverschillen en uiteenlopende gezichtspunten bleven zonder bespreking. In een hiërarchische wereld zou enkel een gesprek het offensieve karakter van een aantal situaties natuurlijk niet wegnemen. In ons geval verduidelijkte Halona onmiddellijk de criteria, na mijn eerste opmerking. Criterium is criterium. En dat is een stellingname, een verklaring. Wanneer men niet precies de reden van de stellingname weet, dan kunnen er moeilijkheden zijn. Is het enkel de bedoeling hanteerbare verzamelingen te maken? Gaat het om een indeling of zit er een poging achter om een hiërarchie op te zetten? Wil iemand of een groep een machtspositie behouden of verkrijgen? Representatieve democratie was een vrij veel voorkomende regeringsvorm in veel Natie-staten voorafgaande aan de Heropbouw. De typische opmerking in die bestuursvorm was '*De meerderheid beslist*'. Die houding getuigde van een zekere agressiviteit. Waarom? Omdat in de meeste gevallen de meerderheid vertegenwoordigd werd door politieke leiders die deel uitmaakten van een partij die meer stemmen kreeg op een bepaald ogenblik voor een gegeven tijd. Die partijen waren op hun beurt vaak niet meer dan een organisatie van een handvol mensen die bijna in alles verschilden behalve in één aspect. Ze

maakten deel uit van de leidende structuur van die partij. Wanneer je ze vroeg waarom ze lid waren, haalden ze vaak erg verschillende delen van het programma van de partij aan. Waar het ethische ontwikkeling en pluralistische attitude betreft is *'de meerderheid beslist'* volgens mij een holle frase."

Ondertussen kwamen de ouders van Dulan aan. Hij onderbrak zichzelf om ze welkom te heten.
Liberty interpelleerde haar partner: "Zonder te weten of ik deel uitmaak van de meerderheid of niet, stel ik voor dat je even je toespraak opschort en de mensen helpt die wat te eten of te drinken willen maken. Vinden jullie dat geen goed voorstel?"
Ik lachte. "In hectojaar 120 van het politiek correct zijn, zou men je onmiddellijk van manipulatie hebben beschuldigd. Maar als ik dit nog mag zeggen. Het is toch betekenisvol hoe we zelfs voor simpele dingen, zoals een vriendenreünie, de gedragsregels veranderden ten tijde van de Heropbouw. Het ineenstorten van de geglobaliseerde voedselindustrie en het einde van de commercialisering van het vrijetijdsgebruik zorgde voor nieuwe gewoontes. En die gewoontes vonden snel en gemakkelijk ingaan. Een groepsmaaltijd begint met wat ieder die deel uitmaakt van de groep uit de moestuin plukt of uit de persoonlijke reserve kiest en meebrengt. Iedereen brengt iets mee. In vele gevallen kan de groep niet voorzien wat de beschikbare ingrediënten zullen zijn. Globaal gezien stimuleert dat de creativiteit. Elke planning van een maaltijd is een project van korte duur. Ook bij groepsmaaltijden dook het co-auteurschap op."

Toen we allemaal aan tafel zaten, begon Dulan's moeder Inês, met de opmerking: "Co-auteurschap. De lange periode van weerstand tegen de verwezenlijking ervan is een intrigerend aspect. Ik observeer een aantal varianten van die weerstand tijdens de laatste hectojaren voor de Heropbouw. Vaak aanvaardde men niet dat de verwezenlijking van een product gezamenlijk werk was. De bereiding en commercialisering van een gerecht is een goed voorbeeld. Het produceren van werktuigen en wetenschappelijk onderzoek zijn twee andere duidelijke voorbeelden. Individuen, in sommige gevallen een een collectief, hadden het moeilijk als ze het auteurschap niet konden opeisen. Het begrip autoriteit speelt hier waarschijnlijk mee. Men verwarde autoriteit met autoritarisme. Het gebeurde daarom soms dat een groep officieel het auteurschap liever in handen legde van een figuur die zelfs geen deel uitmaakte van de groep co-auteurs. Zo kon de groep haar autoriteit laten gelden zonder alle namen van de auteurs te vernoemen."
"Juist", zei ik, "en om op die gedachte nog door te gaan… De wereld van bezit en macht zorgde voor een veelvoorkomende perverse variante. Alleen de leider van een ploeg onderschreef een product. Eventueel werden co-auteurs wel ergens vernoemd, in een dankwoord of een inleiding. Dat was de praktijk alle sectoren van menselijke activiteit. In het wetenschappelijk onderzoek veranderde blijkbaar iets tijdens hectojaar 120. Maar toen had co-auteurschap vermelden mijns inziens niet noodzakelijk te maken met een ethische bezorgdheid omtrent het effectieve auteurschap. Het complexe karakter van het object van onderzoek, of de te voorziene

polemiek omwille van de publicatie van een artikel, leidde tot het publiceren in groep. Het werd een vorm van collectief schild bij het bevestigen of weerleggen van een thesis om zich tegen soms hevige aanvallen te beschermen, bij het voorstellen van een heel nieuw paradigma bij voorbeeld."

Dulan fronste zijn wenkbrauwen. Hij zei: "Gedurende de hele geschiedenis zien we telkens weer hoe onderzoekers en geleerden het auteurschap over iets alleen opnemen. Altruïsme of egoïsme? In heel uitzonderlijke gevallen zou het individueel publiceren van een groepswerk een soort bescherming van de anderen kunnen zijn. Een vorm van protectie om te vermijden dat anderen betrokken geraakten in potentieel gevaarlijke polemieken. Maar veel vaker zagen we discussies tussen wie het eerste auteurschap opeiste enkel om de lauweren te krijgen voor het vastleggen van een bepaald feit, of om als autoriteit erkend te worden voor een bepaald domein. De markt-economie vereiste die autoriteit om op te klimmen in de hiërarchie. En dat was dan weer noodzakelijk om gekregen meerwaarde in geld om te zetten."

Dulan zweeg en Inês zei: "Het met geld beloond auteurschap doet me aan een andere variant denken. We hoorden allemaal over de vrij veel voorkomende activiteit als spookschrijver. Vóór de Heropbouw waren dat schrijvers die in opdracht van anderen schreven. De opdrachtgevers gaven hun naam aan het werk en behielden de kredieten en vaak de auteursrechten. Het ging om een betaalde dienst, het verkopen van een bekwaamheid. Gewoonlijk kwamen de opdrachten van wie zelf geen tijd of schrijfervaring had maar graag fictie of een wetenschappelijk

werk wilde publiceren vaak met auto-biografische elementen. Het gebruik van een pseudoniem was iets anders. Wie bedreigd werd of zich bedreigd voelde gebruikte liever een valse naam dan zich in een groep te verbergen. Pervers was wel het tijdperk waarin vrouwen een mannennaam opgaven om als auteur of onderzoekster aanvaarding te krijgen. Soms ging het gewoon om het kiezen van een commerciële naam. Tenslotte waren er auteurs, vooral onder romanschrijvers en dichters, die de naam kozen van iemand anders uit bewondering of als eerbetuiging."
Pablo knikte. "Dat deed Pablo Neruda weet ik. Maar ik zou twee vormen van groepsauteurschap willen vermelden. Eén is wat ik effectief co-auteurschap zou noemen. Het andere is het collectief auteurschap, waarbij gebruik gemaakt wordt van een doorgaans fictieve naam voor de groep.
Om met die tweede groep te beginnen. Er zijn auteursgroepen geweest die om verschillende redenen onder fictieve naam publiceerden. Ik denk aan het Frankrijk van *zone 2* een gekende naam. N. Bourbaki was er een fictieve wiskundige in het leven geroepen door een groep jonge franse wiskundigen. Ze deden dat om, zoals ze zelf zeiden, de gescleroseerde 'Franse wiskunde' te provoceren. Ze baseerden zich hierbij op het werk van Duitse wiskundigen. De groep startte tussen de beide oorlogen in de eerste helft van hectojaar 119. Die oorlogen maakten Fransen en Duitsers tot vijanden. De bedoeling was een nieuwe axiomatische aanpak van de wiskunde op te bouwen en daarbij gebruik te maken van de verzamelingenleer. De fictieve wiskundige begon zijn carrière als N. Bourbaki (waarbij N. stond voor *Nemo* of *Niemand*). Later werd de

eigennaam Nicolas aangenomen uit noodzaak. Om te publiceren in gespecialiseerde tijdschriften was immers een meer volledige biografie nodig. Nicolas Bourbaki werd dus professor aan de universiteit van een fictieve Staat.

En dan is er ook wat ik echt co-auteurschap noem. Ook vóór de Heropbouw kwam die wel eens voor bij wetenschappelijke publicaties, voor de redenen die, Inês…, geloof ik…, aangaf." Hierbij keek Pablo Dulan's moeder aan, die knikte. "Verslagen, geschiedkundige beschrijvingen en andere werken ergens tussen wetenschap en verhaal kregen ook dikwijls een effectief co-auteurschap. In de pure fictie was en is het nog altijd eerder zeldzaam dat je over publiek ondertekend co-auteurschap kunt spreken. Denk aan novelles en romans. Paulo las blijkbaar graag politieromans en had er in zijn bibliotheek een voorbeeld van. Het gaat om bundel van tien maatschappijkritische politieromans van een Zweeds echtpaar, Sjöwall en Walhöö.

Het co-auteurschap komt voor de Heropbouw wel meer voor tussen partners. Maar vaak schreven die duo's onder pseudoniem, zoals Elvis Peeters of Nicci French bijvoorbeeld. Fictie in groep was eerder zeldzaam voor zover we weten. Ik heb het uiteraard niet over verzamelde verhalen of anthologieën van gedichten met bijdragen van verschillende auteurs, maar over boeken zoals *Caverns*."

Catherine zei: "Ik heb die geschiedenis van Nicolas Bourbaki altijd leuk gevonden. Mijn eigen persoonlijk fantasietje is dat die groep wiskundigen zich geïnspireerd hebben op het co-auteurschap van de meeste heilige boeken."

Pablo en Sayen begonnen te lachen.

Pablo zei: "De wiskundigen maakten van Bourbaki de autoriteit van referentie, zoals de schrijvers van de heilige boeken dat deden met de figuur van God? Is dat je idee?"
Catherine antwoordde: "Ja, zo ongeveer. Ik weet natuurlijk wel dat het om een complexere situatie gaat. Daarom zei ik fantasietje. Maar toch… Laat ons beginnen met de Abrahamitische religies. Kijk naar het auteurschap van het geheel der heilige boeken van de joodse religie, dikwijls met de naam Torah aangegeven. Ik heb het over de Tanakh, de Mishná, de Talmoed, waaraan vaak nog de Midrash verbonden was. Als ik het goed voorheb werd de Tanakh samengesteld uit drie groepen traditionele verhalen over de oorsprong van de wereld en de mens, die lange tijd mondeling van generatie op generatie werden doorgegeven, voor men ze optekende. Dat geheel van verhalen komt ongeveer overeen met het Oude Testament van de christenen. De Talmoed werd geschreven na de geboorte van Jesus. De teksten zijn van de hand van een groep co-auteurs die in naam van de Goddelijke figuur spreken en de gedragscodes onthullen waar wie tot de Joodse gemeenschap behoorde of wilde behoren zich aan had te houden. Deze auteurs zijn in tijd gescheiden van die van de Tanakh. Maar allemaal stelden ze zich voor als scriba van een autoriteit, scriba van God. En ze hadden tot taak om alle boodschappen voor het gekozen volk neer te schrijven."
Dulan kwam tussen: "Dat is een heel beknopte interpretatie van, zoals je zelf zei, een complex verhaal, maar ga verder." Catherine vervolgde: "Ik stap over naar de andere Abrahamitische religies. Over het co-auteurschap van het eerste

deel van het heilige boek van de christenen had ik het al. Grosso modo was het Oude Testament een overname van Aramese, Hebreeuwse en Oud-Griekse teksten. Aan dit geheel werd het Nieuwe Testament gevoegd. Dat is samengesteld met episodes van het leven van Christus en het verslag van zijn leerstellingen en handelingen. In de christelijke wereld was er een consensus dat dit deel van het heilige boek oorspronkelijk in Koiné Grieks werd geschreven. Gedurende lange tijd waren er verwoede discussies over de authenticiteit van teksten en vertalingen. Regelmatig vond je schriftgeleerden die naar de bron wilden terugkeren. Volgens mij is dat '*terug naar bron*' een rekbaar begrip, want de meeste bronnen waren *dé* bron niet maar transcripties van overgeleverde mondelinge verslagen. In het geval van het Nieuwe Testament ging het in feite om dikwijls onvolledige bewaard gebleven transcripties sinds hectojaar 100. Voor het Oude Testament is het begrip originele tekst nog vager. Het moet ons dus daarom niet verwonderen dat er verschillen zijn voor de canon tussen de verschillende stromingen van het christendom wanneer het over het Oude Testament gaat. Het Nieuwe Testament zou in 103.67 (367 n.Chr) zijn vastgelegd, hoewel er hierna nog kleine veranderingen werden ingevoerd. De in concilie bevestigde versie dateert van 103.93. De heilige teksten zijn keuzes van wie beschouwde over de autoriteit te beschikken om die keuze te maken. Ook hier beweerden auteurs en samenstellers te werken in vertegenwoordiging van de Goddelijke figuur. Voor sommige teksten bestaan er aanwijsbare auteurs, voor andere niet, maar allemaal werden ze gekozen en samengebracht door wie zich als door God

begeleide deskundige beschouwde. Een APA bibliografische referentie zou er ongeveer als volgt uitzien: ‘God (org.) (103.93), *Heilige Schriften*, Hippo: Concilie’.

De werkelijke Goddelijke oriëntatie vastleggen was in de Abrahamitische religies zonder twijfel geen gemakkelijke taak. Zou het kunnen dat iemand eigen meningen had toegevoegd aan de oorspronkelijke betekenis van de mededelingen die door erkende boodschappers aan erkende ontvangers waren gegeven? Zou het kunnen dat veel verloren ging in de vertalingen en aanpassingen? Waren dat de vragen die oprezen bij een andere profeet na periodes van vasten en meditatie? Werd hij hierdoor zodanig gestoord dat hij kon aankondigen Gods woord opnieuw te hebben vernomen? En zo ontstond zo’n 250 jaar na het vastleggen van de christelijke canon, een nieuwe religie. De Islam baseerde zich op het boek dat gekend werd onder de naam Koran of Qoer’an. De gemeenschap gelovigen nam de in klassiek Arabisch geschreven versie aan als het Heilige Boek, het boek met God’s woord. Dit zou de taal geweest zijn waarin boodschapper Djibriel aan Mohammed het woord Gods op verschillende momenten had laten horen. Na de dood van de profeet verzamelde een groep geleerden de verschillende uit het hoofd geleerde en mondeling gereciteerde fragmenten tot één document. Je zou over een soort spookschrijvers “*avant la lettre*” kunnen spreken. Wat me interessant lijkt is dat men aanneemt dat de vorige boodschappen Gods door de mensen vervormd konden zijn. Dit bewijst dat men heel goed op de hoogte was van menselijke bezigheden zoals desinformatie en manipulatie. Het verklaart ook waarom er zo lang oppositie was tegen het

vertalen van de tekst zoals die oorspronkelijk door de geleerden was vastgelegd. Net zoals met andere heilige teksten was gebeurd, zou vertaling aanpassing betekenen, herinterpretatie ook, al was het maar als gevolg van de verschillen in woordenschat en grammatica tussen de oorspronkelijke taal en de ontvangende taal."

Pablo kwam opnieuw tussen: "Delun zou ons hier kunnen helpen. Eender hoe heeft Catherine ons een goed beeld geschetst in verband met auteurschap en co-auteurschap van Heilige Teksten. Ik zeg Delun, omdat hij me over andere groepen religies sprak. Als ik het me goed herinner zei hij me dat onder de Dharma-groep de vedas hoofdzakelijk mondeling werden overgeleverd. Bepaalde stammen, brahmanen en pandits waren niet erg geïnteresseerd om de macht op te geven die de van generatie op generatie mondeling overgebrachte wetenschap hen gaf… Vandaar de weerstand voor een schriftelijke versie van de vedas. Daarbij moet ook worden gezegd dat men voor deze groep religies niet kan stellen dat er een woord Gods bestaat in de zin van een precies dictee van de transcendente figuur aan de tussenpersoon. Binnen de Dharma-religies vertonen de boeddhistische stromingen interessante aspecten. In enkele van die stromingen, is Boeda een menselijke figuur die aan de basis ligt van een niet theïstische filosofie van transcendente geestelijkheid. Hier zijn er voor de volle spirituele ontwikkeling geen meesters nodig maar wel een graduele persoonlijke ontwikkeling tot afstandsname van het materiële.

De waarvan men zegt het meeste invloed te hebben onder de Tao religies is *Tao Te Ching* of *Daodejing*. Die zou van de hand

van één enkele auteur zijn, Laozi. Het meest waarschijnlijke scenario echter, is dat het om teksten van verschillende auteurs gaat, maar allemaal toegeschreven aan die filosoof van het hectojaar 94. Je zou kunnen zeggen dat de tekst een soort gids is voor een filosofisch-religieuze gedragscode. *Tao* betekent letterlijk *De weg*. Delun merkte daarom eens op dat Escrivá, stichter van een persoonlijke prelatuur binnenin de katholieke kerk met de naam Opus Dei, misschien chinees sprak. Hij zei dat omdat een van de meer bekende werken van die priester een bundel van 999 korte bezinningen zijn onder de titel *De Weg*. Misschien was *Tao* voor hem een latere bijwerking van het woord Gods. Ouder dan het Nieuwe Testament weliswaar, maar een stuk jonger dan het Oude Testament…”
Catherine glimlachte. “Nu lijkt het net of ik Paulo Demeester hoor. Tussen zijn boeken vonden we een SF-serie in het Nederlands, een van de talen die hij sprak. De hoofdfiguur van de serie reist het heelal rond om iemand te vinden die kan helpen bij het redden van de Aarde die door algemene vervuiling gedoemd schijnt te zijn. Het werk werd in de jaren 119.71 geschreven door Félix Thijsen. De auteur roept een soort universele transcendente aanwezigheid op. Die schept de beginvoorwaarden opdat mensachtige intelligente wezens zich zouden kunnen ontwikkelen. Na enkele basisinstructies in te prenten, een soort ‘oerteken’, laat de aanwezigheid de wezens aan zichzelf over. Volgens Thijsen is het Goddelijk Plan zo druk bezig dat het geen tijd heeft om terug te keren naar wat het al in gang zette. Paulo schreef in de marge: '*Ik openbaarde jullie wat jullie moesten weten en nu, bye bye, have run, ik vertrek naar*

andere oorden. Zonder achterom te kijken. Dixit Hem, ergens tussen 500 en 300 b.C.' Het is niet erg duidelijk wat Paulo zelf dacht, maar blijkbaar vond hij de versie van Thijsen wel grappig."

Wat later vroeg Halona: "Kunnen we stellen dat, gedurende de menselijke geschiedenis, coöperatie of medebeheer overging in medewerking of collaboratie, en dat dit werd voorgesteld als een positieve evolutie, in de lijn van de fabel van het sociale darwinisme? Was er wie stelde dat het in de lijn van de evolutie zelf lag dat coöperatieve kennisvergaring noodzakelijkerwijze ophield te bestaan? Bepaalde de opkomst van profeten die schreven en of lieten schrijven wat een goddelijke figuur ons oplegde een nieuwe fase, een vooruitgang van primitief naar beschaafd?"
Dulan antwoordde: "Misschien is het niet zo rechtlijnig. Na een tijdperk met leerprocessen die we kunnen beschrijven als collectief en coöpererend kwam een tijdperk van geïnstrueerde routines waarbij men een classe van kennisbewaarders voor instructie instelt. Enkel wanneer er, op verschillende momenten van de geschiedenis, vormen van democratisch bestuur voorkomen schijnt er ook plaats te zijn voor medebeheer, maar dan nog enkel in functie de regels gedicteerd door wie de macht uitvoerde. Bij dat democratisch beheer was de representativiteit altijd de achillespees. Ik denk dat de vervaging tussen de begrippen wetgevende macht en uitvoerende macht niet enkel te maken had met een tekort aan co-auteurschap maar vooral met het bewust ritualiseren van het machtsbeheer door wie de macht in handen had."

Ik zei: “Het co-auteurschap lijkt coöperatie op een ander plan te brengen dan wat de oorspronkelijke coöperatie in de geschiedenis van de menswording was. Nu op Aarde het geld verdween en daardoor ook de bezitsverhouding tussen rijken en armen weten we heel bewust dat we onze levenstijd meer en beter kunnen gebruiken voor intellectuele en spirituele coöperatie omdat we over de gemeenschappelijke bekwaamheid beschikken om geautomatiseerde processen met autonome machines de beheren.”

Dulan keek zijn ouders aan en zei: “Ik weet dat Alberto slechts zelden over zijn ‘*Gezegd en Geschreven*’ spreekt. Gewoonlijk zegt hij dat wat geschreven is geschreven staat en dat wie het wil lezen het kan vinden. Ik denk dat we gemakkelijk akkoord zullen zijn dat hij voor alles wat hij schreef de institutionele antropogogie als educatieve aanpak gebruikt. Hij werkte het ignarometrische raamkader bij en probeerde de verhouding tussen maatschappijanalyse en dialogiserend leren te verfijnen. Je zou kunnen stellen dat het dialogiserend leren zoals Alberto het ziet aspecten vertoont van een vorm van etnografie waarbij de onderzochte groep actief aan het onderzoek deelneemt. De verhouding tussen leerwil en educatie wordt duidelijker met dit eenvoudig model van maatschappij-analyse.”

Liberty keek me aan en zei: “Ik vond het leuk de beschouwing te lezen die je onlangs rondstuurde over hoe leergemeenschappen de verhouding tussen *ego* en *altru* beleven. Daarin schreef je dat co-auteurschap simpelweg bestaat uit de gemoedelijkheid om samen te schrijven en dat dit enkel mogelijk is wanneer het niet nodig is om zich over de persoonlijke positie op de waardemarkt

te moeten bekommeren. Wat vóór de Heropbouw uitzondering was werd regel erna."

"Teveel eer," zuchtte ik. "Wat ik schrijf lijkt me zo eenvoudig dat ik me er bijna over schaam de noodzaak te voelen het te schrijven. Voor mij zijn collectieve en individuele leerprojecten de kern van de institutionele antropogogie en de basis voor co-auteurschap. *Anthropos* onthult zich door de werkdifferentiatie in eender welk project en daar is evenwicht tussen altruïsme en egoïsme voor nodig. Permanent co-auteurschap is één van de werktuigen voor de instituerende maatschappij. Dit soort gemeenschapsmaatschappij heeft immers coöperanten-raden nodig die samen analyseren, waarbij het *geen-vijandelijkheden-principe* geldt. Vandaar het belang om collectieve of individuele leerprojecten te begeleiden in leergemeenschappen."

(Ju)piter and the wolf

Het was enkele dagen voor het vertrek van Wolfgang naar Jupiter. Hij had met zijn broer een afscheidsmaal gepland op hun geboortedag. David vertelde me waarom. De volgende vijf jaar zouden ze elkaar niet ontmoeten tenzij in asynchrone videoboodschappen. Hij legde me uit dat men een verblijf van ongeveer zes maanden voorzag op de manen Ganymedes en Europa. Maar de heen- en terugreis samen waren toch nog goed voor een 4-jarige trip. En, legde David mij uit, dat was reeds een grote vooruitgang. De door ruimtereizen gefascineerde ingenieurs begonnen nu echt vooruitgang te boeken in verband met de voortstuwing van de ruimteschepen voor interplanetair verkeer. Dat had voor een deel te maken met de inbreng van de

werkploegen met Victor Hunt, honderd jaar geleden.
Sinds de oorspronkelijke *Elysium*-emigranten zó ver waren weg getrokken kon nu eindelijk weer gedacht worden aan een nieuwe werkelijke ontmoeting. Na 121.65 was slechts één kleine groep vrijwilligers teruggekeerd en tot vandaag waren enkel opgenomen boodschappen uitgewisseld. Een gewoon gesprek was niet praktisch. Zelfs wanneer we het dichtst bij elkaar staan, duurt het toch nog iets meer dan een uur om het antwoord te horen op een gestelde vraag.
Ondertussen is het algemeen geweten dat het ruimteschip dat gebruikt zal worden door de ploeg waar Wolfgang deel van uitmaakt volledig gebouwd werd in een loopbaan rond de maan. Het zal nooit dalen naar de oppervlakte van een hemellichaam of ervan moeten opstijgen. Dat gaf heel wat meer vrijheid voor de constructie en gebruikte materialen. Alle wrijvingsverschijnselen bij het binnenkomen van een atmosfeer en problemen bij verschillende zwaartekrachten verdwenen. Het schip beschikt over drie verschillende pendule vaartuigen die aangepast zijn voor verschillende soorten atmosfeer. Ik ben geen ingenieur, dus ik weet ongeveer zoveel als eender welke leek ondanks alle inspanningen die Wolfgang en David blijven ondernemen om me de principes uit te leggen die de bouw en het voortdrijven van moderne interplanetaire ruimtetuigen mogelijk maken.
Ik zat over dit alles na te denken terwijl we ons op de blauwe Oost-West lijn van de GAT verplaatsten richting *Nicolas Tesla*, na in *Al-Chwarizmi* te zijn overgestapt. Wolfgang en Nádia wonen vlakbij die *hub* in een gemeenschapshuis met een groep door

techniek bezeten jongeren. Ze hadden de gemeenschappelijke tuin gereserveerd, voor onze namiddagbijeenkomst met ouders, grootouders, neven en nichten. Toen we, vergezeld van David en Nídia, aankwamen, waren Erika en Ondjoy, Chaytan en Kate, Kendi en Paula er al. We hadden ons net van een aperitief voorzien toen onze dochters vergezeld van Dulan en Halona ook binnenkwamen.

Nídia is de partner van David en tweelingzuster van Nádia, de partner van Wolfgang. Die vier kunnen werkelijk model staan voor alles wat de volksmond zegt over echte tweelingen…

Het was de eerste maal dat ik het genoegen had de tweelingzusters te ontmoeten. Ze hadden blijkbaar ongeveer dezelfde houding als ik ten aanzien van verjaardagen dit atypische jaar 122.08 niet te na gesproken. Ze waren bijna nooit aanwezig op familiebijeenkomsten van Wolfgang's en David's zijde.

"Dus, Wolfgang en Nádia gaan naar Jupiter en David en jij blijven hier op aarde. Of hebben jullie ook de onweerstaanbare kriebel om andere planeten te bezoeken?" vroeg ik Nídia.

Ze lachte. "We houden alle vier van avontuur en ontdekking, maar David en ik vinden het leuker die ontdekkingen op Aarde te doen. We vertrekken binnenkort met een ploeg naar niet bewoonde gebieden om opgravingen te doen onder de ijslaag ter hoogte van de vroegere stad Moskou. We gaan erheen op verzoek van muziekliefhebbers. Die willen graag weten of er nog oorspronkelijke documenten en oude opnames te vinden zijn van het werk van Prokofiev."

David kwam erbij staan en zei: "Alberto, herinner je dat gesprek

over de betekenis van de namen, met Halona? Nu konden we het niet laten te spelen met het idee van de ontmoeting tussen Jupiter en Wolfgang. Nídia en ik bedachten een nieuwe interpretatie van een van de meer bekende werken van Prokofiev. Dat zou dan *(ju)Piter and the Wolf* heten."
Ik lachte luidop en riep Halona en Catherine erbij: "Hoor het werkelijke verhaal van Wolfgang en Jupiter!"
Niet alleen Halona en Catherine kwamen dichterbij. Er vormde zich een kring rond Nídia. Ze vertelde: "Dit is het verhaal van een planeet en een jongetje. Ik zal de planeet Piter noemen en het jongetje de naam Wolf geven. Piter vond het leuk om tegendraads te doen en de oude Zon die hem had geschapen te plagen. Op een dag kreeg Piter een bericht van piepende golven, het leek wel het gefluit van een vogeltje. Dat bericht sprak over de grote jager Mars. Die viel dieren van het interplanetair bos lastig. Om beter te horen wat de grote jager van plan was, ontsloot Piter die dag de afsluiting in de planetoïdengordel. Boodschapper Teeleend ontsnapte door de open om naar de Aarde te waggelen waar Terra-bytes informatie op hem te wachten lagen. Dat irriteerde de oude knorrige Zon zo dat hij in hevige elektronische stormen uitbarstte. Maar de afsluiting bleef open staan. Terwijl Piter onderzocht wat er gebeurde, hoorde je geluiden, precies alsof een vogeltje informatie uitwisselde met Teeleend. Piter zag plots het dreigend gevaar. Geruisloos, zoals een kat zich naar haar prooi beweegt, kroop Ceres in de richting van de informatie-uitwisseling en dreigde haar te onderbreken. '*Pas op*', schreeuwde Piter. Boodschapper Teeleend ontweek Ceres, maar, verblind door de Zon werd hij door Wolf gevangen

genomen. Die wilde alle informatie uit Teeleend persen. Piter was bezorgd. Wolf kon grote druk uitoefenen en Teeleend uitdoven. Hij wierp een gravitatie-lijn uit. Wolf bleef vastzitten als door een koord gebonden. Maar Wolf kreeg wel de gelegenheid om alle Terravorming details te bekijken bij twee van Piter's vrienden, Europa en Ganymedes. Daar werd hij zo door gefascineerd, dat hij het gevaar dat nu op hem afkwam niet zag. Jager Mars had gezien hoe Piter Wolf vasthield en wilde daarvan gebruik maken om hem te doden. Maar Piter waakte. Hij rustte Wolf uit met al wat ie nodig had om jager Mars te overtuigen dat samenwerken beter was dan doden. Wolf kreeg toegang tot de tuin van jager Mars en samen werkten ze aan hun nieuwe vorm van interactie. Ze legden ook collectieve herinneringen vast om aan de volgende generaties door te geven.

En zo was jager Mars niet langer een dreiging voor Wolf. Piter keek regelmatig over de afsluiting om zich ervan te verzekeren dat Ceres noch een van haar zusters boodschappen en boodschapdragers bedreigden. En samen probeerden ze het slecht karakter van de oude Zon te verzachten. Einde."

Met lachjes en glimlachjes gaven de omstaanders Nídia een spontaan applaus.

Wolfgang keek David aan: "Prokofiev zal nooit gedacht hebben dat de nieuwe wereld en de nieuwe relaties die hij wilde symboliseren met zijn muzikaal verhaal díe vorm zou aannemen na de Heropbouw. En hij zou er wellicht meer plezier om gehad hebben dan zijn arrogante landgenoot en leider die op dezelfde dag stierf als hij. Ondertussen hoop ik dat onze beide ploegen

veel succes boeken."
"Ik hou van het idee van het samen uitwerken van herinneringen." begon Kendi. "De basis voor herinneringen is te weten waar iets gebeurde en de verschillende versies van het gebeurde vast te leggen. En welke visie geven we mee voor de *Niet-Plaats*, voor Utopia? Want we verbinden herinneringen het niet vaak met de toekomst. We kunnen het over nu en vandaag hebben, of over gisteren, waarbij we enkel een andere versie geven van wat er gebeurde. Is de Geschiedenis niet het opnieuw vertellen van verhalen omdat het opnieuw vertellen van verhalen de herinneringen vastlegt? Moeten er rampen plaats vinden die herinneringen vernielen om ruimte te maken voor nieuwe Niet-Plaatsen met andere verhalen, met een andere wijze om verleden en heden te bekijken?
Aan de geschiedenis is er net als aan een verhaal auteurschap verbonden. Er werd wat geschreven. Daarna wordt wat geschreven werd gelezen of gehoord. Dat maakt Geschiedenis erg dynamisch. Ik herinner me van Ricœur gelezen te hebben dat een tekst, wat ook de intentie van de schrijver was toen hij hem schreef, een specifieke karaktertrek heeft die de sociale condities waarin hij de eerste maal geschreven en gelezen werd ver overstijgt. Er zijn een vrijwel onbegrensd aantal mogelijkheden om een sociaal gesitueerde tekst te lezen."
"Ik weet niet of ik je redenering helemaal gevolgd heb, Kendi," zei Erika. "Maar je had het over Utopia. En daar wil ik wat over zeggen, als jullie het me toelaten. Ik onderschrijf het idee dat utopieën geschreven zijn in functie van het historische moment waarin de auteur schrijft. We kunnen ver in de Westerse pré-

Heropbouw terug keren en de werken van Plato, Zenon of andere oud-Griekse filosofen in hun tijd plaatsen. We kunnen de nauwe relatie zien tussen het vrouw-beeld in de hectojaren 113 en 114 en *La Cité des Dames* van Christine de Pizan. We weten van auteurs in de Oosterse Wereld met teksten over Niet-Plaatsen. Zo zou Al-Farabi zich een soort ideale maatschappij voorgesteld hebben bij het schrijven van een parallelle geschiedenis van Medina. En in *De bron van de perzikbloesem* vertelt Tao Qian over de ontmoeting van een visser met de nakomelingen van wie ontvluchtte aan de politieke instabiliteit van hun tijd waarna ze een gemeenschap stichtten in een grot. Een soort voortijdig *Paradijs der Boeken*. Het gaat hier duidelijk om een Niet-Plaats. Ze verwittigen de visser er zelfs voor dat het geen zin heeft nogmaals de plaats te proberen te vinden na hem te hebben verlaten. En dat ondervinden hij en andere vissers ook. Ondanks het markeren van de reisroute slaagt niemand erin de plaats nogmaals te bereiken.
Alles wijst erop dat Thomas More in 115.16 het woord Utopia creëerde met de betekenis van Niet-Plaats, toen hij die naam gaf aan het eiland waar de actie van zijn politieke satire plaatsvindt. En dat is karakteristiek, zoals ik al zei. In veel werken die tot de utopische literatuur behoren, zie je vrij gemakkelijk hoe de auteur een beschrijving geeft van de feiten uit zijn tijd die verschilt van de officiële door machthebbers gevalideerde versie. Die andere kijk kan een vorm van '*wishful thinking*' zijn. In het werk van Thomas More verdwijnt het privébezit. Maar elke huishouden beschikt wel over twee slaven. Groepen families zorgen beurtelings voor het bereiden en bezorgen van de

maaltijden. Gelovigen van verschillende religies zijn erg verdraagzaam ten opzichte van elkaar. Atheïsme wordt getolereerd maar toch ten sterkste afgeraden. Op het eiland Utopia denkt men dat de atheïsten de wetten op Aarde niet aanvaarden, omdat ze niet geloven in de beloning na de dood. Daarom kunnen ze een bedreiging zijn voor de sociale organisatie van het eiland. Ik weet niet of dit voor jullie saga van belang is Alberto, maar de eerste editie van Utopia werd in Leuven gedrukt in het Latijn.

In *Civitas Solis* beschrijft Tommaso Campanella een theocratische maatschappij, waarin de mannen allemaal gelijk zijn. Maar vrouwen en kinderen zijn gemeenschappelijk bezit. Een particulier feitje in *New Atlantis* van Bacon is dat verloofden elkaar naakt mogen bekijken voor hun huwelijk, hoofdzakelijk om na te gaan of geen van beiden gebreken vertonen.

Beïnvloed door ontdekkingen op astronomisch gebied en continue godsdienstoorlogen in zijn tijd en ruimte publiceert Godwin in 116.38 *The man in the moon*. Godwin is tijdsgenoot van Kepler en Galilei. Hij neemt het idee van de pluraliteit van werelden over om zijn eigen kijk te schrijven op godsdienst en maatschappelijke organisatie. Enkele jaren later schrijft Cyrano de Bergerac *Histoire Comique Contenant les Etats et Empires de la Lune.* De verteller slaagt erin naar de maan te reizen, waar hij een discussie aangaat met Domingos Gonsales van Godwin over de nutteloosheid van het begrip God, het feit dat menselijke wezens niet onsterfelijk zijn en geen ziel bezitten.

In een groot deel van de utopische literatuur van de hectojaren 116 e 117 ligt het accent op de *Niet-Plaats*. Deze *Niet-Plaats* laat

de schrijver toe zijn fantasie en vindingrijkheid bot te vieren om kritiek te geven op bepaalde aspecten van de maatschappij waarin hij leeft zonder de verticale organisatie of het klassesysteem rechtstreeks in vraag te stellen.

Winstanley idealiseert een christelijke maatschappij waarin privébezit en lonen niet meer bestaan in *The law of freedom in a platform* in 116.52. Net als Campanella nemen zijn bespiegelingen macho-contouren. Ook bij hem is er sprake van gemeenschappelijk bezit ook van vrouwen. Het wegvallen van lonen en privébezit houdt trouwens niet de afschaffing in van bezit op zichzelf of hiërarchie.

Geldloze *Niet-Plaatsen* zien we pas later verschijnen, tijdens de hectojaren 118 en 119. In 118.88 stelt Bellamy zich een coöperatief Commonwealth voor in *Looking backward*. Hij was tijdgenoot van Karl Marx en hij liet zich beïnvloeden door de marxistische analyse van economie en arbeid. Twee jaar later verscheen *News form nowhere*, van William Morris. Dit boek kon gelezen worden als een meer algemene kritiek op de maatschappij waarin William Morris leefde. Het verhaal gaat over William Guest. Hij is als buitenstaander op bezoek ergens in de toekomst van het Verenigd Koninkrijk (*zone 2*). Daar sluit hij vriendschap met het koppel Dick en Clara. Die hebben de rol van informatiebron en brengen William ook met anderen in contact. Er is ondermeer Ellen maar zij ontmoet William Guest hoofdzakelijk om meer te weten over hoe zijn eigen maatschappij werkt. William maakt ook kennis met oudere vrienden van het koppel die de transitie beleefden van zijn maatschappij naar de hunne. In het Utopia dat hij beschrijft ziet

men de school als een institutie die kinderen controleerde. Dat is de reden waarom ze moest verdwijnen. Wanneer William één van zijn contacten over de school ondervraagt, dan zegt die '*School? Yes, what do you mean by that word? I don't see how it can have anything to do with children. We talk, indeed, of a school of herring, and a school of painting, and in the former sense we might talk of a school of children, but otherwise,' said he, laughing, 'I must own myself beaten'*. De bezoeker verneemt dan dat er een zekere onwil is om kinderen te vroeg met boeken en boekenkennis in contact te brengen. De nieuwe vrienden van William Guest spreken over educatie, afgeleid van de stam *educere*, wat zichzelf overstijgen, zichzelf verder brengen, betekent. Ze beweren dat het voor de kinderen belangrijker is hun tijd door te brengen en te spelen met andere kinderen en volwassenen dan scholing en instructie te ondergaan.

Er wordt een vrij grote nadruk gelegd op de afwezigheid van geld. Maar het is niet duidelijk welke invloed het verdwijnen ervan had op de bestuursvorm. *Nowhere* is een volledige democratie. Globale akkoorden zijn nauwelijks noodzakelijk. De discussie omtrent het democratisch model heeft meer te maken met de kritiek op de wijze waarop het Britse Imperium op het einde van hectojaar 118 bestuurd wordt.

Het door de industrialisatie gesteunde moderne kapitalisme is in volle opgang wanneer William Howels in 118.94 *A traveler form Altruria* schrijft. Hierin stelt hij altruïsme tegenover egoïstisch individualisme. In *Altruria* bestaat het geld ook niet. De arbeid is beter verdeeld onder de hele bevolking en alle basisnoden zijn universeel beschikbaar.

Men like Gods van H.G.Wells stelt in 119.23 een geldloze maatschappij voor. Er bestaat geen privé-eigendom in *The Dispossessed* van Ursula Le Guin uit 119.74. In 119.82 schrijft Hogan *Voyage From Yesteryear*. In tegenstelling tot wat de laatste twee hectojaren effectief gebeurde, bleef de bevolking die voor de Elysianen zou kunnen staan op Aarde, zonder evenwel controle te verliezen over de Ignoranten. De heersende klasse stuurt embryo's het heelal in onder het toeziend 'oog' van robotten. Je kan ze zien als de bevolking die naar *Paradijs, Parel* en *Ultima Rosa* vluchtte, hoewel ze niet bewust vertrekken. Op de verre planeet Chiron komen ze tot ontwikkeling en hieruit kwam een op Kennis gebaseerde samenleving voort waarin geld en bezit zinloze begrippen waren. De herontmoeting vindt vijf generaties later plaats, wanneer de Aardse heersers Chiron proberen te koloniseren. Die missie mislukt en het grootste deel van de nieuw aangekomen kolonisten integreren zich in de bestaande samenleving, terwijl het ruimtetuig van de meer agressieve aanvallers vernietigd wordt."

"Mag ik je even onderbreken," zei Catherine. "Heb je het over James Hogan, de geestelijke vader van Victor Hunt? Je weet wel, de wetenschapper die de Ganymedische beschaving zou gevonden hebben? Ik stel die vraag in verband met een detail uit de biografie van Fernanda Mestre, achterkleindochter van Catherine Demeester en grootmoeder van mijn grootvader."

"Ja, ik heb het over die James Hogan. Wist je dat hij een groot aantal Utopias op tekst zette? Ik ben bijna klaar met mijn overzicht waarin ik de *Bolo'Bolo* van Hans Widmer eind hectojaar 119 zeker niet mag vergeten. Het valt me niet moeilijk

zijn *Sila*-principe te vergelijken met enkele van de principes in onze gemeenschappen en Polis."

"Nu ga ik onderbreken," zei Ondjoy. "Wolfgang, je zou *Bolo'Bolo* kunnen doornemen vooraleer je bij Jupiter aankomt, tenzij je het boek al las. Widmer spreekt over kleine gemeenschappen van ongeveer 500 individuen. Dat is vrij goed vergelijkbaar met wat je op Ganymedes en Europa zult vinden, en in de koepelsteden van Mars. Ik vernam dat die koepelsteden nog steeds in vrij onafhankelijke buurten of *compounds* zijn opgedeeld als gevolg van de vertragingen met de Terravorming. Enkele van Widmer's ideeën zijn misschien bespreekbaar. Over *Sila* zegt hij: '*Vermits het geld niet meer bestaat, kunnen vreemden terecht in eender welk collectief (*bolo*). Daar krijgen ze verzorging, voeding en huisvesting. Het verwelkomend zelfafzonderingprincipe krijgt de omschrijving* Sila *in de* asa'pili *taal. Het gaat niet om een systemisch opgelegd aanvaard principe, maar is gewoon het gevolg van een globaal evenwicht. De goede ontvangst van reizigers belangrijk is voor alle* bolo*, omdat op die wijze nieuws, kennis en ideeën circuleren, maar ook de reputatie van elke* bolo*. Dat bevestigt het gestelde vertrouwen in een collectief en diens bekwaamheid om duurzame relaties op te bouwen met andere gemeenschappen'*. Misschien kan een soortgelijk idee in fases uitgewerkt worden maar dan wel op bregmaniaanse wijze zoals op Aarde met sommige gemeenschappen het geval was. Jullie zou ook nog met Alberto's oom Leon moeten proberen te praten. Die kan je helpen bij de beschikbare documentatie over de werkprocessen van de ploegen waar Emmy Lehrman deel van uitmaakte."

“Ik voel het al, ik heb al te lang gepraat,” zei Erika lachend. “Maar hoor toch nog even dit. Lang voor Elysium werd bedacht door de Bloomkampers, schreef Doris Lissing *Shikasta,* in 119.79. Het is een verhaal over de confrontatie tussen goed en kwaad. De bewoners van een soort alter-ego van de planeet Aarde, oorspronkelijk van het Goede doordrenkt, leefden al verschillende millennia beschermd door een speciale link met wie het Goede uitdraagt. Ten gevolge van een kosmische breuk kan het Kwade kan binnensijpelen. Dat zet de zelfvernietiging in gang door opeenvolgende door hebzucht gedreven oorlogen. Tot wanhoop gedreven isoleert het Goede een kleine groep bewoners van de rest van de planeetbewoners die in een globale oorlog vervallen. Als resultaat vernietigt de oorlog haar eigen voorstanders. Enkel het door het Goede geïsoleerde tiende van een procent van de totale bevolking overleeft. De vernietigers vernietigden dus zichzelf en daardoor kregen de overlevenden de mogelijkheid om een nieuwe vredevolle wereld uit te bouwen. Het lijkt wel een soort ‘negatief’ van geforceerde verbanning. Het verhaal heeft een meer apocalyptische afloop dan het gevolg van de zelfafzondering van wie macht en rijkdom concentreerde in onze eigen geschiedenis.
En ik denk dat de *Wandelende Boeken* en de *Houders van Documenten* tijdens de Heropbouw een grote rol hebben gespeeld voor wat onze geschiedenis uiteindelijk werd. Ze zochten in alle modellen van *Niet-Plaatsen* datgene wat van pas kon komen voor de samenwerking met de Ignoranten op Aarde en met de Elysianen die naar de Aarde wilden terugkeren.
Zoals velen onder jullie wellicht weren beïnvloedde Rutger

Bregman met *Gratis geld voor iedereen* een economisch denken gebaseerd op het verminderen van de kloof tussen rijken en armen als tegenvorm van de toen al verregaande verrijking van een steeds kleinere groep mensen. Ik wil ook nog even de vrouwenmaatschappij *Herland* uit 119.15 vernoemen. Charlotte Perkins ontwikkelt hierin een aantal ideeën over de natuur van arrogantie, macht en gender. Het boek laat uitschijnen dat de wereld harmonieuzer wordt zonder mannelijke aanwezigheid en vrij blijft van conflicten en oorlogen. In dit opzicht wijkt het af van andere verhalen van vrouwenmaatschappijen waarvan de leden gewoonlijk zeer bekwame krijgsters zijn.
Ondjoy had het over teksten die nuttig kunnen zijn voor Mars. Ik weet niet welke weg de kolonisten willen bewandelen na 122.15. Dat zal waarschijnlijk het moment zijn waarop eventuele uit Ganymedes en Europa meegebrachte ideeën in te brengen. Misschien is Upton Sinclair een suggestie tenzij dat als te agressieve provocatie zou begrepen worden.
We weten dat equivalieden van *Paradijs der boeken, Schitterende Parel* en *La Última Rosa en el Decierto* in opkomende leergemeenschappen veel volledige exemplaren maar ook veel uittreksels van de werken die ik hier opsomde verspreidden om vorm te geven aan de Heropbouw. Vaak brachten vertellers de gespreksgroepen van minder geroutineerde lezers op gang. Die handelswijze kan opnieuw toegepast worden."
Ik keek naar Erika. "Ik wist niet dat je zo beslagen was in de lectuur van *Niet-Plaatsen*. En ik apprecieer het enorm dat je het hebt over *Niet-Plaatsen* en niet over *Niet-Verwezenlijkbare-*

Dromen. Ik zeg zo dadelijk waarom," voegde ik hieraan toe, toen Erika lachte en ik een aantal vragende gezichten zag. "Maar eerst zou ik het vogeltje van de Piter van Nídia wat willen doen fluiten, en de Teeleend wat doen kwaken. Wanneer we het over kwaad en goed hebben — en het was de verwijzing die je maakte naar Doris Lessing die me provoceerde, Erika — moet ik denken aan wat ik las over de ontmoeting tussen het westen en de 'nieuwe gebieden' en de daarmee samenhangende discussie over evangelisatie en educatie. Er is het boek *Brevísima relación de la destrucción de las Indias,* dat Las Casas in 115.42 schreef en tien jaar later in Sevilla gedrukt werd. We weten dat Claudius Cardinalis dit werk las en dat het van enorm belang is geweest voor de beslissingen die hij daarna nam ten aanzien van zijn relatie met de katholieke kerk. In het boek drukt Bartolomé de Las Casas zijn bezorgdheid uit omtrent de wijze waarop de Spaanse kolonisten met de plaatselijke bevolking omgaan. Las Casas was voornamelijk begaan met de Goddelijke straf die Spanje zou kunnen oplopen als gevolg van het gedrag van die avonturiers. Daarbij had hij het ook over de interpretatie van de evangelisatie en drukte hij zijn bezorgdheid uit over de zielen van de plaatselijke bevolking. Maar het boek werd hoofdzakelijk als politiek wapen gebruikt door leiders van andere Naties, om de immoraliteit van de katholieke Spanjaarden aan te tonen. Vandaar de populariteit van de Vlaamse, Engelse, Duitse en Franse vertalingen. Die wakkerden de strijd tussen protestanten en katholieken enkel aan. Het is dus niet te verwonderen dat het boek door de Inquisitie van Aragon werd verbannen 100 jaar na de eerste druk. Maar ondertussen gingen zowel katholieken,

protestanten als moslims rustig verder met het vangen van mensen met een zwarte huidskleur in zowat heel het Afrikaanse continent (*zone 1*) om ze als slaaf te verkopen.

Ik laat de discussie over het absolute goede en het absolute kwade hier open. Maar ik blijf erbij dat er niet zoiets bestaat als een absolute evolutie van kwaad naar goed, van slechter naar beter. In de ogen van een legergeneraal kunnen wapens en oorlogstechnieken best een evolutie van slecht naar beter hebben doorlopen, maar in de ogen van een pacifist ging de evolutie van dezelfde technieken wellicht van kwaad naar erger. Op elk ogenblik van de geschiedenis zijn er opties. Was de aan de landbouw verbonden uitvinding van het schrift goed of slecht? Die uitvinding gaf aan iedereen die ervan gebruik kon of wilde maken de mogelijkheid zijn geest of zijn gedachten, of hoe je het noemen wilt, 'eeuwig' vast te leggen. Veel beter dan de mondelinge tradities zou je zo zeggen. Maar het liet ook toe alle veroordelingen — zelfs de meest verachtelijke voor wie veroordeelde en rampspoedige voor wie veroordeeld werd — voor eeuwig vast te leggen. Of de landbouw een goede of een slechte evolutie was is de vraag niet. De landbouw was een mogelijke oplossing voor een nieuwe noodzaak. Dat was ook het geval voor het geld. Waren er ook andere opties? Waarschijnlijk wel.

De uitvinding van motor met inwendige verbranding verbeterde het leven van mensen en dieren die op het land arbeidden maar stelde nieuwe problemen voor de industriearbeiders. Voor de ecologie was de verbrandingsmotor een ramp. Voor de kapitalist was de uit de zon of de wind gewonnen elektrische energie

geen optie zolang het verbranden van petroleum en koolstof goedkoper was dan het maken van windturbines, zonnepanelen en batterijen. Voor de meeste ideeën, organisaties en objecten is er een begin, een midden en een einde. Het einde kan decadentie zijn, maar ook gewoon het begin van iets anders, of gewoon het einde van iets. Maar het is nooit het *Einde-Van-Alles*. We kunnen ons altijd een andere weg indenken, naar een andere *Niet-Plaats*.

Misschien is het zo dat arrogantie altijd evolueert naar en eindigt met geweld. Misschien. Ik weet het niet. Het gevaar ligt in de kringloop van het geweld. *An eye for an eye only ends up making the whole world blind* zei Mahatma Gandhi ooit.

In wetenschappelijke kringen was er zelfs vóór de Heropbouw al een tendens om te evolueren van de publicaties door arrogante meester naar publicaties in co-auteurschap. Naarmate de Kennis toenam, nam men ook gemakkelijker de grote complexiteit van de dingen aan. Dat lijkt me de voornaamste reden voor die evolutie geweest te zijn. Sinds de helft van hectojaar 120 kwam wat door een groep was geschreven als geloofwaardiger over en dus beter aanvaard onder wetenschappers.

Maar op het zelfde ogenblik dat we die trend vaststellen zagen we hoe er zich in de hectojaren 120 en 121 ook anti-intellectuele attitudes ontwikkelden net op die plaatsen waar de gedachtewisseling hoog aangeschreven zou moeten staan. De academische wereld ging er nog eens op achteruit in sommige gevallen tot aan de decadentie toe. We kunnen met de ignarometrische analyse gemakkelijk aantonen dat het bezitsdogma en de eraan verbonden voortdurende groei aan de

basis ervan lagen. En dat brengt me bij de begripsverschuiving voor Utopia. Ook dat begrip leed volgens mij onder de anti-intellectuele aanval. Utopia is in oorsprong een *Niet-Plaats*. Een arrogante topgroep waaronder academici, Weters, zoals ze soms werden genoemd, werkte de begripsverschuiving in de hand van *Niet-Plaats* naar *Niet-Verwezenlijkbare-Droom*. Zoveel is ons duidelijk sinds Ruth Levitas waarschuwde voor deze nieuwe desinformatie-mode van de hand van arrogante leiders. Men creëerde tegelijk het begrip dystopie, letterlijk *Slechte Plaats.* Men begon het begrip systematisch te gebruiken als tegenstelling voor utopie. Die redenering leidde ertoe *Utopia* als de plaats voor Goede niet te realiseren acties te beschouwen en *Dystopia* als de plaats voor slechte acties. Die konden vaak het gevolg zijn van uit de hand gelopen aangename acties. Maar Utopia is helemaal niet de *Goede-Zaken-Plaats*. Het is gewoon een *Niet-Plaats*. De gebruiker ervan laat er alles op een andere manier gebeuren dan op zijn eigen plaats in zijn eigen tijd. Dystopie zou eventueel een deel kunnen zijn van utopie, een soort bijkomende informatie. Voor de slaven is het *Utopia* van More wellicht in die zin een *Dystopia*, een slechte Niet-Plaats. Wanneer ik de ignarometrische lens gebruik, zou ik zeggen dat arroganten een simpel doel voor ogen hadden met het verschuiven van Utopie van *Niet-Plaats* naar *Niet-Verwezenlijkbare-Droom*. Wie zich veranderingen inbeeldde die de positie van de geprivilegieerde machtige bezitters in opspraak bracht, en dat nog neerschreef ook, moest in diskrediet gebracht worden. De *Niet-Verwezenlijkbare-Droom* is van de simpele figuur, van de simplistische dromer zeg maar. Een naïeveling die wat buiten de wereld leeft. En die naïeve, buiten de

wereld levende figuur kon toch eventueel gevaarlijk zijn, indien de gedroomde Niet-Plaats naar de beleefde werkelijkheid verschoof. Dus was het veel beter de dromer te doen zwijgen of te doden, zoals de jager wilde doen met de wolf in het verhaal van Prokofiev. In de versie van Nídia zorgde de verbinding van de ideeën uit de *Niet-Plaats* met de frisheid van de ideeën van de jongeling in de *Wel-Plaats* dat de jagers tot andere gedachten kwamen, zelfs ten opzichte van de brenger van boodschappen uit de *Niet-Plaats*. Ik zou dus stellen dat Utopia gewoon ook een soort Culturele Tussenplaats is. Een plaats om gedachte-experimenten uit te werken, in co-auteurschap," besloot ik.
"Waar (Ju)piter en Wolfgang ook auteurs zijn," voegde Nídia hier nog aan toe.
"Ik dank jullie voor deze gedachtenwisseling," zei Wolfgang. "Nádia, we zullen stof genoeg hebben om onze ploegmaten bezig te houden gedurende de volgende twee reisjaren. En wie wil er nog thee?"

Dekmomehns

What's in a word…

We waren nog maar eens op weg naar Catherine en Halona. Toen we bij de *hub Nussbaum* uitstapten was de grond al aan het opdrogen na de middagregen. De uitdruppende bomen nodigden toch nog uit tot het gebruik van een paraplu waaronder gearmd liepen. Maria hield ons beschermend scherm op terwijl ik de mand balanceerde waarin onze bijdrage zat voor ons avondmaal. Ik zeg, balanceerde, omdat er een vrij grote teil water in de tas zat, vol levende schelpen. Ondanks de achtste mehns, scheen Catherine nog altijd '*belust*' te zijn. De dag voor onze bijeenkomst had Halona me gezegd dat iemand een onbedwingbare zin had in die kleine zoetwaterschelpjes uit het meer. Ik had in het aquarium dat ik met de hulp van David en Wolfgang vorig jaar thuis had ingericht nu al een behoorlijke huisproductie. Dat zorgde voor voldoende schelpjes om een goed tussendoortje te bereiden zolang er niet teveel eters kwamen opdagen. Catherine had besloten tot een eenvoudige bijeenkomst, met enkel de ouders van Halona, wijzelf, Liberty en Dulan en Halona's broer Manuel. Ideaal moment dus om van dit huisproduct te genieten en iets aan te kunnen bieden dan anderhalf beestje per persoon… Dulan had beloofd om verse kruiden mee te brengen, look was geen probleem en Halona bevestigde nog voldoende olie te hebben van de koudgeperste oliehoudende vruchten die ze enkele mehns tevoren naar de gemeenschapspers had gebracht.

Toen we op onze bestemming aankwamen, deed Halona open.
"We zijn aan het onderhandelen of we ons in de tuin zetten of binnen blijven. Maar we maken het eten buiten klaar, kwestie van geurtjes…"
"Heeft Catherine nog altijd last van geuren, in haar achtste maand?" verwonderde Maria zich.
Liberty kwam dichterbij.
"Eigenlijk is het nu niet zozeer mijn zuster die last heeft van geuren… maar ik begin er last mee te krijgen," zei ze met een grote glimlach.
"Waarom?" vroeg ik.
Maria keek me meewarig aan. "Alberto, soms begrijp je echt het voor de hand liggende niet. Je gaat voor twee opaknieëen moeten zorgen in plaats van één…"
Ik keek mijn beide dochters en Maria beurtelings aan, deed mijn mond open en dicht en deed hem nogmaals open. "Wacht, dat verhaaltje van '*belust*' zijn had niet met Catherine te maken?" Liberty kwam aan mijn arm hangen. Ik zette de mand neer die ik nog altijd vast had, en we omarmden elkaar. "Nee, papa, ik ben het die je productie heb opgeëist. Enkel de gedachte dat ik die kleine schelpjes ga eten maakte dat Dulan en ik een groot deel van de voormiddag de kruiden plukten waarmee je ze gaat bereiden."
"Waarmee *ík* ze ga bereiden? Hmm. En wat is er nog te doen?"
De opwinding veroorzaakt door Liberty's aankondiging en de daarop gebruikelijke commentaren ging gaandeweg over in het zachte achtergrondgeluid van de stemmen van een kleine groep die ingrediënten overloopt en menu-mogelijkheden bespreekt.

We organiseerden ons vrij vlug en een klein uurtje later hadden we een grote variëteit van *tapas*, kleine hapjes waar ieder van ons zich bediende. Liberty had het hoofdzakelijk gemunt op 'haar' schelpjes en niemand nam het haar kwalijk.
"En dus is voor mijn eerste kleinkind de naam al gekozen."
Met die aanzet wilde ik bevestigen wat Halona zich de dag voordien had laten ontvallen, na een handig manoeuvre van Maria. "Het zal Isabelle zijn. Ik kan me voorstellen dat jullie doormaakten wat alle toekomstige papa's en mama's overkomt. De naam van een kind kiezen is het ook in zekere zin definiëren."
"Denk je dat echt," vroeg Liberty.
Maria keek me aan en dan onze dochter. "Je kan je de angsten niet voorstellen die ik uitstond toen je vader niet afweek van het idee om je Liberty te noemen," lachte ze. "Slechts vele jaren later was ik gekalmeerd."
Ik glimlachte.
"Halona is wel geplaatst om het te weten," hield ik aan. "Ik kan me voorstellen dat door je studie over de voorkeur voor bepaalde namen, en de eraan verbonden betekenis in bepaalde tijdperken, de keuze voor de naam van het meisje dat van Catherine geboren wordt en dat jullie samen gaan opvoeden behoorlijk opwindend moet zijn geweest."
Catherine keek Halona aan en zei: "Eigenlijk was het niet zo'n ingewikkelde taak. Het was meer een kwestie van klank. We houden allebei van de naam Isabelle, en we leggen de nadruk op het schrijven van de eind *-le* omdat dit een klankwaarde heeft die je bij Isabel zonder *-le* niet hebt. Pas na die klankkeuze

gingen we de oorsprong van de naam na. En dan wordt het echt leuk. De naam kan zijn afgeleid van Eliseva ou Elisabet en dan is ze de ‘*door God gekozene*’. Dit kan te maken hebben met de moeder van Johannes de Doper zoals in het evangelie van Lucas verteld wordt. Anderzijds kan de naam ook een vervorming zijn van Izebel of Jesebel. Die aanbad Heer Ba’al, een valse god, volgens de Hebreeën. Ontdaan van vergoddelijking en haat, is Isabelle dus toch wel een vrij pluralistische naam, vind je niet papa?”
Ik lachte. “Misschien niet echt pluralistisch. Maar in vroeger tijden zou de naam Isabelle toch een rijke gedachtenwisseling over spiritualiteit en religie, en de dialoog tussen volgers van verschillende dogma’s, op gang hebben gebracht. Als je niet zozeer pluralisme maar eerder macht en tegenmacht beschouwt dan zie wel een aantal Isabelle’s in de geschiedenis. Veel hadden een machtspositie. Als je er de Engelstalige vorm *Elisabeth* bijneemt is de lijst gelijk langer. Maar veel vrouwen met de naam Isabelle vormden ook een tegenmacht en wel op verschillende manieren. Ik dacht aan Isabelle Gatti de Gamond, een actieve feministe in de tweede helft van hectojaar 118. Kort na het ontstaan van een mini-staat met de naam België en geregeerd door katholieke edelen en leken die dicht bij de katholieke kerk aanleunden richtte ze meisjesscholen op met een vrijzinnig leerplan en niet katholieke leerkrachten, dus buiten de invloedssfeer van de katholieke kerk. Zo legde ze de basis voor een netwerk van goed geschoolde feministen. Ze had felle kritiek op Napoleon en zijn Code Civil grotendeels overgenomen door die mini-staat en die de vrouwen op legale

wijze tot onderworpenheid dwong. Ze slaagde er tijdens haar leven niet in het vrouwenstemrecht te bekomen omdat haar mannelijke collega's van de toenmalige socialistische partij waar ze lid van was vreesden dat vrouwenstemrecht de door de kerk gecontroleerde partijen de absolute meerderheid zou geven… Hectojaren eerder had een andere Isabelle het ook aan de stok met de kerk maar met een ander uitkom. Ze wilde van de Roomse kerk bekomen dat die zou toegeven dat haar inquisiteurs zich vergist hadden in verband met haar dochter Jeanne d'Arc. Die hadden ze schuldig bevonden aan ketterij en daarom levend verbrand. Isabelle Romée, Jeanne's moeder dus, streed heel haar leven voor de herziening van dat proces. Zo was ze er onrechtstreeks voor verantwoordelijk dat haar dochter van ketter tot heilige opklom hectojaren later. Er zijn veel verhalen van macht en tegenmacht. Zoals we hier allemaal weten moeten we die lezen in de tijd waarin en op de plaats waarop ze zich afspelen uiteraard. En nu ik het over tegenmacht heb op eigen tijd en plaats, hoop ik dat jullie me het niet kwalijk nemen om even de *-le* weg te nemen om iets te zeggen over Isabel Parra. Zij was een Chileense zangeres die een deel van haar leven doorbracht te herinneren aan de misdadige handelingen van de totalitaire machthebbers die zich in haar land installeerden na een bloedige militaire staatsgreep. Grote kapitaalbezitters die hun eigen economische belangen wilden verdedigen hadden de militairen daartoe aangespoord. Maar ik hoop dat jullie Isabelle een vredevol leven zal leven en dat ze zal coöpereren met de voortdurend instituerende macht van de pluralistische gedachte en actie."

“Nu je Isabel Parra vernoemde dacht ik aan Pablo,” zei Dulan. “Hij is een wandelende encyclopedie van feiten en teksten van artiesten die zich bij tegenmachten thuisvoelen. Eén van de interventieliederen van het Chili van toen en waar ik soms over nadenk was *‘la muralla’*. In de tijd dat het lied een grote populariteit genoot waren muren en grenzen altijd het eerste antwoord op een gevaar of een bedreiging. Zelfs tegenmachten reageerden op die manier. Ik kan me uiteraard voorstellen dat tekst en muziek aansprak bij wie zich moest verdedigen tegen de helemaal niet ignorante arrogantie van oorlogszuchtige leiders, autocraten en fascisten. Muren en tegenmuren waren misschien de enige opties die mensen hadden in de wereld van bezit en macht, vooraleer er paden naar duurzaam pluralisme werden gelegd. Mag ik jullie de tekst van het lied laten horen?”
We stemden in en Dulan declameerde:
“Para hacer esta muralla, tráiganme todas las manos
los negros, sus manos negras, los blancos, sus blancas manos.
Una muralla que vaya desde la playa hasta el monte
desde el monte hasta la playa, allá sobre el horizonte.
—¡Tun, tun! —¿Quién es?
—Una rosa y un clavel… —¡Abre la muralla!
—¡Tun, tun! —¿Quién es?
—El sable del coronel… —¡Cierra la muralla!
—¡Tun, tun! —¿Quién es?
—La paloma y el laurel… —¡Abre la muralla!
—¡Tun, tun! —¿Quién es?
—El gusano y el ciempiés… — Cierra la muralla!
Al corazón del amigo: abre la muralla;

al veneno y al puñal: cierra la muralla;
al mirto y la yerbabuena: abre la muralla;
al diente de la serpiente: cierra la muralla…"

Catherine slaakte een zucht. "Ik dacht aan ons gesprek dat we hadden aan de rand van het meer, papa. Zullen de gemeenschappen op Mars die lange weg moeten doorlopen van muren en tegenmuren? Zal hun gemeenschappelijk leren, zullen hun objectieven, die richting uitgaan?"

Ik antwoordde: "Ik denk dat we moeilijk dat gesprek hier terug kunnen opnemen, omdat, van de aanwezigen, alleen jij en ik, en misschien Liberty, weten waar het over gaat. Maar in enkele woorden zou ik zeggen dat Dulan ons hier een kleine episode van zijn persoonlijk leerproces vertelde, dat zich in zijn geschiedenis inschrijft, met zijn kennis, deels vrucht van de interactie die zich ontwikkelde tussen Pablo en hemzelf.

Het zal enkel mogelijk zijn om de geschiedenis te kennen van de mensen die eventueel leergemeenschappen zullen vormen op Mars, indien ze die effectief vormen, en indien ze onder elkaar een voorzichtige wisselwerking kunnen opzetten met gezamenlijke doelstellingen als gevolg. Of muren hiervan deel uitmaken of niet, dat kunnen we nu niet weten. En wat zal, in dat geval, de betekenis zijn van het woord muur? Als die gemeenschappen ook vrijwillige Aardlingen opnemen, zal de institutionele antropogogie onvermijdelijk opduiken. Maar hoe? Dat weet ik niet…"

Het gesprek kabbelde verder en ging in verschillende richtingen. Zoals nog wel gebeurt als sommige leden van verschillende families elkaar een tijdje niet zagen was er veel om

bij te praten. Ons groepje was plots een goed studieobject voor eender welke antropoloog of socioloog die het belang onderzoekt van het informeel gesprek en de roddelpraatjes in sociale relaties.

Na een tijdje vroeg Halona's vader op iets luidere toon: "Is er nieuws van onze reizigers op weg naar Ganymedes en Europa?"

"Ze zijn op het voorziene moment vertrokken. En ze hebben uiteraard een gevuld activiteitenprogramma voor de twee jaar die hun reis naar Jupiter in beslag neemt," zei Liberty. "We starten over enkele dagen onze wekelijkse a-synchronische gedachtewisselingen. Zo kunnen we ons voorbereidend werk verder zetten in verband met voorstellen voor gemengde werk- en leergemeenschappen. De reizende ploeg is ook haar kennis aan het verdiepen in Bregman en de neo-Bregmanianen. We onderzoeken de mogelijkheid om vanaf volgende jaar de JCDR te betrekken in ons werk om samen analyse-scenario's voor te bereiden. Die zullen we zeker nodig hebben over een goede twee jaar, wanneer de samenwerking met Ganymedianen en Europeanen *in loco* start."

"Als het zover is, wil ik graag deelnemen aan jullie gedachtewisselingen," zei Manuel.

Ik maakte er onmiddellijk gebruik van om hem alvast hartelijk welkom te heten bij de JCDR groep en vroeg: "Hoop je in het institueren van interplanetaire samenwerkingsverbanden een interessant studieobject te vinden? En eventueel bij te dragen aan de vooruitgang bij het houden van het toezicht over de mechanismes voor terravorming?"

Manuel toonde zich blij verrast en glimlachte. "En hoe weet jij

wat mijn interesses zijn?” vroeg hij.
“Ik heb al vaak over je gehoord, Manuel,” antwoordde ik. "Halona en Catherine spreken dikwijls over je. Ik denk dat ik niets verkeerds zeg als ik vertel dat ze jou bekwaamheid erg op prijs stellen om syntheses te maken van de groepsgesprekken waar je bij bent betrokken. Ik begreep ook dat je een grote interesse hebt voor de levenscycli van instellingen. En ik vergis me wellicht niet als ik zeg dat je deel uitmaakt van een werkgroep samen met Liberty in verband met communicatie en institueren van routines met geautomatiseerde objecten die over intelligentie mechanismes beschikken?”
“Ja. Ik weet dat gewoonlijk nog steeds het woord robotten in zwang is wanneer we praten over intelligente automatisatie met toezicht op afstand. Maar ik zeg liever intelligente geautomatiseerde objecten. De heilige graal is uiteraard het positronisch brein waarmee Isaac Asimov reeds in het hectojaar 119 zijn verhalen doorspekte om de robotten te doteren van een aan mensen gelijk gestelde autonomie. Daar zijn we nog lang niet aan toe. Maar toch is de intelligente automatisatie er sterk op vooruit gegaan waar het om leerbekwaamheid en het nemen van beslissingen gaat. En omdat we op dat vlak vooruitgingen, is de nuttige reactietijd voor afstandstoezicht ook verminderd, wanneer een toestel een beslissing neemt die niet de gewenste gevolgen heeft. Dat roept een nieuwe vraag op. Hoe kan een toezichter veranderingen invoeren in de routines zonder de intelligentie-circuits in gevaar te brengen wanneer die toezichter geen gespecialiseerde programmeur, etholoog, of ingenieur in punt-technologie is.

Dus, robotica ja, robotten, wellicht niet. Misschien weten jullie dat het woord dat door Capek werd uitgevonden, afgeleid is van het Tsjechische woord voor het begrip dienstbaarheid *in extremis* slavernij. In een gemeenschapsmaatschappij is *robot* dus misschien niet het meest sympathieke woord om intelligente wezens met een rudimentaire vorm van denkvermogen aan te duiden. Anderzijds verwijzen de termen geautomatiseerd werk of robotica niet naar een hiërarchische verhouding. We zien de relatie tussen een menselijk wezen en een voertuig van het netwerk van Elektrische Transport Voertuigen niet als een heer-dienaar of een meester-slaaf verhouding. Het gaat om een complex gebruiksvoorwerp dat van de nodige intelligentie voorzien is om trajecten uit te tekenen, hindernissen te ontwijken en zich veilig te verplaatsen, maar het gaat niet om een zelf bewust wezen."
Dulan toonde grote interesse voor die zienswijze van Manuel en zei: "Daar wil ik met jou over door praten, maar niet vandaag. Ik heb nu een vraag van een andere aard voor je, die met je bekwaamheid om syntheses te maken heeft. Verbeeld je een ogenblik dat je aan de tijdgenoten van Asimov wil uitleggen wat vandaag de betekenis is van samenleven in de Illichiaanse zin van *conviviality*. Met andere woorden, hoe zou je onze gemeenschapsmaatschappij in synthese kentekenen?"
Manuel antwoordde meteen: "Ik zou vijf van de principes die we hanteren verwoorden. Het zijn volgens mij de vijf die onze onderlinge wisselwerking en onze ecosystemische verbondenheid het meest volledig tekenen. Dat zijn de principes van *de maaltijd*, van *het delen*, van *de antropogogie*, van *de coöperatie* en van *de*

heterogeniteit.”
“Een interessante keuze,” gaf ik toe. “Dat geeft inderdaad wellicht de essentie van de Heropbouw weer.”
Catherine zei: “Opmerkelijk is dat grootvader Lev kort geleden over het maaltijd-principe sprak dat, volgens hem, zo in de leerprojecten is ingebouwd, dat het een soort draagvlak werd voor onze samenlevingsmaatschappij.”
“Ja,” nam Manuel terug op. “De maaltijd is een oeroud omgangsmoment. En het is fantastisch om te zien op welke eenvoudige manier de volwassenen die met kinderen-leergemeenschappen werken dit inbouwden. Dat maakt haar bereik zo groot. Kinderen vinden het leuk om volwassenen na te bootsen. En het was echt een meesterzet om van het klaarmaken van alle maaltijden een reële activiteit te maken, een plezierig moment gevolgd door dat andere plezierige moment om samen te eten.
Het *maaltijd*-principe brengt ons bijna onvermijdelijk naar het *deel*-principe. Voor elke groepsmaaltijd is de routine dezelfde. De mensen van de groep brengen, al dan niet op basis van gemaakte afspraken, de ingrediënten mee die ze beschikbaar hebben voor de groep. Het gaat om samen delen en niet om uitwisselen. Ik kom niet naar jou met groenten, om er van jou eieren in de plaats te krijgen, die ik mee naar huis neem. Nee, we brengen mee, we delen wat we meebrachten, en nuttigen de maaltijd die we eerst samen bereidden. Dat is van wezenlijk belang. Uitwisseling leidt gemakkelijk tot waardebepaling, om ‘juiste’ uitwisselingen te verzorgen. Waardebepaling leidt tot referentie-eenheid, de munt, het geld. Wanneer we samen

delen, is er geen waardebepaling nodig in de zin van een vergelijking tussen goederen. Men deelt voor het algemeen welzijn met dat wat men heeft om te delen. Punt. Ik denk dat we ons dit principe eigen maakten net omdat het zó sterk ingebed is in het maaltijd-principe. Zo sterk zelfs dat we de maaltijdruimtes konden opstarten in bij voorbeeld plaatsen zoals de Centrale Bibliotheek. Hier overstijgt het deel-principe de onmiddellijke directe wisselwerking onder de klaarmakende en nuttigende groep. Ik zie een structurele verbondenheid tussen het maaltijd-principe en het deel-principe. Het maakt het deel-principe duidelijk voor alle andere activiteiten in de Heropbouw-context. We steunen op het deel-principe om datgene te verzamelen wat we nodig hebben voor een persoonlijk of een groepsproject en we hebben geen enkele interesse ons te voorzien van iets wat we niet nodig hebben. Bezit heeft geen zin, dus heeft uitwisseling geen zin. Het is gewoon zinloos persoonlijk te beschikken over wat we niet nodig hebben voor onze projecten, inclusief de manier waarop we ons persoonlijk leven willen leiden."

Liberty zei: "Dus hier hebben we twee principes die we gebruiken om ons te situeren voor onze wisselwerking met de dingen, de objecten, in de samenlevingsmaatschappij. De andere drie van de vijf die je vernoemde lijken me meer te maken te hebben met onze wisselwerking onder wezens die over zelfbewustzijn beschikken."

"Daar kan ik mee instemmen," ging Manuel verder. "En het antropogogie-principe is zeker het moeilijkste om uit te leggen aan onze voorvaderen, niet alleen van het hectojaar 119 maar

ook van de twee daarop volgende."
"Neem me niet kwalijk dat ik je onderbreek," zei Maria. "Maar ook van daarop voorafgaande. Veel van wat we vonden voor het schrijven van onze saga, wijst hierop."
"Ik kijk er erg naar uit dat verhaal te lezen. En, ja, je hebt gelijk, het antropogogie-principe is moeilijk uit te leggen in eender welke hiërarchische maatschappij of groep. Omdat het begrip hiërarchie op zich tegengesteld is aan het begrip antropogogie. Antropogogisch gezien is het de taak niet van de meester om anderen te instrueren, om zijn eigen kennis over te dragen. Antropogogisch gezien bestaat de taak van de meester erin om zich ten dienste te stellen van de vragen die anderen stellen of ze zich zelf stellen. De meester heeft als dubbele taak de anderen te helpen vragen en te bevragen over wat hem of haar zelf bezig houdt. Bij het antropogogie-principe versmelten leren en auteurschap zich. Dat is de reden, Alberto, waarom ik denk dat het overbodig is over *institutionele* antropogogie te spreken. Voor mij is het antropogogisch werk altijd institutioneel, in de zin van instellend, en niet van ingesteld. Ik zou zeggen dat antropogogie ophoudt te bestaan op het precieze moment dat men binnenin een werkgroep de dingen niet voortdurend opnieuw bekijkt, als gevolg van het dialogiserend leren. De volle inleving van het antropogogisch principe leidde tot evenwicht en billijkheid tussen gemeenschappen en poleis. Ik weet niet of jullie erin slagen de denkoefening in omgekeerde richting te maken. Maar probeer te denken aan gemeenschappen zoals Bibliopolis, Culturopolis, Perolapolis of Arqueopolis zonder dit principe. Zoals Elysiodomus op Mars, zouden die poleis dan

onmiddellijk centra zijn, grootsteden, hoofdsteden, 'bediend' door een niet nader bepaald aantal ondergeschikte gemeenschappen. Het antropogogisch principe is verbonden aan het altruïsme dat het zelfbewustzijn in evenwicht houdt. En tot nu toe is het enkel in de samenlevingsmaatschappij dat ik dat zelfbewustzijn niet tot egoïsme zie verglijden.

Het antropogogisch principe zie ik uiteraard nauw verbonden met het coöperatie-principe. Coöperatie is een complex begrip. We coöpereren op verschillende vlakken in functie van de uitgebreidheid van de betrokken groep. Coöperanten hebben een collectief oeuvre, in permanente constructie. Voor ons vandaag is dat collectief oeuvre de duurzame en ecosystemische samenlevingsmaatschappij van onze Soort, wezens die over zelfbewustzijn beschikken. Dat collectieve werk is van en voor iedereen. Maar dat betekent niet dat we allemaal met alles te maken hebben. Het oeuvre bestaat uit talloze activiteiten en projecten, uitgetekend en uitgewerkt door hun initiatiefnemers, in coöperatie. Dat betekent ook dat aan eender welk nieuw initiatief, of aan eender welke aanpassing van een bestaand initiatief een gesprek vooraf gaat. Daarvoor is bouwden we de vertrouwensbasis gaandeweg over de hele planeet uit, als gevolg van het dialogiserend leren en het deel-principe. Het collectief bewustzijn dat uit die vertrouwensbasis resulteerde zorgde ervoor dat potentiële valstrikken zoals eenstemmigheid en meerderheidsbeslissingen zich niet meer voordoen. In elk project, in elke herwaardering, zorgt ontstane twijfel voor een snelle en grondige betrokkenheid van wie wil samenwerken opdat een beslissing kan genomen worden in functie van het

collectieve oeuvre in permanente constructie.
Dat brengt me bij het vijfde principe, dat van de heterogeniteit. Sinds de Heropbouw, zijn nieuwe gemeenschappen ontstaan. Andere gemeenschappen hebben een nieuw evenwicht gevonden. We hebben altijd en in alle gemeenschappen vastgesteld dat hoe meer heterogeniteit — in alle aspecten van de genetische diversiteit van onze soort — er in een bepaalde gemeenschap of groep gemeenschappen bestaat, hoe gemakkelijker het is de coöperatie en het deel-principe tot hun volle ontplooiing te laten komen. Dat maakt gelijk het leven van de gemeenschap veel aangenamer en gezelliger. Terloops, gezelligheid is één van de mogelijke vertalingen voor *conviviality*."
Manuel beëindigde daarmee zijn synthese en het gesprek ging terug verschillende kanten uit.

Ik haakte af en begon te denken over de woorden van Manuel. Ik ben geboren in Bibliopolis, ik ben er opgegroeid. In heel mijn leven heb ik nooit de noodzaak gevoeld om me elders te vestigen, maar ik heb me ook nooit ontheemd gevoeld tijdens verplaatsingen, toen we in niet bewoonbare gebieden werkten of toen ik elders verbleef tijdens werkgroepen met mede-equivalieden uit andere gemeenschappen. Bibliopolis beschikt over een groot historisch nalatenschap. Het netwerk waar we samen zorg voor dragen is een echt coöperanten-netwerk. Het is alweer een tijdje geleden dat ik nog nadacht over dat soort verraderlijke opmerkingen om iemand een plezier te doen, zoals '*ik sta ter uwer beschikking*' of '*ik kan je helpen in wat je maar wil*'. We waarderen gewoon coöperatie. We werken samen in co-

auteurschap ten allen tijde. We voelen ons volledig op ons gemak om ja of nee te zeggen op een uitnodiging. Bevrijd van bezit, zijn we bevrijd van de frustratie om niet te hebben wat anderen hebben. Bevrijd van de macht die aan bezit vast hangt, zijn we bevrijd van de verleiding om een cultuur van heerschappij en slavernij op te bouwen. De geschiedenis van de laatste pré-Heropbouw decennia is niet meer enkel op ooggetuigenverslagen maar ook op documenten gebaseerd en die zijn ten allen tijde beschikbaar. We ontsluiten steeds meer privé-archieven in vandaag niet bewoonbare zones. Dat geeft ons de mogelijkheid steeds duidelijker in te zien dat de mensheid toen in een vorm van collectieve depressie aan het wegzinken was. Er waren de individuele zelfmoordgedragingen. Maar je zag overal de collectieve zelfmoord opduiken met de uitzaaiing van haatdragende groepen handig gemanipuleerd door een fascistisch taalgebruik van arrogante leiders. Indien *Elysium* niet de zelfvernietiging van een op het gelddogma gebaseerde maatschappij had ingeleid dan beleefden we vandaag misschien nog steeds min of meer reële apocalyptische strijdtonelen in de stijl van wat uit de verbeelding van auteurs en scenario-schrijvers opborrelde tijdens de drie hectojaren die aan de Heropbouw voorafgingen.

Het is nog te vroeg om te weten of er een rechtstreeks verband bestaat tussen wat de overbevolking aan de gang bracht in het Aardse klimaat en de ongewone vulkanische activiteiten van 121.39. Geologen stellen vandaag een hypothese voor van een soort samenvloeien van omstandigheden die de niet normale omvang van de Vulkanische Winter zou kunnen verklaren, maar

waarbij de menselijke activiteit slechts een kleine invloed had op de tectonische activiteit op zichzelf. Anderzijds voorzien de meeste wiskundige modellen wel de herhaling van grotere pieken van dergelijke gebeurtenissen hoewel het nog steeds bijna onvoorspelbaar is wanneer en hoe die zich zullen voordoen.

Het enige wat we dus op dit ogenblik kunnen zeggen is dat de Vulkanische Winter het onmogelijk maakte om het programma van graduele uitwijking naar de Maan, Mars, Ganymedes en Europa, als gevolg van de overbevolking en niet leefbaarheid, te laten verlopen zoals gepland. Dit project startte in Megapple opgezet. We spreken erover in *Arrogantie en Ignorantie* en *Paradijs der Boeken* omdat Fernanda Mestre er ongewild toe bijdroeg nadat ze met Victor Hunt Jr in contact kwam. De geschiedenis van de Aarde en van de uitwijking naar andere hemellichamen van ons planetenstelsel zou er zonder de Vulkanische Winter behoorlijk anders hebben uitgezien.

Wat we zeker weten is dat de tektonische activiteit van 121.39 een grote aardbeving veroorzaakte in Europees Iberië. Sinds 117.55 wist men dat in die zone een aardbeving niet enkel waarschijnlijk was, maar des te krachtiger zou zijn naarmate de spanning in de ondergrond toenam in functie van het uitblijven ervan. Toch had Megalissipo, een van de grootste poleis van de streek een aantal vrij veilige zones. In één hiervan bevond zich het tot bibliotheek omgebouwde huis van Paulo Demeester. We kunnen Greta Campos en Alexandre N'Kondo dankbaar zijn, niet enkel omdat ze de bibliotheek van hun grootvader bewaarden, maar ook omdat ze er een groot deel van de

nalatenschap van hun respectievelijke moeders, Catherine en Joana in hetzelfde huis onderbrachten.
Het is onmogelijk te voorzien hoelang Bibliopolis een, zeg maar, publieke functie zal blijven bekleden om de inhoud van de vondsten uit *zone 1 en 2* voor iedereen beschikbaar te houden. Maar als ik zie hoe de samenlevingsmaatschappij zich aan het ontwikkelen is op basis van die stevige en duurzame principes die Manuel net voor ons samenvatte, dan kan ik wel zeggen dat ik er van overtuigd ben dat we over de culturele erfenis van onze soort zullen blijven beschikken op verschillende geïnstitueerde en her-geïnstitueerde manieren en plaatsen. Kijk, cultuur… ik moet wat nadenken over de betekenis van cultus, cultuur, beschaving…

“Ohé! Alberto! Luister naar je dochter,” riep Maria lachend. “Zijn er nog andere vrouwen met de naam Isabelle in de dynastie?”
Ik keerde naar de groep terug. “Sorry, Manuel’s synthese deed mijn gedachten afdwalen. En, euh, … neen. We kennen niet alle namen van de mannen en de vrouwen van onze dynastie vooral van broers, zusters, neven en nichten, maar er zijn eerder weinig herhalingen. De naam Catherine komt tweemaal voor, en de naam Joana of Johanna komt vaak terug. Maria verschijnt ook meer dan eens, wat onvermijdelijk is in de invloedszone van de Abrahamitische godsdiensten. En, Liberty, als dat kleine wezentje dat er vandaag voor zorgde dat je mijn schelpenoogst verorberde, mannelijk blijkt te zijn… in de dynastie zie ik onder de mannelijke namen vooral de variante John, Jan en Jean regelmatig opduiken.”

Phrydekmomehns

Cultus of cultuur en andere spiegelbeelden

Men vroeg me een inleiding te schrijven voor de Magister-Auctor saga. Alles bij elkaar zijn de co-auteurs en de familie meer aan het woord geweest dan ikzelf denk ik. Maar dat was ongeveer wat ik beoogde: een boek om de andere boeken in te leiden of enigszins te duiden door wie er het opzoekingswerk voor deed. Ik hoop erin geslaagd te zijn… want dit boek loopt op zijn einde.

De notas in mijn dagboek voor de mehns Phrydekmo van 122.08 waren meer gedachten. Tijdens die maand hadden we blijkbaar geen gemeenschappelijke maaltijden of gesprekken over wie in de saga opduikt. Of ik was de balans al aan het opmaken voor die cyclus van 365 dagen. Ik maak van de nota's die ik herlas gebruik om me enkele van mijn voorouders in hun tijdperk voor te stellen en te proberen te begrijpen hoe ze zich in de cultuur van tijd- en 'land'genoten zagen.
In heel algemene termen zou ik zeggen dat een cultureel patroon ontstaat uit de wisselwerking tussen groepen mensen. We kunnen het hebben over ethiek, moraal, een geheel van waarden, een gemeenschappelijke filosofie, waarrond die groep personen zich organiseert of georganiseerd wordt. Cultuur is niet wezenlijk goed of wezenlijk kwaad. De manier waarop onverdraagzaamheid, onwetendheid en vooroordeel cyclisch interfereert met het denken als resultaat van dialoog en uitwisseling, bouwt bindende culturele patronen op maar kan ze

ook vernietigen. Er bestaat een voortdurende spanning tussen de dringendheid van de weinig overdachte observatie en de traagheid van de overpeinzing als resultaat van een dialogiserend leerproces.
Ik probeerde het verband te tonen tussen de boeken van onze saga en de JCDR. Deze ruimte begon als een ontmoetingsplaats zonder naam voor een groep geïnteresseerd om de geschiedenis te schrijven van het educatief werk op basis van een ignarometrische analyse. De daarop volgende naamkeuze voor de ruimte volgde dezelfde logica gebruikt bij de naamkeuze van de hub's van het GAT-netwerk. En zo zag de Joana en Catherine Demeester Ruimte, kortweg JCDR, het licht. Het voorstel kwam er toen we de bibliotheek van hun vader Paulo terugvonden. Terugvinden is misschien niet het goede woord, want, om eerlijk te zijn, we hadden er geen flauw vermoeden van dat die bibliotheek bestond op initiatief van Greta Campos. Zoals we ook niet wisten dat Greta, de dochter van Catherine, en Alexandre, zoon van Joana, de archieven van hun respectieve moeders organiseerden en verzegelden, toen de ignorantie-cultuur zich in de Megapoleis installeerde en alle dragers van Kennis en Kunst dreigde te vernietigen.
Het merendeel van de archieven kwam gradueel naar de JCDR tijdens de 16 jaren die 121.92 — jaar van ontdekking van de bibliotheek Paulo Demeester — scheiden van 122.08 — jaar dat de JCDR zich voorstelde als een ontmoetingsplaats voor wie er gebruik van wilde maken, een cultuurruimte, een tussenruimte.
Tijdens die periode groeide bij zich aandiende als co-auteurs voor de saga het bewustzijn dat gedurende ten minste vijf

hectojaren het ontstaan van de ignarometrische analyse, het begrip institutionele antropogogie en de geschiedenis van de Magister-Auctor dynastie intiem verbonden waren.
Nu we het jaar 122.15 schrijven is de eerste volledige herwerkte editie van de saga eindelijk publiek beschikbaar. Ik hoop dat het geheel van kleine verhaaltjes wat ik jullie hier bracht over een kleine periode waarin we concepten en schetsen verzamelden, je lust tot het lezen van de saga opwekte.

Ik twijfel er vandaag niet aan dat de vijf hectojaren die we hier oproepen alles behalve een vreedzame en geleidelijke evolutie van het denken en handelen vertegenwoordigen. Er waren breekpunten. Paradigma's duiken op en bruuskeren gewoontes en routines in de tijd- en plaats-gebonden cultuur.
Volgens mij was tijdens die vijf hectojaren van de saga het moment van de Heropbouw de breuk met de grootste gevolgen. Daar twijfel ik niet aan. Het is te vroeg om te weten of het gaat om één van die verregaande revoluties waar Harari twee hectojaren geleden over schreef in zijn boek Homo Sapiens. Ik denk dat de samenvatting van de principes van de gemeenschapsmaatschappij door Manuel Takis die avond bij mijn dochter thuis ons helpt om te begrijpen dat we een stevige duurzame basis hebben voor een dergelijke samenleving. Die principes leiden de actie, de ethiek, de cultuur die onze maatschappij dooraderen.
En toch… Ik denk dat onze soort Homo Sapiens doorheen onze lange geschiedenis geleerd heeft hoe de principes voor de actie waarmee wij, met zelfbewustzijn gedoteerde individuen, onze cultuur bepalen, ook een biologische basis hebben. En ik denk

dat we ook leerden hoe sommige principes dan weer door gedragingen beïnvloed worden die *allemaal* die biologische basis hebben.

Ik geef hier één van de vele bedenkingen die me hieromtrent bezig houden. De seksuele voortplanting maakt een ongeziene genetische diversiteit mogelijk, wat een soort in staat stelt zich in functie van haar eco-systeem te ontwikkelen. Hiervoor is enkel nodig dat de soort over voldoende gezonde en onder elkaar verschillende individuen beschikt om de gezondheid van de soort als dusdanig te verzekeren.

Liberty vertelde me over de vooruitgang die men gemaakt heeft om de interactie te begrijpen tussen dieren van dezelfde soort met sterk ontwikkelde breinen en die eindconsument zijn in de voedselketen van een bepaald eco-systeem. Bij al die soorten ontstaan er lokale groepen die een lokale manier van doen ontwikkelen. Dit zou ik als voorbode zien voor wat we een locale cultuur beschouwen. En dan kan je in grote trekken twee basisvormen van biologische onderbouw zien.

Bij de ene onderbouw heb je op locale basis leerprocessen die door heel de groep worden vastgelegd. Wanneer de dieren lang genoeg leven, dan slagen ze er in samen nieuwe vormen van organisatie, jachttechniek en interactie, te ontwikkelen, in functie van het dynamisch karakter van het eigen biotoop. Deze dieren leven vaak in familiale groepen. De voortplanting is gebaseerd op de aantrekkingskracht tussen een vrouwtje en een mannetje. De hiertoe gebruikte informatie-uitwisseling kan complex zijn en zich verder uitbreiden tot informatie-uitwisseling die niet alleen met de voortplanting op zich te

maken heeft. De gehanteerde taal dient er ook voor dat alle individuen met minder ervaring kunnen leren van alle individuen met meer ervaring. Ze handelen in groep. De dood van één bepaald exemplaar brengt de rest van de groep niet noodzakelijk in gevaar, zelfs indien die dood het tijdelijk of definitief verlies inhoudt van informatie of ervaring. Veel grote zeezoogdieren zijn hiervan een voorbeeld. Men heeft specifiek bij de orca's opgemerkt hoe een door één bepaald individu toegepaste jachttechniek met goed resultaat overgedragen werd aan alle andere. Men heeft zelfs gezien hoe het vrouwtje dat aan de oorsprong lag van een jachtvariatie, haar eigen prooi aan een ander, tijdelijk verzwakt, lid van de groep aanbood. Dit doet me denken dat we met een vorm van doen te maken hebben die voorafgaat aan het bewust altruïsme in een sociale structuur van met zelfbewustzijn gedoteerde individuen.

Anderzijds hebben we ook soorten waarbij locale groepen zich organiseren rond een specifiek leiderschap. De mensen hebben voor dit soort groepsorganisatie de termen *alfa* vrouwtje en *alfa* mannetje bedacht, omdat ze de andere leden van de groep domineren zelfs op gebied van de voortplanting. In dit soort organisatie ligt het meer voor de hand dat de leerprocessen van de toekomstige *alfa's* de belangrijkste zijn voor de collectieve overleving. Dit soort leren gebeurt vaak door imitatie, maar ook door directe confrontatie tussen toekomstige *alfa's* en leidende *alfa's*. Doorgaans collaboreert de rest van de groep met de *alfa's*. De *alfa's* bevestigen zichzelf aan de top van de voortplantings- en groepshiërarchie. Ze maken hierbij gebruik van agressieve signalen, die gewelddadig kunnen zijn, zelfs te aanzien van hun

eigen soort. De agressiviteit is dikwijls proportioneel met de positie die een uitdager bekleedt of toont te willen bekleden.
Bij sommige hondachtigen heeft men wel vormen van groepsconsultatie waargenomen, over een te volgen jachtpatroon bijvoorbeeld, maar enkel nadat de hiërarchie bevestigd was. Maar de *alfa*-dieren blijven de eerste zijn om zich voeden na een geslaagde jacht. Dit doet me denken dat deze vorm van handelen ons een voorproef geeft van de wijze hoe bij een van zelfbewustzijn gedoteerde soort het egoïsme de gehoorzaamheid aan de leider die in staat is de groep te beschermen en de hiërarchie zal in stand houden. Het doet vormen van medewerking, collaboratie, voorzien maar ook een zekere tolerantie van de leider ten aanzien van vormen van medebeheer.

Olívia en ik hebben als kind veel tijd doorgebracht in leergemeenchappen met oma Emmy en met vele van haar vrienden en vriendinnen van Bibliopolis. De ouders en grootouders van de volwassenen van toen hadden de roerige periode, net voor de Heropbouw, nog zelf meegemaakt. Oma Emmy vertelde ons verhalen over het geweld dat gebruikt werd tegen wie Kennis opdeed en die Kennis niet exclusief ten dienste stelde van de Bloomkampers. Wat we als co-auteurs van de saga van mijn voorouders leerden, is dat, gedurende de laatste vijf hectojaren, het geweld niet enkel gericht was tot wie zich toelegde op Wetenschap of Kunst. De laatste 500 jaar waren er bijna permanent conflicten over ongeveer alles. Het gebruik van een bepaalde taal, het bezit van een bepaald goed *ergo* het bezit van andere mensen, het opleggen van een specifieke mythe of een bepaald dogma, het vastleggen van een ingebeelde lijn met

de naam grens op een papieren voorstelling van de wereldbol; alles, werkelijk alles, was voorwendsel om vaak erg bloedige episodes te ontketenen.

Ik heb al verteld hoe in Bibliopolis veel generatiegenoten namen kregen om individuen te herdenken die ons op een of andere manier elementen nalieten om ons model van de samenlevingsmaatschappij mogelijk te maken. Oma Emmy stelde voor mij de naam Alberto voor, als eerbetoon aan een belangrijke wetenschapper uit hectojaar 119. Onze grootouders gebruikten voor mijn zus dezelfde keuzestrategie. Haar naam roept de dichteres en schrijfster Olívia Ward op, die in het hectojaar 118 in *zone 3* woonde. Ze hield zich vooral bezig met kunstontwikkeling van en bij de neger- en oorspronkelijke indianen-bevolking. Daarom was ze doelwit van de arrogantie van de blanke hiërarchie in wat toen gekend stond als de Verenigde Staten van Amerika.

De namen van de *hub*’s en de vele evocaties doorheen de namen van mijn generatiegenoten brengen me dichter bij mijn vraag in verband met het begrip cultuur. Maar laat me toe eerst nog een ander element in te brengen. Gedurende de hele periode waarin de geschiedenis van onze dynastie van antropogogie-gezinde opvoeders zich afspeelt was er duidelijk een spanning te voelen tussen wat men als cultuur en als tegencultuur beschreef, tenminste tot aan de Heropbouw. Veel teksten en veel randopmerkingen in boeken tonen ons mensen die pluralistische houdingen aanmoedigden en juist daarom een soort permanente oppositie leken te voeren ten aanzien van een

dikwijls blinde en dove meerderheidsstroming. Anderzijds, wie bezittingen had en / of over macht beschikte en van zichzelf zei zich buiten de meerderheidsstroming te stellen legde vaak erg dubbelzinnige voorstellen op tafel overgoten door een ethisch sausje van heterogeniteit en diversiteit met eventueel een pluralistisch trekje. Na de Heropbouw schijnt, ten minste op planeet Aarde, de dichotomie cultuur versus tegencultuur te zijn verdwenen. Er werd aan een soort universele grondlaag, een soort basiscultuur voor leergemeenschappen gesleuteld, een gemoedelijke aanpak van de relaties tussen mensen en groepen en tussen mensen en ecosysteem.
Dit doet nogmaals denken aan de rol die het geld-dogma heeft gespeeld. Was de vrij lange ervaring van een maatschappij met een basiscultuur die heerschappij en onderworpenheid inhield nodig? Was dat de conditie om tot het inzicht te komen dat een gemeenschapsmaatschappij zonder geld levensvoorwaarden biedt die voor iedereen comfortabel zijn? Moesten we eerst begrijpen hoe problematisch het instellen van een hiërarchie is en hoe noodzakelijk intelligente machines zijn om ons maatschappelijk paradigma radicaal te veranderen?

Het eerste antwoord op de vraag hoe een definitie te geven voor cultuur zal steeds zijn dat het *woord* snel polysemantisch werd. Vóór de Heropbouw kan die polysemie in combinatie met de hiërarchische relatie tussen de mensen gemakkelijk voor verwarring hebben gezorgd wanneer men probeerde het *begrip* cultuur vast te leggen. In de pré-Heropbouw woordenboeken vinden we al snel een tiental beschrijvingen voor het woord cultuur. Daaronder zijn er drie, die volgens mij een vrij goede

beschrijving geven van de pré-Heropbouw attitudes als je ze met elkaar verbindt. Één van die definities beschrijft cultuur als *een geheel van gedragshoudingen, geloofsbetuigingen, kennis, gewoontes, etc., die een sociale groep bepalen*. Dikwijls duikt ook een definitie op waarin gezegd wordt dat het gaat om *een evolutie-vorm of -graad van de tradities en intellectuele, morele en spirituele waarden (van een bepaalde plaats of tijd)*. In deze definitie wordt *civilisatie* nogal eens als synoniem voor *cultuur* gegeven. Een derde beschrijving is wat meer restrictief en legt meer de nadruk op de persoon. Volgens die definitie is cultuur de *algemene kennis van een persoon of een sociale groep*.
Natuurlijk zijn er ook altijd verwijzingen naar het verbouwen van de grond of het artificieel kweken van levende wezens. We zijn niet vergeten dat men aan de redenaar en auteur van het oude Rome Cicero toeschrijft te spreken over de *cultura mentis* als een soort metaforische analogie met het bewerken van het land de *cultura agri*. In dat geval zou het woord cultuur met die gegeven betekenis enkel zin hebben na de opkomst van de landbouw.
Voor de Heropbouw vaker da nu, maakte men een verbinding tussen *cultuur* en het woord *gecultiveerd*. De derivatie van het Latijnse *culto* kan *cultus* of *beschaafd* betekenen.
Beschaafd zegt men van een gecultiveerd persoon. Het woord wordt dan weer aan *beschaving* of *civilisatie* gekoppeld.
Cultus kan zowel met godsdienst te maken hebben als een aanbidding buiten eender welke godsdienst. De aanbidding van een groepsleider, een volksleider of een dictator bijvoorbeeld. En hier duikt de hiërarchie op een andere wijzet ook terug op.

Beschaafd of gecultiveerd is *wie over cultuur, instructie, eruditie, beschikt*. Gecultiveerd is ook *wie een formeel taalgebruik aanhoudt*. En gecultiveerd is ook *de persoon die of het land dat een hogere graad van civilisatie bereikte*.

Geschiedschrijvers gebruiken ook wel eens het woord civilisatie of cultuur wanneer ze het hebben over volkeren die geen landbouwers waren of van wie we kunnen twijfelen of ze het werk van Cicero kenden. Ik kan het niet laten om me af te vragen of die volkeren hun gedragspatronen conceptualiseerden. Indien ze dat deden, welke metaforen, welke woordenschat gebruikten ze dan?
Sprak het volk dat Göbekli Tepe bouwde over haar rituelen? Conceptualiseerde ze die? Of voerde het ze enkel uit? Wat betekende voor *Homo Neanderthalis* zelf wat men slechts in het hectojaar 119 als Neanderthal cultuur beschreef?
Waren de mensen die zich bewust waren van het vuur en er dus ook bewust gebruik van leerden maken, zich ook bewust een hogere stap te hebben gezet in de menselijke evolutie? Of hadden ze het daar niet over, wanneer ze het houten puntstokje met twee uit pezen gemaakte touwen snel lieten ronddraaien, omdat al hun aandacht ging naar het ogenblik waarop het mos vlam ging vatten?

Ik kan me beter niet verder bezig houden met dit soort denkspelletjes en grapjes en terugkeren naar de tijd na Cicero, die op cultureel vlak voor velen geen grapje was. Wat gebeurt er als men de definitie *een evolutievorm of -graad van de tradities en intellectuele, morele en spirituele waarden* en de definitie van

gecultiveerd als zijnde van een hogere graad samenvoegt met een andere pré-Heropbouw definitie van het woord cultuur? Cultuur is toen ook gedefinieerd als *het geheel van een door een regering vooruitgeschoven activiteiten, instituties, sociale patronen verbonden aan het creëren en verspreiden van schone kunsten, mens- en andere wetenschappen*.
Is de beslissing na de Heropbouw om de holocene kalender te veralgemenen een evolutionaire etappe ten opzichte van de 'universele' kalender die de geboorte van Jesus als referentiepunt had? In de holocene tijdrekening is er een effectief nulpunt. Maar dat bevindt zich ergens middenin de transitie tussen een globaal gezien nomadenleven en een globaal gezien sedentair leven. Is dat een nieuw cultureel merkteken? Is dat de bevestiging dat we geen nomaden meer willen zijn, maar landbouwers? De bedoeling om de kalender universeler te maken deed het nulpunt teruggaan tot ver voor de eerste geschreven getuigenis van eender welke mythe over de wereldschepping. Dat is zeker een pluralistische geste. Maar je kan ook stellen dat het nulpunt zich bevind op een ogenblik in de menselijke geschiedenis die een ware ramp betekende voor de ontwikkeling van het pluralistische denken. Het ligt nu in het tijdperk waarin men globaal gezien overstapte van het gebruik van het natuurlijk aanbod van het ecosysteem naar het bezit van dit ecosysteem. Van daaruit ontwikkelen zich de begrippen van het bezit in het algemeen, van de hiërarchie, van de macht, van de standen- en later klassenmaatschappij.
Omdat ik zie hoe bepaalde aspecten van de organisatie van ons sociaal leven gewoon verder bleven doorgaan en de Heropbouw

hiervoor geen breekpunt betekende, denk ik dat het gevaarlijk kan zijn om *cultuur* en *beschaving* als een verbonden geheel te blijven beschouwen. Die verbinding werd vóór de Heropbouw duidelijk wel gemaakt vooral door wie hectojaren lang aan de macht bleef vasthouden, op bijna planetair niveau. Ik heb het over de arrogante, blanke, westerse, mannelijke aristocratie. Ik herhaal dat ik van mening ben dat het begrip cultuur op zich geen connotatie heeft van goed of kwaad. De zelfbenoemde hiërarchie voerde die positieve en negatieve connotatie wel in. Zo kon ze de poging verantwoorden om iedereen met een slechte cultuur naar een goede cultuur te leiden, alsof het om een soort morele plicht zou gaan. Ondertussen was het wel duidelijk dat wie een cultureel patroon had dat verschillend was van datgene van wie het eigen patroon als de goede cultuur voorstelde, noodzakelijkerwijze over een slechte, zo niet een toch zekere mindere cultuur beschikte. Dus kon zo'n groep zolang die niet evolueerde ook niet als beschaafd worden gezien en zonder veel poeha in slavernij gehouden worden.
Ik zei ergens tijdens een gesprek in Penktomehns waarover ik het had onder de titel *Wanneer de fascisten zich vervelen* en ik herhaalde het nogmaals in Newnomehns toen we het over *Anthropos* hadden dat ik informatie poogde te verzamelen in verband met de positie van verschillende religieuze en filosofische stromingen ten aanzien van slavernij. Vandaag zien we het bezit van één menselijk wezen door een ander menselijk wezen als een extreme vorm van bezit.
Het lijkt me vandaag duidelijk dat, ten tijde van het vastleggen van de verschillende canons, het politicomorfisme van God, ofte

het goddelijk maken van de wereldlijke politiek, waar Aslan over sprak, een belangrijke eigenschap was in vrijwel alle religieuze systemen. De cultuur, dat geheel van *intellectuele, morele en spirituele waarden,* lag helemaal vast aan het denken van wie op dat ogenblik de macht had en die naar alle kanten probeerde uit te breiden. Daarom moest elke andere cultuur vernietigd of tenminste marginaal gehouden worden.

Als je de zaak zo bekijkt, is het gemakkelijk te begrijpen waarom de religies het over de slavernij hebben in functie van de wereldlijke praktijk op de plaats en in de tijd van hun opgang. Op het ogenblik van het vastleggen van de respectievelijke canon heeft geen enkel boodschapper in geen enkele godsdienst gezegd dat er van God's kant een duidelijke en niet mis te verstane veroordeling bestond van de slavernij. Het kan natuurlijk zijn dat zo'n veroordeling zo onwaarschijnlijk overkwam bij de eventuele volgelingen, dat er ergens wat in de vertaling verloren ging. Maar toch. De steeds meer opkomende sociale veroordeling van de slavernij in latere tijden zorgde niet voor een revisie van de canon. In de vele godsdiensten bleef ze bestaan in de voor vele interpretaties vatbaar grijze zone. Wie bezittingen had bleef over de dwingende macht beschikken, en kon bijvoorbeeld geruggesteund worden door de bewering over meer intellect, cultuur en beschaving te beschikken, zo nodig met goddelijke rechtvaardiging.

Geen enkele van de Abrahamitische religies veroordeelde uitdrukkelijk de slavernij. Het Jodendom reglementeerde de slavernij maar veroordeelde het houden van slaven niet. Dat was precies zo in de Islam. In het Christelijke geloof was de

slavernij in het begin niet verwerpelijk. Op een bepaald moment van de geschiedenis werd ze zelfs, in naam van de religie, door sommige Pausen verdedigd.
Bahá'u'lláh, stichter van het Baha'i geloof, verbood de praktijk hoewel hij oorspronkelijk wel slaven hield.
Het klassiek Hindoeïsme was kritisch ten aanzien van de slavernij, maar veroordeelde ze niet. De praktijk ervan werd in categorieën ingedeeld. In theorie veroordeelden de Sikh de slavernij en het kaste-systeem maar in de praktijk bleef dit laatste bestaan tot de Heropbouw.
De Boeda had weinig sympathie voor het idee om er slaven op na te houden. De leer richtte de mensen op de weg naar de zelfbevrijding en dat was eerder moeilijk als *Zelf* nog altijd gevangene was van *Ander*. Maar de Boeda liet zich niet vaak uit over maatschappelijke problemen omdat hij ervan overtuigd was dat die wel uit zichzelf zouden verdwijnen naarmate meer mensen het Nirwana zouden bereiken. Zouden we ondertussen misschien een klein beetje tegencultuur vinden in de kritiek van de Boeda tegen het systeem van kastes en zijn opmerkingen ten aanzien van de Brahmanen en hun rituelen die hij onredelijk vond?

De morele waarden, de ethiek, het filosofisch denken, dat alles is cultuur. En nu sluipt een verontrustende vraag mijn hoofd binnen omdat die te maken heeft met hoe we ons als mensen als groep definiëren. Zijn filosofie en ethiek het resultaat van een tijdgeest bepaald door wie de macht heeft, of zijn het werktuigen om de komende tijdsgeest vorm te geven? Het lijkt me dat het filosofisch denken zoals al het denken zich opbouwt

in het spanningsveld tussen de marge en de centrale stroming. Hadden filosofie en ethiek voor de Heropbouw überhaupt enige impact op wie beweerde de macht te hebben om de aarde te bezitten, de mineralen, het geld, de onderdanen, de bedienden, kortom, alles? Of had de logica van wie domineerde en bezat een vértekenende impact op filosofie en ethiek?
Mijn verbijstering over pré-Heropbouw toestanden heeft veel te maken met alles wat we lazen toen we ons documenteerden waren voor het schrijven van de saga. Ik geef hier één van de vele voorbeelden die we in de boeken van de Magister-Auctor opnamen. In de blanke westerse wereld waren menselijke dierentuinen, of '*mensentuinen*' populair in de hectojaren 118 en 119. Vandaag kunnen we ons moeilijk de ethiek van intellectuelen en geleerden voorstellen die niet alleen dat soort tuinen bezochten maar ook aan de inrichting ervan meewerkten. Ze organiseerden hokken voor de tentoonstelling van andere levende mensen die op verschillende plaatsen van de wereld uit hun leefomgeving werden ontvoerd. Het is waarschijnlijk enkel mogelijk hun houding te analyseren als we ons herinneren dat in de hiërarchische maatschappij categorieën onvermijdelijk rangschikking tot gevolg hebben. En in die maatschappij van bezit, van overheerser en overheerste, was de cultuur van de bewoners van de verschillende plaatsen op de wereld gerangschikt volgens een schaal die van primitief naar beschaafd evolueerde. De schaal werd uitgedacht door de blanke etno-centrische westerling, die zichzelf als meest beschaafd stelde. Wat me verbijsterd is niet zozeer de onwetendheid, maar wel de bewuste of onbewuste aanvaarding

van die evolutionaire rangschikking van culturen, vanwege antropologen, filosofen, theologen, psychologen en pedagogen. Kan het zijn dat die aanvaarding 'enkel' te maken heeft met een vertekend beeld als gevolg van hun eigen etnocentrisme? Niet in staat zijnde om de andere ook maar te begrijpen, zouden deze intellectuelen en geleerden de actie, de kunst, de redevoering, de vorm van omgang in de eigen groep vanzelfsprekend als meerderwaardig beschouwen in vergelijking met die van anderen. Was het daarom dat een sporadisch protest alleen uit medelijden voortkwam zoals men medelijden kan hebben met een gekooid dier dat afziet? Om de neiging aan te tonen tot vooroordeel en racisme die de waardigheid van henzelf en de anderen ten gronde richtte, was er een tegencultuur nodig binnen het blanke westerse etnocentrisme. En die bestond. We vonden er sporen van terug van de hand van antropologen, filosofen, theologen, psychologen, pedagogen, en later antropogogen in documenten die aan de boekverbranders overleefden. Ze manifesteerden zich in de hectojaren 118 tot 121 in de marge van de centrale stroming. Enkel omdat ze zich manifesteerden werden deze 'marginalen' soms haast inquisitoriaal vervolgd en heftig aangevallen, soms zelfs gedood. Ik juich de recente bijdrage aan het uitbouwen van de CJDR van enkele antropologen erg toe. Ik heb het over wie documentatie met zich meebracht over het cultureel relativisme gebaseerd op de ideeën van Franz Boas. Sinds kort maken die antropologen deel uit van de auteursgroepen van enkele van onze werkprojecten. Met hen leerde ik over wat Franz Boas publiceerde op het hoogtepunt van de mensentuinen-mode,

toen arrogante blanke westerse leiders ‘attracties’ organiseerden op de wereldtentoonstellingen in wat ze de Eerste Wereld noemden. Boas schreef in 118.87 dat beschaving geen absolute maar een relatieve gewaarwording is en dat onze ideeën en begrippen enkel waar zijn tot aan de limiet van waar onze eigen beschaving reikt.

Ik begreep dat de methodologische epistemologische gevolgen van Boas’ gedachtengoed erg vruchtbaar waren voor verschillende takken van de sociale of menswetenschappen. Dat was ook het geval voor het proces om projecten vast te leggen in onze huidige werkgemeenschappen en commissies. Die hebben de betrokkenheid van alle mensen in het proces gemeen met het onderzoek dat op het cultureel relativisme is gebaseerd. Dat geldt eveneens voor de leerprojecten waarbij elke leerling vertrekt van alles wat eigen kennis is en die in verbinding zet met wat ieder andere van zichzelf weet.

Cultureel relativisme.

Ons voorstel voor een gemeenschapsmaatschappij heeft een soort basiscultuur en ethische stellingname die het pluralisme voorstaat, die hiërarchie vermijdt, die stoelt op de hier reeds aangebrachte principes. Een stevige ondergrond om de heterogeniteit te waarderen zonder dat de houding en de ideeën van de ene de houding en de ideeën van de andere benadeelt. Wat is benadelen, als het over spiritualiteit gaat? We hadden het al over de vraagstelling in verband met het begin en het einde van het menselijk leven, maar ook over het hieraan verbonden lijden. Indien we, de verplichtingen in Gods naam, het idee dat wie meer bezit ons leidt, de harde standpunten ex-filtreren,

waar blijven we dan? Het lijkt me de moeite waard hierover na te denken tijdens bijeenkomsten met antropogogen, wellicht ook met sociologen en uiteraard met iedereen die zich geïnteresseerd toont. Ik moet dringend terug met Sayen praten.

In die mehns van 122.08 kwam Isabelle ter wereld. Ik begon toen verhaaltjes voor haar te schrijven. Vandaag is ze 7 en we kunnen enkele verhaaltjes al samen lezen. Het boek *De rozen van het paradijs*, waarvan Paula Pax een exemplaar aan Isabelle gaf, inspireerde me. Paula en Kendi werden regelmatige bezoekers aan huis tot Paula in 122.11 overleed. Kendi bleef op bezoek komen bij ons en bij mijn ouders. We bleven trouw aan de gesprekken over 'alles wat hem op dat ogenblik boeide of bezighield' zoals hij altijd zelf zei. Ik vernam het droevige nieuws van zijn overlijden toen we de laatste hand legden aan het laatste boek van de saga. Ik ben blij dat we in *De terugkeer van gedrukt papier* enkele gesprekken met Kendi en Paula opnamen.

Catherine en Halona begonnen een nieuwe fase van hun leven, dat jaar 122.08. En op de dag van Isabelle's geboorte kondigden Liberty en Dulan ons aan dat hun baby Manuel zou zijn. Vandaag ben ik de gelukkige opa van vier kleinkinderen. Maar loop ik al teveel vooruit op de gebeurtenissen. Als Maria en Catherine me niet censureerden, kan je in *De terugkeer van gedrukt papier* wat van mijn opa-tussenkomsten volgen in de kinderleergemeenschap waar mijn kleinkinderen deel van uitmaken en waar ik regelmatig te gast ben.

Ik kijk terug naar dat jaar 122.08 en Isabelle's geboortedag.

Toen schreef ik: *'Het is nog altijd een wereldwijd verschijnsel dat het aantal geboortes in lijn ligt met het aantal overlijdens. En gelukkig is de regulatie zowel biologisch als cultureel. We hebben, sinds de Vulkanische Winter een stabiele bevolking, met een gemiddelde van 2,1 geboortes per vrouw. Maar ook hier is van homogeniseren geen sprake. De harmonische relatie tussen persoonlijke projecten, antropogogie en dialogiserend leren maakte van het opvoeden van kinderen een gewenste en geliefde gedeelde taak van een hele gemeenschap. De geboorteratio is enkel een informatief gegeven, geen sturend gegeven. We beschikken over die informatie omwille van het toezicht op de automatische productie van basisgoederen, zoals energie en bulkvoedsel alsmede de zeldzame oproepen voor vrijwillig communautair werk.*

In onze pluralistische gemeenschapsmaatschappij zetten vele partners zonder kinderen en vele partners met kinderen vaak uit menggroepen op bestaande micro-leergemeenschappen opzetten. Daar ben ik blij om.

Ik ben toch wel fier op wat we samen aan het bouwen zijn. Ik ben behoorlijk fier over de wijze waarop we zó vroeg als kan alle kinderen uitnodigen om deel uit te maken van de instituerende kracht die elke nieuwe dag leidt, onze voornaamste actie voor de gemeenschapsmaatschappij. Ik voel me gelukkig dat Isabelle, zoals alle andere kinderen, ons al die waarom-vragen stelt en zal blijven stellen die ons de andere gezichtspunten tonen over acties en objecten en ons hierdoor doen nadenken over onze eigen gezichtspunten.

Ik kan misschien zeggen dat, vandaag, de veelzijdige blik en het spiegelen van beelden en objecten, deel uitmaakt van onze cultuur.'

Dwiterodekmomehns

Uit de as herboren?

Diegenen die zich het verleden niet herinneren zullen het herhalen.
Georges Santayana.

21 Dwiterodekmomehns.
Één van de twee jaarlijkse equinoxen. Families komen samen voor een symbolische viering. 122.08 komt ten einde. Binnen enkele dagen begint 122.09 waarbij ik mijn jaarlijkse belofte zal afleggen om mijn dagboek beter bij te houden in het tweede halfjaar. Belofte die ik uiteraard ga breken…

De publieke discussie het nieuwe kalenderjaar te laten samenvallen met de equinox van Dwiterodekmomehns blijft voort duren. Ook de discussie over het nummeren van de mehns is ook niet afgerond. Niemand kan ontkennen dat de maandnummers samenvallen met de veel voorkomende oude Griekse mythe van de cyclus van geboorte en dood. Sinds de Heropbouw tot op vandaag is in de serie van 1 tot 12 Phro de maand is waarin de natuur in het noordelijk halfrond '*geboren wordt*'. Dat getuigt niet bepaald van pluralisme, zeggen de puristen. Vermijdt alle mythes zeggen andere puristen. Anderzijds zou het niet zo eenvoudig zijn om twee tellingen op te zetten met elk de halfjaarlijkse equinoxen als beginpunt. Dat zou in canon tellen zijn, in plaats van in canon zingen. En als je dan ook nog de bewoners tussen de keerkringen genoegen wil doen, zou je in vier stemmen kunnen tellen… De cyclische telling van dagen met een universele kalender die gebaseerd is

op de verlichting van een bol die verschillende bewegingen maakt tijdens zijn zwerftocht door het heelal zal wel voor blijvende discussies zorgen over waar de 1 zetten. Maar terugkeren naar *Flatland* is wellicht nog minder interessant.
Zitten we in een impasse? Ik denk het niet. We zullen creatief zijn. We hebben geleerd bedachtzaam te handelen. Met de continenten was het eenvoudiger. We gaven opeenvolgende nummers aan de zones, in functie van wat we vandaag weten over de graduele verspreiding van Homo Sapiens over de wereld.

Ook deze maand weinig dagboeknotities behalve over kleindochter Isabelle. We brachten een deel van de halfjaarlijkse equinox-dag door met onze dochters, Duran, Halona en Isabelle. Van die morgen geef ik hier een gesprek weer.
Ik denk dat de bewondering die grootouders voor hun kleinkinderen tonen niet veranderden na de Heropbouw. Isabelle was voor mij de mooiste en meeste perfecte boorling. Toen ik de eerste dag beweerde dat ik zeker was dat van de interactie was tussen haar en mij, zag ik de tedere blikken die mijn ouders op me wierpen en een licht schudden van hun hoofd. Het was niet moeilijk er de begeleidende *tss-tss-tss* bij te verbeelden. Er toch even bij zeggen dat de overgrootouders onmiddellijk daarna nog meer uitzonderlijke feiten waarnamen voor een pasgeborene.

En nu is Isabelle dus 7 geworden. We hebben al lange gesprekken. We zijn experten in het uitvinden en verderzetten van dialogen tussen de personages van kinderboeken ná de

laatste bladzijde van het boek. Manuel die 6 is doet dapper mee. Isabelles zus Iona, lijkt wel een mini-Halona. Ze is nu 4 en expert in het destabiliseren van het spel van haar iets jongere neef Upul.

Terug naar die laatste dagen van 122.08. Onze korte familiebijeenkomst in kleine kring, die equinox-morgen en vooraleer de jeugd naar andere verplichtingen van de dag vertrok diende dus in de eerste plaats om alle kwaliteiten van de kleine Isabelle de hemel in te prijzen, zonder de kritiek van andere groot- en overgrootouders.
Catherine knipoogde naar de anderen en zei: “Papa, denk je niet dat het moment is aangebroken om Isabelle te leren lezen en schrijven?”
Ik lachte. “Voor het schrijven is het misschien nog wat vroeg, maar waar het het lezen betreft, verbaast de vraag me, komende van een dochter die al luidop kinderboeken voorlas, vóór Isabelle geboren werd. In zekere zin is ze al met lezen begonnen. Ze heeft al contact met geschreven taal. Wanneer we een verhaal lezen, is onze intonatie anders dan wanneer we een verhaal vertellen. Combineer dit subtiel verschil met het kijken naar het boek, het ritueel van het omslaan van de bladzijden, wanneer het om een gedrukte uitgave gaat, en je bent aan het leesproces begonnen. Zoals je zelf opmerkte in *De terugkeer van gedrukt papier*, begrepen we, tijdens de Heropbouw gelukkig snel dat van alle gedrukte boeken, de kinderboeken wel de allerbelangrijkste zijn. Naderhand was het meenemen van die kinderboeken naar de leergemeenschappen met jonge ouders een belangrijke stap om het proces op te starten waardoor op de

planeet niemand van het lezen zou uitgesloten zijn. De daarmee samengaande raad aan de ouders om als stimulus zo snel mogelijk op te tekenen en te herhalen wat hun kinderen zeggen, als ze beginnen te spreken was erg belangrijk opdat kinderen vroeg zouden begrijpen wat lezen uiteindelijk is: een decodering. Een decodering van wat eerst gecodeerd werd. Ik denk dat ik je al eens vertelde hoe men voor de Heropbouw door de band meer aandacht besteedde aan het decoderen van de verhalen van de anderen dan aan het coderen van het eigen verhaal. Vandaar het antropogogische belang van de positie van de lerende persoon in dialoog met alle andere individuen van de leergemeenschap. Zonder die aanpak, ligt het binomium onderdrukker-onderdrukte steeds op de loer."

"En dat wijst ons nogmaals op het gevaar van het inroepen van een Opperwezen," zei Dulan. "Ik ben erg benieuwd hoe de constante dialoog rond het beleven van de eigen spiritualiteit zal verdergaan. Er is een voortdurend gesprek aan de gang over de zelfregulering van onze impulsen om veranderingen in te voeren in de ethische code met de bedoeling eigen handelingen te verantwoorden. Dit opent snel de poort voor het verstikkende zorg dragen van de andere. Denk maar aan de nota's van wie met Victor Hunt omging en van wie zegt in contact te hebben gestaan met de Ganymedianen om de hele wereld tot een vegetarisch dieet te dwingen."

"Ik hoop dat wat nu nog simpel is ook simpel blijft," zei Liberty. "Het is voldoende om het paternalisme uit onze handelingen te weren. Maar we weten ook hoe troostend het kan zijn door een vaderlijke of moederlijke figuur verzorgd te worden. Biologie,

Intelligentie, Cultuur…"
Maria zei: "Toen ik Catherine enkele mehns geleden over Thijsen hoorde spreken, ging ik op zoek naar zijn boeken in Paulo Demeester's bibliotheek. Mijns inziens creëerde Thijsen een *Niet-Plaats* met een sterk aanwezige vaderfiguur, soms op een wat geforceerde wijze. En hij werkt vaak met het idee van tweede kans. Het komt erop neer dat wanneer het kosmisch plan verstoord is er een parallelwereld wordt geschapen. Geen evolutie dus, maar uit elkaar lopende geschiedenissen vanuit bepaalde knooppunten. Een echte *Deus Ex Machina* of misschien eerder een *Deus Machina Oblitus Est* komt dan plots opduiken om drastisch tussen te komen. In het geval van de vernielde Aardse atmosfeer, ontploft een eigenaardig ding dat op de hele planeet alle mensen doodt die zich op dat ogenblik boven de grond bevinden en al het aan motoren verbonden metaal verpoedert."
"Natuurlijk," zei ik, "kunnen we altijd een *Niet-Plaats* maken in de zin van '*Elysium werd nooit gebouwd*' of '*Er ontstonden geen Megapoleis*' of we kunnen nog andere scenario's bedenken, waarbij rijkdom en macht niet in Elysium terecht komen. En dan kunnen we ons de vraag stellen '*Zou ook zonder Elysium het financieel systeem volledig ineengestort zijn?*' Mijn optimisme doet me veronderstellen dat de arrogantie van de leiders die over fortuinen beschikten en aan de macht werden gezet altijd een ineenstorting van dit soort financieel systeem tot gevolg zou hebben gewoon omdat de duurzame permanente groei op een eindige wereld onhoudbaar is. En ik kan me geen gemeenschapsmaatschappij voorstellen waarin een bijna

volledig vrije tijdsgebruik kan gekoppeld worden aan het beheer van een waardestandaard zoals geld. Maar dat is misschien het gevolg van mijn beperkte bekwaamheid om buiten mijn eigen tijd en mijn ruimte te denken."

Halona keek bedenkelijk en zei: "En als het in de natuur van het kapitalisme zelf ligt om zich ter regenereren? Komt er dan een Heropbouw, waarbij het geld opnieuw opduikt zodra het collectief geheugen verzwakt en er geen herinneringen meer zijn aan een bouwwerk dat bezit, hiërarchie, macht en kastes als funderingen had?"

"Misschien," zei Liberty. "Maar hoe dan ook, ik blijf denken dat de op concentratie van rijkdom en macht gebaseerde maatschappij zichzelf heeft vernietigd, na de Elysium-crisis van 121.54."

"Ik denk dat veel te maken heeft met herinnering, de memorie van verleden zaken," zei ik. "Ik heb het soms over Ruth Levitas. In één van de teksten die we van haar terugvonden, is er een passage waarin ze een bedenking aanhaalt van David Harvey, in 120.02. Volgens hem zou ligt het in de natuur van het kapitalisme om voortdurend de fysische infrastructuren van ons leven te vernielen en herop te bouwen. Aardbevingen en tsunami's, zegt hij, hebben hetzelfde effect. Ecologische rampen worden als traumatisch erkend maar dat is niet het geval bij het *bewust* vernielen en heropbouwen van onze fysieke omgeving. Trouwens, zegt Harvey, het is merkwaardig hoe snel we moeilijkheden hebben ons voor te stellen hoe iets er vroeger uitzag. Het kan zijn dat men het maatschappelijk bouwwerk dat steunde op het gelddogma vergeet nu we een maatschappelijk bouwwerk hebben dat op gemeenschap en gemoedelijkheid

steunt. Maar de boutade van Santayana over vergeten doet me denken dat het misschien toch voorzichtiger is het vorige bouwwerk niet te vergeten."
Daarop werd Isabelle wakker. Alle aandacht verlegde zich naar haar, naar te vervangen doeken, naar melk voor de baby en thee met gebak voor de anderen …

Uit Dwiterodekmomehns hield ik een tweede gesprek over. Het werd gevoerd onder co-auteurs van de saga toen we enkele dagen na de equinox samenkwamen. Catherine had beloofd even langs te komen indien Halona en Isabelle het toelieten.
De cyclus van 12 mehns van 122.08 was voor een bijzondere cyclus geweest voor de groep. We hadden klad voor elk van de delen van de saga en de JCDR stond nu open voor iedereen. Ik had net een kort verslag van ons familiegesprek van enkele dagen tevoren gegeven toen Umut ons een denkspelletje voorstelde. Ze gaf ons een blad papier en vroeg ons één bijwerking op te schrijven van het verdwijnen van het geld. En ze stelde gelijk voor dat we op de andere zijde van het blad één voorbeeld zouden geven van een vorm van duurzame ontwikkeling als gevolg van het wegvallen van het geld.
Ik zeg het nogmaals. Misschien ben ik niet de enige. Misschien is het een collectieve bekentenis dat we het moeilijk hebben om buiten onze tijd en ruimte te denken. Misschien kunnen we op een dag een bredere gedachtenwisseling beginnen door de lijst van onze gedachten te leggen naast die van groepen Marsianen, Ganymedianen, Europeanen en Aardlingen van andere gemeenschappen.
Maar *hic et nunc* vind ik dat onze lijst van die halfjaarlijkse

equinox van 122.08 een goede manier is om deze proloog voor onze sage af te sluiten. *Nihil Obstat*?

Dit is onze lijst bijwerkingen van het verdwijnen van het geld:

- Het einde van diefstal en aan diefstal verbonden geweld;
- Het einde van schema's die diefstal als uiteindelijk doel hebben, zoals afpersing, chantage, ontvoering, … en geweld en doding verbonden aan deze schema's en de tegen getroffen tegenmaatregelen;
- Het einde van de vernietiging van de planeet, door het obstinaat zoeken naar mineralen om in geld om te zetten. Zowel de 'legale' als de clandestiene mijnontginning bracht grote ecologische rampen teweeg;
- Het einde van een heel aantal diensten die in functie van de verrijking stonden. We denken aan banken, waarde- en handelsbeurzen, financiële analisten, veiligheidssystemen om waardevolle objecten te beschermen, …;
- Het einde van betaald verlof van een middenklasse die zich verpletterd voelde en af en toe uit haar dagdagelijks bestaan van geldverdienen moest kunnen 'ontsnappen';
- Zoals Binh Pham zei, was dit het einde van de jager-verzamelaar van overlevingsmiddelen en bezittingen, die zijn ecosysteem uitbuitte en die zo'n 120 hectojaren eerder de jager-verzamelaar van voedsel in wisselwerking met zijn ecosysteem had vervangen;
- Het einde van de consumenten-uitbuiting waarbij rijke bezitters verlokkende campagnes de wereld instuurden met als enig doel hun eigen rijkdom te vermeerderen;
- Het einde van de begrippen land- en grondbezit. Hieraan

gekoppeld, het einde van het begrip *bezit* van een woonst, vervangen door het begrip *gebruik* van een woonst;

- Het einde van hoogbouw als gevolg van het einde van de concentratie in megapoleis als gevolg van de toenemende verpaupering van de wereldbevolking. De terugkeer van Polis en gemeenschappen die zelden meer dan 80.000 individuen behelzen en het einde van waardetoekenning aan bouwgrond als gevolg van het bezitsbegrip, maakte enorm veel materiaal en energie vrij. Alles wat tot aan de Heropbouw diende voor het bouwen van steeds hogere woon- en werktorens, kon nu worden aangewend voor het bouwen van geautomatiseerde publieke vervoersnetwerken;
- Het deelprincipe deed commerciële centra verdwijnen. Slechts zelden zijn er productieoverschotten en er bestaan publieke ontmoetingsplaatsen voor asynchroon delen;
- Het werd onmogelijk hiërarchieën op te bouwen die gebaseerd zijn op vertoning van macht en bezit.

Pablo vond dat het hier niet om een bijwerking ging, maar om een essentie. Dit bracht een discussie op gang waaraan Delun, Maria, Babitha en Umut deelnamen of hiërarchieën mogelijk zijn wanneer bezit en dwingende of overheersende macht niet bestaan, en indien zo, van welke aard die dan zijn. Ze hadden het onder andere over de bestaande heterogeniteit tussen gemeenschappen en Polis en wat te doen opdat er geen soort van de Polis zou ontstaan. Gelijk werd besloten dit ter bespreking te brengen in de Interpolische Raad. Niet zonder reden. Andere leer- en werkgemeenschappen hadden reeds op dit potentieel gevaar voor de gemeenschapsmaatschappij

gewezen;

- Het begrip arbeidsmarkt verdween en hiermee ook de strijd tussen heren en dienaars, werkgevers en werknemers, eigenaars en slaven, onderdrukkers en onderdrukten;
- Met het wegvallen van het bezit, verdwenen ook de controlestructuren die een illusie van billijkheid in stand hielden. Niet alleen verdwenen de collectieve bureaucratieën zoals belastingen, sociale zekerheid, personeelsbeheer en goederenbeheer, maar ook grensbewaking werd een zinloos begrip. Het natiegevoel was afgenomen op het einde van hectojaar 120. Nu verdween natie- of polisgevoel als iets wat ten allen koste moest worden beschermd en verdedigd;
- De noodzaak om veel kinderen te hebben als strategie voor individuele economische en sociale overleving verdween.

Na die eerste lijst, deelden we ook de tweede. Hoe zagen we het einde van het geld als bijdrage voor een collectieve duurzame ontwikkeling:

- De bevolkingscijfers in een gemeenschap en op de planeet blijven stabiel en persoonlijke migratie is altijd welkom;
- De coöperatie is alom aanwezig en de coöperatieve projecten verbinden zich onderling op basis van dialoog;
- De verdwijning van de op rijkdom en macht gebaseerde hiërarchie vergemakkelijkte het opzetten van heel erg uit elkaar lopende pluralistische projecten van co-auteurs. Er zijn sterke aanwijzingen dat op pluralistische atitude gestoelde dialogen duurzaamheid verschaft aan locale raden en consultatieve globale netwerken waarbij de representatieve democratie die verplicht tot meerderheidsbeslissingen

verdween;

- Alle verplaatsingen gebeuren via een publieke semi-automatische service. Het wegvallen van het '*tijd is geld*' principe veroorzaakte het einde van het vliegtuigverkeer. De aëronautische industrie richtte zich volledig op het ontwikkelen van projecten voor interplanetair verkeer;
- Nu onderzoekswerk het plezier dat men erin heeft als enige drijfveer heeft nemen de projecten van co-auteurs alsmaar toe, waarbij stevige communautaire banden worden gelegd op planetair niveau;
- Handenarbeid, kunst en ambachtelijk werk werd opnieuw een bezigheid die verbeelding en vaardigheid verbinden gewoon omwille van het plezier op zich om te creëren. Steeds meer mensen en groepen mensen houden zich met alle soorten ambachtelijk werk bezig;
- Elke gemeenschap of Polis beschikt over geautomatiseerde projecten voor de lokale productie van basisvoedsel. De bezorging van dit basisvoedsel is ook geautomatiseerd en gebeurt vanuit de autonome landbouwbedrijven. Bij elk bewoond huis wordt wekelijks via het GAT-ETV-netwerk een basis-pakket afgezet van moeilijk thuis te verbouwen producten zoals graangewassen. Dit pakket kan persoonlijke wensen inhouden, zoals in laboratorium gekweekt rood en wit vlees vanuit dierlijke spiercellen. Visvangst en jacht zonder vuurwapens zijn vrij. De lokale raden begeleiden die activiteit om ecosystemische ontregeling te vermijden;
- Publieke dienst in vrijwilligerscommissies is op altruïsme gebaseerd. Sinds de Heropbouw en tot op vandaag zijn geen

lang uitgestelde lopende zaken gesignaleerd.
Zainabu merkte op dat we hier misschien geloven wat we willen zien enkel omdat de Polipolische Raad niets te melden heeft op dit vlak. Anderzijds, vertellen alle leden van onze groep die in verschillende Polis leefden dat ze geen weet hebben van iets wat zonder oplossing bleef, enkel omdat niemand het uit plezier of altruïsme op zich nam;
- Het delen van goederen is bijna altijd mogelijk op lokaal vlak. De afwezigheid van aan het markteconomie verbonden privébezit zorgt ervoor dat slechts erg weinig goederen niet op gemeenschappelijke basis kunnen worden gebruikt;
- Alle duurzame goederen, zoals huizen, zijn van voorlopig gebruik. Iedereen kan onderlinge afspraken maken om van huis te wisselen. Elke Polis of gemeenschap beschikt over gasthuizen en zorgt ook voor een kleine reserve leegstaande huizen;
- Experimenteer- en tentoonstellingsruimtes (kunst, eten, groepsontspanning) bestaan op initiatief van persoonlijke of groepsprojecten. Gebruiksregels maken deel uit van het project en worden steeds openbaar besproken;
- Energie wordt lokaal geproduceerd met zonnepanelen en windmolens in autonome eenheden. Lange afstandsschepen hebben eigen productie van elektrische en windenergie. Voor lange afstandstreinen zijn er energieparken voor het opwekken van elektriciteit.

We zijn niet naïef. Samen weten we heel goed dat de hele gemoedelijke samenleving die we hebben voor een groot deel steunt op de automatisering van een aantal activiteiten. We

weten het zodanig goed dat we proberen om over een zo groot mogelijke heterogeniteit te beschikken in elke gemeenschap, zodat we op een zo groot mogelijk aantal verschillende persoonlijke interesses kunnen rekenen. Die verscheidenheid verzekert de werk- en leerprojecten, die met nodige ethische en ecosystemische zorg, de werking en de innovatie van automatische processen in stand houden. In meer heterogene gemeenschappen is de tussenkomst van de locale raad, eventueel bijgestaan door de Polipolische Raad zelden nodig om naar oplossingen te zoeken voor het opzetten of behouden van bepaalde noodzakelijke gemeenschapsdiensten.

We kunnen ons vragen stellen over die automatisatie die een steunpunt is voor onze gemeenschapsmaatschappij. Zou die er gekomen zijn indien er geen periode van door het gelddogma gestuurde cultuur zou zijn geweest? Dat dogma zorgde voor een wereld met privé, staats- en gemengd kapitaal. In alle maatschappijvormen met kapitaalbeheer heeft de uitoefening van macht het leed van vele levende wezens veroorzaakt zowel onder de mens als onder andere soorten. Je kan het een cynische, wellicht gevaarlijke, gedachte beschouwen dat het leed van velen in die korte periode van 100 hectojaren in de lange geschiedenis van *Homo Sapiens* bijna onvermijdelijk was om tot een pos-Heropbouw maatschappij te komen zoals we die nu kennen.
En het kan een verontrustende gedachte zijn dat in de geschiedenis van Homo Sapiens lijden en zelfbewustzijn samengaan.
Wat was het lijden van de individuen ten tijde van de grote

migraties van *Homo*? Van de individuen ten tijde van de vermenging tussen *Sapiens* en *Neanderthalis*? En van de individuen tijdens de overgang van verzamelaar naar landbouwer?
En veel dichter bij ons…
We weten een klein beetje over het lijden van individuen tijdens de hectojaren die we bestudeerden voor het schrijven van de Magister-Auctor saga.
We weten ook een klein beetje over het lijden gedurende de Vulkanische Winter.

We willen de samenlevingsmaatschappij sinds de Heropbouw graag zien als een maatschappij waarin individuen niet meer lijden onder de overheersing van anderen. Is dat echt zo? Gaan we vormen van lijden vinden onder de nakomelingen van de *Elysianen* die naar Mars, Ganymedes en Europa vertrokken? En zijn we collectief in staat signalen op te vangen en er een bevredigende oplossing voor te vinden? Een vraag voor institutionele antropogogen en voor ignarometrische analisten.

Ik beëindigde deze introductie voor de sage in 122.15. De gesprekken van onze schrijfgroep in 122.08, die ik hier weergeef, worden wellicht door anderen ook op andere plaatsen gevoerd. In de 7 jaar die sindsdien verlopen zijn kwam de missie waar Wolfgang en Nádia aan deelnamen naar de Aarde terug. Ze bracht veel informatie mee om over na te denken en om mee te werken. Catherine, Liberty en Maria schetsen er een beeld van in deel II van *De terugkeer van gedrukt papier.* Natuurlijk hebben alle lezers van de sage inzage in alle informatie waar wij ook inzage in hebben. Wij brengen onze persoonlijke analyse

ervan in de geest van de hele dynastie waarvan we de geschiedenis oproepen.

Zonder na te laten je uit te nodigen deel te nemen aan de gesprekken waarvoor het laatste deel van de saga suggereert, zou ik toch voorstellen dat je de boeken leest die het verhaal van de dynastie vóór de Heropbouw vertellen. Vaak gaat het om een kijkje nemen op een tegencultuur, geschreven in de marge van de Geschiedenis.

Zo. De uitnodiging ligt op tafel. Ik neem hier afscheid en wens je goede leesmomenten toe, goede gedachtewisselingen, veel gemoedelijkheid en veel creativiteit bij het klaarmaken van collectieve maaltijden.

EINDE VAN BOEK 01

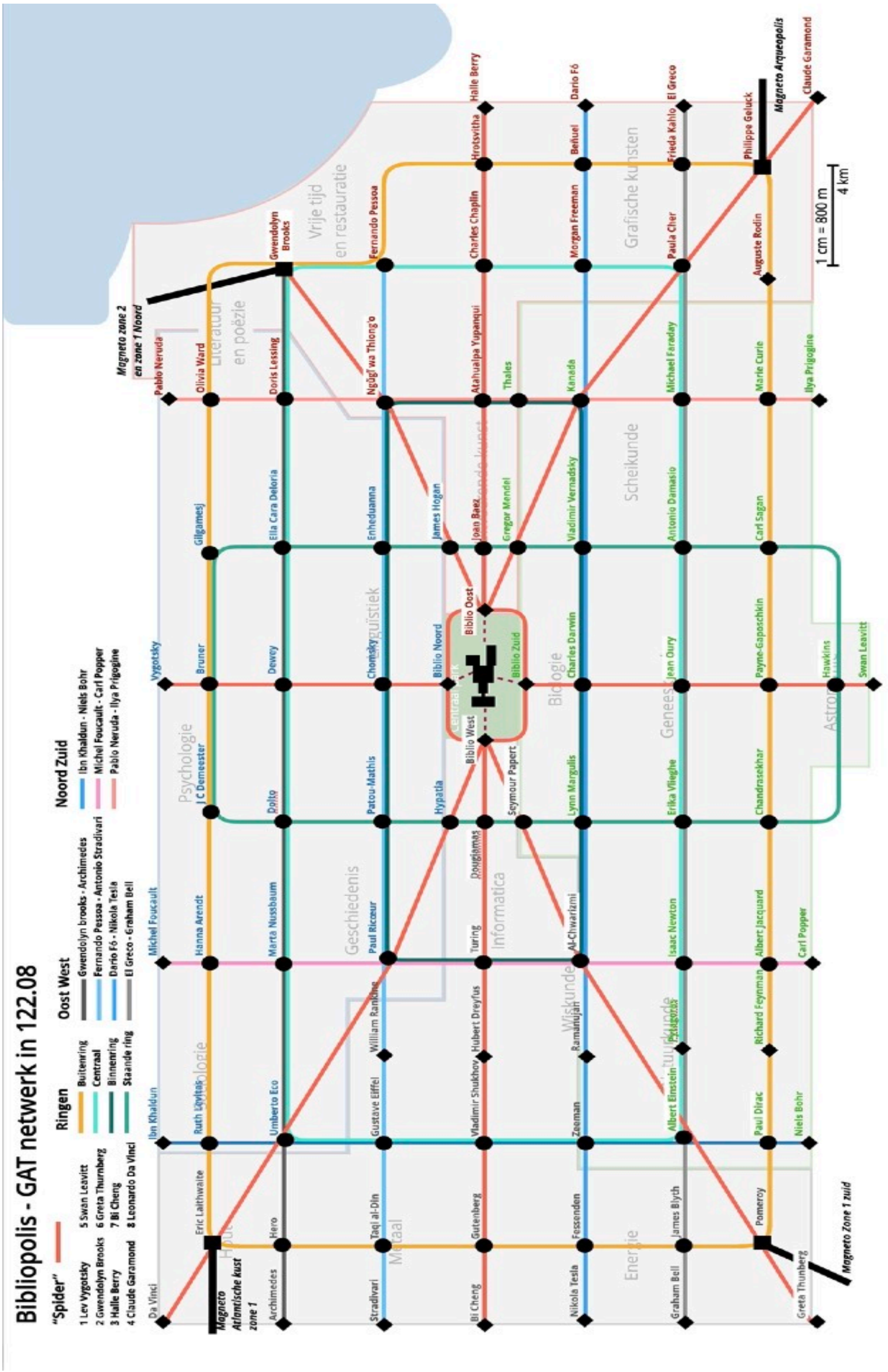
Bibliopolis - GAT netwerk in 122.08
"Spider"
1 Lev Vygotsky
2 Gwendolyn Brooks
3 Halle Berry
4 Claude Garamond
5 Swan Leavitt
6 Greta Thurnberg
7 Bi Cheng
8 Leonardo Da Vinci
Ringen
Buitenring
Centraal
Binnenring
Staande ring
Oost West
Gwendolyn brooks - Archimedes
Fernando Pessoa - Antonio Stradivari
Dario Fó - Nikola Tesla
El Greco - Graham Bell
Noord Zuid
Ibn Khaldun - Niels Bohr
Michel Foucault - Carl Popper
Pablo Neruda - Ilya Prigogine
Da Vinci
Ibn Khaldun
Michel Foucault
Vygotsky
Pablo Neruda
Magneto zone 2
en zone 1 Noord
Eric Laithwaite
Ruth Levitas
Hanna Arendt
Psychologie
J C Demeester
Bruner
Gilgamesj
Olivia Ward
Literatuur
en poëzie
Magneto
Atlantische kust
zone 1
Hout
Archimedes
Hero
Umberto Eco
Marta Nussbaum
Dolto
Dewey
Ella Cara Deloria
Doris Lessing
Gwendolyn
Brooks
Vrije tijd
en restauratie
Geschiedenis
Stradivari
Taqi al-Din
Gustave Eiffel
William Rankine
Paul Ricœur
Patou-Mathis
Chomsky
Linguïstiek
Enheduanna
Ngũgĩ wa Thiong'o
Fernando Pessoa
Metaal
Hypatia
Biblio Noord
James Hogan
Centraal park
Bi Cheng
Gutenberg
Vladimir Shukhov
Hubert Dreyfus
Turing
Dougiamas
Biblio West
Biblio Oost
Joan Baez
Atahualpa Yupanqui
Charles Chaplin
Hrotsvitha
Halle Berry
Informatica
Seymour Papert
Biblio Zuid
Gregor Mendel
Thales
Biologie
Nikola Tesla
Fessenden
Zeeman
Ramanujan
Wiskunde
Al-Chwarizmi
Lynn Margulis
Charles Darwin
Vladimir Vernadsky
Kanada
Morgan Freeman
Beñuel
Dario Fó
Energie
Scheikunde
Grafische kunsten
Graham Bell
James Blyth
Albert Einstein
Natuurkunde
Pytagoras
Isaac Newton
Erika Vlieghe
Geneeskunde
Jean Oury
Antonio Damasio
Michael Faraday
Paula Cher
Frieda Kahlo
El Greco
Pomeroy
Paul Dirac
Richard Feynman
Albert Jacquard
Chandrasekhar
Payne-Gaposchkin
Carl Sagan
Marie Curie
Auguste Rodin
Philippe Geluck
Magneto Arqueopolis
Greta Thunberg
Niels Bohr
Carl Popper
Ilya Prigogine
Claude Garamond
Astronomie
Hawkins
Swan Leavitt
Magneto Zone 1 zuid
1 cm = 800 m
4 km

een vreemde brief

Lieve Pascal

We maken gebruik van kleine haperingen in het ruimte tijd continuum om je een saga te laten geworden van opvoeders, pedagogen en antropogogen. De saga werd voor de eerste maal gepubliceerde in 122.15 (holocene kalender), wat overeenkomt met het jaar 2215 volgens de kalender die jullie in de XXI eeuw gebruiken.
De dynastie loopt over 20 generaties, van 1630 tot 2222 in jullie jaartelling.

Toen we jouw eeuw bestudeerden bij de voorbereiding van het werk, vonden we jouw naam en je interesse in het dialogiserend leren. Dat is de reden waarom we je vriendelijk vragen de documenten, die we opsturen telkens we er de kans toe krijgen, verder te verspreiden.

Je mag gerust zijn. De hapering in het continuum zal geen enkele invloed hebben op het verleden en de toekomst van levende mensen. Er kunnen enkel documenten doorheen gestuurd worden.
In naam van de ploeg schrijvers,

Maria Liber

"Dag. Geef je me de toelating om een verhaal te vertellen? Want ik vertel verhalen, ik kan geen poëzie schrijven. En, om helemaal eerlijk te zijn, ik weet niet of ik verhalen kan vertellen. Mijn vrienden zeggen van wel. Maar ikzelf zie ze meer als verslagen dan als verhalen."

Het is met deze woorden dat Alberto Auctor ons uitnodigt om Imprimatur te lezen, het eerste van de dertien delen die het leven van de Dynastie Magister-Auctor vertellen.

Het boek werd als een proloog opgevat, waarin Alberto de Dynastie voorstelt en de co-auteurs die hun sage vertellen. Hij doet dat onder de vorm van een jaar van gesprekken en gedachtewisselingen, aan de hand van zijn nota's uit zijn dagboek van het jaar 122.08 van de holocene kalender.

Alberto Auctor stamt uit een dynastie van antropogogen. Geboren en opgegroeid in Bibliopolis, heeft hij een groot deel van zijn leven leergemeenschappen van kinderen begeleid. Samen met zijn vader Lev, stelde hij de oprichting voor van de Joana en Catherine Demeester Ruimte, waarvan hij sinds 122.06 de curator is. Sindsdien is de ruimte een ontmoetingsplaats geworden rond ignarometrische analyse en institutionele antropogogie.